

**A KISFALUDY-TÁRSASÁG
NEMZETI KÖNYVTÁRA**

**SZERKESZTIK
BEÖTHY ZSOLT, NÉGYESY LÁSZLÓ, CSÁSZÁR ELEMÉR**

XXIII. 1. KÖTET

DEÁKOS KÖLTŐK

ELSŐ KÖTET

**BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA
1914**

DEÁKOS KÖLTŐK

**KIADJA
CSÁSZÁR ELEMÉR**

**ELSŐ KÖTET:
RÁJNIS, BARÓTI SZABÓ, RÉVAI VERSEI**

**BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA
1914**

TARTALOM

A DEÁKOS ISKOLA.

RÁJNIS JÓZSEF VERSEI

RÁJNIS JÓZSEF.

VELENCÉHEZ.
ÚJ-ESZTENDŐI AJÁNDÉKOCSKA.
EGY SZELÍD VERÉBRŐL.
FALUDI FERENCHEZ.
MESE.
A SZERELEMRŐL.
OCTAVIANUS CSÁSZÁRHOZ.
SZENT ISTVÁN KIRÁLYNAK JOBB KEZÉRŐL.
BÚCSÚ-VÉTEL.
AZ ÁRTALMAS KÖNYV-ÍRÓKRÓL.
EGY JELES KÉPÍRÓHOZ.
FALUDI FERENCHEZ.
AZ ISTEN-TAGADÓKRÓL.
EGY KOLDUS BESZÉLL EGY GAZDAG EMBERREL.
EGY CSILLAG NEVŰ IFJACSKÁRÓL.
A RÚT TERMETŰ POLIFÉMUS MONDÁSA.
FŐTISZTELENDŐ KENYERES JÓZSEF ÚRRÓL.
EGY ERETNEK ELLEN.
PÁSZTORI DAL.
EGY KÉRKEDEKÉNY NEMESHEZ.
A MAGYAROKHOZ.
A NAGYMÉLTÓSÁGÚ GHYMESY GRÓFNAK, FORGÁCH MIKLÓSNAK DICSÉRETE.
A FELSÉGES II. LEOPOLD KIRÁLYNAK DICSÉRETE.
RÓKÁSIHOZ.
A VARGA FIAKHOZ.
ALAGYA
A HÁZASSÁGRÓL.
ORDASRÓL.
EGY ROSSZ POÉTÁRA.
A FÉRJRŐL ÉS ASSZONYRÓL.
[A HAZÁRÓL.]
MENNYEGZŐI DAL.

BARÓTI SZABÓ DÁVID VERSEI

BARÓTI SZABÓ DÁVID.

KISEBB KÖLTEMÉNYEK.

PANASZOS INDÚLAT.
A DUNÁNAK NAGY ÁRADÁSÁRÓL.
VIRTÓL BÚCSÚVÉTEL.
A MEZEI ÉLETNEK DICSÉRETI.
A MAGYAR IFJÚSÁGHOZ.
KAZINCZY FERENC ÚRFIHOZ.
A BUDAI UNIVERSITÁS FELSZENTELÉSÉRŐL.
MÁRIA TERÉZIA HALÁLÁRÓL.
A MÚZSÁKHOZ.
VIRT.
RÉVAI MIKLÓS ÚRHOZ.
SZ. JÓBI SZABÓ LÁSZLÓ ÚRHOZ.
A NAGYASSZONY TISZTELETÉRE SERKENTŐ.
EGGY EGRI VITÉZ ASSZONY.
MÁRIA KIRÁLYNÉ FÉRJÉHEZ, ZSIGMONDHOZ.

AZ HALÁLRAÓL.
 EGGYNÉMELLY ÚRFIRÓL.
 A KÖNTÖS-VÁLTOZTATÁSRÓL.
 EGGYNÉMELLY KISASSZONYRÓL.
 EGGYMÁS ELLEN TÖRÉS.
 MAGYARORSZÁGNAK HAJDANI SZOMORÚ SORSA.
 A MAGÁÉVAL ÉLNI NEM TUDÓRÓL.
 ORCZY LŐRINC GENERÁLIS ÚRRÓL.
 GRÓF NÁDASDY FERENC HADI VEZÉRRÓL.
 A PATAKOCSKÁRÓL.
 AZ ÚJÍTTÓRÓL.
 AZ HALÁL- ÉS KUPÍDÓRÓL.
 EGGYNÉMELLY KOMÉDIA HÁZRÓL.
 BARÁTSÁG.
 A VAKSZERETŐRŐL.
 BATSÁNYI JÁNOS ÚRHOZ.
 BATSÁNYIHOZ.
 TÁRSASÁGKÖTÉS.
 RÁDAY GEDEON ÚRHOZ.
 KAZINCZY FERENC ÚRRÓL.
 EGGY IFJÚ M. KÖLTŐHÖZ.
 ORCZY LŐRINCHEZ.
 PYBER FERENC HALÁLÁRA.
 A MAGYAR HÚSZÁROKHOZ.
 ORCZY LŐRINC HALÁLÁRA.
 VERSEGHY FERENC ÚRHOZ.
 ABAUJ VÁRMEGYE ÜNNEPE NAPJÁRA.
 VIRTHEZ.
 EGGY LEDŐLT DIÓFÁHOZ.
 SZABOLCS VÁRMEGYE ÜNNEPÉRE.
 B. ORCZY LÁSZLÓ ÚRHOZ.
 A HÓLDHOZ.
 VIRTHEZ.
 II. LEOPOLD KIRÁLYUNK HALÁLÁRA.
 GRÓF CSÁKY ANTAL ÚRHOZ.
 ALEXOVITS ÚRHOZ.
 VIRÁG BENEDEKHEZ.
 KÉP
 A MEGROMLOTT ERKŐLCSRÓL.
 FELFORDÚLT VILÁG.
 A JÉSUITÁKRÓL.
 PYBER BENEDEK ÚRHOZ.
 A VITORLÁS HAJÓJÚ BALATONRÓL.
 SOROS JÁMBUS.
 MÉLTÓSÁGOS GRÓF GVADÁNYI JÓZSEF GENERÁLIS ÚRHOZ.
 A PÖSTYÉNYI UTAZÁSRÓL.
 [GVADÁNYI JÓZSEF GRÓF SÍRVERSE.]
 KOVÁTS SÁMUELHEZ.
 A LANTHOZ.
 SZÜLETÉSEM NAPJÁRA.
 A LANTHOZ.
 BATSÁNYI JÁNOSHOZ.
NAGYOBB ELBESZÉLŐ KÖLTEMÉNY.
 A KOMÁROMI FÖLD-INDULÁSRÓL.
DRÁMAI KÖLTEMÉNYEK.
 DAFNIS.
 ZRÍNYI SZIGETVÁRÁNÁL.

RÉVAI MIKLÓS VERSEI

RÉVAI MIKLÓS.

HORATIUS II. ÉNEKE.
BOLLA MÁRTONNAK.
A SZEBB TUDOMÁNYOKNAK INNEPES ÖRÖMNAPIJÁRA.
ÖRÖMNAP.
MOLNÁR JÁNOS ÚRNAK.
TÓTH FARKAS ÚRNAK.
MIKOR BESSENYEI GYÖRGY A RÓMAI EGYHÁZ VALLÁSÁRA ÁLLOTT.
BERENTS KERESZTYÉNNEK.
BARÓTI SZABÓ DÁVID ÚRNAK.
PÁLFFY LEOPOLDÍNA GRÓFKISASSZONY HALÁLAKOR.
HARAGOS EMBERTŐL VALÓ IRTÓZÁS.
MAGÁT BÁTORÍTÓ NAGY SZÍV.
OROSZ ZSIGMOND HALÁLAKOR.
A KIKELETRŐL.
A SZERELEM ÉNEKESIHEZ.
RÓZSAVIRÁGON MEGILLETŐDÖTT SZERETŐK.
LUCA SZÉPSÉGE.
A SZÖKEVÉNY KUPÍDÓ.
KUPÍDÓ ÉNEKET KÉR A KÖLTŐTŐL.
SZERETŐ KÍVÁNSÁG.
A MEGHÚLT SZERETET.
SZOMORÚ INDÚLAT.
A LÉLEK HALHATATLANSÁGA.
TARTÓZKODÁS.
HALÁLTÓL NEM RETTEGŐ NAGY LÉLEK.
MAGAM KÉPE.
HAZAFIÚI ÉRZÉS.
FUTÓ GONDOLAT.
[ORCZY LŐRINC HAMVAINAK.]
A HAZATÉRT MAGYAR KORONÁNAK ÖRÖM ÜNNEPÉRE.
A MAGYAR ÖLTÖZET ÉS NYELV.
A LANTJÁRÓL.
A SZÉPEKRŐL.
A KUPÍDÓRÓL.
A KINCSRŐL.

FÜGGELÉK

MUTATVÁNYOK AZ ELSŐ KÍSÉRLETEKBŐL

SYLVESTER JÁNOS. AZ MAGYAR NÍPNEK, KI EZT OLVASSA.
SZENCI MOLNÁR ALBERT. [VÍGASZTALÓ.]
SZENCI SZÁKI JÁNOS. [KOMÁROMI CSIPKÉS GYÖRGYHÖZ.]
SZENTKIRÁLYI SÁMUEL. [AZ ÉDES HAZÁRÓL.]
MOLNÁR JÁNOS. BARÁTSÁGOS AJÁNDÉK.
HORATIUSBÓL.
[BABILON VÁROSÁRÓL.]
OVIDIUSBÓL.
PROPERTIUSBÓL.
KALMÁR GYÖRGY. ISTENNEK SEGÍTSÉGÜL HIVÁSA.
BIRSI FERENC. BARKÓCZY FERENC ÚRNAK.
RÁDAY GEDEON. [ALÓLIRÁSOK.] A PÉCELI PALOTÁBAN FESTETT KÉPEKHEZ.
BARÓTI SZABÓ DÁVID. BETEG.

JEGYZETEK

A DEÁKOS ISKOLA.

RÁJNIS JÓZSEF VERSEI.

BARÓTI SZABÓ DÁVID VERSEI.

RÉVAI MIKLÓS VERSEI.

FÜGGELÉK.

A HASONMÁSOK.

A DEÁKOS ISKOLA.

Deákos költők, deákos iskola neve alatt foglalja össze irodalomtörténetünk azokat az írókat, akik a XVIII. század utolsó negyedében klasszikus, görög-római versformákban írtak magyar költeményeket. Mária Terézia uralkodásának utolsó évtizedében indult fejlődésnek ez a költői irány is, mikor a hatvan év óta szunnyadó nemzeti közérzés újra fölébredt s munkára készítette nemzetünknek műveltség iránt fogékony elemét. Tanult, olvasott, világlátott férfaink megértették vagy megéreztek, hogy tudományban és kultúrában elmaradt nemzetünk kiművelésére a leghatásosabb eszköz az irodalom, s mivel a Rákóczi-szabadságharc lezajlása óta élő, virágzó magyar irodalom nem volt, ennek megteremtését tartották legfontosabb föladatuknak. Így, inkább a cél tudatától, mint ihlettől ösztönözve, a XVIII. század hetvenes éveiben egy egész írósereg vette művelésbe költészetünknek parlagon heverő mezejét. Tanultságuk nagyobb volt, mint költői tehetségük, ismereteikre támaszkodtak inkább, mint az alkotó képzelet munkájára. Ennek hatásaként költészetüket az eredetiség kisebb foka jellemzi, s csak fokozatosan emelkednek ki a tudatos vagy öntudatlan utánzásból, míg végül egy részük, akiket a természet gazdagabb költői érrel áldott meg, a művészet tisztább régiójába is följut.

Az utánzás, a mintaképek követése olyan erős jellemzővonása ennek az 1772-ben, Bessenyei György föllépésével kezdődő időszaknak, hogy az irodalomtörténet ezen az alapon, mintáik megválasztása szerint, különíti el egymástól a felújulás korának költőit. Vannak köztük, akik némileg a formában is, s még inkább szellemben az akkoriban Európa-szerte mintául szereplő francia költészethez kapcsolódnak, tehát modern mintát választanak: a *franciások*; vannak, akiket még formában is az antik hagyományok követése lelkesít, épen azok, kiknek műveit ebben a kötetben veszi a közönség: a *deákosok*; mások hazai talajon maradnak: a régi magyar költői hagyományokat, főként Gyöngyösi Istvánt követik s hangban, nyelvben, formában közelállanak a népieshez, ezek a *magyarosak*; végül nemsokára, alig egy évtized múlva, alakul egy negyedik csoport, melyet a német költészetnek épen akkor kibontakozó s a franciát is túlszárnyaló ereje, tehát egy még modernebb irány ragad magával, koruk legfiatalabb és legműveltebb költői, akiket most *németeseknek* nevezünk.

A deákos költői irány kibélyegző vonásait már említettük. A versforma ez, az antik metrumoknak szinte kirekesztő használata, ami már külsőleg is elválasztja az iskola tagjait a más nyomon haladó költőinktől. Ez a mozzanat ugyan csekély jelentőségűnek látszik, mert pusztán a versek külső alakjára vonatkozik, de annál a szoros kapcsolatnál fogva, mely a formát és tartalmat a költői műveknél összefűzi, döntő jelentőségű. Még fokozódik a jelentősége, ha meggondoljuk, hogy a klasszikus versformák ritmusa modern fülre általán, de magyar fülre különösen is idegen, az a technika pedig, mellyel e formákat nyelvünkön meg lehet szólaltatni, s a mely abban áll, hogy a nyelv természetes hangsúlyait elnyomva csak a hosszú és rövid szótagok váltakozására alapítsuk a verselést, ellentétben áll a nemzeti formáinkban szokásos, és a természetes hangsúlyt értékesítő verselésmóddal. Merész lépés volt deákos költőinktől, mikor nemzeti versformánkat idegen technikával cserélték föl. Rájniss József volt közülök az első, aki 1760-ban a nagy újítást megkezdte. Követte Baróti Szabó Dávid, aki társa kísérleteiről mit sem tudva 1773 óta irogatott görög-szabású verseket. Rájniss egyelőre nem bocsátotta a napvilágra verseit, így Szabó, aki újfajta verseit 1777-ben kinyomatta, megelőzte őt. A következő évben Révai Miklós jelent meg a nyilvánosság előtt, majd egy évtized múlva Virág Benedek, végül már a XIX. században Ungvárnémeti Tóth László. Ők azok, s az iskola korlátaiból fényes költői tehetségével kiemelkedő Berzsenyi Dániel, akiket e költői irány hívei közé számlál az irodalomtörténet. Az első három, akiket a deákos iskola triásza nevével szokás jelölni, az irány megalapozói; Virág és Berzsenyi a második nemzedék, mely az ő

vállukon emelkedik magasra; Ungvárnémeti Tóth jelzi a legszélsőbb fejlődést, nem tehetsége által, hanem mert a görög költészetet szólaltatja meg magyar nyelven.

Rájnisi és Szabó, eltevé mindkettőtől a büszke tudattól, hogy ő az első, aki magyar nyelven görögnyelvű verseket ír, mikor tudomást szereztek egymás rokon törekvéseiről, elsőségüket fenyegetve látva ádáz haraggal támadtak egymásra tulajdonképpen teljesen ok nélkül. A deákosság megindításának érdeme az ő nevükhöz fűződik, de az antik versmértékek átültetése nem. Amit ők nem tudtak: a klasszikus verselési módoknak már hosszú múltja, több mint kétszázéves története volt irodalmunkban. Egynémely kétesértékű kísérlet után, aminek p. o. 1538-ból ismerünk, Sylvester János, XVI. századi tudományos életünknek egyik vezéralakja, 1541-ben kiadott újtestamentum fordítása elé 24 soros, distichonokba foglalt *Ajánlást* írt s a négy evangélium rövid tartalmát szintén distichonokba foglalta össze. Sőt Sylvester nemcsak korához mérten, hanem Rájnisékhöz viszonyítva is könnyen és biztosan versel, főként az *Ajánlásban*, sorai zökkenő nélkül, simán gördülnek, minden erőltetés nélkül, s midőn gondolatait a szokatlan, nehéz versmérték jármába kényszeríti, nem szenvedtől ezt meg sem a versforma, sem a nyelv.

Sylvester kísérlete után a XVI. század közepétől kezdve tudós könyvszerzőink, akik megtanulták a latin verselést, hébe-korba magyar nyelven is írtak könyveik elé görög metrumokban, többnyire distichonban ajánló versikéket s más effajta költői játékokat. A klasszikus formákat használó íróink száma 1732-ig elérte a félszázat, s ezen kívül 15 kalendáriumban találunk distichonokat. Verselőink sorában találunk neves reformátorokat és írókat (Dévai Bíró Mátyás, Magyar István, Alvinczi Péter, Apáczai Cseri János), sőt a nagy Pázmány is szerepel köztük három distichonnal, de költő csak egy volt köztük, Szenci Molnár Albert. Legnagyobb részük nehézkesen, esetlenül szedi mértékre mondanivalóját, de még a folyamatosabb versikékből is hiányzik a költészet, s ami döntő, maguk az írók sem tartották verseiket költői műveknek.

A XVIII. század közepén az irodalmi köztudat meglazulásával feledésbe merült ez a divat; akik fölélesztették, Ráday Gedeon és Szilágyi Sámuel, már költői céllal, de csak maguknak verseltek, mint az akkori versszerzők általán, s újításukat tovább nem terjesztették. Szilágyitól ugyan eltanulta Kalmár György s *Prodromus* című, 1770-ben megjelent könyvében több mint hatodfélezer hexameterrel a világ elé is lépett, de unalmas, színtelen, zagyva verseiről nem vettek tudomást. Nagyobb hatása volt Molnár Jánosnak, aki 1760-ban *Régi jeles épületek* című könyvében fölemelte szavát a görög-római versformák érdekében és nagy munkáját elég sűrűn élénkítette kezdetleges, feszes hexameterekkel. Egész köre támadt a katolikus papság fiatalabb tagjaiból, akik az ő biztatására nagyobb tüzzel, mint hivatottsággal írogattak üdvözlő költeményeket hexameterekben vagy distichonokban. Hívei azonban, Birs Ferenc, Tóth Farkas, Berencs Keresztély, Mártonfi József, Bolla Márton, Kreskay Imre, nem emelkedtek ki a formagyakorlatból, kezükben az antik metrum nem nemesült művészeszközzé. Lassanként abban is hagyták a kísérletezést, igyekezetük nem hagyott nyomot, csak a Molnárhoz csatlakozó Révai Miklós vitt komoly ambíciót és költői tartalmat az új formakészletbe.

Ez 1773-ban történt, amikor a másik két deák költő, Rájnisi és Szabó, már szintén javában írták újfajta verseiket, s így ezt az évet tekinthetjük a deák iskola megszületése idejének. Működésük eleinte alig különbözött a régiek, XVI-XVII. századi, és újabb, XVIII. századi hasonló törekvésektől. Ők is, mint Sylvester és Molnár követői, kezdetben ötletszerűen művelik a versfaragást, költői ihlet híján vagy köznapit tartalmat öntenek görögös versformákba, vagy latin költeményeket fordítgatnak; nagy fáradsággal és igen tökéletlen író-készséggel róják egymás mögé döcögő soraikat, melyeknek versmértéke ugyan hibátlan, de annál művésziertlenebb a nyelvük, előadásuk. A félsiker nem retenti őket vissza, folytatják a kísérletezést, s miközben újabb és újabb próbát tesznek, mindjobban fölbátorodnak. Észreveszik,

hogy a verselés nem célja, csak eszköze a költészetnek, s tudatos, komoly igyekezettel, erős kitartással dolgoznak tovább. Nemcsak fejlett technikára tesznek szert, hanem lappangó tehetségük is kibontakozik: észrevétlenül költőkké válnak az addigi versfaragók. Nem tartoznak így sem a nagyok közé s koruk kiválóbbjai mellett is messze elmaradnak, de működésük nincs érdem és jelentőség híján.

Tehetségüknek nagyobb foka s az írói ambíció választja el őket a korábbi kísérletezőktől; ez a magyarázata, miért kezdi az irodalomtörténet a deákos iskola történetét a triász föllépésével.

Mind a három deákos költő, de már maga Molnár és egész köre is, szerzetes tanárok sorából került ki. Szerzeteseinknek tanulókorukban, a XVII. századi iskola célja és szervezete következtében, jóformán egyetlen hivatásuk a latin nyelv elsajátítása, a római írók műveinek olvasása, könyv nélkül tanulása volt; mint egyházi férfiak nemcsak ismereteiket kellett latin szakmunkákból meríteniök, hanem szórakozásul is latin könyvekhez fordultak, a XVIII. században fölvirágzó új latin, főképen jezsuita költészet műveihez; tanári katedrára lépve pedig ugyanazokat a római költőket olvastatták, magyarázták és tanultatták, amelyekkel mint tanulók az iskolában foglalkoztak. Természetes, hogy mikor ők is a magyar műveltség szolgálatába állottak s föltámadt írói ösztönük költői munkák készítésére serkentette, fogyatékos írói készségük támogatására a latin irodalomhoz fordultak, az egyetlenhez, melyet ismertek.

Az a latin irodalom azonban, amelyet deákosaink kiaknáztak, nem annyira a római klasszikus irodalom, Vergilius, Horatius, Ovidius és az elegiaírók költészete, mint inkább ennek a régi irodalomnak friss hajtása, a XVIII. században, főként a jezsuita írók műveiben, fölvirágzó új latin irodalom. Ismerték az előbbit is, de ez a holt, a maga klasszicizmusában megmerevedett irodalom távol, szinte elérhetetlen magasságban állt előttük. Más volt a tárgyköre, idegen az eszmevilága, s költői szépségeit inkább csodálták, mint szerették. Átvettek a római költészet nagy mestereitől egy-egy gondolatot, képet, hasonlatot, eltanulták néhány költői szólamukat, nagy ritkán ösztönt is merítettek műveikből költői alkotásra, de az eredmény nincs arányban avval a buzgó tanulmányozással, mellyel a római klasszikus költészetbe elmerültek. Látható nyoma nem is eredeti költeményeikben maradt, hanem abban a buzgalomban, mellyel a görög-római költészet remekeit magyarrá fordították.

Annál nagyobb lelkesedéssel foglalkoztak az új latin irodalom termékeivel. Ennek művelői, mint maguk a deákosok, újkori szerzetesek voltak, akiknek lelki világa rokon volt az övékével. Mint emberek és költők egyaránt közel álltak hozzájuk. Nemcsak örömük és bánatuk, vágyaik és csalódásaik voltak közösek, nemcsak érdeklődésük köre, olvasmányaik és ismereteik anyaga volt ugyanaz, hanem költészetük jellege is. Azok is tudatosan lettek költőkké s nem hivatásból; ihletüket tanulmánnyal, gyakorlattal pótolják: épúgy mint ők. Könnyebb dolguk volt ugyan, mint magyarul író követőiknek, mert a római költészet szólamkincsét használhatták, de viszont Rájnisek számára is megkönnyítették a munkát: hozzá alkalmazták a modern gondolatvilághoz a régi római költészetet. Így a mi deákosaink nem szorultak arra, hogy egyenesen a római irodalomhoz forduljanak: latinul író szerzetes-társaik verseiben megkapták ugyanazt, de közelebb hozva a XVIII. század követeléseéhez.

Ez az élő, gazdag új latin irodalom nyomta reá jellemző jegyeit deákosaink költészetére. Azokat a műfajokat honosították meg a magyar irodalomban, azokat a versformákat művelték, melyeket a XVIII. század latinul író jezsuitái kedveltek, azokat a költői szólamokat, ékességeket, fogásokat használták, melyeket náluk találtak. A legjellemzőbb ebből a szempontból költőink kép-készlete: azok az ékességek, melyekkel verseiket költőiekké akarták varázsolni. A költői előadást a prózáitól elsősorban a képszerűség, a szemléletesség választja el, az az erő, amellyel a költő lelke tartalmát érzéki képekbe foglalja. Deákosaink - száraz, józan tudósok - nem ismervén eléggé a költői képek leggazdagabb forrásait, a nagy természetet, írott forrásokhoz fordultak, s az új latin költők verseit fosztották ki. Elárasztották költészetüket a

klasszikus mitologia isteneivel és csodalényeivel, nimfákkal, dryadokkal, faunokkal, s ezáltal iparkodtak életet vinni a verseikbe. Utaltunk azonban arra, hogy ezek a jezsuiták maguk is utánpótlás voltak, képeiket ők sem közvetetlen szemléletből, hanem a római klasszikusokból vették, s így a rómaiaknak sem tulságosan eleven, szemléletes dikciója a sok kölcsönzés, átvétel után deákosaink verseiben elvesztette színét és melegét, közvetetlenségét és plaszticitását. A görög mitologia erőből duzzadó személyesítéseit már a rómaiak racionális értelme absztrakciókká súlyosztotta: a renaissancnak meg a későbbi századoknak latin költői, egy más világfölfogás emberei, még a tartalmuktól és a hozzáfűződő képzetektől is megfosztották s pusztán nevekként használva, modorossággá, sallangokká alacsonyították azt, ami a klasszikus költőknél természetes, képszerű volt. Deákosaink, Rájnys legkevésbé, még mintaképeiknél is jobban visszaéltek ezekkel a mitológiai nevekkal, s csak úgy tobzódtak ezekben a fakó, kopott ékességekben. Azt hitték, költői lesz a dikciójuk, ha gabona helyett Cerest, bor helyett Bacchust, szerelem helyett Venust mondanak s habozás nélkül öltöztették legmodernebb, legprózaibb gondolataikat mitológus jelmezbe.

Mélyebb, tartalmi hatást is tett rájuk a XVIII. század latin költészete. Egyrészt sokat lefordítottak szerzetes társaik verseiből vagy megénekeltek a náluk talált tárgyakat, másrészt költői pályájuk kezdetén az ő példájukra alakult ki fölfogásuk a költészet céljáról és természetéről. A költészet mesterség - ez a meggyőződés érlelődik meg bennük - melyet meg lehet tanulni, s arra való, hogy a művelt, tanult ember gondolatait, mindennapi érzéseit csinos formában fejezze ki. Különösen akkor van nagy jelentősége, ha valakit meg akarunk tisztelni vagy együttérzésünket akarjuk kimutatni. Mennyivel szebb, ha prózai levél helyett verses formában kívánunk szerencsét nevenapjára, vagy fejezzük ki részvétünket szerencsétlenségtől sújtott barátunknak, előljárónknak, pártfogónknak! Innen az a sok levél alakjába foglalt üdvözlő, gyászoló vers és alkalmi költemény deákosaink gyűjteményeiben.

Az alkalmi versek divatának megerősödésére döntő hatással voltak a kor viszonyai. Amikor deákos költőink első verseiket írták, nem volt magyar olvasó közönség, hiányzott nemzetünkben az irodalmi köztudat. Csak később, a viszonyok javultával, mertek arra gondolni, hogy verseiket nyomtatásban a közönség elé vigyék - eredetileg maguknak és annak a baráti körnek írták, mely bennük, mint jó embere műveiben gyönyörködött. Ezért van annyi személyes, csak az író és barátait, pártfogóit érdeklő mozzanat verseikben: akiknek e sorok szánva voltak, baráti érzelmeik miatt szívesen meghallgatták az író apró-cseprő élményeit, sorsának köznapiságait; az a hatalmas nagyúr, akit a vers megtisztelt, gyönyörködött a költő érzelmeinek hullámozó árájában, hiszen ő keltette ezt a lelki fölindulást.

A veszedelem, mely e körülmény nyomában járt, nyilvánvaló. Az igazi költészet nem egyeseknek, hanem a nemzet egészének szól. Ha a költő lemond arról, hogy az olvasók nagy tömegére hasson, szemhatára összeszűkül, s a művészet követelése, szempontjai háttérbe szorulnak egyéni szempontjai mellett. Ez történt a deákosokkal is. Nem válogatták meg az alkalmat, minden jelentéktelen eseményt, minden apró sorsfordulatot megragadnak, hogy versben értékesítsék; másrészt eltolódnak lelkük előtt az arányok, elvesztik a mértéket, s föllengző szavakkal, áradó pathosszal énekelnek a legprózaibb dolgokról, az életben szám-talanszor ismétlődő jelenségekről, közönséges lelki mozgalmakról. Az ok és okozat között nincs meg a helyes arány; eredménye a dagály, a nagy hang, a keresett rikító színek, melyek valójában ürességet takarnak.

Lassanként mutatkoznak a változás jelei. Már ezek az alkalmi versek is néha-néha többek voltak egyszerű formagyakorlatnál, költői játéknál. Céljuk még nem művészi a szónak igazi értelmében, de már nem is gyakorlati, s nem időtöltés kedvéért irattak. Egyik-másik alkalmi vers meg éppen kiemelkedik társai közül s költői jelentőséget nyer. Költőinket időnként valami nagyobb, fontosabb esemény éri, s ez egész lelküket mozgalmába hozza. Meghal egy jótévő-

jük, akihez a szeretetnek, hálának erős szálai csatolták; máskor ellenségeik ádáz hajsztát indítanak ellenük, s fejük fölé sötét felhők tornyosulnak; vagy előljáróik rendelete kiragadja őket megszokott környezetükből s új, ismeretlen pályára küldi: a mélyen átértzett fájdalom ilyenkor őszinte hangokat csal húrjaikra s közvetlenül szívük teljéből merítvén, az érzelem, a szenvedély természetéhez illően szólalnak meg. Ezek az alkotásaik már igazi költemények; deákosainkat, mikor ezeket a verseiket írják, már megilleti a költő neve.

A döntő fordulat a deákos iskola fejlődésében mégis akkor következett be, mikor a 70-es években ébredező nemzeti szellem megkapta őket. A hazafias érzés, mely Mária Terézia uralkodása alatt szunnyadt és nem ismert igazi tárgyára, Bessenyei föllépésével kapcsolatban, ha nem is a hatása alatt, tudatossá vált, nemzeti öntudattá erősödött. A deákos költők, akik eddig inkább csak sejtették, mint tudták, mit követel tőlük a haza java, most megértették, hogy minden magyar hazafinak legfontosabb kötelessége nemzetiségünk buzgó védelme. Mivel sajátos politikai viszonyaink között, mikor az akarat és cselekvés szabadságát békóba verte az uralkodói hatalom, a politikai agitáció el volt előttük zárva, a társadalmat iparkodtak megnyerni: a magyar ruha viseletével tüntettek hazafias érzelmeik mellett, s a magyar nyelv terjesztésével, ápolásával, művelésével ébresztették és táplálták a magyar szellemet. Rájnis és Révai, nem törődve föllebbvalóik neheztelésével és a csöcselék hahotájával, pap létükre is magyar ruhában járnak, és Szabóval együtt tüzes versekben izgatnak a magyar nyelv érdekében. Majd II. József erőszakos rendeletei s a nyomukban járó nemzeti fölbuzdulás teljes lánggra lobbantja hazafias érzésüket. Fájdalom, harag, majd mikor az uralkodó halálos ágyán visszavonja sérelmes rendeleteit és hazaküldi a szent koronát, lelkesedés ragadja meg őket elemi erővel; apró-cseprő okok keltette önző érzelmek helyett önzetlen, magasztos érzelmek, egyéni érdekek helyett, egyetemes, az egész nemzetet megmozgató lelki izgalmak töltik be szívüket: olyan lelkiállapotba kerülnek, melyben már megfog a költői ihlet. Amit ekkor írnak, abban van már esztétikai érték: a deákosok költészete ezekben a hazafias költeményekben tetőződik. Itt levetik a latin irodalom jármát, szabadon, lelkükből írnak, annyi erővel és művészettel, mint addig soha.

Az iskola fejlődésének ebben a mozzanatában lép föl a két későbbi deákos költő, a második nemzedék, Virág és Berzsenyi. A legkedvezőbb pillanatban. Nemcsak elkészített utat találtak, mintákat, költői eszméket, technikát, tradíciót, hanem, ami fontosabb, történelmi pillanatot, nagy érzéseket, válságos helyzetet, lelkesedést és csüggedést, ami a költői indítékok egész sorával árasztotta el lelküket és költészetüket. Berzsenyi a maga erős egyéniségével, költői lelkével, mély érzelmeivel és magasán szárnyaló gondolataival kevésbé szerencsés körülmények között is nemzetünk legkiválóbb ódaköltői sorába küzdötte volna föl magát, de Virág emelkedését nem annyira tehetségének, mint inkább a kedvező időpontnak s lelke harmóniájának köszöni. Nem volt olyan mestere a nyelvnek, mint Szabó, érdeklődési köre sem mérkőzhetett mélységben és kiterjedésben a székely poétáéval; Révai meghaladta formaérzékben, Rájnis erőben, de a sors kegyelméből ő ott kezdhette, ahol amazok végeztek, s mozgalmasabb időkben. Másfelől többet tanult a legnagyobb római lantostól, Horatiustól is, mint társai, akiknél nagyobb volt a fogékonysága a költészet szépségei iránt.

Így Virág költészete szorosan hozzákapcsolódik a triászéhoz, Berzsenyi viszont őt vallja mesterének.

De a triász működése más irányban is hatalmas hullámgyűrűket indított meg. Ami nagy reformjuknak lényege volt, a görög-római versformák meghonosítása nyelvünkön és a klasszikus költészet egy pár virágának átültetése irodalmunkba, osztatlan tetszéssel találkozott fiatalabb íróink körében, s általánossá vált költészetünkben a verselésnek latinos módja.

Két irányban figyelhetjük meg a hullám tovaterjedését. Több csekély tehetségű vagy épen tehetségtelen versíró - Gyöngyösi János, Édes Gergely - érdeklődését megragadták az új fajta

versek, de fogyatékos ízlésükkel nem ismervén föl az új eljárás sajátos természetét, s nem lévén elég érzékük a versformák történeti fejlődése iránt, az antik versformákat az újabbkori rímeléssel párosították. Tévútra kerültek ezáltal, s az új latin irodalomban különben már régóta divatozó stíltelenségnek hódolva ú. n. leoninus verseket írogattak. Mivel költői ihlet híján a megrímelt ókori metrumokban mindenféle prózai tárgyat énekeltek meg, s így a költői névre egyáltalán nem tarthatnak jogot, az irodalomtörténet kirekeszti őket a deákos iskolából s az irodalomból általán.

Annál értékesebb műveket termelt a másik irány. Fiatal íróink közül a finomabb ízlésűekre erősebb hatást tett Rájnisek antikizáló költészete. Ezek, hogy csak a nevesebb költőinket említsük: Kazinczy, Batsányi János, Verseghy Ferenc, Dayka Gábor, Csokonai, Fazekas Mihály, nemcsak rátértek egyidőre a Rájniséktől jelzett útra s szívesen használták verseik formájául a klasszikus metrumokat, hanem legnagyobb részük elmerült s mestereiknél mélyebben, több eredménnyel a római klasszikus költőknek, főképen Horatiusnak tanulmányozásába. Ők azonban csak működésük egy részével tartoznak a deákosok közé. Könnyen hangolódó kedélyük, nagyobb műveltségük, széleskörű olvasottságuk fogékonnyá tette őket más szellemű költői törekvések iránt is, s mind modernebb szellem lévén, az újkori irodalmak, főként a német költészet hatása alá adták magukat. Mindamellet egyikük-másikuk, mint p. o. Kazinczy, Verseghy és Csokonai élte végéig vissza-visszatért költői motívumokért a római költészethez, bizonyosságául annak, mennyire megfelelt a közszükségletnek az új költői irány.

Berzsenyivel a deákos iskola elérte azt a magaslatot, ahonnan többé már nincs emelkedés. A római lantot az ő magyar ujjai a maga eredeti tisztaságában és nemességében szólaltatják meg, s költészete az antik szellemet meg a magyar érzésvilágot csodálatos harmoniába olvasztja össze. Aki utána föllépett, a deákosaink sorát berekesztő Ungvárnémeti Tóth László, valóban nem is folytatta irányát, hanem más nyomon indult: igen erős görög kultúrája volt, s a görög remekművek közvetlen ismerete alapján nem a görögöket utánzó rómaiakhoz vagy tanítványaikhoz, az új latin költőkhöz és a magyar deákosokhoz fordult, hanem egyenesen az eredeti forrásból merített, a görög költészetet utánozta. Tulajdonképpen nem is deákos, mint inkább görögös költő: az egyetlen irodalmunkban, egészen különálló jelenség.

Maga a deákos irány azonban noha Berzsenyivel és Ungvárnémeti Tóth-tal a XIX. század harmadik évtizedében befejezte önálló életét, nem pihent el teljesen. Élt és hatott tovább is, sőt utolsó rezdülései eljutnak a jelenkorig. A XIX. század első negyedében föllépő költőink, Kölcsey, Kisfaludy Károly, Vörösmarty, Czuczor, Garay, pályájukat többnyire antik versformában írt költeményekkel nyitják meg, s még Kisfaludy Sándor is, a nemzeti versidomnak egyik lelelkesebb híve, időnként megír egy-egy költeményt antik versszakokban. A klasszikus szellem ugyan mindjobban elhalványul, helyét mind teljesebben a magyar gondolatvilág foglalja el, de a külső alakban, verselő eljárásban, sokáig kitartanak a Rájni megkezdte reform mellett. Sőt a XIX. század huszas éveiben mintha új virágzásra jutna az antik forma: az eposz hagyományos formája a hexameter lesz, az ódái a különféle görög versszakok, az elegiái és epigrammái a distichon.

Ekkor azonban a klasszicizmus már pusztán a formában jelentkezik, szóval az egész irány visszatér oda, ahonnan kiindult: a görög-római költészet a maga kifejtett formakincsével, de csak avval, rányomja bélyegét a magyarra. Arany János 1845-ben még hexameterben írja *Elveszett alkotmányát*, de ebben a komikus eposzban az egykor fönséges hatású hexameter már a komikum emelésére szolgál, az antik szabású eposzok kigúnyolására. Evvel meg is szűnik a deákos irány története, azóta csak elvétve, emléktáblákra vésett föliratokban, alkalmi megemlékezésekben, találkozunk az egyik antik formával, a legszívósabb életű distichonnal.

Ma már tehát nemcsak a deákos iskola, hanem az egész klasszikus irány a múlté. De igazságtalanság volna, ha a jelen szemével tekintve nem látnánk benne mást, mint egy pár író érdekes törekvését. A deákos iskola egy hatalmas szellemi áramlat kifejezője, mely irodalmunk életének egy félszázadára, a Szabó fölléptétől (1777) Berzsenyi elnémulásáig (1830) tartó korszakra, elhatározó befolyással volt, sőt ennek a korszaknak nemcsak irodalmi, hanem kulturális jelleméhez is hozzátartozik az a sajátos szín, melyet a deákosok működésétől kapott. Ebben határozódik az iskola érdeme és jelentősége.

Az iskola hatása térben és időben messze kiterjedt, s megérezte egész szellemi életünk. Azok a heves tollharcok, melyeket a triász tagjai egymással az elsőség kérdésében vagy a magyar prozódia vitás pontjait illetőleg vívtak, egyfelől széles körben érdeklődést keltettek az irodalom iránt, másfelől előkészítették az utat a XIX. század elején felvirágzó nyelvtudomány számára. Még jelentősebb az a hatás, melyet költeményeik tartalmukkal és formájukkal tettek. Az előbbinek intenzitása, az utóbbinak tartóssága volt nagyobb. A deákosok a klasszikusokat követve és fordítva - a triász Homerost, Vergiliust, az elegiaírókat és görög lírikusokat, Virág Horatiust - föltárták a görög-római költészet kincseit, s módot nyújtottak arra, ami a nyugati nemzeteknél már századokkal azelőtt, a renaissance korában, megtörtént, hogy a magyar irodalmat áthassa a klasszikus világ emlékeinek ízlésnevelő, érzékfinomító hatása. A triász alakí, Virág tartalmi, Berzsenyi szellemi kapcsolatot teremtett költészetünk és az antik költészet között. Továbbá új műfajokkal is gazdagították az irodalmat. A korábbi feledésbe merült törekvések után vagy éppen minden előzmény nélkül bevezették irodalmunkba az ódát és elégiát, az epigrammot és az antik formájú eposzt.

Épöly mélyen járt versreformjuknak, az antik mértékek meghonosításának hatása. A XVIII. század végén, a francia és német irodalom nagy hatása ellenére, mely új formákkal frissítette föl verstechnikánkat, a magasztos érzéseket nagy erővel megéneklő lírának nem volt irodalmunkban megfelelő versmértéke: költőink megtalálták a hiányzó formákat a Rájniséktől meghonosított klasszikus versszakokban. Bár költészetünk azóta ismét lemondott róluk, újításuk még sem múlt el nyomtalanul. Ami a kimért, határozott, merev antik formák használatából egyenesen következett: deákos költőink törekvése rövidsége, szabatosságra, tömörségre, az a magyar nyelvnek megbecsülhetetlen hasznára vált. Költői dikciónkat Kazinczy választékossá, Csokonai kifejezővé, Kisfaludy Sándor természetessé tette, s így hajlékony, fordulatos, könnyed lett a deákosok nélkül is, de ennek a dikciónak tovább fejlesztése a másik irányban, az erő és fönség irányában, a deákosoknak, első sorban Szabó Dávidnak, Virágnak és Berzsenyinek érdeme. Sőt az a költőnk is, aki a magyar költői nyelvet megteremtette, Vörösmarty, a maga nagy nyelvgeniuszát a deákosok versein nevelte. Vörösmarty megrázó, hatalmas dikciója - amint Gyulai Pál megállapította - Berzsenyi s a deákosok költői nyelvében elő volt készítve.

Ez, a magyar költői nyelv továbbfejlesztése, a deákos iskolának legnagyobb érdeme.

Császár Elemér.

RÁJNIS JÓZSEF VERSEI

RÁJNIS JÓZSEF.

A deákos iskolának időrendben első tagja, Rájnis József, Kőszegen született 1741 június 4-én. Nem a származása, csak a születése tette magyarrá: atyját, ki Kőszegen városi tanácsos volt, még Reinischnek hívták. Az első nyelv, melyet a kis Rájnis a szülőházban tanult, a német volt, a második, melyre a kőszegi jezsuita iskolában fogták, a latin, s magyarul csak serdülő korában kezdett beszélni. Magyar szülőföldjének ereje azonban csodát tett: rövid pár év alatt Rájnis nemcsak megtanult magyarul - s oly tökéletesen, olyan tisztán, mintha az alföldön született volna - hanem lélekben is átalakult magyarrá. Megszerette hazáját, fáját, nyelvét, s noha 1757-ben az erősen nemzetközi jezsuita-rendbe lépett, mely őt két évre Bécsbe, majd újabb két évre Leobenbe küldte, ez a szeretet csakhamar rajongássá, tüzes hazaszeretetté fokozódott.

Hazaszeretete tette őt magyar íróvá is. A latin verselést, melyet már a gimnáziumban elsajátított, Leobenben is folytatta, mikor egyszerre fölébredt benne nyelvére büszke magyarsága. Megirigyelte a rómaiakat szép versformáikért s meg akarta mutatni, hogy a mi nyelvünk sem áll hajlékonyságban Horatius nyelve mögött. Az eszmét megvalósította, s 1760-ban Sannazarónak egy kis latin versét magyar hexametererekbe öltöztette. Német földön, németek között, német anyanyelvű költő tollán született tehát meg az a magyar vers, amelyben egy fél-százados költői irány legelső jelentkezését keressük!

A következő évben a rend vezetősége Rájnist Esztergomba rendelte tanárnak, majd Kassára filozofiára, s 1763-ban Pozsonyba tanítónak, még pedig, ami igen jellemző bizonyítéka Rájnis megmagyarosodásának, avval a megokolással, hogy a rendnek ott jó magyar emberre van szüksége! Iskolájának igazgatója a nagyhírű Faludi Ferenc volt, akitől újabb ösztönt vett költészete folytatására. Itt, Pozsonyban írta első eredeti magyar versét s épen Faludi személyével kapcsolatban. Alig hogy megpihent, a jezsuita-rendszer szerint újra kezébe kellett vennie a vándorbotot; meglakta Győrt, Nagyszombatot, hol 1771-ben pappá szenteltetett s a következő évben a bölcsészet baccalaureatusa lett, majd Székesfehérvárt s 1773-ban Szatmárt.

Az 1773-ik esztendő nagy forduló Rájnis életében. Magyar versei, melyeket az utolsó két évben írt, egész kis gyűjteménnyé szaporodtak, úgyhogy elhatározta: kilép velük a nyilvánosság elé. Elveit, amelyek szerint a magyar nyelvet a görög metrumokhoz alkalmazta, szintén összeállította, határozott szabályokba foglalta a magyar prozódíát, s az elméleti részt költeményeihez csatolva, elkészítette sajtó alá a kötetet, *A magyar Helikonra vezérlő Kalaúzt*. Műve két könyvre különül, az első címe *Példák*, a másodiké *Régulák*. Amaz a költő eredeti és fordított lírai költeményeit foglalja magában, toldalékul pedig azokat a köznapi szólásokat, melyekben Rájnis valamilyen görög metrumot ismert föl. Azt akarta ez utóbbiakkal bizonyítani, hogy a magyar nép is él, öntudatlanul, klasszikus versfajokkal. Nem szükséges mondanunk, hogy áltatta magát, példái kisebb részben véletlenül perdülnek görögös ritmusban, nagyobb részt csináltak vagy legalább módosított közszólások. A *Régulákban* teljes, kidolgozott prozódíát ad; az iránt nem volt kétsége, hogy a magyar nyelvben is, mint a latinban, a szótag hosszúsága a zártságtól, illetőleg a magánhangzójának hosszúságától függ, de az lehetett vitás, mely hangok ejtendőik hosszúan, s e kérdés eldöntésében a nyelvtörténet vagy a nyelvszokás és a nyelvjárás legyen-e bíró, végül mennyiben érvényesíthetők a magyar verselésben a latin verselés megengedett szabadságok: ezt iparkodik tehát Rájnis általánosságban és részletekben eldönteni.

A *Kalaúzhhoz* már az előszót is megírta Rájnis, mikor eszébe ötlött Horatius mondása: nonum prematur in annum. A tanácsot szószerinti értelemben véve, félretette könyvét s várta, míg elérkezik a kilencedik esztendő. Azonban még az első sem telt el, mikor egy végzetes csapás

zúdult reá: XIV. Kelemen pápa eltörölte a jezsuita szerzetet. Rájnist, aki bensőleg ragaszkodott vallásához és rendjéhez, a kegyetlen s mint ő vélte, igazságtalan intézkedés nagy lelki fájdalommal töltötte el. Hogy bánata teljes legyen, a királyné a pápai bulla értelmében fölsozlatta a rendházakat s tagjaikat a kolostor kényelmes, biztos otthonából belevetette az élet mozgalmas, örvénylő árába. Költőnknek is új otthont kellett keresnie. Győrbe ment s hogy csekély penzióját (192 forint) kipótolja, hitszónoki állást vállalt a főiskolánál, hol egyideig tanított is.

Időközben Baróti Szabó Dávid, aki több mint egy évtizeddel Rájnis után szintén észrevette, hogy a magyar nyelv alkalmas a görög metrumukra, s nagy számmal írt «új mértékre vett» verseket, verseit összegyűjtve ki akarta adni. Fölszólította 1774-ben Rájnist, hogy együtt, egy kötetben lépjenek a világ elé. A büszke, költeményeire sokat tartó Rájnis visszariadt Szabó verseinek köznapiságától. Elutasította az ajánlatot, s engedte, hogy Szabó 1777-ben kiadott verseivel megelőzze. Csak amikor megjelent versenytársának kötete, akkor vette észre, hogy ezáltal elesett a dicsőségtől; megbánta nagyon késlekedését, de a tényen nem változtathatott: a reform érdeme Szabó nevéhez kapcsolódott. Ez az újabb csapás, mely ambícióját sértette, még jobban fölhevítette lelkét. Engesztelhetetlen haragra lobbant Szabó ellen, s elérkezvén végre a várt kilencedik esztendő, 1781-ben kiadta *Kalauzát*, de megtoldotta Szabó verseit és prozódiai elveit gáncsoló részletekkel. Szabó nem tért ki a harc elől, nagy hévvel s itt-ott csipősen válaszolt. (*Ki nyertes az hangméréséklésben?* 1787.) Az indulatos, ellenmondást nem tűrő Rájnis nem tudta elviselni, hogy tekintélye ellen valaki a nyilvánosság előtt is föl mer szólalni, azonkívül a megelőzés miatt régi sebe is égette, úgyszólván abban a vitairatában (*Sisakos, paizsos, kardos mentő-írás*), melyet Magyar *Virgilius*ához (1789) csatolt, kíméletlenül, szenvedéllyel, nyersen támad Szabóra s értelmének erejével, metsző logikájával, erőszakos dialektikájával teljesen tönkre teszi érveit és kigúnyolja költészetét, mely szerinte megcsúfolja mind a magyarságot, mind a poézist.

Rájnis természetében volt valami végletes. A nagy indulatok jellemezték. Minden érzése hatalmas, szertelen volt, hazaszeretete csakúgy, mint önérzete, szeretete és gyűlölete egyaránt. Így lelki mozgalmai is rendkívüli arányokat öltöttek. Nem hiába hasonlította őt Kazinczy oroszlánhoz, keresztül gázolt mindenkin, aki útjába akadt. Már a *Kalauza* mellett megjelent *Megszerzésben* Szabón kívül leszólta Kalmár Györgyöt rossz hexameterai miatt, és meghurcolta Ráth Mátyást, aki a *Magyar Hirmondóban* nem magasztalta könyvét kellőleg. Még ádázabb haraggal készült Batsányi Jánosra rontani, aki férfias bátorsággal, de a művelt ember finomságával vette védelmébe barátját és a szerkesztésében megjelenő Kassai Magyar Múzeum munkatársát, Szabó Dávidot. Kegyetlen felelete, az *Apuleius tükörének* nevezett pamflet, már készen is állt; mikor azonban Batsányit a Martinovics-pörben elfogták, szánalma erőt vett haragján, s nem nyomatta ki a gyűlölködő hangú röpiratot.

Könnyen hevülő, ingerlékeny kedélye s erős önérzete egyébként is sok kellemetlenségbe bonyolította, annál inkább, mert különködő modorával nem igen tudott a társadalmi formák közé illeszkedni. Összezőrdült a győri közönséggel, mely megharagudott reá, mert alig vagy épen nem viszonzta a köszöntést; barátaival és jótevőivel, kik nem engedelmeskedtek szeszélyeinek; föllebvalóival, kik nem nézték jó szemmel, hogy tüntető hazafiságból egyházi ruháját magyar világi ruhával cserélte föl. Egyre szaporodó ellenségei nemcsak mindenféle apró boszantásokkal keserítették el életét, hanem fölhasználva azt, ami életmódjában valóban kifogásolható volt, s megtoldva más, csak részben alapos vádakkal, 1784-ben kieszközölték elmozdítását hitszónoki állásától. Kis penzióján kívül nem maradt más jövedelme, mint a győri akadémiai templom gondozásáért járó csekélyke jutalom, úgyszólván valósággal nyomorgott. A sok támadás, bosszúság, nélkülözés még egészségét is megrontotta. Testileg-lelkileg betegen, egy pár mérges verssel és röpirattal könnyített keserűségén, nem kímélve rosszakaróit, «a magyar papok ellenségeit».

Nincs sok rokonszenves vonás Rájnis egyéniségében. Tettei, levelei, versei izgága, erőszakos, elfogult, fennhéjázó embernek mutatják. Mégis találunk mentséget számára. A felelősség részben legalább életviszonyait terheli, melyek lelki fejlődésére elhatározó befolyással voltak. Akinek férfikora elejétől folytonosan küzdeni kell a sorssal, annak szíve könnyen eldurvul, s aki látja, hogy minden igyekezete ellenére sem jut osztályrészéül az a siker és megbecsülés, amelyre jogot tarthat, az époly könnyen lesz igazságtalan maga is mások irányában. De volt egy vonása lelkének, amely minden fogyatkozását feledteti: erős magyar érzése. Jelmondata: «Első édes hazám és csak azután következem én», nem maradt pusztá szó, hanem egész életét irányító elvvé emelkedett. Saját érdekeit habozás nélkül föláldozta, ha ellentétbe került avval, amit hazafias kötelességének tartott: anyagi romlásának is ez volt nagyrészt okozója.

Mikor lassanként belétörődött nyomorúságos, zaklatott életébe, József császár utolsó intézkedései és halála újra mozgalomba hozták lelkét. De most nem haragja kért szót, hanem lelkesedése. Az ország alkotmányának visszaállítása, a nemzetünkre virradó szebb jövő reménye dalra tüzelik, s a 90-es évek elején hosszú pihenő után újra ír egy pár verset. Számuk csekély, de költői termésének legjavát alkotják. Érezte, maga is, ezért elhatározta, hogy a *Kalaúz*ban megjelent verseivel egyesítve közrebocsátja őket kötetének második, javított kiadásául. Az új gyűjteménynek *Magyar Parnassus* volt a címe, s mint az első munkáját, ezt is a görögös verselés törvényeit szabályozó elméleti, s az azt igazoló gyakorlati részre akarta osztani. Az utóbbi, a költői rész, el is készült. Négy fejezetre oszlik. Először a magyar közbeszédben található mértékes lejtésű szólamokat adja, melyeket a *Kalaúz* megjelenése óta figyelt meg, azután eredeti költeményeit, majd kisebb műfordításait, végül *Az ikerek* cím alatt Plautus egy vígjátékának, a *Menaechminek* átdolgozását, amelynek azonban költői értéke nincs. Munkájának kiadására nem talált maecenást, maga szorult anyagi helyzetében nem vállalkozhatott reá, így a *Magyar Parnassus* verses fele kéziratban maradt, a prozódiai részt már meg sem írta.

A balsiker elszomorította, de kedvét nem szegte. Eredeti verset nagyon hosszú ideig nem írt, csak egy csomó epigrammot, de annál nagyobb szeretettel dolgozott Vergilius átültetésén. Az idillekkel már 1787-ben elkészült s mint *Magyar Virgilius*ának első darabját 1789-ben közrebocsátotta, most a *Georgicon*hoz, kezdett, az ókor leghíresebb tanító költeményéhez, melyben Vergilius nagy szeretettel és szakértelemmel iparkodik költőivé varázsolni a földművelés és állattenyésztés köznapi foglalkozását. A munka lassan haladt, majd egészen abba maradt, mikor a sors újra lesujtott a szerencsétlen költőre. A király 1802-ben visszaállította a József császártól eltörölt Benedek-rendet, amely átvette gondozásába az akadémiai templomot, úgyhogy Rájnis minden anyagi segítség híján egészen nyugdíjára volt utalva. Nélkülözések között eltelt négy esztendő után 1806-ban mosolygott feléje, életében először, a szerencse, mikor a csornai premontrei-rend meghívta ujonc-mesternek türjei kolostorába. Egy évig ott, majd Keszthelyen mint az ifjúság hitszónoka csendes nyugalomban élt tisztelői körében.

Amint Rájnis egész fejlődése sajátyszerű, életének utolsó éve is különös hatással voltak reá. Az öregkor, mely rendszerint fokozza az ember gyöngeségeit, nála az ellenkező hatással járt. Gyarlóságai, hibái elhalványodtak, s annál inkább kiemelkedett szívének lappangó jósága. Anyagi gondjaitól végre megszabadulva, kedélye megenyhült, érdessége lecsiszolódott, s mivel senki sem bántotta, ő sem támadott senkit. Élénk vitatkozó kedve megmaradt, de nem szenvedélyes kitörésekben, hanem tréfás, jókedvű szóvitákban nyilvánult. Éles elméje, midőn irigység helyett csodálkozást keltett, szívesen szolgált kincseivel ifjabb embertársainak. Fogékonyabb lett mások törekvései, elnézőbb gyöngeségei iránt, mindjobban megszokta s megszerette az embereket, azok is őt. A premontreiektől a bencések hívták magukhoz Zalaapátiba, majd visszatért Keszthelyre, ahol igen nagy kitüntetés érte: Festetich gróf 1809-ben kinevezte nagy gazdasági intézetének, a Georgikonnak, igazgatójává. Mint a Georgikon scholarchája egy szép latin beszédet tartott a földműves élet kellemes, egészséges voltáról és stílszerűen,

most már gyakorlatilag is megismerkedvén a földműves élettel, befejezte Vergilius *Georgicon*jának fordítását. Munkája megjelenését már nem érte meg, mert rövid betegeskedés után hetvenkettedik életévében, 1812 szept. 23. Keszthelyen elhunyt. Hamvait a keszthelyi plébánia-templom őrzi.

Rájnisi irodalmi munkásságának csak kis részét teszik költeményei. Erős logikája, fegyelmezett gondolkodása, átható értelme inkább a tudós pályára tette volna hivatottá, de kellő vezetés és képzettség híján idejének javát olyan meddő kérdések megoldására vesztegette, mint a kör négyszögesítése, melynek bebizonyítására egy latin s egy német munkát is írt. Tudományos eredményei közül csak azok tesznek számot, melyek a költészethez kapcsolódnak: prozódiai dolgozatai. A *Kalaúz* második felében és a *Sisakos, paizsos, kardos mentőírás*ban kifejtett prozódiai elvei behatóbbak, határozottabbak, mint ellenfeléi, s tanítása rendszeresebb, tudományosabb, megokoltabb. Már kevesebb értékű a kéziratban maradt költészettana (*A poétai mesterségnek közönséges regulái*), mely egypár találó megfigyelésen kívül nagyrészt közismert, vagy ellenkezőleg, el nem fogadható esztétikai fejtegetésekből áll; műfordítói elmélete végül, melyet a *Magyar Virgiliusa* mellett megjelent Toldalékban fejtett ki, alapjában elhibázott. Irodalmunk fölújulása korában, mikor költészetünk nagyobb része idegen szellemi termékek fordítása volt, természetszerűleg a legtöbbet vitatott kérdések egyike volt, mi a fordító joga és kötelessége. Vajjon pusztá tolmácsa legyen-e az eredetinek, arra hivatva, hogy azt mennél hívebben szolgáltassa meg magyarul, vagy maga is teremtő költő legyen, aki az idegen költői művel mint nyers anyaggal tetszése szerint bánhatik, azt megrövidítheti vagy kibővítheti, javíthatja és szépítheti. Ez a tetszetős, de tudományos szempontból nem igazolható s rendkívül veszedelmes elmélet megvesztegette Rájnist is, aki Kazinczyval és Batsányival szemben nagy tűzzel kelt ki téves felfogása védelmére.

Gyakorlata szerencsére jobb volt elméleténél. Mind nagyobb fordításai, Vergilius *Eclogái* és *Georgikona*, mind töredékei (az *Aeneis*ből és Voltaire *Henriade*jából) és kisebb műfordításai (Horatiustól, Navagerótól kettő, Aesopustól egy, görög, római és új latin lírikusoktól több, s nagyszámú epigramm), noha nem mérkőzhetnek e kor jelesebb műfordításaival, nincsenek érdem nélkül. Hiven ragaszkodnak az eredeti értelméhez, s ha eltérnek tőlük egyben-másban, ennek a kényszerítő szükség és gyakorlatlanság, nem pedig az említett művészeti elv volt az oka. Technikai készsége elég nagy volt, így könnyen és folyékonyan fordít. Különösen az idillek átültetése sikerült. Ha nem tudja is méltón tolmácsolni Vergilius *Eclogáinak* báját, népies és magyaros nyelve meghaladja természetességben Baróti Szabó fordítását. Nemcsak alapos tanulmányokat tett fordítása kedvéért, hanem beleélte magát költője lelki világába. Annál könnyebben tehette, mert Vergilius e műveiben (I. és IX. ecloga) költött nevek alatt a maga szenvedéseit, anyagi romlását, otthonából való kiűzését énekli meg: a sorsüldözötte, kolostorból kiűzött, embertársaitól bevádolt Rájnis sok rokon hangot hallott kicsendülni Vergilius panaszaiból.

Eredeti magyar költeménye nincs sok, mindössze vagy félszáz, sokkal kevesebb, mint Révai-nak és Virágnak, s nem is hasonlítható Szabóhoz, aki öt kötetre való verset írt. Noha a deákosok közül az ő költői pályája nyúlt leghosszabbra, egy félszázadra (1760-1811), mégis a legkevesebbé termékeny mindannyiuk között. Ritkán vette kezébe a rómaiaktól öröklött lantot, s termékenyebb időszaka mindössze kétszer volt, 1773-ban, mikor körülbelül húsz, s 1790 körül, mikor hét eredeti verset írt. Látszik, nem volt igazi költői természet. Nehezen hangolódott, s ha az ihlet nem kereste föl, ő nem járt utána. Fogatkozás ez és érdem egyben. Akinek a lelke nem rezdül meg könnyen a külvilág benyomásaira, az nem érzi a belső ösztönt, hogy dalával mások szívéhez szóljon s elmulasztja a legkedvezőbb alkalmat, azt az isteni egy percet, mely Arany szerint a költőé. De aki keresi a megéneklendő lelki izgalmat, az meg gyakran érdekesnek, költőileg alakíthatónak tart olyan mozzanatot is, mely kívül esik a

költészet birodalmán. Rájniss sok pillanatot szalasztott el, de egy-két példát nem számítva, elkerülte az utóbbi hibát is. Alkalmi verset, ami olyan elterjedt divat volt korában, alig írt, s akkor is megtalálta a módját, hogy fölfogásával vagy előadásával kiemelje versét a köznapi, prózai sorból. Tudatosan vagy véletlenül, alkalmi verseire inkább a latin nyelvet használta, amelyen nemcsak ifjúkorában, hanem még élete végén is szívesen megírt egy-egy üdvözlő ódát, s ezáltal mintegy elvezette költészetének kevésbé tiszta hullámain.

Egyáltalán Rájniss érdeme többször határozódik ilyen negatív mozzanatokban. Ő p. o. a legönállóbb a deákosok között, Berzsenyit is beleértve. Az új latinoktól és Faluditól, akit a legnagyobb magyar költőnek tartott, egy-két költői szólamon kívül semmit sem vett át, Horatiustól még annyit sem, s egy Anakreon-utánezatát figyelmen kívül hagyva költeményei mind vagy fordítások, vagy teljesen eredetiek, s ez utóbbiak érzelmi alapja csakúgy az övé, mint alakításuk módja. Érdem, de más szempontból kétes értékű. Említettük, hogy Rájniss, mint a deákosok általán Berzsenyit, a maguk tudós szárazságában nem voltak elég fogékonyak a költői előadás egyik főszajátossága, a képszerűség iránt; verseikben kevés a kép, kevés a fény, a szín, s annál kevesebb, minél inkább óvakodtak ezt a hiányzó adományt kölcsönzéssel pótolni. Rájniss nem ékesítette költeményeit idegen díszekkel, de a magáéival is igen kis mértékben. Így a képek, melyek költészetét élénkítik, az övéi, csakúgy mint gondolatai és fordulatai.

Hasonlólag tulajdonképen a hiba elkerülésének köszöni azt, hogy a triász tagjai közül nála találjuk a legtöbb stílérzéket, ami a vers tartalmának és formájának kapcsolatát nézi. Ebben a tekintetben ő Horatiusznak a legmegértőbb tanítványa. Megtanulta azt, hogy nem a versforma határozza meg a beléje foglalandó tartalmat, hanem fordítva, a vers tárgya és hangulata követeli meg a neki megfelelő formát. Ódát a Horatius használta versszakokban ír, anakreoni dalt a teosi költő versmértékében, szatírákat hexameterben, mesét jambusban Phaedrus módjára, gúnyverset skázonban s a zengzetes trocheust igen stílszerűen alkalmazza egyetlen pásztori dalában.

De Rájniss nemcsak a legkevesebbé termékeny, hanem legszűkebb körű is a deákosok között. Kirekesztően a lírát művelte, az epikában és drámában meg sem kísérelte erejét. Lelki élete, lírájának forrása intenzív volt, nem extenzív. Érdeklődése nem irányult az élet sokféle jelensége felé, s érzelmei is mélységükkel, nem változatosságukkal tűntek ki. Érdeklődési köre a költészetben még jobban összeszorult; van egy pár verse, mely nyilvánvalólag költői játék, de ezenkívül csak azt énekelte meg, ami nagyobb erővel szántott végig lelki világán. A könnyebb rezdüléseket nem gyümölcösztette költészetében. Nagy fényűzés, különösen olyan költőnél, aki nincs bővében a tárgyaknak. Sajnálható is, mert az Anakreon modorában írt *Búcsúvétele* könnyed, sőt túlságosan könnyű játék ugyan, de van benne valami a deákosoknál oly szokatlan bájból, s a Szily János püspöknek írt verse (*Pásztori dal*), noha alig több mint udvarias hódolat az új főpapnak, nemcsak újdonság volt e nemben, hanem enyelgő hangjával, szelíden tovalebbeső képeivel, ritmikus, lágyan ömlő soraival be is hízelgi magát az olvasó fülébe.

A szelíd érzelmek, a csöndes öröm, a símára csiszolt nyelv azonban nem Rájniss eleme. Ő, a tüzes szóviták és tollcsaták embere, a ἐχρηβογος¹ Rájniss, amint Kazinczy nevezte, csak ritkán engedte, hogy az érzelmi ellágyulás erőt vegyen lelkén. Szívét csak a nagy érzelmek számára tartotta tárva. Láttuk élete rajzában, mikor a lelki fejlődését megvilágítottuk, hogy az ő nehezen hangolódó lelke a nagy izgalmakra viszont igen heves mozgalomba jutott, s ilyenkor idegei feszültségének a költészet volt a villámhárítója. Eredeti verseinek jórésze ilyen erős érzelmi alaphól sarjadt ki: költészetét esztétikailag értékesíthető lelki mozgalmak keltették életre. Ez Rájniss költészetének legbecsesebb vonása. Versei nem hideg meggondolás ered-

¹ Magyarul: messzire lövő, messziről találó.

ményei, hanem érzelmek, sőt szenvedélyek és indulatok visszhangjai: ennyiben az igazi líra birodalmába tartoznak. Hogy mégsem számíthatók az értékesebb alkotások közé, sőt nagy részük alacsony színvonalon marad, az megint abból a Rájnisnál többször ismétlődő jelenségből fejthető meg, hogy erényei a maguk egyoldalúságában hibákká válnak. Az élményt, mely benne a szenvedélyes indulatot keltette, nem tudta költőileg idealizálni, hanem jóformán keletkezése percében azon nyersen foglalta versbe. Ott izzik bennük gyűlölete, haragja, ritkábban elragadtatása, s nem nemesedik tiszta költészetté. Különösen költészetének első virágkorában bántó az a közvetetlenség, mellyel ír. Ízlése még tisztulatlan: midőn egy festő barátja egy magyar ruhába öltözött leány képével ajándékozza meg, határtalan örömeiben nem találja meg az érzelmi állapotát méltón festő szavakat (*Egy jeles képíróhoz*); viszont az idegen divaton kapkodó magyarokat olyan durva szatirában állítja pellengérre, *Áttila kocsisa* képében olyan goromba korbáccsal sujt le rájuk, hogy még a fölindulásának nemes alapja, az erős hazafias érzés kedvéért sem bocsáthatjuk meg rikító, illetlen kifakadásait.

Az évek jártával lehiggadt költőnek ízlése is mindjobban tisztult. Mikor majd két évtizednyi pihenő után, 1790 körül, újra megszólal, lantja sokkal tisztább, nemesebb hangokat ad. Az a hét új vers, mely a *Magyar Parnassus*ban olvasható, magasan fölötte áll az első hajtásnak, az ötvenedik életévét betöltött költő értékesebb lírai darabokat adott, mint a harminc éves. Költőibb érzelmeket szólaltat meg és nagyobb művészettel. A maga bajait nem hánytorgatja, általánosabb érdekű tárgyat választ, s a hét közül öt vagy egyenesen hazafiúi érzelmeinek kitörése vagy legalább kapcsolatos velük. Régibb verseiből is kicsillan a nemzetének szeretete, itt egyenesen uralkodó motívummá emelkedik. Lelke a haza sorsán csüng, szeme kémleli a biztató és aggasztó jeleket. Kedélye beborul, majd újra kiderül, amint a nemzet életében bekövetkezik a nagy fordulat, az abszolutisztikus törekvések bukása. Egyike az elsőnek, akik tisztán látnak, akik megérzik a veszedelmet, tudják honnan jön. Elragadja tüzes vérmérséklete: kitör azok ellen, akiktől hazáját félti, s dicsőíti, akiknek munkája a vészes múlt után a jelen boldogságát megteremtette. Nemes felháborodása megtalálja a neki megfelelő kifejező formát. Kegyetlen haraggal támad a hazafiatlan nemesekre (*A magyarokhoz*), az uralkodóra, ki nem tiszteli a törvényt (*Forgách Miklósnak dicsérete*), a magyar papok ellenségeire (*A muzsághoz*), az idegen divat pártolóiira (*Rókásihoz*), a nagyralátókra, akik nem érik be a sorstól nekik juttatott állással, hanem tehetség nélkül is magasabbra vágynak (*A varga fiakhoz*). Lelkesedése is méltóbb tárgyra irányul s méltóbb formában jelen meg. Szívének végletes érzéseivel köszönti Forgách Miklóst, a József korabeli ellenzék vezérét, ki szembe mert szállani magával a hatalmas uralkodóval is, s II. Lipótot, aki visszaállította már-már veszendő alkotmányunkat (*II. Leopold királynak dicsérete*).

Az a szélsőséges érzelmi élet, mely a pályáján annyi keserű órát szerzett a költőnek, itt megkapja jutalmát. Ezek a költemények méltó kihangzásai a XVIII. század lírájának, s a triász költészetének legjava alkotásához tartoznak.

Az erős költői meghatottság, melyből e versek fakadtak, megérzik Rájnis verseinek a nyelvén is. Talán a kelleténél jobban. Érzelmek nem tud uralkodni, heve elragadja. Nyelve különben is súlyos és nehézkes, egyenetlen s darabos, fölindulásában azonkívül nem mérlegeli szavai erejét, nem válogatja meg kifejezéseit. Hogy jellemző legyen, keresi a rikítót, sőt a durvától, póriastól sem retten vissza; haragjában, gúnyos hangulatában olyan sorokat ír le, melyeket nem lehet arcpirulás nélkül idézni. Fogyatkozás ez, árnyoldala költészetének, de tagadhatatlanul az erőnek jele. Nem fél gondolatát határozottan kimondani, s ha néha tulságosan erős szó csúszik tolla alá, legalább nem halvány a kép, melyet vele az olvasóban ébreszt. Ebben a tekintetben is nagy haladást mutat második gyűjteménye. A bántóbb ízléstelenségeket nagyrészt elkerüli, anélkül, hogy ereje megfogyatkoznék. Nem túlzás, ha azt mondjuk, hogy nemcsak a deákosok között, de a fölújulás korában Virágig nem volt olyan költő, aki Rájnist

elérte volna erőben, tömörségben. Sőt ha gúnyos nyilait szórja vagy a hazáért lelkesedik, diadalmasan állja ki Virággal is az összehasonlítást.

Ezen a jogon emelkedik Rájnis a magyar költők közé.

Nem könnyen jutott oda, s helye ma sincs biztosítva. Kortársai inkább a tudóst s az elméletírót látták benne, költészetét inkább csak barátai magasztalták, többnyire túlzó, meg nem érdemelt dicséretekkel. Nyers modorával, Baróti durva megtámadásával egyébiránt majd minden magyar író elidegenített magától, akik a személy iránt érzett ellenszenvüket átvitték a költőre is. Mikor Rájnis és ellenfele bevégezték földi pályájukat, a szenvedélyek hullámai elcsöndesültek s a személyi tekintetek helyett esztétikai szempontból ítékeztek műveiről. Objektívek voltak az ítéletek, mentek az elfogultságtól, de Rájnis szerencsétlenségére költészetének csak a nyomtatásban megjelent kevésbé becses felét ismerték. Így Toldy Ferenc, Gyulai Pál, Beöthy Zsolt nem dicsérhettek mást költészetében, mint dikciójának erejét. Még Bánóczy József is, aki az újabbkori műbírák között a legnagyobb méltánnyal szolt Rájnisról, a már Toldy megállapította kiválósága mellett csak az iróniát, a fölc sillámló humort s némi költői érzéket említett dicséretképen. Életírói - Hénap Tamás, Ágh Lajos Norbert - noha ismerték a *Magyar Parnassus* verseit, az utóbbi közölte is őket műve *Függelékében*, Rájnis újabb verseivel egyáltalán nem foglalkoztak, értéküket nem állapították meg, így az irodalomtörténet még a XX. században is egyoldalúan pusztán a *Kalaúz* verseire támaszkodva fogalmazta ítéletét. A *Kalaúz* valóban igazat ad Toldynak, hogy Rájnis «különösen a fenséges és hathatós iránt bírt érzékkel, de tisztulatlan ízlése miatt azt gyakran legott megsemmisítette», a *Magyar Parnassus* azonban arról is tanuskodik, hogy élete delén túl ízlése megtisztult, érzésvilága megnemesedett. S kései verseiben érzelmeinek és nyelvének ereje zavartalanul nyilatkozik, belőlük egy értékesebb, művészi Rájnis képe bontakozik ki.

Császár Elemér.

VELENCÉHEZ.

Neptúnus vizinek kebelében látta Velencét,
Mellyet egész tenger mint fejedelmet ural:
Nossza no most fitogasd tarpėjai váradat (úgy mond)
S Mársod kőfalait Júpiter! égig emeld;
A tenger Tiberist, Rómát meghaladja Velence:
Isteni nagy remek ez, emberi munka amaz.
1760.

ÚJ-ESZTENDŐI AJÁNDÉKOCSKA.

Minthogy az új esztendőnek víg hajnala fénylik,
És sok gyenge leány szép adománynak örül,
Én is imez képpel tisztellek; ha engemet esmersz,
Tudva vagyon nálad, kedves Hiella! kié?
Orcáját halovány színnel festette az író:
Orcám szinte azon színbe borúlni szokott;
Szívetlen: énbennem sincs szív - a furcsa Szerelmek
Régtől-fogva neked tellyesen általadák.
Nem szólhat: nekem is, valahányszor látlak, Hiellám!
Nyelvemet a szeretet megköti, néma vagyok.
Egyre tekintve különb, s ugyanerre tekintve szerencsésb,
Hogy nem vészen erőt rajta tüzednek heve;
És, ha megégeted is (mert nagy csuda volna előttem,
Ha mi nem érezné, hogy közel éri szemed)
Képem szüntelenül nem fog kínlódni magamként,
Ottan elég, s nem egyéb, csak csupa hamva marad.
1762.

EGY SZELÍD VERÉBRŐL.

Sírv, oh szép Venus! és te, kis Kupido!
Széllyel sírjátok, oh kegyes személyek!
Mert nagy bűba merült szegény leányom:
Megfosztotta halál szelíd verébtől!
Evvel múlatozott napott-napestig,
Ezt ő, mint szeme fényit, úgy szerette;
És méltán: mivelhogy kegyes leányát
Úgy esmérte, miként leány az anyját;
Ezt ő el nem hagyá, hanem körülé
Szökdécsel vala csak reá sisegvén:
Ennek szép kebelén kereste nyugtát.

Most már félve bolyong setét helyekben,
Honnan senki se tér megént világra.
Vesztél volna el oh gonosz setétség,
Melly minden gyönyörűt befalni szoktál!
Oh kedves madaram miattad elvész!
Oh nem várt eset! oh szegény madárka!
Rajtad szánakodik kegyes leányom
Sírástól dagadott veres szemekkel!

1763.

FALUDI FERENCHEZ.

Elkészült sokféle hajóm a régi szokásként:
Hozzád is, Faludink! egy folyamodni akar.
Társaim azt mondják: Ne ereszd e partnak hajódat;
Nincs e parton ezüst, nem terem itten arany.
Mégis, hajócskámnak kormánytartója, te bízatsz
Engemet, hogy fényes partra s aranyra vezetsz.
Nossza tehát, indulj Faludim partjára, reményem!
Nagy magyar ő; te magyar versre fakadva köszönts!
Jól tudom én, amit kívánsz, azt nála találod:
Bátor aranyt nem kapsz, ő maga tiszta arany.

1763.

MESE.

Mint jár az, aki hatalmas úrral osztozik,
Szépen mutatja e rövid költött beszéd.
Egyszer az oroszlány, a juh, kecske és tehén
Eggyütt vadászván, a bokros tölgyfák között
Végre egy otromba-testű szarvast fogtanak.
Ottan az oroszlány, a vadat igazság szerint
Négy részre osztván, így kezdett ordítani:
Enyím az első, mert oroszlány a nevem;
Enyím a második is, mivelhogy erős vagyok;
Nagy az én hatalmam, azért enyím a harmadik;
Jaj annak! aki a negyediket illeti.
Így nyerte el a gonosz hatalom az egész vadat.

1765.

A SZERELEMRŐL.

Rózsák között Kupídó
Egykor, kicsinyke méhtől
Kis ujjá sebhetődvén,
Sírt, jajgatott, s azonnal
Hol futva, hol röpülve
Sietett kegyes Venushoz:
Jaj! jaj fiadnak! (úgy mond)
Oda van, kegyes Citére!
Oda van fiadnak élte!
Im egy parányi sárkány,
Kit méhnek híj paraszt nép,
Megmart hegyes fogával!
Felel erre szép Citére:
Ha egy kicsinyke méhnek
Fúlánkja annyi kint hoz,
Melly kínja léssen annak,
Kupídó! kit te sebhetsz?

1767.

OCTAVIANUS CSÁSZÁRHOZ.

Már elég hóval s fene jég-esővel
Üldözött minket nagy urunk, királyunk,
S mennyköves tűztől vereses kezével
Verte hazánkat:

Félt, hogy a földet vizek elborítják,
S nagy csudák érnek nyomorúlt fejünkre,
Mint midőn Próteus hegyeken nevelte
Tengeri borját:

A halak szilfa tetején akadtak,
Aholott máskor madarak leültek;
S ottan úszkálván, hol előbb futának,
Féltek az őzek.

Láttuk a sárgás Tiberisnek árját,
Melly erőszakkal sietett Numának
S Vesta asszonyinak jeles háza ellen
Tengeri partról;

Sok panaszt hallván Rea hitvesétől
Balra eláradt vize, hogy mirajtunk
Állja bosszúját, noha nem javallá
Égi királyunk.

A hazánk pusztúlt maga fegyverével,
Mellyel a perzsát megalázta vólna,
Sok fiak veszték, kevesen siratják
Pártos üdönket!

Mondd, kitől várhatsz ezután segédet?
Veszni-tért város, van-e még reményed?
Lám süket fülnek szaporít meséket
Veszta leánya.

Júpiter vallyon kire bízza dolgod?
Oh siess immár valahára hozzánk
Tiszta fellemben lilium-szabású
Vállal Apollo!

Vagy te, víg Cipris! ki körül az ékes
Tréfa s a kised Szerelem röpliget:
Vagy te, Márs! rajtunk könyörülj! kik hajdan
Tőled eredtünk.

Haj elégedjél nyavalyánkkal, ámbár
Néked a fényes sisak és üvöltés
S a konok maurus fene képe tetszik
Véres hadakban.

Vagy te, o Hermes! ha talám urunkban
Tégedet tartunk fiatal személynek,
Akinek Caesar megölői ellen
Gerjed haragja:

El ne hagyj minket, ne siess egekbe!
Míg lehet, mulasd magadat közöttünk,
A gonoszságunk sokasága téged
El ne röptsen.

Itt örülj inkább diadalmi pompán:
Légy atyánk, és élj fejedelmi névvel;
Féljen a médus lovas had, te lévén
Harcba vezérünk.

1770.

SZENT ISTVÁN KIRÁLYNAK JOBB KEZÉRŐL.

Már elég! szűnjön panaszod, magyar nép!
Íme óhajtott örömed világa
A magyar vértől nemesült hazádban
Fényleni készül.

Szent királyodnak keze messze földről
Nagy *Terézsának* kegyelem-szavára
Visszatér hozzád, Buda vára féltő
Kincsedet őrzi.

Boldogúlt ország! noha régen elvált
Tőled e téged szerető királyod,
Szép örökséggel kevesíti gondját
Árva fejednek:

Adta fő díszét böcsös homlokának,
Vállait s lábát fődöző ruháját,
Effelett kardját; ha kevés ez, íme
Adja kezét is.

Már ne félj vérben fürdő hadaktól,
A dühös réznek fene pattogásit
S villogó kardok veszedelmes hangját
Semmibe hajtsad:

Ím! reád vigyáz magas udvarából,
S míg reád vigyáz szerető szemekkel
E jeles kincsnek nagy-erős hatalma,
Bátran örülhetsz.

1771.

BÚCSÚ-VÉTEL.

Hát kell-e költöződnöm
Tőled, szemem világa!
Tőled, szelíd galambom!
Hát kell-e költöződnöm?
Ha úgy vagyon, galambon!
Bár légyen úgy, de szívem
Nem költözend tetőled;
Lám a kicsiny Szerelmek,
Kik, szép arany tegezből
Sok nyílakat röpítvén,
Orcádon üldögelnek:
E nyúgtalan Szerelmek
Megsebheték, s orozva
Szíved mögé szegezték.

1773.

AZ ÁRTALMAS KÖNYV-ÍRÓKRÓL.

Láttam setétben kénköves udvarát
A mély pokolnak s a komor homlokú
Plútót, ki rettentő szemekkel
Éktelenül fenyegette népét:

Mert szinte akkor számtalan ördögök
A népes Európának határiból
Egyszerre gyors szárnyokra kelvén
Stix tava partjain öszvegyültek.

A többi közzül a suta Belfegor
Plútót köszöntvén lábaihoz borúl,
S hízelkedő farkát csavarván
Illy ugatásra fakasztja torkát:

Urunk! királyunk! semmi az, amiért
Haragra gerjedsz; hív seregid vagyunk;
Immáran esküdt társainkra
Bízva vagyon sok üdőre terhünk;

Ők mézbe-mártott tollal igézgetik
A veszni indúlt emberi szíveket;
Már széllyel azt is végbe vitték,
Amire mi soha nem mehettünk.

Illy hírre vídúl a haragos király,
S száj-tátva húzván a fülig ajakit,
(Így néha jobb kedvét jelenti)
Oh fiaim! de szeretlek! (úgy mond)

No már szerezzünk új leleményeket:
Nagy bérre méltók e deli férjfiak,
Kik bírodalmunknak javára
Olly csuda eszközöket találtak.

Ám e setétség, e fene férgeink,
Ez ólthatatlan rettenetes tűzünk,
Könyvhullatás és fog-csikorgás
Semmi sok érdemeikre nézve.

Magamra s a tűz-tóra is esküszöm!
Majd-majd megérzik tellyes hatalmomat
Bár most merő vászként nevéssék:
Lesz különös jutalomra gondom.

1773.

**EGY JELES KÉPÍRÓHOZ,
ki a poétának egy magyar leánynak képét ajándékba adta.**

Hogyhogy? te írtad, kedves atyámfia!
Vallyon te írtad? s énnekem írtad ezt
A ritka szépségű leányzót,
Régi szokott magyar öltözetben?

Lám fürtös haján, barna szemöldökén,
Szép orra dombján és piros ajakin
Múlatnak a tegzes Szerelmek
S onnan ezer sebet osztogatnak.

E képet adván, mondd, mire célozál?
Kedvem kerested? Jól! De találtad-e?
Vaj evvel ingyen sem kerested:
Nem telik az szökevény örömmel.

Tí víg tavasznak gyenge virágival
Kies mezőkön játszadozó szelek!
Pest vagy Pozsony tájnak vigyétek
Kedvesen illatozó lehéssel.

Kár volna illy szép képet elejteni
Paraszt leányok puszta lakásira!
Lássák negédes városokban
Francia módra nevelt leányok.

Rád bizom oztán, lágy napenyészeti
Szellő! te púpos fő-tetejik körül
Nyájaskodó tollal zörögven
Ezt röviden füleikbe súgjad:

Ím! e leányzó mint fődöze magát
Tisztos ruhával! - Nem fitogatta azt,
Amit gonosz szemmel vadásznak
Sok piperés, csemegés legények,

Az, kikre nézvén, búra ereszkedik
A szűz szemérem; bánatos homlokán
Hervadnak a lankadt virágok,
És szomorú telelésre dőlnek!

1773.

FALUDI FERENCHEZ.

Egy híres poétához.

Bátor csudájok vagy magyar poétáknak,
És bóldog az, kit megdicsér kegyes tollad,
S büdös annak híre, kit gyaláz kemény tollad,
Mégis csak immel-ámmal emleget téged
S költött neveknek mondja Faludit s Dorellt
Ama szapora-szavú, kevés-savú Péter,
Kit tő-hegyekkel üznek a szelíd múzsák;
S nem fél? De nincs is, nincs bizony, miért félne:
Mert noha csudájok vagy magyar poétáknak,
Ámbár akarnád, nincsen olly tehetséged,
Hogy magadat, amint illenék, dicsérhetnéd,
Vagy pedig hogy, amint illenék, gyalázhatnád
Ama szapora-szavú, kevés-savú Pétert,
Kit tő-hegyekkel üznek a szelíd múzsák.

1773.

AZ ISTEN-TAGADÓKRÓL.

Nincs Isten-tagadó, vagy, ha van, pokol annak hazája;
Nincs: Isten-tagadót ott is hijába keressz.

1773.

EGY KOLDUS BESZÉLL EGY GAZDAG EMBERREL.

Számtalan a marhád, az enyím is számtalan; úgy van:
Mert sok az, ami tiéd; semmi az, ami enyím.

1773.

EGY CSILLAG NEVŰ IFJACSKÁRÓL.

Csillagom! oh bár ég vólnék mikor égbe tekétesz!
Onnét néznének téged ezer szemeim.

1773.

A RÚT TERMETŰ POLIFÉMUS MONDÁSA, midőn Galatéára szegezte szemeit.

Vagy gonoszúl látnak, kik rútnak mondanak engem,
Vagy szemeid gyönyörű tüköre szépet hazud.

1773.

FÓTISZTELENDŐ KENYERES JÓZSEF ÚRRÓL.

Ód tűztől a régi atyák munkáikat, Isten!
Vagy, míg él Kenyeres, míg keze írhat, emészd.

1773.

EGY ERETNEK ELLEN, aki a poklot a napban helyezettette.

Hogyha az égi nap a pokol, amint mondog, örülhetsz:
Hóltod után neked is lészen egekben helyed.

1773.

PÁSZTORI DAL.

Szily János úrnak, midőn püspöki méltóságra emeltetett.

Menj elébb, kicsinyke nyájam!
Menj legelve, játszodozva,
Éljed el napott-napestig
A mosolygó szép füvecskét;
Bátran ízeled a folyáskát,
Melly igen fris kútfejekről
Mindenünnen csergedezvén
Tér-mezőmet élteti.

Én azonban itt hevervén,
Víg furuglyám rendes hangját
A kies szellőkre bízom;
Gyenge szellők! tí vigyétek:
Hallja Tirzis, akivel Pán,
Pásztoroknak fejedelme,
Fejedelmi pásztoroknak
Tiszteit közölteti.

Mí együgyű köz-juhászok,
Egyik híres fejedelmünk
Messze földre költöződvén,
Abba törtük vólt fejünket:
Kit szerezne Pán helyébe?
Válogattunk pásztorokban
Végre füstbe tünt reményünk,
Mert nagyon különbözénk;

Kért egy illyent, más amollyant,
Ez keményt, amaz szelídet:
Jó szelídet a juhoknak,
Jó keményt a farkasokra;
Vólt, kinek serényke tetszett:
Ennek úri, nyájas annak;
Jámbor ennek, másnak elmés.
Vaj s ki lelhet illy személyt?

Bezzeg Isten kitalálá,
Bezzeg ehhez nincs egyenlő
Bölcsesség e tág mezőkön!
Tirzis érdemes személyét
Úri bottal és süveggel
S köntösével címerezvén,
Pásztoroknak azt felelte:
Imhol! akit kértetek.

No siessünk áldozatra,
Jó kövéres áldozatra.
Nossza áldjuk Istenünket!
Míg örül pásztor juhoknak,
A kövér juh gyenge fűnek,
Gyenge fű a tiszta víznek,
Tiszta víz a szép kövecsnek,
Áldva-áldják pásztorok!

A kövecs sok tiszta víznek,
Tiszta víz a gyenge fűnek,
Gyenge fű kövér juhoknak,
A kövér juh pásztoroknak,
Tirzis e füves mezőknek
Dísze, örvendeztetője,
Éltetője, drága kincse;
Pásztorok vigadjatok!

Lám szököllve játszodoznak
Szerte-szélllyel a juhocskák;
Tollra kél a víg pacsirta,
És cikornyás énekléssel
A fejér gyapjú-szabású
Fellegeknek elbeszéli
Érdemit nagy Tirzisünknek;
Pásztorok vigadjatok!

Oh miért nincs olly ajándék,
Mellyel a kedvét találnám!
Lásd, öcsém! hogy békőszönthess
Jó korán e zsenge téjjel;
Majd, ha nyájam eltenyészik,
Tartson annyi sajtra számot,
Mennyi fér e köntös-ujjba.
Pásztorok vigadjatok!

Ám borúljon gyászba földünk,
Mert, ihon! borúlni készül:
Térjen ám a nyáj aklába,
Térjen édes nyúgovásra;
Mí azonban vígadozzunk,
Míg az hajnal virradása
A mezőket harmatozván
Szélllyel hinti gyöngyeit.

1775.

EREDETI VERSEK.

XXIII.

A' MAGYAROKHOZ:

(*)

Az Istennek különös kegyelméről

Ébredj fel immár, nyitd szemedet, Magyar!
A' menny' kezeinek nagy tünde-dolgait
Bámulva lássad, s a' Hazádon
Színakodó különös kegyelmét.

Mutatta ezt már ez előtt, midőn
Törvény, s Szabadság nálad-is haldoklott,
S a' töled el-páncsolt kezesre
Kintsedet elragadá Porzomból.

Mutatta ezt mostan-is, a' mikor
E'drága kintsed, szent Koronád, előt,
Hogy sem reménylessed Budára
Érkezik, és vele a' Szabadság.

Azany-Szabadság! kellemes a' neved:
Téged' szeretnek, téged' ohajtának,
Téged' Nagyk, s Aprók vadáknak
S oktalán állatok-is keresnek;

De ritka kint vagy! Meféle távozól
A' Kenezesektől, a' kik hatalmokat
Egy Főre, vagy néhány Nagyokra,
Vagy buta Nép' seprejére bízzák.

(*) Édes lantos Versek. Nagy Györgyben írtam 1790 elején,
midőn a' néhai Felséges Mária Terézia József Császár a' királyi
Koronát, Magyar Országba visszra küldötte. Komtatott Bírben.
+ Bérből

A Magyar Parnassus (kézirat, 1803.)
Eredeti versek c. részének 29-ik lapja.

EGY KÉRKEDEKÉNY NEMESHEZ.

Tudni-való, nem vólt eleink közt semmi külömbség,
Még kiki, mint lehetett, járt az ekéje után;
Egy kifogott reggel, más délben, más pedig este;
Más ökreit most is sürgeti: mondd, ki nagyobb?

*1790 körül.

A MAGYAROKHOZ.

Az Istennek különös kegyelméről.

Ébredj fel immár, nyisd szemedet, magyar!
A menny urának nagy csuda-dolgait
Bámúlva lássad s a hazádon
Szánakodó különös kegyelmét.
Mutatta eztet már ezelőtt, midőn
Törvény s szabadság nálad is haldoklott,
S a tőled elpártolt szerencse
Kincsedet elragadá Pozsonyból.
Mutatja eztet mostan is, amikor
E drága kincsed, szent koronád, előbb,
Hogy sem reményletted, Budára
Érkezik, és vele a szabadság.
Arany-szabadság! Kellemes a neved:
Téged szeretnek, téged ohajtanak.
Téged nagyok s aprók vadásznak,
S oktalan állatok is keresnek;
De ritka kincs vagy! Messzire távozol
A nemzetektől, akik hatalmokat
Egy főre vagy néhány nagyokra
Vagy buta nép seprejére bízzák.
Múlass magyarnál! - Ez közepet talált.
Bátor királynak fényes hatalma van,
Tetszése nem törvény hazánkban:
A haza rendjei véle szabják.
Itt a nemesség nem csupa pusztá név.
Ámbár királytól-vett adomány vala
Jószága, hajdan kis királyként
Birta nemes szabados vagyonját.
Szükség s okosság szülte az új szokást:
Nem győzte bármelly bő jövedelmivel
A számos érdemlett jutalmat
Bármi rakott fejedelmi tárház.
Innét eredtek bölcs leleményei:
A fül-csiklándó válogatott nevek,
A kulcsok, a színes galandok
S láncra kötött ragyagó keresztek.
Így már kevesbet költve beérheti,

Hol e kevés is nagyra böcsültetik.
Így is dicső tettekre gerjeszt
És jeles érdemeket jutalmaz.
De jaj! az udvar szép adományai,
E szembetűnő kellemetes jelek,
Inkább igézték nemzetünket,
Mint az igaz gyökeres dicsőség.
Sokan megúnták a haza szépeit,
Külsőt kerestek, s hogyha mi magzatot
Nemzettek, annak szoptatását
S a nevelést idegenre bízták.
Úgy szép hazánkban széllyel hatalmazott
A korcsosított új magyarok neme:
Hogy nem magyar vér, megmutatta
Termete, nyelve, ruhája, szíve.
Ez a magyar vért megveti s üldözi:
Ez meg sem indul, bárminemű veszélyt
Szenvedjen a nép s tisztí-vestett
Nagy papi rend s lenyomott nemesség!
Így már tetőtől talpiglan elveszett
A régi díszed, megnyomorúlt magyar!
Gyógyíthatatlan mély sebednek
Nem vala orvosa e világon.
Jódat keresték a haza atyjai,
Megtámogatták szánatos ügyedet,
Ott a dicső Bécsnek keblében,
Itt kiesült Buda vára dombján.
Mi haszna? nem vólt már tehetős erőd.
Ámbátor érted véroket ontanák
A sok poszáták közt nyomorgó
Hív fiaid, született vitézid;
Hijába. Veszted végre közelgetett:
Lám a temérdek gázai oszlopok,
Ha Sámson izmos karja rázza,
Dőlnek ugyan, de reá omolnak.
Haj, haj! ha fegyvert fogva kivesztenéd
A rád süvöltő vípera-fajzatot,
Melly pusztaság érné meződet,
Mennyi jeles fiadat siratnád!
Szánt téged égben gondviselő Urad,
Kegyelme fellyül multa reményedet:
Ím a szabadságot magával
Visszahozá koronánk hazánkba.
Megvallja *József* s vallja egész világ:
Hogy véled eggyütt a koronás fejed
Egy fő hatalmú szép hazának
Fő ura és nagy urak királyja.

1790.

A NAGYMÉLTÓSÁGÚ GHYMESY GRÓFNAK, FORGÁCH MIKLÓSNAK DICSÉRETE.

Elmondom. Halljad gyászos homály után
Új fényre lépett szép haza! Ghymesi
 És gácsi gróf Forgách Miklósnak
 Érdemeit kijelenti lantom.
Ne várjad azt, hogy tős-gyökeres nemét
Hírleljem, azt a régi dicső nemet,
 Kit régen elmúlt századokban
 Pápa s király vetekedve tisztelt.
Ámbár szerencsés, aki nagy érdemes
Vérrel dicsekszik, nem nagy azért maga:
 A vérrel érték száll fiakra,
 Nem pedig a jeles ősi érdem.
Többet nyom ennél, ami tulajdona
E nagy fiadnak. Melly kegyes és igaz,
 Melly bátor és érett tanácsú?
 Tudja nemes Nitra és csudállja.
De szinte mint a nap ragyagó tüze
Meggyőzi a szép csillagos éjtszakát,
 Úgy múlja fellyúl halhatatlan
 Díszzeit édes hazánk szerelme,
Melly, mig hazánknak dolgai bóldogúl
Folytak, sok ajkról olly gyakran hangozott
 Mint lágy-meleg kedves tavaszkor
 A rekegés iszapos tavakban;
De hallgatás vólt a tavi partokon,
Mihelyt keményebb fúvatag a vizet
 Hűltötte s a hervadt mezőket
 Őszi hideg dere befödözte.
Haj! melly kegyetlen dér sütögette el
Magyar szabadság! gyenge virágidat!
 Oh fájdalom! most is keserves
 Könyveim hullanak a szememből!
S míg így vesződtél, elnyomatott haza!
Ki merte száját tátani? Nyögtenek
 Suttomban és téged sirattak
 Sok fiaid, de ki fogta pártod?
Nem kis merészség fő urat inteni,
Ki, megcsalván jónak ürügyivel,
 A régi törvényt nem böcsüli.
 Nem telik ez ki apró fiaktól.
Csak ritka szív bír olly tehetős erőt,
Melly minden hasznát tiszteit, életét
 A nemzetünknek köz javáért
 Áldozatul bemutatni merné.
Ezt merte Forgách. Híres az ő szava,
Mellyért lenyomták ötet irigyei;
 De Nitra ismét befogadta

S újra dicső feje a megyének.
Böcsüld bajodtól megszabadúlt haza!
Békéllj kezéhez, bizd magadat reá;
Készítsed érdemlett jutalmát
E javadat szerető fiadnak.
Veled s miattad szenvedé; általad,
Fő polcra hágjon. Nagy jeles érdeme
Országgra elterjedt; ne légyen
Tisztinek is szorosabb határa.
1790.

A FELSÉGES II. LEOPOLD KIRÁLYNAK DICSÉRETE.

A magyarok törvénye szerint, nagy Trézsia vére,
Felséges Leopold, szép örökébe belép:
Első gondja, hogy a törvényt fenntartsa, s kivallja,
Hogy törvény az igaz fő uraságnak ura;
Ő törvény által, s a törvény általa tartós
Talpra felállított fő hatalomnak örül;
Vígad azért az egész ország, és ősi szokásként
Gazdag pompával megkoronázza fejét.
Fényes példa! Világ fejedelmei nézzetek erre:
Ezzel nagy Leopold híre az égig hatott;
Szép, de gyakor dolog, hogy törvény koronázza királyját;
Ritka, hogy a törvényt így koronázza király.
1790

RÓKÁSIHOZ.

Egy híres képíróhoz.

Rókási! új Apelles!
Ecseted feles csudájit
Úgy nézi számos ember,
Úgy nézi és csudállja,
Mint a magyar királyi
Testőriző seregnek
Szép természet s ruháját
Bámúlva nézte százszor
S bámulva nézi most is
A bécsi tarka község,
Örülsz azért, barátom!
De amiatt haragszol,
Hogy egy magyar megyében
Alig talált böcsülőt
Kezednek egy remekje,
Amaz jeles magyar pap,

Kit szorgalommal írtál
Díszes magyar ruhában;
Amellyben ő kegyelmét,
Noha a nyakát világos
Kék égi színre festett
Gallérja nem jelelné,
S papi öv se címerezné,
Mégis, ki nem vakondak,
Nem tartaná egyébnek,
Tudná, hogy ez magyar pap.
Te azért haragra gerjedsz,
Hogy ollyra is találtál,
Ki e remekre nézvén
Azt kérdezé: Ki légyen?
Te azért rövidke verset
Akarsz alája írni,
S kérded, mit írj alája?
Egy szót se írj, barátom!
Ha bánja is s haragszik
Az elfajúlt magyarka,
S az elfajúlt magyarnak
Fészkébe ült poszáta;
Ha bánja is s haragszik,
Hogy ilyen a magyar pap:
Hogy férjfihoz, magyarhoz
S belső személyhez illik
Kalpagja, bajszos ajka,
Gallérja, mente, dolmány,
Papi öv, nadrág, topánka;
Ha bánja is s haragszik,
Hogy illy papot lefestvén,
Igaz magyar papokkal
Kedvelteted ruháját;
Ha azért reád neheztell,
És gúnyolódva kérdi:
Ki légyen, akit írtál?
Egy szót se írj alája;
Mert a vakot kivévén,
S a tök-fejű bolondot,
Kiki tudja, hogy magyar pap,
S kiki tudni fogja, míglen
Magyar lesz e világon.
Azért ne háborodjék
A szíved, hogy vakoknak
Ember szemet nem adhat,
S hogy a kovács bolondnak,
Akármiként koholjon,
Mégsem tud észt koholni.
Ide gyermek! a palackot,
Ide azt az ó borocskát!

Igyunk, s imez gyötrelmet
Az üres palackba vessük.
Azonban, oh barátom!
Fogj még ma a dologhoz,
Írj illy személyt, minémüt
Lefestek e dalomban:
Arcája tiszta légyen;
Szemöldekét s szemének
Kis szőreit kivévén
Csak egy parányi szőr se
Rútítsa tiszta képét.
Rövid, de kondorított
Veres, de liszt porával
Hintett haját kerítse
Berlini módra metszett
Három-szegű kalapja.
Azután tekerd nvakára
A tarka keszkenőjét,
Feketélljen hogyha tetszik,
A mely-födő ruhája;
De téglá-színt mutasson
A haj-poros kaputja.
Feketélljen a nadrágja,
A kurta fél nadrágja,
Mellyet laposka gombok,
S apró ezüst csatocskák
A térdihez szorítanak.
Alább piroska színét
Kellesse a harisnya.
Végtére a cipellőst
Öreg csat elborítsa.
Mikor ez lefestve lészen,
Apellesem! bocsáss meg.
Ha kérdezem: kit írtál?
Kalmárt-e vagy parókást?
Hogy így ne járj, barátom!
Ezt írd alá: *Magyar pap*.
1790.

A VARGA FIAKHOZ.

Csirizzel és szurokkal
Társalkodó atyáktól
El nem fajult legények!
Ha féltök a kudarcból,
Múlások koronként
Az árral és iplikkel,
Csirizzel és szurokkal.

Ámbátor hébe-hóba
A csintalan porontyok
Vargát gyalázni szoktak,
És csúfolódva mondják
A varga-varga-ziccet;
Ez nem ragad reátok.
Míg varga, aki varga.
A varga-név dicséret,
Lám titeket nagy-hasznú
Munkátokért királyi
Fővárosok böcsülnek.
S érdemlitek valóban,
Hogy titeket böcsüljünk:
Ha a keménykedő tél
Megrázza ős szakállát,
S felhalmozott havával
Az utakat borítja,
Ha lágy meleg tavaszkor
Utcákon a locsos sár
Síkos jeget födözget;
Ha nyári nagy melegben
A láb-födetlen útas
Talp-égető homokban
Izzadva, fújva ballag,
S árnyékos helyre térvén
A szúnyogokkal harcol,
Vagy vér-szopó legyeknek
Gyakásival vesződik;
Ha őszi hűs napokban
A barna fellegekkel
Béleplezett egekből
Tartós esők omolnak,
S a marha sáros uton
A tengelyig merülő
Kocsit nyögéssel húzza;
Akármi rossz üdőben
A varga kéz ruházza
S megvédi lábainkat.
De ám, ha varga-fajzat,
A varga-székre únván,
Magasra vágy s vagyonját,
Mellyet szegény szülője
A bőrt fogával húzva
És varrogatva gyűjtött,
Nemes levélre költi:
Vagy a ravasz kakuknak
Példájaként, orozva
Némelly nemes madárnak
Fészkébe ül, s azért már
Nem varga, aki Varga,

A varga-név gyalázat.
Higgyétek, illy nemesnek
Pereputtya harmad ízig
Szenvedni fog s pírúlni
A Varga-varga névért;
Mint mostan elpirúlnak
Amaz majom-szabású
Kis-Kordoványi törpék,
Ha csúfolódva mondják
A csintalan porontyok
A varga-varga-ziccet.

*1790 körül.

ALAGYA

az eloszlott Jézus társaság emlékezetére.

Fognak ama bódog szerzetnek tagjai, mellynek
 En is akármi kicsiny része, de része valék;
Ellene a pokol harcra kikelt valamennyi gonosszal,
 Aki egész földön mint katonája forog:
Kincsre-törés, pénzért-hazudás, fene könyvek, irígység,
 Rémítés, mellyet sok gonosz elme koholt,
Öszve csoportozván nagy zajjal raja ütöttek,
 S minthogy semmi segéd nem vala, földre verék.
Hát ez-e a bérünk, hogy az ifjúságnak az erkölcs
 És tudomány útján hív vezetőji valánk?
Hogy jeles embereket nevelénk, kik könyveket írtak,
 Mellyeket a hírnek szárnya magasra emel?
Hogy nagy városokon, falukon, sőt füstbe borított
 Kunyhókban sokakat jóra taníta szavunk?
Hogy gondunkkal arany nyoszolyán és koldusi ágyon
 Haldokló egyaránt élhete minden időn?
S annyi verítékünk s vérünk folyt számos helyekben,
 Merre kikél a nap, s merre enyészve forog?
Sőt az egész földet Jézust hirdetve bejártuk,
 S olly sokat eltűrtünk szent tudományja miatt?
Ezt ellenségünk fel sem veszi; kerget, eloszlat
 Minket, s a rendet bontva zavarba taszát!
Nem vala törvényszék, mely minket pörbe idézne,
 Nem vala törvényes mentegetésre helyünk.
Haj! annyit tehetett elvesztésünkre felesküdt
 Sok gonosz ellenség! Illy vak az ember esze!
Nemde, azért, Európa! arany századra jutottál,
 És vesztünk néked bódog idöket hozott?
Megcsalátál: forgasd szemedet, valamerre tekénthetsz,
 Nézd, minemü légyen mostani állapotod:
Látod-e, melly vadak a népek, mint üldözik egymást,
 És magok is veszvén üzik az ember-ölést?

Templomok és szent oltárok fertelmes helyekké
 Váltak, sok jeles ház romladozásra siet:
 A lakosok fogynak, mivelő nincs pusztá mezőken,
 Néhol alig vagyon egy számkivetettnék helye.
 A gonosz a törvényt s Istent letapodja; szemérmes
 Hív igaz embereket földön hijába keressz;
 A heves ifjúság elfonnyad időnek előtte,
 Mert zabolát marván rúg, s bujaságnak ered.
 Nem vagyok oly bosszús, nemezist le nem hívom az égből:
 Nem csak eloszlásunk e gonoszoknak oka.
 Mindazonáltal ugyan mondják, hogy szerzeti rendünk
 Fennállván nem tört volna ki annyi gonosz:
 Mert jeles ügy mellett vérünk folyt volna, vagy úznók
 Most is, mint ezelőtt, a fene lelki homályt.
 Ezt mások mondják; magam úgy nem bízom erőnkben;
 Szent végzéséért áldom az égnek urát.
 Ami szabad, temető helyeket béjárva kesergek.
 Hol valamely társunk hült ereklyéje vagyon:
 És ha közikbe vezet koros éltém vége, reményem
 Mint hív társ engem síromig el nem hagyand;
 Részre nem hajlandó maradék eszmélleni fogja
 E rend érdemeit, s így megadandja böcsit:
 Régi idő nem szült illy szerzetet; illyet, ha váltig
 Rajta lesz is, nem fog szülni akármi idő.

*1803 után.

A HÁZASSÁGRÓL.

Nagy szeretet vagyon, és házasság nincsen az égben;
 Földön elég házas van, de kevés szeretet.

*1803 után.

ORDASRÓL.

Híres vers szerző, noha verset nem szerez, Ordas:
 Sok pénzt költve jeles verseket öszveszerez.

*1803 után.

EGY ROSSZ POÉTÁRA.

Verseidet mihelyen látá, így szólla Apollo:
 Kést nekem! ím ismét Márzia dalra fakadt.

*1803 után.

A FÉRJRŐL ÉS ASSZONYRÓL.

Példa beszéd, hogy férjének koronája az asszony:

Így a férfi király, de koronája nehéz.

*1803 után.

[A HAZÁRÓL.]

Nem tudom én, melly édes erő vonsz minket hazánkhoz:

Elménkben marad a képe akármilyen.

*1803 után.

MENNYEGZŐI DAL.

Vidékünk kies dombjai.

Kis tengerünk hullámjai,

Most keljetek magasbra:

Szűz nimfák habok tetején

Állván s hegyeknek bércein,

Tekintsetek utakra.

Ki jön? ki jön? mi pompa ez?

Vig heje-huja zengedez,

Nagy örömszó hat égre:

Sok éljen-éljen hallatik,

Erdőkről visszacsapatik

A keszthelyi térségre.

Elöl a hír sietteti

Gyors szárnyát és az hirdeti

A harsogó kürtjével:

Keszthely felé igyekezik,

Majd oda el is érkezik

Szép menyecske férjével;

Hymen késéri szekerét,

Ő hordozza két címerét

E két jeles személynek,

Kik nagy örömben részesek,

Mint válhatatlan hitvesek

Egymást szeretve élnek;

Egy címer sokat fitogat,
Királyi pálcát mutogat
Szép koronás sisakkal:
Egy tarka s egy kék mezejét
Láttatja s zöld domb tetejét,
Szarvast veres szarvakkal.

A másikban két oroszlán
Áll fejedelmi koronán,
És fenyeget kardjával:
Ört áll a daru fő helyén
Kis koronának tetején,
Követ tart egy lábával.

Ez képzi jeles érdemit,
És dicsőíti tetteit
Gróf Festetich nemének:
Amaz diszét esmérteti,
És fő hatalmát hirdeti
Hechinga hercegének.

E két címer megeggyezett,
Gróf László öszveköttetett
A hercegi asszonnyal;
Méltán is eggyé lettenek,
Akik úgy öszveillenek,
Mint drágakő arannyal.

Mert kegyesség s nyájasság,
És hozzá illő csínosság
A menyecskét szépíti:
Elmésség a beszédiben,
Bátorság a tetteiben
A férjet ékesíti.

E pár Keszthelyben váratott,
S ihon! már befogadtatott
Több nagy nemű társakkal:
A mozsarak ropogjanak,
Dob s trombita hangozzanak
Örvendező szavakkal.

Élj László! éljen kedvesed!
Majd Jozefina hitvesed
Ép fiacskát fog szülni,
Kinek Keszthely, Molnári is,
Csáktornya és Hechinga is
Felette fog örülni.

1811.

BARÓTI SZABÓ DÁVID VERSEI

Baróti Szabó Dávid

BARÓTI SZABÓ DÁVID.

Nincs magyar költő, akinek élete olyan egyszerű színtelen lett volna, mint Szabó Dávidé. Megérte a patriárkák korát, de nem történt vele semmi olyan nevezetes esemény, mely az irodalomtörténetírón kívül mást is érdekelne. Erdélyben, a háromszéki Baróton született 1739 ápr. 10-én, elszegényedett székely nemesi családból. Atyja, György, mint huszár a katonaságnál szolgált, de fiát már tanult emberré akarta nevelni. Beadta a jezsuiták udvarhelyi gimnáziumába, ahol a tizennyolc éves ifjú tanárai példájától vonzva s hajlamait követve maga is belépett a jezsuita rendbe. 1757-től a szerzet rendtartása szerint majd minden esztendőben másutt tartózkodott. Fölváltva tanult és tanított Trencsénben, Szakolcán, Székesfehérvárt, Nagyszombatban, Kolozsvárt, Egerben, Kassán, hol pappá szenteltetett, Nagyváradon és Besztercebányán. Itt szerzetesi ünnepélyes felavatása előtt a harmadik próbaévet töltötte, a jezsuita rend életében oly fontos 1773-ik esztendőt, mikor a rendet a pápa föloszlatta.

Ez az esztendő Szabó életében nem jelentett olyan nevezetes fordulót, mint Rájniséban. Létét nem fenyegette veszedelem, az élet küzdelmeitől megóvta őt a hercegprimás, aki a komáromi gimnáziumhoz rendelte tanárnak. Kedélyét sem dülta föl annyira a csapás, s szelídebb, békésebb természetű ember lévén, csak zúgolódott, de nem tört ki a sors ellen. Annál nagyobb, sőt egyenesen irányító hatást tett írói fejlődésére. Az eltörlést követő szomorú napokban, s épen a szerzet föloszlása következtében, lett magyar költővé. Véletlenül kevéssel azelőtt mint nagy gyakorlatú latin verselőhöz azzal a felszólítással fordult egy rendtársa, kísértse meg, nem lehetne-e, amint a németek is teszik, anyanyelvünkön latinos méretű sorokat írni. Szabónak megtetszett a gondolat, s játékból, szinte virtusoskodva megírt egy mértékes magyar verset (*Beteg*). Nem tartott sokat a kísérletről, nem is volt az egyéb versbe szedett, értelmetlen prózánál, de mikor lesújtott rájuk a pápa haragja, s fájdalomában, bizonytalan jövőjén aggódva minden komoly munkára képtelen volt, a versírásban keresett enyhülést. Elsíratta szerencsétlen szerzetét, megkönyezte a maga szomorú sorsát s a mindennapi verselésben szórakozást talált: amint elméjét magyar versek «koholás»-ára feszítette, lassanként elfelejtette bánatát.

Komáromban négy évet töltött, mind nagyobb buzgalommal irogatva ezalatt újfajta verseit. Gyönyörűséggel töltötte el egyre fokozódó ügyessége, s a Komáromhoz közeleső Vírten megismerkedve egy páratlanul szíves úri családdal, a Pyberékkal, mely őt csakhamar egészen magához csatolta, boldogságának nem volt semmi híja. A komáromi gimnáziumot azonban 1777-ben a Benedek-rend kapta meg, s így Szabónak el kellett hagyni a szeretett kört. A hercegprimás Kassára nevezte ki az újonnan szervezett akadémiára. Még ugyanabban az évben állítólag barátai unszolására, valójában inkább a költői dicsvágytól ösztönözve, eddig írt görögyszabású magyar verseit kötetbe foglalta s *Új mértékre vett versek* cím alatt közrebocsátotta. Ez volt a deákos iskolának első irodalmi nyilvánulása, az első lépés, mely az eddigi költői játékot komoly igyekezetként mutatta be. A reform dicsősége így Szabónak jutott, bár Révai vele egyidőben, Rájnis meg egy évtizeddel megelőzve szintén megszólaltak Horatius lantján. A könyv magára vonta kevésszámú írónk érdeklődését, s Szabót elfogta a fölfödözök elragadtatása. Pár évig zavartalanul élvezte a merész újítás öntudatát, de Rájnisnak 1773-ban összeállított s 1781-ben megjelent *Kalaúza* megrontotta boldogságát. Elsőségét fenyegetve, prozódiai tanításainak helyességét nyilvánosan megtámadva látta. A sértett önérzet még a békés Szabóból is szenvedélyes harcost formált. 1787-ben egy egész könyvet írt *Ki nyertes az hangmérséklésben?* cím alatt, melyben - mellékesen még a verseit kórholó Révain is kitöltve mérgét - nagy apparátussal, az adatok egész tömegével ront Rájnisnak. Vesztére tette. Rájnis nem késett a válasszal s mivel jobban győzte tudománnyal és hanggal, Szabó, noha egyben és másban neki volt igaza, elhallgatott s ezzel kortársai szemében elvesztette az ütközetet.

Ezalatt azonban jóformán egy napig sem pihent költői tevékenysége. Egyik eredeti verse és fordítása követte a másikat; átültette a XVII-XVIII. századi latin költészetnek számos termékét, köztük Vanière Jakabnak terjedelmes *Praedium rusticum*át és Neumann Bertrandnak Milton *Elveszett paradicsom*án alapuló *Lapsus protoparentum*át, valamint Horatius egy pár ódáját s Vergilius első eclogáját. Régibb verseit is átdolgozta, az újabbak is annyira föl-szaporodtak, hogy 1786-ban három, majd 1789-ben két nagy kötetben közrebocsátotta műveinek második és harmadik kiadását. Sőt tudományos ambíciói is támadtak: összegyűjtött egy csomó ritkább avult- és tájszót, maga is csinált egy pár újat s az egész anyagot betűrendbe állítva hexameterbe szedte (*Kisdéd szótár* 1784, újra, de már nem versben 1792).

Kassai tartózkodása alatt Szabót egy nem várt véletlen egyidőre az irodalom élére állította. 1787-ben ugyanis az ország két legmozgékonyabb, legtevékenyebb és legambíciózusabb fiatal írója, Kazinczy Ferenc és Batsányi János, Kassán tartózkodtak s egy irodalmi folyóirat tervét forgatták agyukban. Magukhoz vették Kassa harmadik íróját, a már akkor tekintélyes költőt, Szabót, s megalapították 1788-ban a magas színvonalú *Kassai Magyar Museum*ot. A költő büszke és boldog volt: neve ott szerepel a kassai társaság vezetői között. Sőt még fontosabb szerep jutott neki osztályrészül. A két vezér nem fért össze, s neki kellett dönteni. Batsányihoz csatlakozott, így Kazinczy kisebbségben maradt s átengedte kettőjüknek a teret. A *Museum* azonban pártolás hiánya miatt 1792-ben megszűnt, Batsányit is elszólította a sors Kassáról, s így Szabó dicsősége nem volt hosszú életű. Nem is maradt sokáig Kassán. Hatvan éves korában, 1799-ben, jól megérdemelt nyugalomba ment, elvonult a szeretett Pyber családhoz Virtre, ahol eddig is minden nyáron szíves otthonra talált.

Életének utolsó húsz évét itt töltötte csendes boldogságban. Fárasztó munkától, anyagi gondoktól menten élte azt a nyugodt öregséget, melyről mestere, Horatius álmodozott. Tartózkodó, zárkózott természete, amit sokan, különösen ha csak fölületesen ismerték, ridegségre magyaráztak, a virti egyszerű, jólelkű emberek körében fölengedett, szíve megnyílt. Gyönyörködött egykori tanítványának, Pyber Benedeknek, boldog családi életében, nevelte gyermekeit, szeretett öreg barátjának, Pyber Ferencnek, unokáit, s kedveskedett a maga öreges szögletes, de szíves modorával a ház úrasszonyának. Ki-kijárt a gazdaságba, a Dunához, a szomszédokhoz, de legnagyobb kedvvel a bátorkeszi szőlőbe. Pihenése azonban nem volt tétlen nyugalom. Folytatta tudományos munkásságát, összegyűjtve nyelvünk törül metszett kifejezéseit (*Magyarság virági*, 1803) s hogy kedves Horatiusához minden tekintetben méltó legyen: késő vénségében sem «nélkülözte a lantot». Hatvan, majd hetven esztendejét meghazudtoló frissességgel róttá egymás mögé a mértékes sorokat, sőt öreg korában még a régi magyaros verselésre is reáfanyalodott, noha elvi álláspontjából nem engedett s a rímes formák művészi értékét nem szűnt meg tagadni. Életének e kései szaka termette költészetének legmaradandóbb gyümölcsét, az *Aeneis* teljes magyar fordítását (1810 és 1813). Ez a műve élte legtovább túl a székely poétát, még a XX. században is lenyomatták s nevét tovább megőrzi a feledéstől, mint az a szürke márvány sírkő, mely Virt temetőjében, a Duna hullámai fölé kinyúló dombon, az 1819 nov. 22-én elhunyt költő hamvainak helyét jelöli.

Szabó írói pályája érdekes bizonyosság arra, milyen irányító szerepe van kisebb tehetségeknél a véletlennek. A véletlen tette magyar költővé, az terelte egy időre a tudomány mezejére. Eredetileg nem voltak tudományos ambíciói, mint Rájnisknak és Révainak, de mikor versenytársai megtámadták költeményeinek szórendjét és prozódiai elveit, nem hagyta az igazát s megsértett írói becsületét a tudomány fegyvereivel iparkodott megvédeni. Nem volt ügyes vitatkozó; ellenfele gyengéit nem tudta kihasználni, sőt meg sem látta, de nemcsak ezért vesztett. Készültségében is rejtett a hiba. Nem volt tudományosan művelt fő s bár ismerte a magyar nyelvet meg több tájszólását, de a rendelkezésére álló adattömeget nem tudta bizonyításra fölhasználni. Annál kevésbbé, mert a nyelvi jelenségeket elfogultan tekintette, és hogy vitatott

tételeit igazolja, ügyetlenül állította csatasorba megfigyeléseit: olyan következtetéseket vont le belőlük, melyekre azok nem jogosították föl. Így noha egyben-másban Rájnnal szemben neki volt igaza, prozódiai és szórendi elveinek sem a vitakozó munkájában (*Ki nyertes*), sem az inkább elméleti tanulmányában (*Orthographiai és grammatikai észrevételek*, 1800) nincs tudományos értékük.

A vita árja azonban messzebb is elsodorta a tudomány vizeire. Érdeklődése a nyelv és nyelvészet felé fordult, s mint a népnyelv alapos ismerője, összeírta *Kisded szótárában* az irodalmi nyelvben nem használt népies és régies szavakat, a *Magyarság virágiban* pedig népünk kerek, jellemző, közmondásszerű kifejezéseit. Mind a kettő pusztán adatgyűjtemény, minden rendszerezés vagy csoportosítás nélkül, de így is van értékük. Nyelvünknek sok veszni indult kincsét megmentették számunkra, noha mind a szavak, mind a kifejezések között sok van, melyről nyilvánvaló vagy valószínű, hogy magának Szabónak alkotásai. Ő maga ugyan a nyelvújítás ellen nyilatkozott, de nemcsak a gyűjteményeiben, hanem verseiben is elég sok új, magakészítette szót használ, melyek nagy része nem tudott életre kapni, egypár azonban része lett a magyar nyelvkincsnek (ábra, erény, inger, kacsó, napló, ötlet stb).

A tudományos működés azonban csak epizodikus jelentőségű volt Szabó életében, ő magát elsősorban költőnek tartotta. Költői fejlődése egyenes vonalban halad. Kezdeté visszanyúlik a középiskolába, ahol annyira begyakorolta magát a latin versírásba, hogy a 60-as évek végén már a legnagyobb könnyűséggel írt latin költeményeket. Mikor magyar versek írására tért, a latin nyelvű költészettel lassanként fölhagyott s helyette régebbi latin verseit s más írók latin költeményeit ültette át magyarra. Majd mind nagyobb számmal írt eredeti magyar verseket, de a fordításhoz később sem lett hűtelen, még élete végén is szívesen szegődött idegen költők tolmácsává.

Fordításainak anyagát nem választotta meg olyan ízléssel, mint társai mind, Rájnistól Berzsenyiig. Azok rendszerint koruk legcsodálatosabb műveihez, a görög és latin költők remekeihez nyultak, Szabó fordított ugyan azokból is, de még nagyobb kedvvel az új latin költőkből s nem sokat törődött, van-e esztétikai értéke annak, amit nagy fáradsággal és gonddal magyar nyelven megszólaltat. Sorra kerülnek a XVII-XVIII. század latinul verselő szerzetes költői, Sautel, Rapinus, Neumayr, Friz András, Vanière, Neumann Bertrand, s az ismeretlen szerzőjű új latin versek, eposz, tanköltemény, heroida, elegia, dráma vegyest. Az elbeszélő versek közül egyiknek-másiknak kortörténeti értéke van: a magyar história nevezetes vagy érdekes mozzanatait örökítik meg abban a korban, amikor a magyar nyelvű költészet teljesen megfeledkezett a nemzet múltjáról. Sajátos fényt vet a magyarság XVIII. századi szellemi életére, hogy évszázados küzdelmeink emléke jezsuita költők latin nyelvű verseiben volt lerakva! Szabó e fordításainak ép ezért nagyobb a jelentősége, mint azoknak az egész köteteket betöltő műveknek, melyekről maga is, kora is olyan sokat tartott. Ilyenek voltak a *Paraszi majorság* (1779), Vanière Jakab verses gazdaságtanának, egy csekély becsű *Georgicon*-utánozatnak (a *Praedium rusticum*nak) átültetése, és *Az elvesztett paradicsom* (1789), melyet Neumann Bertrandnak latin nyelvű Milton-átdolgozásából, a *Lapsus protoparentum*ból fordított magyarra. Ma már nem kell kifejtünk, milyen elhibázott törekvés volt Vergilius tanítókölteménye helyett annak kései utánzatát, s Milton főnséges eposza helyett annak latin nyelvű halvány másolatát lefordítani: abban a korban tetszetek, s ez igazolja Szabót.

A görög irodalomhoz, az antik költészet kútfejéhez s legművészebb nyilvánulásához, nem is fordult, a rómaiak viszont nemcsak szívesen olvasta, hanem époly szívesen tolmácsolta is, s ezeket már jobb érzékkel. Csak két római költővel foglalkozott, a legnagyobb lírikussal, Horatiuszal, s a legnagyobb epikussal, Vergiliusszal. Horatius-fordításai nem sikerültek. Az ódák nehéz formáiban ügyetlenül mozog, az alaki hűség kedvéért fölládozza a tartalmat, nyelve is nehézkes, darabos. Annál becsesebbek Vergilius-fordításai, főképp az *Aeneise* (1810

és 1813), amely nemcsak első teljes magyar tolmácsolata a rómaiak honfoglalását megörökítő eposznak, hanem mind máig a legmértöbb magyar Vergiliusunk. A pályája végén álló költő megmaradt életerejét befektette ebbe a nagy műbe s negyven éves költői gyakorlata eredményeit, hosszú fordítói működésének tapasztalatait értékesítve, barátjának, Batsányinak tanácsait és javításait megszívélve, a tőle telhető legjobbat adta.

Szabó költői pályája ép oly emelkedést mutat, mint tudományos és műfordító tevékenysége. Mintha az erős akarat és a céltudatos törekvés még a költészet terén is eredménnyel járna! Ebben a tekintetben Szabó, valamint a többi deákos, megértő tanítványa Horatiusnak: ami tehetségükből hiányzott, tanulmánnyal és gyakorlattal pótolták. Sajnos, több hiányzott, mint amennyit pótolni lehetett: innen költészetüknek kisebb értéke.

A Parnassus hegyére Szabó indult közülük a legmélyebb völgyből. Míg a többiek első kísérletei a kezdet nehézségeihez képest elég ügyes fordítások, Szabó első versei formai szempontból torzok, tartalmilag zavaros, érthetetlen próza. Még 1777-ben megjelent első kötete is nagyrészt teljesen értéktelen versekből áll, s kevés az, ami meghaladja a formagyakorlat színvonalát. Ólomsúllyal nehezedik reá a forma nyüge, s maga megvallja, nem minden restelkedés nélkül, hogy számára a versírás keserves fáradság, nehéz küzdelem. A nehéz küzdelemnek nem a versmérték adta meg az árát, az hibátlan, hanem a nyelv. Hogy belekényszerítse gondolatait a merev formába, fölálldozza a nyelv törvényeit. Nemcsak latinizmusok kerülnek tollára, hanem lépten-nyomon, majd minden sorban, lábbal tiporja a szórend törvényeit. A latin költők példájára, félrevezetve a latin költői nyelv szabados szóelhelyezésétől, a legnagyobb önkénnyel dobálta össze-vissza a szavakat és mondatokat, messze elválasztotta egymástól a legszorosabban összetartozó fogalmakat, az igekötőket hátradobta a mondat végére, a kötőszókat beleékelte a mondat közepébe: verssorai gyakran teljesen értelmetlenek. Eljárása ellen mindjárt a kötetek megjelenése után fölzúdult a közvélemény, s méltán megróttá azóta is mindenki, aki Szabó költeményeivel foglalkozott. Megtámadta szórendi vétségeit Horváth Ádám, sokkal erősebben Rájnys, Révai meg egész csokrot köt Szabó legmerészebb inverzióiból s ezek alapján erős szemrehányással illeti, hogy megrontja a nyelvet.

Szabó védekezett a nyelvrontás vádjá ellen s a székely tájszólásra hivatkozott - természetesen alaptalanul - amely megengedi az ilyen fordulatokat. Sőt támadni is mert: elnevezte azokat, akik az ő merész szókötését nem helyeslik, «tehén úton cammogók»-nak. Új verskötetében, az 1786-ból való *Verskoszorú*-ban, meg is maradt állhatatosan álláspontja mellett, de már 1789-ben, akár belátta tévedését, akár engedett az inverzióitól keltett fölháborodásnak, rátért a helyes útra. Munkáinak harmadik kiadásában megjavította a megvádolt szórendi erőszakosságokat s újabb verseiben is iparkodott tiszteletben tartani a szórendi törvényeket. Arany János jobban szerette a régi Szabót, merész szófűzésében erőt vélt találni, ami a későbbi átdolgozás, simítás közben ellaposodott. Igaz, hogy egyfolytában hosszú ideig olvasva Szabó verseit, az ember beleszokik döcögő soraiba, akárcsak Zrínyi nyelvébe, de ez csak megszokás, hozzáalkalmazkodás az író egyéniségéhez. Szabó verseinek átdolgozásai határozottan magasabb színvonalon állanak, mint az első fogalmazások: nemcsak nyelvük és stílusuk jobb, hanem rövidebbek, kevésbé terjedősek, kevesebb bennük az idegen szó, s a prózai kifejezéseket költőiebbekkel pótolja - noha az ellenkezőre is van példa.

Ez az 1789-es gyűjteménye, de még inkább az utolsó, az 1802-es, mutatja a költőt fejlődése tetőpontján. Még mindig sok bennük a csekély becsű vers, de számuk a régiekhez képest megfogyott s helyüket igazi költemények, Szabó költészetének díszai, foglalják el. Kéziratban maradt versei azonban, melyek egy része már költői működése alkonyáról, a XIX. század elejéről való, éreztetik költői ere kiszáradását: verselő készsége nem csökkent, de elvesztette lelki életének frissességét, érdeklődési köre mind kisebbre zsugorodott s költészete mind jobban lesúlydott a mindennapiságba.

Költészetéről nehéz képet adni, elsősorban azért, mert igen nagy a versanyag, amelyet át kell tekinteni. Termékenységre nézve Szabó nemcsak a deákosok, hanem általában összes költőink sorából kiemelkedik. Pontosan negyven esztendőre terjedő költői pályáján vagy nyolc kötetre menő verset írt s ebből vagy két kötetnyi, körülbelül négyszáz költemény eredeti. Másrészt költészete oly heterogén elemekből alakul, hogy nem is egy, hanem két egymással sok tekintetben ellentétes képet lehet festeni róla, melyek egyformán jogosultak és találók. Ha közel lépünk hozzá és élesen megvilágítjuk egész költészetét, akkor szürke, sívár vigasztalan a kép. Verseinek háromnegyed része, tehát az a réteg, mely az egész képnek megadja az alapszínt, alkalmi költemény, a szónak legrosszabb értelmében. Az ország nagyjait, személyes jóbarátait és virti jóltevőit énekli bennük minden méltó ok nélkül, a legjelentéktelenebb alkalmak kapcsán. Tisztelete és szeretete, alapjukban igen nemes érzelmek, áradozó szavakat csalnak ajkára, de arra nincs ereje, hogy az érzés kifejezését költőivé emelje. Nincs általános érdekük, pusztán személyes jelentőségük, s tárgyát nem tudja úgy előadni, hogy az olvasó velük érezzen, sőt legtöbbször még az egyéni szint sem tudja megadni verseinek. Egyhangú és unalmas, száraz és sablonos, s ami fő, lelketlen poézis ez, a költő pedig műkedvelő, ihlet nélkül szűkölködő írónak tűnik föl, akinek költészete, Arany szavait alkalmazva reá, «a porba játszik, ott danol».

Ha azonban távolabb lépünk a költőtől s engedjük, hogy a levegő játéka elmossa a színtelen alkotásokat s csak költészetének erősebb tűzű terméseit tekintjük, akkor egészen megváltozik a kép. Kazinczy Kisfaludy Sándor előtt úgy volt hajlandó megnyitni az Olympust, ha előbb megtizedelheti verseit több joggal tehetjük ezt Szabó Dáviddal, mert nála ez nem kegyetlenség, hanem kegyelet. S talán az a jogcímünk is megvan rá, hogy Szabó alkalmi költeményei, amint a bevezetésben kifejtettük, a kor divatja szerint elsősorban csak a megtiszteltetteknek voltak szánva: hogy köteteibe is belevette, az emberi hiúság volt. Mindannyian emberek vagyunk, ne ítéljünk szigorúan. Ha már módunk van választani, fessük meg a vonzóbb képet.

Szabó költészete, azáltal, hogy első kísérletétől utolsó művéig állandóan, meg nem csökkenő buzgalommal hódolt a múzsáknak s nem kérte magát az éneklésre, igen változatos, mind tárgyaiban, mind műfajaiban. Ő is lírikus elsősorban, úgy érte a szót, hogy szívesebben foglalja versebe gondolatait és érzelmeit, mint a történelem és az élet eseménysorozatait, de nem kirekesztően az. Már első próbálkozásul egy adomát öntött költői alakba s később is kedvvel fordult az epika felé: apró történeteket, meséket irogatott, sőt egy ízben nagy dologra szánta el magát, írt egy kis eposzt a Komárom városát elpusztító földrengésről. Hogy ezt az önmagában nem elég érdekes és költői tárgyalásra nem alkalmas anyagot költőivé varázsolja, az új klasszicizmus epikus mintaképéhez fordult útbaigazításért. Jezsuita társai példájára Vergilius szellemében és költői eszközeivel dolgozik. Ő, a keresztyén pap, az antik csodálatosnak szerepeltetésével akarja eposzi magaslatra emelni a kicsinyes tárgyat: mozgalomba hozza az Olympust s az elemek pusztító munkáját a római istenek bosszújából magyarázza. Diana, akinek mintaképe az *Aeneis* Junója, megharagszik a komáromiakra a híres kőszűz miatt, amely fügét mutat a törököknek. De mi köze Dianának a törökökhöz? Itt már a Gyöngyösi István allegorizáló iránya is működik: a törökök címere a félhold, s Diana a hold istenasszonya. Haragjában Aeolusszal, a szelek istenével, Neptunusszal, a tengeri istennel, Vulcanusszal, a tűz istenével szövetkezik s reáúditja a három elemet a szerencsétlen várra, úgyhogy a «Magyar Mars», a háború istene, csak alig tudja megmenteni szeretett városát. A modern viszonyoknak s az antik világnézetnek ez az összekapcsolása erősen barokk színeztűvé teszi a kis eposzt, melyet költője telehint Vergiliusnak, Ovidiusnak és a XVII. század ünnepelt epikusának, Gyöngyösinek, műveiből vett képekkel és szólamokkal.

A dráma meghaladta Szabó erejét, különben is e műformára abban a korban költészetünk még nem volt elég érett. Zrinyi-drámája fordítás latinból, többi drámai formájú költeményéből

hiányzik a dráma lényege, a cselekvény, s így pusztá dialogusok. Nem is kívánnak drámaként szerepelni: a költő eclogáknak, pásztori költeményeknek nevezi őket. Ez a műfaj kései, elfajult kihangzása az antik idillköltészetnek s az új latin költészetben kapta sajátos jellemét. Természetességét már Vergiliusnál elvesztette, aki Theokritos egyszerű pásztorainak életviszonyait a maga korának bonyolódott problémáival kapcsolta össze. A jezsuita-költőknél az idill az üdvözlő költemények formájává merevedett, s ebben a szerepben veszi át Szabó, aki főlebbvalói és jótevői tiszteletére görög nevű pásztorokkal mondatja el hódoló szavait. Értékük nem nagy, a sok kéz, melyen keresztül mentek, mind eltörölt valamit az eredeti görög szellemből, de maradt mégis egy csipetnyi belőle, a forma, a görög nevek.

Mint lírikus áll a legmagasabb fokon. Intenzív érzelmi életet élt s visszavonultsága ellenére figyelmét az élet sokféle jelensége felé irányította. Ki-kitör belőle az erkölcsbíró, mikor kora divatját, a fiatal emberek és leányok viselkedését ostorozza (*Némelly urfiról, Eggynémelly kisasszonyról*), vagy az emberi természet elfajulását (*Eggymás ellen törés*); megszólal verseiben a hívő, vallásos lélek (*A Nagyasszony tiszteletére serkentő*), a társadalmi s gazdasági problémák iránt érdeklődéssel viseltető nemzetgazda (*A magáéval élni nem tudóról*), sőt a politikus is: szembeszáll a fölvilágosodással s a nyomában járó Martinovics-féle mozgalommal, majd a fontos politikai eseményeken s a történelem nagy mozzanatain megindulva merészebb, erősebben zúgó hangokat üt meg lantján.

Különösen a harmadik és negyedik gyűjteményében, az 1789-iki és 1802-iki *Költeményes munkákban*. Nagyon fölszaporodtak ugyan e két kötetben az alkalmi és személyeskedő, kicsinyes poémák, de még e kései alkalmi költeményei között is van több sikerült. Annyi jóbarátot, annyi nagy urat sirat el vagy magasztal, nem csoda, ha az ő nemes lelke, mélyen érző, sőt érzékeny szíve néha-néha megszólal e versekben és ír egy-két kedves hangulatú vagy mélyen átértzett költeményt. A legmeghatóbb az a két gyászvers, melyben leginkább szeretett két jó emberét siratja, jőtevőjét, Pyber Ferencet, és pártfogóját, Orczy Lőrincet. Méltán sorakozik melléjük a *Születésem napjára* című 1803-ból való verse. Hatvannegyedik születésnapján magába száll, elmélkedik a mit sem kímélő idő múlásán s az aggkor melankóliájával gondol vissza céltalan életére. Még mindig sajog szívében a harminc éves seb, rendjének fölsozlatása: s e szívből fakadó bánat együttrezgésre bírja az olvasó lelkét. E három verse a deákosok legkiválóbb elégiái közé tartozik.

Ugyanitt olvashatók szép hazafias költeményei: *A magyar huszárokhoz*, mely kitörő lelkesedéssel ünnepli a magyar seregeknek a törökön aratott győzelmét, s legismertebb verse, *Egy ledőlt diófához*. Ebben emelkedett legmagasabbra Szabó költészete. A hazáját forrón szerető költőt mély fájdalommal tölti el a közélet romlottsága, látja az ezeréves magyar átkot, a pártviszályt, a honfiak egymás ellen törését, és szemléletes allegóriába rejtve föllázadt érzelmeit, mint később Berzsenyi, ódai hangon ostorozza a haza legveszedelmesebb ellenségeit, ön fiait.

Sőt az agg poétának még stílérzéke és ízlése is fejlődött. Első gyűjteményeiben szinte képzelhetetlen az a stíltelenség, mellyel verseinek tartalmához, hangjához a legkevésbé illő formát választja: még itt sem áll meg, hanem egészen ellenkező természetű és hatású sorokat fűz össze versszakokká, vagy épen maga teremt hihetetlen torz versformákat. Épily ízléstelen verseinek cicomája. Költőietlen tárgyát azokkal a mitológiai személyesítésekkel akarta kiemelni a prózából, melyeket ő is, társai is az új latin költőktől tanultak. Céltalan kísérlet, hiszen e személyesítéseknek megfakult a színük, elhalt a fényük már másfél évezreddel korábban! De Szabó úgy telerakta még legmodernebb tárgyú verseit is a római isteneknek üres, tartalomnélküli neveivel s ezeket olyan klisészerűen használta, hogy még a költőiségnek árnyékát is elvesztették. Idővel, főként Horatius tanulmányai folytán, ízlése nemesedett, stílérzéke javult. Amint egyre költőibb tartalmat öntött verses formába, akként mindjobban megtalálta a hozzájuk illő formát s egyre kevésbé élt vissza a római mitológiával. Már nem a

jezsuita költők, hanem Horatius szemével látta, az ő színeivel rajzolta a természetet, s ez nagy haladás. Sőt időnként egészen szubjektívvé tudta tenni: a tavasz érkezével ébredező természet az elmúlásra, saját testi és lelki erejének fogyására emlékezteti. Egy ízben, ihletének egy szerencsés pillanatában a maga képzeletével fest képet: szinte Böcklin-szerű vonásokkal a lenyugvó holdat, amint sugaraival tiszta fénybe vonja a sötét erdő mélyén a vadászt, s a patakából a virágos partokra fölkúszó nimfákat. (*A holdhoz.*)

Stílusa ép olyan szélsőségekben mozgó, mint egész költészete, hol a virág és gyom vegyesen termett. De kétségtelen, hogy a deákosok között, Berzsenyit nem számítva, a legnagyobb, sőt az egyetlen nyelvtelhetség. Azok csak az irodalmi nyelvet ismerték, ő ismerte a nép nyelvét is. Székelynek született, büszke is volt származására és bár korán, tizennyolc éves korában elkerült szülőföldjéről, magával vitte útravalóul a székely tájszólás ismeretét. Sokfelé járt a hazában, volt elég sokáig a Dunán túl is, illetőleg Komáromban, mindenütt figyelte, tanulmányozta az eltérő szóhasználatot, úgyhogy olyan szókinszre tett szert, mint korábban senki, s az irodalomnak Vörösmartyig kellett várnia, míg egy hasonló szóbőségű költő támadt. Szókinszét ki is aknáztá, és ha a nyelv jellemző ereje egyenes arányban állana a használt szók mennyiségével: Szabó volna a fölújulás korának legjellemzőbb nyelvű költője. De, mint korábban a legtöbb írónál, a nyelv gazdagságával nem párosult kiművelt irodalmi ízlés. Gazdagítja a nyelvet tájszókkal, de fáradozásában nem mindig volt köszönet. A bimbót és gazt válogatás nélkül köti össze. Versei tele vannak szemenszedett magyaros fordulatokkal, népies, hatásos szólamokkal - örömmel üdvözljük a belőlük felénk áradó üde, falusi szellőt, mely nagyon sok hamisítatlan erdei illatot hoz magával; könnyen csap azonban túlzásba és ízléstelenségbe, sőt hogy élénken írjon, még az alszerű, pórias szólamoktól sem retten vissza.

Ízlésének ez a fogyatékosága gátolta meg elsősorban, hogy nyelvtelhetsége nyelvművészetté emelkedjék. Amellett nem is dolgozott a kellő műgonddal. Pongyolán s nehézkesen ír, gyakran téved latinizmusba, sőt érthetlenségbe is, de viszont nyelve színes, fordultatos, változatos, synonymákban és epitheton ornansokban gazdag. Lendületes, tömör, itt-ott költői is e nyelv, fogyatkozásaiban és erényeiben a XVIII. század végén egyike a legjellemzőbb költői dikciónak. Ez Szabó költészetének legértékesebb eleme, az a nagy hatás pedig, melyet a XVIII-XIX. század fordulóján költői stílusunk fejlődésére tett, Szabó legnagyobb érdeme. Hatását nyomon kísérhetni Berzsenyig, az epikában Pázmándi Horváth Endréig, sőt Vörösmartyig: a triász tagjai közül az ő költészete maradt legtovább eleme az élő irodalomnak.

Kortársai ezt nem látták tisztán. Mint irányának legtermékenyebb munkása általános érdeklődést keltett ugyan, de költészetét mindenki pártállása szerint értékelte. Jóbarátai: Batsányi, Gvadányi, Virág az ország legkiválóbb költői közé számították; ellenfelei: Rájnisi, Révai, Kazinczy még a költő nevet is elvitatták tőle. Toldy Ferenc nem méltatta költészetét behatóbb elemzésre, de már helyesen állapította meg nyelvének gazdagságát, mint igazi jelentőségét a magyar költészet fejlődésében. Ugyanezt a mozzanatot emelték ki Gyulai Pál és Beöthy Zsolt. Arany, aki legmélyebben merült el Szabó verseinek tanulmányozásába, egy lépéssel tovább ment. Hogy Szabó költészete már a múlté, azt ő sem tagadja, de nyelvét ma is méltónak ítéli a tanulmányozásra s elismeri költői tehetségét. A Rájnistól meghurcolt, Révaitól és Kazinczytól kigúnyolt költőnek megadja az utókor kései elismerését, mikor hozzáteszi, hogy ezt a tehetséget «ma bizony a jobbakkal közé számíthatók».

Császár Elemér.

KISEBB KÖLTEMÉNYEK.

PANASZOS INDÚLAT.

Mostoha sorsomnak mérges füláncjai most is
Gyötrennek. Ah! méltó szánakodásra fejem.
Amikor a mennykő lecsapott Beszterce határin,
Kárainon forró könyveket önte szemem.
Oh, de reményltem vólt, hogy az ég valahára kitisztúl,
S mostani gyászából hajdani fényre derúl!
Így elmélkedtem: mit epedsz minek áztatod arcád?
Nézd az eget; még él, él az egeknek ura.
Édes atyád léssen; nem hagy elsüllyedni bajodban:
Könyveid árja talán hólnapi napra leszáll.
Hólnapi napra leszáll? ah! megtölt kétszer azólta
A kerek hóld, s elapadt kétszer azólta megint.
Még sem csillapodik fájdalmim tengere; még sincs,
Aki kezét nyújtván, nyúgodalomba tegyen!
Érces egek! mért nem lágyúltok végre meg? Áldott
Nap, bús fellegimet már mikor oszlatod el?
Éjjeli fények, egek lámpássai, csillagok! édes
Álmat nem küldtök már szemeimre soha?
Nappal sincs, éjjel sincsen pihenésem: halálnál
Éltem ha nem terhesb, mondhatom, éltem - halál.
S hát így? így keseregsz? így jajgatsz asszonyi módra?
Illyen szózatok eggy férjfihoz illenek-e?
A kő-szirt szeleken, habokon diadalmat, erőt vesz,
És az igaz gyémánt semmi verésre nem hajt.
Nézzed az ülő vas't: mint zúg a pöröly hegyette?
S vallyon benne minő kárt teszen a sok ütés?
És te (be kényes vagy) nem tudsz elnyögni kevésbet?
Szád ízére ha nincs minden, haragra fakadsz?
Vívás s győzelem nélkül hol léssen az érdem?
Nem tudod, hogy rögzös út, nem puha, nyit meg eget?
Tűzzel próbállják az aranyt, bal esettel az embert:
Tűzben vagy; mostan válik el, hogy ki, mi vagy.
1773.

A DUNÁNAK NAGY ÁRADÁSÁRÓL.

Melly minap ősz gyapját halmozva kirázta mezőkre,
Eszterhát megjégcsapozott s erdőkre fejezlő
Sátorokot vont, a vad tél oszlatja haragját.
A vizeken jég-hídat emelt, s hó-halmokat hányott
Eurusnak végtére megáll lélekzete. Délről

Felkel az olvasztó Notus és két szárnyait egybe-
Csapdosván, vizesen kirepül; feketéllik az égnek
Tág kebelén: mint hólyagokat, felfújja pofájit,
S rút felhőköt emel. Mély gyászba borúlnak az égi
G'lyóbisok. Három nap s több éjtszaka, mintha csatornán
Töltetnék, szakad a zápor; domboknak, hegyeknek
Óldalak elfeketül: az havak patyolatja megolvad,
S a kebeles völgyekbe sebes futamodva legördül.
Tágul a földön az erős fagy-övedzet: az hónap
Kiterjedt levitől a jég márványa kilágyul;
Öszvetolyong a víz: szűk öble nem állja dagályját;
Gátjának leszakad töltése; kitépetik a fa
Partja körül töviből: hömpölygenek a kövek, és nyíl
Módja szerint a nagy folyamokba sietnek az apróbb,
És tege majd száraz patakok s kebelekre szorúlni
Nem győzvén, szabadon csapnak rétekre, mezőkre.
S így a nagy s kisebbke folyók mind egybeszakadván,
S rettentő zuhogást tévén, közelítnek: elhánnyák
A gerebet pozdorja gyanánt, amíg le nem hullnak
A Duna partjairól s szágúldani kezdenek annak
Síkos börtje felett. S mivel a felnyílt erek által
A föld is segedelmet adott, olly dugva, tetézve
Töltetnek (bátor jó tágasok) oldali, hogy már
A Duna jég-derekán más új Duna folya, s az öblös
Ároknak nem-birta miatt torlódva kidőlne.

Íme midőn szóllok, már itt vagy; a kaput éri:
Már ajtón, már ablakokon házakba rohannak
A kártékony habok. - Más bévondozza ladikra,
Padlására szaladván más, oda rejti vagyonyját. -
Szállj le! hová viszed életedet? majd elragad innét
A mindúntalanul dagadó víz; vagy pedig hosszas
Éhség közt a kínos halál ki fog üzni világból.
Sárral téhelyezett falaid nem dőlnek el? és ha,
Mellyhez nem bízatsz, valahogy megmenti szerencse,
Béhunyhat' d álomra szemed? ki találkozik, aki
Egy falatot nyújtson? Valamint mondtam, azonképp
Történék. A tót hegyek általkodva bocsátván
Olvadozott havokat s tetejeikről térnek eresztvén:
A Duna mindaddig rohan, amíg számtalan háznak
Óldala dől, padlása szakad s örvénybe kerülén,
Környösleg forog és lemerül. - Nincs semmi reménység;
A partosb helyeken sincs védelem: úsznak az ökrök
Már itt is, vagy az éhségbenn a végtelen úszást
Nem győzvén, az erős habtól elütődnek inokról.

E sors embernek sem akart kedvezni. - Gerendát
Által ölel s lebeg egykorig ez, míg a vizek halma
Elnyomván, megfűlad. - Amaz két karjait hányván,
Már lenyomúl, már felverdődik s küszködik, amíg
Ellankad nyomorúlt s elvész. - Mit látok amottan?

Bölcsőstől egy pár csecsemős hányattatik! Eggyik
Búcsút vett már életitől: a második él még,
És sír, rí. De haszontalanúl: hozzája közelbre
Eggy lelket sem ereszt a durva Dunának haragja.

Másod özönvíz ez! jaj, vég órákra jutottunk!
Jaj kivesz egy láb, kezded alkotmányja, nagy Isten!
Barmok s emberek elvesznek. - Napkelte, lenyugta,
Éjszak, dél egy tenger: alig lehet érzeni földet.
Már a fák hegyinél egyebet nem látni. Hajóval
Járhatsz ott, az hol állt az imént biradalma Ceresnek,
Vagy sűrű gyöngyöt fűzött venyikéjire Bacchus;
Vagy kergette minap vadait s nyílazta Diána.
Felfordult a természet: már a tokok erdőt
Szállanak; a borzok s más apróbb állatok hűlnek,
Bámúlnak magokon, hogy posványságba merültek.
Látok nyúlat emitt a dombra futamni, nyomában
Úzvén a rohanó folyam és leveréssel ijesztvén. -
Eggy nagy farkas amott sűrű fán üldögel, ordít. -

Nó, csak hajót: nincsen más mód; már nincsen egyébben
Bízadalom; csak hajót! - De mit álmodok ezzel is? - Íme
A rettentő jégablák zúdulva rohannak!
Elbírának egész falukot! Csak haszontalan izzad
A sok hajós; lehetetlenség elnyomni. S jaj, mint
Kezdek minden hajók pattogni, repedni miattok!
Hány nyílás esik oldalokon! hogy válik el a rész
A résztől! hogy süllyed ez! az darabokra hogy oszlik!

Ekközben kifut a remegés: sárgúlnak az arcák:
A sok jaj, panasz, ordítás keveredve kiterjed,
Mintha valósággal végső nap jőne világra. -
Már levegő, tűz, víz, ég, föld vesztetre felesküdt,
Árva hazám! egyebet várhatsz-e halálos ütésnél -?

1775.

VIRTÓL BÚCSÚVÉTEL.

Ekloga.

Dámon, Ligidás.

D. S hát csakugyan végső búcsút vessz virti határtól,
És Kassára sietsz, Ligidás? **L.** Maradásom irigylő,
Dámon, az ég; szükség mennem. **D.** S hát itt hagyod három
Eszendő szállásod? ezen szép réteket, e kék
Völgyeket, e folyamok tükrét, e dombokat, e szép
Rendre felosztódott hegyeket s erdőket elúntad?
Sarkából, Ligidás, mi tudá kifeszíteni szíved?
Mindedig Virt volt örömed, már Kassa. - **L.** Ne terheld
Elbúsult fejem. Ah! ha szabad kényemre hagyódnám,
Esküszöm e szomorún szőlő sáporra, csak egyet

Sem lépnék innen. **D.** Már Pestet is átkozom, amelly
Téged eloszt töllünk olly messzire, s elvet az Isten
Háta megé. **L.** Pestnek sok jókkal tartozom: hozzám
Mindenben szívességet nyújtotta. Magasbra
Most vallyon vihetett-e? magam kívántam-e többet?
Mit tehetünk, hogy máshova küld? A pesti megyében
Akkor üres más hely nem vólt. Már bízzuk az égre
Dolgunknak folyamit: más tájon sem fog elhagyni
A szent gondviselés. **D.** Jó tágas Virtnek határa,
Oh, Licidad! itten magadat megvonhatod. Él még
A téged szerető Pyber, s él Újlaki Liza,
Helységünk fő dísze. **L.** Tudom; s kívánom, hogy éljen,
S ősz esztendőket bú nélkül lásson ezernyi
Áldások közepett! magaméval vajha lehetne
Tóldanom életöket! **D.** Mikoron, hol lenne fejednek
Már ezután megnyugta, minap búsongva keresnéd,
Melly szívességgel fogadának? nemde keserves
Ügyedben vígasztalván, étellel, itallal,
Szállással magok házoknál kínáltak örökre?
L. Úgy vagyon; ah, örökös köszönettel tartozom. Hozzám
Nemzőjim többet mit tettek vólna? Heába
Törsz másutt illyenre; fejér hollóhoz hasonló.
D. És illy embereit Licidad itt hagyja? nem hallott
Állapot! **L.** Oh, ne gyötörj! a zápor ezennel előnti
Bús szemeim; majd nyelvem eláll; mért láttam, ha látnom
Többé nincs módóm! **D.** Legalább, munkáid oszolván,
Térj ide látogatás-képpenn. **L.** Ezt végbe viendem,
Csak módóm legyen. **D.** Ezt amíg bétöltöd, azonban
Kivárjuk sűrű levelid. **L.** Valahányszor az hóldnak
Látni fogod tellyes kerekét, mindannyiszor a síp
Hangzani fog, mellyet gyakoroltam nálatok. Isten
Hozzád! Társadról ne feledkezz! **D.** Néked is Isten
Adjon egészséget, víg útát s annyi szerencsét,
Hogy Virtnek füveit, Zsitvának előzze fővenyjét.
L. Válogatott szókkal Pybert tiszteljed helyettem.
Menjünk; a keserű bánat többekre nem enged.

1776.

A MEZEI ÉLETNEK DÍCSÉRETI.

Bóldog a gondtól szabad, aki (mint a
Régiek szoktak vala) szántogatja
Rámaradt földjét; nem adós; kezesség
Terheitől ment:

S nem kel álmából hadi kürt jelére;
Nem remeg tenger pozsgó vizétől;
Nem perel; s gőgös küszöbit nem hágja
A nagy uraknak.

Vagy tehát sűgár jegenyével öszve-
Párosít szőlő-venyikét, vagy a völgy
Dús fűvén hízó tehenit gyakorta
Látni kiballag.

Vagy vadabb ágat leherél kacorral,
És szelíd fáról szemet ólt helyébe.
Vagy lefejt méhkast, s teli tölti mézzel
Tiszta döbönyjít.

Majd az ih-nyájnak teherét lenyíri;
Majd (midőn a nyár helyet ad az ősznek
S érni kezd minden) szedi felnevelte
Fáji gyümölcsit

S a piros szőlő-nyeleket: belőlők
Részt kiválasztván neked is, Priápe;
Néked is, Szilván, ki veszélyek ellen
Őrzöd határit.

Már ledől a nagy cser alatt, vagy a gyeplő
Jó-szagú hátán heverész. Azonban
A magas partról lefut a sebes víz,
S zengnek az erdők

A madarkáknak vegyes énekétől,
Álmat indítván nehezült szemében.
A nyögő földet fagy, havak lenyomván
Téli napokban:

Már kihítt ebbel vadat üttet; immár
Étket hint, és a madaraknak hálót
Vet, s fogolyt, húrost, csevegő rigókat
S darvakat elfog.

Illyen életbenn, ez öröm-folyásban
Oly sebes szívet ki találhat, amelly
A gyanós s perlő szerelem tövissét
El ne felejtse?

S még, ha hív s munkás felesége (millyen
Vólt emez, naptól feketült Szabína)
Szárak ágakból rakatott tüzenél
Várja mezőről;

És sövényből font rekeszekbe hajtott
Friss tehénkének tejeket kifejvén,
Bort teszen s ízes vacsorát elejbe
Házi vagyonból:

A liget s tenger szabados lakossi
Elmaradhatnak; madarak- s halaknál
Néki jobb ízű s becsesebb gyümölcsöt
Nyújt az olajfa.

A mezőn termett savanyó füvekkel
S a vajudt testnek nagy haszont teendő
Gyenge mályvával s gedelyével inkább
Kérleli gyomrát.

Illyen étkek közt kiderült örömmel
Nézi messzéről haza jőni nyáját,
Hív cselédjít s felkabalált ekéit
Nap lehaladtán.

Alphius bátyánk ezeket beszéllvén,
Szinte félt is már uzsorával élni;
Sőt megesküdt, hogy lak'helyét mezőkön
Fogja keresni:

S tőke-pénzével feles interessét
Bészédé. - Gyémánt fogadás! alig múlt
Eggy nap: a pénzét uzsorára szánta,
S tette megintlen.

1777.

A MAGYAR IFJÚSÁGHOZ.

Serkenj fel, magyar ifjúság! im nemzeti nyelved,
Eggy szép nemzetnek béllyege, veszni siet.
Fogj tollat; kezdj íráshoz; kezdj szóba vegyülni
Lantos Apollóval nemzeted ajka szerint.
Nincs s nem lesz ennél tehetősebb eszköz: ezen kap
Minden eszesb, ánglus, francia, német, olasz.
S melly szép versekkel telnek sajtóji naponként!
Mint hordják hozzád!... melly ragadozva veszed...
Mint telik a külsők szédítő kéncsivel honnyod!
Mint pusztúl Árpád hajdani nyelve, neme! -
Serkenj fel mély álmadból és szánd meg hazádnak
Nyelvét, melly ha kihál, tudd meg, örökre kihalsz.

1777.

KAZINCZY FERENC ÚRFIHOZ.

Könyvedet és leveled vettem: leveledre levéllel
Szolgállok; könyvért könyvet örömmel adok.
Drága nagy úrfi! miként örvendjek néked eléggé?
Illendő koszorút nem tudok adni reád.

Illy fiatal korbann illy dolgokat űzni? Tetőlled
Majd ezután mit nem várhat az édes haza?
Tartson az ég nyelvünknek elővitelére sokáig,
És, mellyet kíván a teher, adjon erőt!
Egy kívánságom van még: bétöltöd-e? s hogy nem
Mit fogadál, mikoron szembe, beszédre jövének?
Hogy követőm lésszesz, s ilyen rámára szedended
Verseid; úgye le vagy már kötelezve tehát?
Ámde mit emlegetek! Téged minek intelek erre?
Lám leveled csínos verssel ajánlja magát.
Ah, folytasd! sokkal többet gyarapíthatod illyképp
Nyelvünket, s nevedet sokkal előbbre vihetd.
Tisztelvén Sárospatakot, magam ezzel ajánlom.
Többször is írni fogok, többször is írni ha fogsz.
1778.

A BUDAI UNIVERSITÁS FELSZENTELÉSÉRŐL.

Múzsájit Buda varában megszállani Fébus
Szemlélvén, s Magyarországot kedvekre hajolni:
Régen várt napotok felvirrada, hűgaim, úgy mond,
Nincs Görögországért bús harmatot ontani szükség.
Kedvetek ékes hegyek nevelik: nem tesz ki Budával
Szent Helikon. Vizeket kedvelletek: a Duna méltóbb
Permessus folyamatajánál. Hozzátok ha gyúladt
A szeretet valahol: megölel, karjára felültet,
Sőt szívébe rekeszt Magyarország. Nagyra ha vittek
Titeket egyvalahol: mostan palotákba, királyi
Székbe vezettettek. Szép csendességnek örültök?
Nincs mit félnetek itt: Márs fog vigyázni reátok;
Őrzeni fog mennyből Mársnak fíja, Húnyadi Mátyás. -

Drága magyar nemzet! magad is bóldog vagy; ezen bölcs
Szűzekbenn olyan vendégid jötteknek, akik
Megtiszteltetvén, téged tisztelni viszontag
Meg fognak más népek előtt. Hült eddig az harcban
Nyert diadalmaidon, ezután bámúlni fog a föld
Nagy tudományaidon. Kétséges léssen, ha jobban
Illik-e bajnoki kard vagy csendes penna kezédbe.

Élj kettős nagy öröm szerzőnk! élj drága királynénk,
Szép tudomány nevelője, magyar nép anyja, Teréza!
Míglen az hozzád hív magyarok fenntartanak; amíg
Húgaival nemes érdemeket fog zengeni Fébus:
Mindaddig bóldog nevedet követendi dicsőség.

1780.

MÁRIA TERÉZIA HALÁLÁRÓL.

Nemzetek, országok, kinek hosszasb élete végett
Hasztalan öntődött, gyászolja Teréza halálát
Könyvetek! - Oh szomorú hír! szíveket általhasító
Ige! kinek köztünk vagy kormányt tartani mindég
Kell vala, vagy soha sem származni közinkbe: Teréza
A gyász-padra ki van fektetve: Terézia, népek
Anyja, királyoknak példája, kimúla világból!

Környülvészik hideg tetemét, arcájok homályos
Fátyollal fedvén, az Igazság, a Kegye, az égő
Buzgóság, mint félhóltak. - Bécs népe keserves
Kínjaiban remegő kezeit felemelve, panasszal
Földet, eget bétölt: valamerre megy a Duna, kedves
Asszonya végbúcsúzását jajgatja, s mivel nem
Folyhat könyve, dagadt vizivel pótolja, szemekből
Váltig igaz könyv-záporokat nyitván meg azoknak,
Kik partját ülik. Nincs, aki ne sírna, mivel nincs,
Eggynek sincs már anyja! - Közelb de kit érhet ezen seb,
Mint Magyarországot? mint kedves nemzetem'? Eztet
Minden üdött öliben hordozta Teréza; Terézát
Ez mindég, fő kéncse gyanánt, kedvellte: ha földön
Még élhetne tovább, nem másért élne, hanem csak
A magyar hív népért; s ha kitelnék ennek is égő
Buzgóságától, hogy sírba szálljon helyette,
Ez nap halottaiból felkelne Terézia. - Millyen
Hívséged volt, édes hazám, hozzája? Személyjét,
Országoló székét mint védelmezted? eléggé
Tudva van. Ő sem volt rólad feledékeny: halálos
Ágyábann is ezen jóvóltodot eggyre köszönte,
Hogy mindenkor atyád légyen, Józsefnek ajánlván,
S olyan atyád, amilyen anyád volt önmaga tellyes
Éltében, négyszer tíz esztendőnek alatta.

Bóldog üdők! ha magát valahol közlötte világgal
Néha-napon az arany század: nem volt-e szakasztott
Illyen? vagy, bátor másutt mese volt is az híre:
Nemde valóság volt nálad, mikor a te királyi
Székedbenn ülven, veled országolna Teréza?

Nem láttál ez alatt rémítő kardokot; által
Nem veretett kebeled: ment vóltál kül'-, bel' hadaknak
Pusztításaitól; amelly már számkivetésben
Vólt azelőtt, haza jött a béke s tenyészi gyümölcsit:
Két ország, Hálics s Ladomér, koronádhhoz adódott,
Mint két fényes gyöngy, s vér nélkül. Néped az harcban
Minden nemzet előtt hírt nyert: fő tisztre felhágta
Kinn és benn fiaid; mellyhez még semmi reményjek
Nem vala: beszállott hozzád a kézi mivekben
Forgott mesterség; a szép tudományok öljében
Annyira nőttek már, hogy nem tudhatni: ha Mávors

Mondhat-e népének jobban vagy Pallas ezentúl.
A kikötő révek s nem próbált tengerek hülnek
A magyar árbocokon: most már behordatik a pénz,
Melly ezelőtt külföldre szakadt. Ha keservedet a vett
Kárhoz mérsékled, kire szállhat fájdalom inkább,
Édes hazám! mintsem tereád? De mit únszalom újra
Folyni kisírt szemeid? Sírás életre nem hozza,
Fel nem költi panasz! - Vedd hát köszönettel az égtől,
Hogy kíncsét veled ekkorig is közlöt; s mivel csak
Zálagként, nem örökségül vala nálad hagyatva:
Perbe ne szállj, ha sajátjáról mást végeze. - S hát így?
Illy írral kötözöm sebedet? más nincsen-e, mellyel
Árva mi-vóltodban megvigasztaljalak? - Engedj -
Engedj meg, fájdalmas hazám: több szóra nem érek;
Könyvem elönt, kezem elfásúl s a tollat elejti.

1780.

A MÚZSÁKHOZ.

Számotok hat s három, múzsák! hogy títeket híven
Szólgállak, majd-majd eltelik annyi tavasz.
Búcsúsom: közelít élttem fonalához az olló:
S a nyúgalmat-adó föld, kebelébe lehi.
Bért nem kívánok; tartsátok jobbnak. Ha vissza
Nem fog tett munkám tetszeni, nekem elég.

1782.

VIRT.

Sem falu Virt, sem váras, hanem csak négy vagy öt házból
Szép csínnal készült nemes ülés. Azzal azonban
Fel nem tesz falu, sem váras. Levegőre Komárom-
Vármegye nem könnyenn állít hozzája hasonlót.
Dombonn ül; nagy-messze kilát, nagy-messze kilátszik;
Zöld pázsint nevet háta megett és búza kalásszal
Gazdag határ; jobb karja felől Izsa s Kurtakesz épült:
Bal részén Radvány, Mocs, Karva: kiterjed előtte
A leghalasb nagy Zsitva s Dunát ábrázol. Amottan
Szép eleven sátozt ereget s hang-szózatot hétszer
Visszaverő ligetet tegzes Diána, s övedzi
Mind a két folyomány tág-öblű partjait. Almás
E nevezett vizeken mindjárt túl-fekszik. Ezek közt
Elfut egész Patig a sík rét: itt rendre legelnek
Különn a juh-nyáj, ménes, göboly, gulya. - Már mit
Szólljak az hév vízről, a különbféle vadakról

S más hasznos szépségekről? - Nézd, ott öreg hálók
Vettetnek: nagy terhes hajók eregelnek amottan:
Itt a gyors ladikok játékokat űznek az habbal;
Ott a puska ropog, s a nyúlra, madárra halált szór:
Itt a ké kellő völgyek lelapúlnak; emitten
A dombok magokat gyengén emelítik. - Ha bú, gond
Vagy másféle betegség bánt, jer Virtre, felépülsz.
Itt lakik a nevetés, a víg öröm, élet, egészség.
Itt ha megállapodol, Tata nem von délre, Komárom
Napnyúgotra, sem Esztergom víg hajnal-hasadra. -
Mást hívok kebeledbe, s velem már nyólcadik ős is
Csak búcsút mondat, kedves Virt! Vallyon az óra
Már mikor adja meg azt: hogy azoknak testek is egygyütt
Légyen, kik szívbenn egyyek! Szállással örökre
Engem ugyan váltig kínálsz, s béveszem örömmel
Szíves ajánlásod: de nem engedi Kassa, hogy éljek
Még most véle! - Talán a sok búcsúnak utánna
Tartós lessz örömem nekem is valahára tebenned.

1785.

RÉVAI MIKLÓS ÚRHOZ.

Nyelvünkről mézet szedegetsz méh-módra, magyar méh,
S elszennyült gyöngyit, Révai, fényre hozod.
Ez valahány lészen, valahány szem rája tekintend:
Annyi jeles gyöngy-szem gyöngy-fejed ülje körül.
Nem kívánsz pénzt, sőt magadét sem szánod hazádtól:
Látni fejér hollót ím valahára lehet.
Fínom arany-termő hegyet érdemlesz te hazádtól,
Hogy finom gyöngyöd finom aranyba rekeszd.
S hát eldödi poétáink felkelnek? ezeknek
Moly, szenny írásit meg nem emészti tehát?
Bóldogok ők; te szerencsés vagy; valamennyi poétát
Támasztassz, anny'ann hírlelik a te neved.
Életet adsz és nyersz: ők általad, általok élni,
Révai, fogsz; s míg fog lenni poéta, te léssz.

1785.

SZ. JÓBI SZABÓ LÁSZLÓ ÚRHOZ.

Nézd a fenntermett elmét! - E szókra fakadtam,
Amikor olly kendett versed előmbe került.
Még nem merte talán arcád illetni borotva;
Még ábrázatotot moh ki nem ülte talán:
És odahajtottál, az hová sok nem tud elérni,
Bátor elég hóval légyen is hintve feje.

Már, ha virágodbann illy drága gyümölcsre fakadtál,
Állapodott éted, mondsza, mifélit adand?
Vajha hazánk nevedéki reád ütnének! ha mellyek
Versre hevülne, s magyar tollat emelne kezek!
E nyelv, e kéncsünk, mellynek veszedelmire nézván
Csaknem vérrel elegy könyveket önt ki szemünk:
Majd beteg ágyából népünk örömeire kikelne,
Majd szabadabb lábat kapna bilincseiből. -
Nékem igen tetszel; s jobban fogsz tetszeni, hogyha
Néha görög módon pengeted húrjaidat.

1786.

A NAGYASSZONY TISZTELETÉRE SERKENTŐ.

Nézd Istvánt, fordítsd szemedet Lászlóra, Lajosra,
Nézd a többi királyinkat, s meglátod azokban,
Melly becsben vala mínálunk a Szűz-anya hajdan.
Szemléljed koronánk, s adj mást, melly olly jeles, annyi
Híveinek lett volna fején! nem vólt-e királyné,
Honnyai földünkön, pátrona, nagyasszony ezen Szűz?
Mint valamelly országlónak, képére verettek
A pénzek; majd minden helyen nagy templomok és dús
Óltárok keltek tisztességére. Miképpen
Most is apostoli nagy névvel címeztetik, akkép
Mária birtoka vólt Magyarország. Régi nagy ősid
Példájit minek hozzam elő? Megjárta világot
Híre, minő buzgóságot mutattanak hozzá.
Aki nevét történetből nyelvére találta
Venni, legott a földre borúlt és mellyit ütötte:
A környülállók süveget, fő-hajtva, vetettek.
Amikoron Mávors kétes mezejére kihívó
Tárogató zengett füleikben, Mária zengett
Szájokban: paizsúl ő szent g'lyóbissai függtek
Kardjok markolatinn. A Szűz is kedveze nekik:
Mert, valamint gondos kézzel védelmezi nyáját
A jó pásztor, anyák kedves magzatjokot, ollyképp
Óltalmazta: vagy elszaladott népünknek előtte
A dühös ellenség, vagy egész halmokra lehúllott.
Ő nyújtott tudn'illik erőt, félelmet előttök,
És remegést ő széllyesztett; ő tette, hogy ollykor
Száza levert ezret, tízezreket ezre meghajtott.
Amikor a tábort szomjúság nyomta vagy éhség:
Hogy, kebelét csudaképp felnyitván, nedveket öntött
A kő-szirt, s bivalok nyájjal seregeltek elej'kbe;
Hogy vagy kövé vált, vagy látszott válni, tatár-pénz:
Ő cselekedte. Ma sem győzném feljegyzeni kedvellt
Népéhez gyakran nyújtott jó-vóltit. Hazánkban
Annyi kegyelmekkel tündöklő, s annyi helyekben

Könyveket-húllasztó szent képei szőljanak itten;
S szóllanak is, bár hallgassak: mert nemde (mivelhogy
Emberi gyarlóság ragadott eleinkhez is) hogyha
Vétkeikért éhséget, halált szánt küldeni rájuk
A megbántódott Úr: (minthogy nem lehet égben
Sírás) itt, örökös földjén majd annyszor önté
Festett képeiben könyvét? - Használtak is illy nagy
Szó-szólló kérelmi: mirígy öldökleni megszűnt;
Megszűnt a nyakokon-kötöző rab-szíjja tatárnak;
Hóhérkodni török letanúlt; elaludtak hazánknak
Füstölgési; Magyar- s Erdélyország (be hatalmas
Kézre hagyád Istvány!) olly sok veszedelmes habokból
Nyugtos partra kapott; s amint láthatni, kezünknel
Fennvagyon egy talpig még mind; és ami csudát is
Fellyűlmúl: népünk még fennvagyon; hajdani nyelvünk
(Bámúlj erre magyar) még él; és annyi töviss, gyom,
Konkoly közt ki nem halt! sőt, mint a pálmafa, fellyebb
Ölti fejét a terhek alatt. - Serkenj fel ezekre;
S jól meggondolván, melly buzgók voltak örökké
E Szűzhöz bóldogb eleink, s őtölle viszontag
Mások előtt égből melly sok jót vettenek: édes
Asszonyodot tiszteld! és tiszteletére hevítsd fel
Kedves hazád népét! Addig lessz bóldog az ország,
Míg különös becsben fog Mária nála maradni.

1786.

EGGY EGRI VITÉZ ASSZONY.

Vára körül vala véve török kelevézzel Egernek;
A falnak szegezett ágyuk dörgöttek, okádván
A rontó nagy g'lyóbisokot: töredezték, omoltak
Záporként a régi kövek; s ámbátor az odvas,
És már dőledező bástyák védelmire több-több
Kéz eregelt minden részről: végtére levervén
A bajnok magyar őrizetet, bévonta pogány Márs
Tábora nagy részét a szállott várba; lobogtak
A félhóld-viselő zászlók; szaladásnak eredtek
A védők. De (mihez nem nyúl a kedves hazáján
Elbúsult szeretet!) maga gyenge nemére nem hajtván
Felkel az asszonyi nép; felforr, újítani kezdi
A szörnyű viadalt; közelebbre nem engedi jőni
A dühödött ellenséget, sőt hátra nyomítja:
Szívet, erőt és fegyvert nyújt a kedvek elejtett
Férjfi személyeknek: maga mégyen előre; szavával
S két kezivel kit-kit felhevít: egy része porára
Szállandó házát szemlélteti férjivel, a más
Emlőjén függő magzatját nézeti véle.

Eggy, törökök seregébe vegyült magyar asszony azonban
Látta hazájáért férjét leveretni s utólsót
Lelkendezni: kihez közel esvén anyja (mivelhogy
Ő bízta a vejét, hogy szállana szembe pogánnyal)
Így szóllal röviden: Lányom! takarítsd el halottad
És haragos könyvvvel késérd. Amaz erre: Valóban,
Kedves anyám, úgy mond, ez üdő temetésre nem illik.
Én bajlódjam az holt testtel s oda hagyjam hazámat,
Melly még él: lehet a temetést vontatni továbbra.
Jobb lesz e kis üdőt népünk segedel mire szánunk.

Mondta s haragjában megfojtá könyveit. - Itten
Fellobban, maga rendi felett bátorkodik és fő
Próbához készül, párjához tiszta szerelme
Serkentvén s hívsége. Tehát veszi férje levágott
Testéről a vasderekat, feltészi fejére
A tollas sisakot, kardját jobb kézbe szorítván,
Balra paizst ölt s vérbe merült szemit erre meg arra
Forgatván, biztatja kezét és élezi szívét:
S már elméjéből kirekesztvén asszonyi létét,
Kardjához gyűjt minden erőt; s amerre tekénti
A kópják vastagb felhőjit kelni s az hólddal
Címerezett tábort sűrűbben öszvenyomulni,
Arra repül: s nem gondolván maga vesztivel, önti
A sok vért; sokakat lenyakaz, kardjával halált szór.

Mint villog Simois vizinél a lányi seregben
Penteziléa: ki mer szóllítani bajra vitézlő
Férfiakat, pusztít görögöt, s a közbe kerített
Trójától gyors fegyverivel szaladásra rohantat.

És immár emelíti kezét s egy durva töröknek
Elcélozza fejét s legelőször is általhasítván
Kardjával sávost kontyát: Nem megy ki világból
Társ nélkül, úgy mond, az uram: nem könyvet, hanem vér-
Áldozatot tetszik lelkének nyújtanom. És ez
Még csak kezdete: több testnek kell esnie. S újra
Vérengzéshez fog, valamint a mérges oroszlány,
Melly mikoronn, az ünő vérét ízlelni találta,
Más meg más prédára rohan: darabokra szakasztja
S a kóstolt vérben testét kedvére fereszti.

Útat nyit, valamerre nyomul: nincs, aki szemébe
Merne tekinteni. - Lát az alatt a várba felhágni
Egy zászlót emelő törököt s a bástya falának
Vég tetejét kezével már szinte felérni. Sebessen
Rajta csap és tágas vállát gyors karddal elirtja.
Földre terül amaz és karját fenn ingani nézvén,
S asszonyi kéz által fájlalván annak elestét:
Mindjára búsult lelkét pokloknak ereszté.

Látván jó folytát kezdett dolgának az asszony
Még annál inkább felhevül; s már visszasietvén,
Hogy kedvellte hitessének sírhalmot emeljen:

Eggy daliás török útjábann ím ellene támad,
S homlokban eltárgyazván, ráhajtja dsidáját:
Ő pedig áll, s az halált deli módra, paizzsal elűzván,
Ádász ellenség! úgy mond, ki nem ontod ezen vért;
S jobb fülihez rándítja feles rendbéli csatákban
Megfordúlt kardját: lecsap a vas; az írott
Konty csúcsába merül az ütés; két részre sikamlík
A feje, s két karján kettészelt búbja lefordúl,
(Olly tehetős a bánat, harag!) s illy szózatit adja:
Asszony vólt leverőd: van mit dicsekedjem; eredj már
Nemtelenebb más lelkeknél, mivel érdemes arra
Nem vóltál, hogy férjfi vitéz verjen ki világból.

Megfosztván azután, a kardot s a török ontott
Vérivel izzódó s az elhintett kőfali portól
Megszállott sisakot férjének sírba menendő
Testire rakja: s vegyed, mond, a magad és az hitetlen
Fegyverit, amellyel diadalmaskodva becsüllek
Tégedet, hív társam. Majd, majd alkalmas üdő lessz
A tisztos temetésre, midőn az otromba pogányság
Nem győzvén nyakat adni tovább, futamodni fog innen.
Míg végső kötelelességem megtészem, azonban
Hatnak végire járt, és elvesztednek utánna
Fennmaradott hőlgyed megtiszteli testedet ezzel.

1786.

MÁRIA KIRÁLYNÉ FÉRJÉHEZ, ZSIGMONDHOZ.

Horvátországból szomorú börtönnek ölében
Írt levelem, kedves férjem, elődbe borúl.
Rám nehezenn ismersz mint vólt jegyesedre: kifonnyadt
Ép testem, kiveszett színem, alig pihegek.
Ámbátor pedig a rabló sors árva fejemről
A koronát, mellyet nyújta, levonta megint:
Hív párod vagyok én most is s te sajátod ugyancsak,
S az lészek, valamíg életem el nem hagyand.
Tudni ha kívánod, melly bánatos ügyre szorúltam,
Nézd levelem, ki vagyon benne fejezve bajom.
Ah! úgy vélem, ha felfedezem fájdalmim előtted,
Amellytől nyomatom, bánatom árja leszáll.
Amikor énnálam nélkül messzebbre kimentél,
Búba merült szívem, könyveket onta szemem.
Hányszor iparkodtam vígnak látszatni? de nyögtem
Belsőképp, s búmbann elfogya minden erőm.
Elvonván szem elől magamat, rám zártam az ajtót,
S mint zápor, kifolyó bánatom egyre szakadt.
Egyre szakadt; oka Károly vólt: megbíztata, mindent
Ígervén, azután földig alázta fejem.

Mert, kijövén, Buda várában megszálla s az ország
 Nagyjait éntöllem mind szakadásra voná.
 Férfira kell, úgy mond, a kormányt bízni, kiben nagy
 Szív, fényes tudomány, bölcs, okos elme lakik.
 Minden váz-árnyékra remeg s megdöbben az asszony,
 S amikor ellenség híre közelget, elhal.
 Csúf dolog harcra szokott népnek puhaságra vetődni,
 Fegyveriben rozsdát ejteni csúnya dolog.
 Gyáva guzsaly kormányozzon páncélyokat? Oh Márs
 Fajzati! küldjétek fonni, csak arra való.
 Ím a fő; tegyetek koronát eggyezve fejemre,
 Így nevetek meg nem fogja ragadni mocsok.
 Illyen szókkal elébb állott. Ah, édes anyámnak
 Szíve repedt, rajtam szánakodása miatt.
 Gyűlést tart Károly; s ím hogy mondjak le jusomról,
 A megvesztegetett rendeket arra vivé.
 Ennen örökségem letegyem? - Feddettem az ország
 Nagyjait: Ezt várá tölletek édes atyám?
 Mit vétettem? igazság ez? leragadni fejemről
 A koronát s másnak tenni fejére szabad? -
 Enyhített az anyám s kezeit felfogva javallta:
 Engednék, netalán több gonosz érje fejem.
 Béfordúlt Károlyhoz azért: áltadta királyi
 Székemet; és egyebet mit tuda tenni szegény?
 A gyors hír kirepül s szanaszét hazudozza, hogy önként
 A kormányzáson Mária már feladott.
 Itt öröm, ott zokogás támad: magam égre szegezvén
 Megdagadott szemeim, jajra, panaszra kelek.
 Kértem atyám: mennyből sajnálja meg árva leányát,
 Ellenségeimen végyen hatalmat, erőt.
 S hát, mondék, s hát édes atyám! elnézed ezen bús
 Állapotot? Koronám eggy jövevénynek adod?
 Állj bosszút, az eget fegyverkeztess fel, az Úrnak
 Károly ezen bűnért el ne kerülje kezét.
 Hallom ezenközben, hogy már közelítene s ügyes
 Székemből engem majd kivet a nagy erő.
 Megtörlém szemeim, de belől melly fájdalom ért el?
 Nincs mód benne, hogy ezt megmagyarázza levél.
 És ím' felkenetik; kezd országolni: de majdan
 Pusztulása felől jelt ada kétszer az ég.
 Ablakit, házfedelit környösleg elülük az hollók,
 Intvén, hogy végső veszte sietve siet.
 És már is bétellyesedett. - Gara cselt vete néki,
 Ingyen sem vélvén, Károly [h]urokba reked.
 Énköztem s Gara közt ült vólt: véllünk vala titkon
 Forgách is, s kész vólt a jeladásra keze.
 Int Gara; kardot ránt Forgách, Károlyra rohanván,
 S amellyben meg is halt, mély sebet ejte fején.
 Visszanyerém koronám. - De minek számlálgatom én ezt?
 Már bójárta, tudom, velle világot az hír.

Visszanyerém, de megint hamar elfuta csalfa szerencsém,
Mint az eső csillag futni s enyészni szokott,
Mert mikor hivatalom kívánván végzeni s látni
Országom végső széljeit útra kelek:
Melly szörnyen járok! rám esnek, az útam elállják,
Fosztanak, árva fejem gyászos üregbe vetik.
Most, akit Budavára minap palotájiba felvitt,
A szennyes tömlőc rút doha majd elemészt.
Ami nehéz a fogságnál: ártatlan anyámat
Illetlen kézzel már kitörölte halál!
Őt az horvátok, nem nézvén, hogy ki, mi vólna,
Jaj! megölék s azután egy gazos helyre veték.
Illyen sors követend majd engem is, hogyha ki nem kelsz
Mellettem s nem fogsz védeni, kedves uram.
Oltalmazd azért jegyessed; most, hogyha szeretsz még,
Légy paizsom, védőm és megöletni ne hagyj.
Fogva vagyok Krupa várában. Amint lehet, innen
Tisztellek. Jer hamar, kedvesem, óldd le vasam.

(1786.)

AZ HALÁLRAÓL.

Ember vagy; készülj: az halál felvonta talántán
Már íjját, már tán nyilat is üt ki reád.
Ember vagy; majd porrá léssz: azt, amit eleddig
Éltél, már az halál birja, te nem vagy ura.
Hajnali kort élsz még? ugyanez rettenthet: az ifjú
Renden lévőkből több nyeresége vagyon.
A gyökeres vén tölgyfa nem hajt melegekre, fagyokra:
Egy deret, egy forró gyenge palánta kigyóz?
Élet-üdöd kivirágzását most kezdi? ki tudja?
A gyász-padra lehúll még ma virágja talán.
Nyers, eleven vagy még? de körül vagy véve veszéllyel:
Egy eset, egy csuszamás a temetőre vihet.
Egy őnéki fejr márvány nyak, líliom homlok,
Friss rózsákkal elült arca, pirossas ajak:
S tar fő, horpadt szem, ráncos bőr, ritka fogakra
Szállott száj, völgygel mély pofa, görbe derék.
Ember vagy, múltó vagy azért: megvetni tanúld meg,
Amit az enyves halál rólad örökre lehúz.
Útas vagy, nincs állandó maradásod: örökre
Hol fogsz lelni helyet, sokszor eszedbe vegyed.
Sokszor imígy gondolkodjál: Ha ki kellene mindjárt
Múlnom, lelkem hová menne, s örökre hová?
Illy készülettal meg mernék halni, vagy elsőbb
Másként intézném dolgomot Isten előtt?
Amikor leragad nyelvem, bédugja süketség
Két fületem, szemeim fényjit elállja homály,

Megmerevít a végső dér, az halotti veríték
Elfut, s éltetnem nem tudom adni jelét:
Mit kívánandok, cselekedtem volna? - Miveld azt
Minden nap, minden nap les az éhes halál.

(1786.)

EGGYNÉMELLY ÚRFIRÓL.

A lány Kény, mihelyest született, ezen úrfit ölébe
Vette s elő-téjjel maszlagot önte belé.
A tündér Hívság karján hordozta; Puhúltság
Vólt nevelője; jeles mestere csalfa Világ.
Tett is előmenetelt: mert finnyás tettit ha nézed,
Láthatnak szemeid száz meg ezernyi csudát.
Válogató: lehetetlenség kedvére találni;
Dörmög, ha mindenből nem telik ínye szerént.
Melly puha, mit szólnak? nem lány, mert férjfi nevet vett
S hordoz. - Szép nevezet, melly mocsok üle reád!
Már tág a cipelő, már szűk a többi ruházat,
Már másképpenn áll, mintsem akarta, haja.
Ezt, melly grádicsosonn épült s tornyozva megyen fel,
Mindétig lepi liszt, és szagosítja kenet.
Nézd két részre konyúlt háromszegű nyalka kalapját!
Nem teszi fel; búbját félyti, hogy öszvetöri.
Fél övtől, utál dolmányt, csak mellyre-valón kap,
Nem tartván ettől hogy leszorítja hasát.
Nem kell nadrágszűj; csípőnek terhes az, úgy mond;
Csak gombbal szeretem, gombra csinálva puhább.
Tarka selyemből áll ugyanez; de (ki nézheti?) térdben
El van metszve: be szép vagy, bugyogós magyarom!
Hogy mí-félénknek mondhatnád, semmiye sincsen:
Egtől a földnek nem lehet esni tovább.
Az juh, melly maga gyapját sem birhatja, veszendő:
Amelly mocskokat ejt fészkebe, csúnya madár!
Vajmi vitéz viadalt követend el ez úrfi-kisasszony!
Másként - Párisá válhat üdővel ez is.
Márs daliája nem így támad, koszorúra nem így jut:
Ezt hideg, ezt éhség fűzi fejére s meleg.
Úgyde talán, Márshoz nem lévén kedve, hazánknak
Nagyjai közt kíván nyerni magának helyet?
S nyerni miként kíván? Tollal. Jaj lészen az ország
Dolga, midőn illy toll fogja vezetni baját.
A tollhoz tudomány is kell; ökelme fejében
A nagy ürességnél nincsen eleddig egyéb.
Nem csuda, mert a könyv únalmas előtte: tanulást
Tesz-vesz; mint a szél, most ide, most oda kap.
Most feje, most hasa fáj: ezer a mentsége, ha fedded,
Mester, s nógatod, hogy vesse dologra magát.

Intsd meg szülőjít, s mit mondanak? «Hajtani nem kell,
 Látod, hogy a gyermek gyenge s nem arra való;
 Majd ha nagyobb léssen, megtérhet az, amit elhagy most,
 S gyenge deák legyen is: főnem, előbbre mehet.
 Lessz úgylis fényes nemzetségére tekintet,
 Rontsa magát eggy más nemtelen, árva, szegény.
 Mind más minékünk, csak német, francia nyelvet
 Tudjon, elég.» - Melly bölcs mentegetések ezek!
 Mégis ha nem tolyod és legelőre nem ülteted őtöt,
 Pórul jársz, rád gyűl a sok ezernyi panasz.
 Mit gondolsz vele? számba se vedd: azt mondjad, hogy aki
 Pálya-futást restell, a koszorúra nem ér.
 Méltókot megaláz, méltatlant aki magasztal:
 Mást ítélni s megint mást cselekedni tilos.
 Hogyha világ tudományairól, mellyekbe mohón kap,
 Megdícsérhetném, senki nem érne vele.
 Bál, szem-fül-legelés, tánc, kártya, komédia, játék,
 Cifra, legelső helyt szerzene társai közt.
 Bár, ...; de tovább nem jó folytatni felölle beszédet,
 Mert ezzel csak harag tétetik és nem haszon.

(1786.)

A KÖNTÖS-VÁLTOZTATÁSRÓL.

Téssz magyar öltözetet s idegent véssz! Nem csuda: nincsen
 Semmi magyar szíved, s mért legyen öltözeted?

(1786.)

EGGYNÉMELLY KISASSZONYRÓL.

Nem tud fonni; sütés-, főzéshez nem tud: ha varrni
 Nógatod, így szól: illy kézbe nem illik ez is.
 Látni majorsághoz, konyhába tekinteni, nézni
 Éléstárt: dámák tisztivel egybe nem áll.
 Lány-kérő máris megijedsz? félelmedet hagyd el,
 És őbenne minő dísz vagyon, halljad elébb.
 Tíz óráig hever; s mikoron felocsódik, imígyen
 Kezdi: Tejes kávét! - Kész vagy-e Panna, vele?
 Azt megiván, kikel a pelyhből: kendőzik; előtte
 A sok bóbíta, gyöngy, pántlika, csipke, kenet.
 Tüköriben csaknem délig mustrálja személyjét,
 Míg lepkéje s csigás fürt haja rendbe nem áll.
 A templomba vasárnapokonn elballag ugyan-csak;
 És ha-mi posta misén ott lehet, úntig elég.
 Utcát látni kijő: gyűlnek nőszőji, középre
 Fogják s mint bennát fel meg alá vezetik.

Friss; táncos; bőven-költő; jó francia, német;
Szép, s szépet szerető; hetyke; beszédes, eszes.
Várja szerencsáját. Próbáld megkérni: tiéd lesz;
Első kérőnek szánta, fogadta kezét.

(1786.)

EGGYMÁS ELLEN TÖRÉS.

Virrongtok, valamint az ebek; megemésztitek egymást,
Mint az halak: közelít már az halálos ütés.
Több tagok egy testet tesztet, s e testet azonban
Minden tag sebbel terheli, fojtja s öli.
Ennek szúrja szemét más bölcsősége; s hogy ásson
Nékie vermet, azon tördeli, rontja fejét.
Ez mást rág, hízelkedik az; nagy róka, pribék ez:
Öszvezavarták a kül szelek annak agyát.
Felkever ez mindent; nem gondol semmivel; oh, azt
Ítélnéd, hogy nincs Istene, lelke s esze.
S amit gondolok, hogy magyarán megmondjam: üress ott
A fel-vár, az hol illy zúrzavar elme lakik.
Mert maga mellyed meg, mikoron más tollait húzza:
Amikor atyjafiát veszt, kiveszti magát.
Mondatik, hogy tüzesen felkeltenek a gyomor ellen
A testnek dolgos tagjai néha-napon.
Mint heverőt, koplaltatták. - Elvégre mi történt?
Ellankadt az egész test vele s majd kiveszett. -
Eggyesség kis erőt szaparít, jószágot öregbít:
Visszavonás fő-fő kincset, hatalmat eloszt.
Sok vesszőköt is eggyenként eltörni csekélység,
Mellyekkel soha nem birsch, ha nyalábba kötöd.
Rómát, mely külső hadban győztes vala mindég,
A belső szakadás végtire földhöz üté.
Kül példákra mi szükségünk! kebelünkbe tekéntsünk,
És könyvezni fogunk bús esetinknek okán.

(1786.)

MAGYARORSZÁGNAK HAJDANI SZOMORÚ SORSA.

Felhőkbe zúdúlva midőn lerohantak az essők,
A nap öröm-színben, kékes egekre kiszáll;
A zúgó szelek harcok után békére ha léptek,
Öbleiből kifeszült tenger haragja lohad;
Nem tud hazánk a homályok után napfényre derülni:
Amit fájlaljon s féljen, örökre talál.

Bújában Niobé kővé vált; annak azonban
Megtörlé szemeit nem sok időre halál.
Ez pedig él; ámbátor, hogy él, nem tudja, de mégis
El, s látván örökös kínjait, egyre zokog.

(1786.)

A MAGÁÉVAL ÉLNI NEM TUDÓRÓL.

Lent, kendert nevelünk: más nemzet elhordja, s nagy olcsón,
S béjött vásznáért jól kifej és kinevet.
Van gyapjunk: ezt is fele pénzenn elviszi, s mi nem
Gyózzuk posztóját már kifizetni tovább.
Nincs-e fonó? hát nincs-e szövő, s kallóra való szer?
Mint más nemzetnek, nincs-e dologra kezünk?
Vólna fonó s a többi; de mi csak készre tanúltunk:
Sült madarat várunk szánkba repülni, henyék.
Illyen az, aki, midőn étellel, itallal elúntig
Lakhatnék, inkább nézi, s akartva koplal.

(1786.)

ORCZY LŐRINC GENERÁLIS ÚRRÓL.

Orczy felett Már s Melpomené versengtenek. Ötöt
Tenni magáévá Már s akarta, s ez is.
Az kardját, ez gyöngy versét égig viszi. Végre:
Fegyvere, mond az, enyim; verse, felelt ez, enyim.
Hallgatván a pert s mosolyogván íjjas Apolló,
Laurussát s tegzét fogja, s ezekre fakad:
Márshoz vers, múzshoz kard, úgy monda, nem illik.
Orczy tehát hozzám tartozik és az enyim.

(1786)

GRÓF NÁDASDY FERENC HADI VEZÉRRŐL.

Aki nevét hallod, magyaroknak fényje, magyar Már s.
Vess süveget; görbíts térdet előtte s fejet.
Fegyvere mit végzett: prussz, bajor, francia mondják.
Hallgatok: ellenség hirdeti; váltig elég.

(1786.)

A PATAKOCSKÁRÓL.

Merre, patak? Tengert keresek, mert tölle születtem,
Ember is, honnan ered lelke, keressen eget.

(1786.)

AZ ÚJÍTTÓRÓL.

Felforgatsz mindent. Jól szóllt a biblia: semmi
Állandó nincsen, mondhatod, a nap alatt.

(1786.)

AZ HALÁL- ÉS KUPÍDÓRÓL.

Bészállván az Halál némelly fogadóba s Kupídó,
Ott egymás mellé nyílaikat letevék.
Hajnal alig vala s elválnak; történet-esetből
Annak ez elvévén nyílaikat, ennek amaz.
Sokkal több öreget sebesít meg azólta Kupídó.
S a temetőre felesb ifjakat hord ki Halál.

(1786.)

EGGYNÉMELLY KOMÉDIA HÁZRÓL.

Tűzoltó-szereket tartó ház vólt ezelőtt itt:
Tűz-gerjesztő ház kel ma fel annak helyén.

(1786.)

BARÁTSÁG.

Míg puhán hord a csapodár szerencse,
Számoson kelnek s csakhamar barátid;
Majd ha nagy finnyás öliből kihajtand.
Mind eloszolnak.

Nézd eme sok száz jövevény galambat:
Fényes házaknál keres ez lakóhelyt;
Nem szeret rongyos fedelű toronyba
Hordani fészket.

Mindenütt híven követőd az árnyék,
Míg arany színbenn egeken van a nap:
Ez lenyúgodván, amaz is legottan
Mind elenyézik.

Futnak a hangyák az üres veremtől:
A saját hasznát kereső barát is
A vagyonjából kifogyott barátját
Messze kerüli.

(1786.)

A VAKSZERETŐRŐL.

Bódi nagyon szeret: és kicsodát? egy fél-szemű Sárát,
Sárának vagyon egy, Bódinak egy szeme sincs.

(1786.)

BATSÁNYI JÁNOS ÚRHOZ.

Még élek; még Orczy nevem fenntartja: Batsányi
Béléptével ama nagy magyar, Orczy, köszönt.
Kellemetesb hírrel fülemet tölthetted-e, vendég?
Orczy poétáját, Orczy köszönti Szabót!
Orczy, poétáját? - Ez vólt nevem hajdon előtte;
Nem vonhatd le, kaján: Orczy ruházta reám.
Éljen! egészségben éljen! kérésim, egekbe
Hassatok! e gyámolt dőlni ne lássa hazám!
Már csaknem minden kéncsünk ebben van: ez ír-mag
Nincsen véle fogó, nincsen ezernyi között.
Ez maradott még például, kik vóltanak és mik,
Országunk első nagyjai, mások előtt. -
Hol vagytok nemes eldőink? bámúljatok! íme
Nemzeni szarkákat kezdenek a keselyűk!
Véreitek nagy véretek szégyenlik! Elhagyták
Nyelvetek! Erkölcstök számkivetésre jutott.
Állj meg tollam: harag, bánat majd életem hamvát
Ejti, ha - Jer térjünk Orczyra. Mit mivel ő?
Vídámulj szívem! szemeim szikkadjatok! Orczy
Áll még: a példák maszlaga néki nem árt.
Áll, valamint egy köszál, melly a tenger öléből
Felserdül, s merevedt fővel egekbe teként,
S ordító szeleket, riadó villámokat, hegyként
Dőlöngő habokat csak mosolyogva visel. -
Fejts márványt, magyar, és eregess ő drága nevére
Oszlopokat, s röviden véd szem elejbe, kié?
A metszésre-valót megküldi Batsányi: szerette
Orczy, hasonlóképp Fébus is ennek esztét.

1787.

**BATSÁNYIHOZ,
midőn a szepesi útra készülne.**

Mit vétettem? örök fagy zordon széki, csikorgó
Eurusnak sivatag birtoki, medve helyek,
Kőszálakkal eget rémítő bércek: ugyan mit
Vétettem? Szívem része, Batsányim, elhagy
És ölotókbe siet! - Lányúljon kebletek! e nagy
Költőnek fejével bánjatok óva, hegyek!
Nagy, mert érceket is gyönyörű lantjával elolvaszt:
Meglepi, bátor acél mellyetek azzal öröm...
Sarkcsillag, magad is, Molnár, hordozzad ez útban,
S mint engem szoktál égve szeretni, szeresd...
Indulsz?... Ah! Nem lessz itthon a szívem eladdig,
Míg haza nem fordulsz és veled el nem hozod.

1787.

TÁRSASÁGKÖTÉS.

Szürkületre hajolt az üdő, s Parnassus hegyére
Gyúladozó három magyar őszvekerüle. Fejér szín
Ült feketével az eggyik haján: más ketteje már az
Ifjúság esztendeinek fogytán vala. Hármok
Testébenn egy szív lakozott, egy lélek. - Eléjött
A tudomány s nyelv dolga megint. Hallgatta sokáig
Társainak pontos szavait, szemlélte borongó
Arcájok színét az öregb. Nem győzte; sohajtott,
És dagadott szemiből nagy csepp fordult ki. Továbbá
Így szóllott hozzájuk: Hazánk hív gyermeki! vajha
Vagy százat számlálhatnék hozzátok hasonlót! -
Tí vagytok még hátra, kiket le nem üthete lábról
A baleset, s kiket a szeretet most köt le leginkább
Édes anyátokhoz, mikoron haldoklani készül
Majd minden magzatjaiban. Melly fényre verődtek
Más népek; mi temérdek sok könyvekkel, hatalmas
Írókkal bővelkednek; mint szerzi, hozatja,
Kapja világ szüleményjeiket s forgatja szünetlen:
Annak rendi szerént megmútattátok. Hogy a mí
Nyelvünk ellenben, szemeink láttára, csak úgy van,
Mint a parlagodó szöllő, s nem ter'mheti, mellyel
A külföldieken méltán kitehetne, gyümölcsét:
Megmagyaráztátok szomorúann aztat is. - Örvendj
Legszentebb örökünk, nagy atyáink nyelve! Megindúlt
Bágyadozásaidonn a szív s nemes elme; segéllő
Karjaikat nyújtják örök hívségedre felesküdt
Embereid: vesd terheidet vállokra. - Barátim,
Amellyet keserűségtek szózatja kikére,
Ím nyelvünk általnyújtá ténéktek az ügyét.
Védjétek s olly buzgólag, valamintha csupán csak

Rajtatok állana már: megkönnyebbüljön-e? vagy még
 Terhesbbé válják s elveszen végtire? - Mennyit
 Végezhetek: ezen nyílt kor, gyors elme, tanulmány,
 Számos nyelv értése, s azon már közre bocsátott
 Könyveitek szólnak, bár én hallgassak. - Örök név
 Serkentessen, örök köszönet, melly zengeni néktek
 Majd fog kisded, öreg szájból. Ez legyen azon nap,
 Mellytől fogva vitéz módon bajt állani kéncsünk
 Fényre hozásáért le vagyunk kötelezve, vagy halni. -
 Szívével kiki nyújtsa kezét! - Vedd, nemzetem, égő
 Áldozatúl! szerződésünk, szent múzsa, pecsételd! -
 Ah Isten, nyújtsd életemet még egy korig; engedd
 Látnom az elkezdést! Ezután elmégyek örömmel,
 S boldog atyáinkhoz tettünknek megviszem hírét. -
 Öszvekött lelkek! Szaparán munkára! Kítettük
 A tárgyat; minden gondunk már arra szegezzük.
 Én ugyan, amint csak kitelik, míg élek, hitemnek
 Megfelelek: tí, mint fiatalbak, többre mehettek. -
 Légyen akárki, de kell kezdőnek lenni. Nehézség
 A nemes elméknek köszörű-köve. Vékony erekből
 Származik a testes folyam. A nagy fáknak az első
 Kezdeté kis mag vólt. Eggyes vágásra le nem dől
 A vén tölgy-fa, de földre terül a sokszori sebtől. -
 Hármassal erő (titkos szám ez!) zöld ágra viendi,
 Amiket indítunk. Szándékunk jámbor, hazánknek
 Hasznos, azért a természet törvényje vezérli.
 Illy úton járnak más híres nemzetek; illyen
 Úttal erőlködnek tündöklő névre s hazájok
 Fényességének terjesztésére. Ragadjuk
 A tollat, s kiki, hogy tetszik, keljünk ki magunk is. -
 S hát apró, de velős munkánk melly korra leszen kész?
 A sajtóra mikor küldjük? - Valaminthogy ez újság,
 A közelebb új esztendő fog kezdetet adni:
 Üdvözlő levelet küldjünk ekkorra hazánknek,
 S nyelvén költ írásinkat terjesszük elejbe.
 Melly mozgóba jövend! mint fog vídúlni! - Barátim,
 Halljátok, valamit súgott a múzsa fülembe:
 (Ah kegyes ég, add, legyen igaz!) *kis üdőnek alatta*
E szikrácska derék lángot fog vetni. Szerencsés
 Példánk mindenüvé, minden rendekre kiterjed.
 S mint mikoron harapot gyújtunk a száraz avarban,
 Tűzbe borul egyszerre mezőnk s elenyészik aszatja:
 Mindjárt s nagy buzgón író tollakra hevülnek
 A tehetősb elmék; kiveszik vesztére hagyódott
 Parlagodásából, tellyes bőségibe hozzák
 Nyelvünköt, s minden díszét vetekedve megadván,
 A tudományoknak nyelvévé tészik üdövel.
 Elvégzé. Helyben hagyatott. Még újra lekötvén
 A társak magokot, szent munkájokra siettek.

1788.

RÁDAY GEDEON ÚRHOZ.

Virrad-e már, vagyis alkonyodunk, oh Ráday? Fonnyaszt
Engemet a szörnyű remegés, ha tekéntem az égnek
Szüntelenül rajtunk dörgő villámit. - Utolsó
Fereteg ez, s népünköt egész halmokra rakandó
Ostorozás! - Ugyanis mi vagyunk még hátra? Lehánytuk
Már régen nemes öltözetünk, amellyre csudálva
Függesztette világ szemeit; s övéle lehánytuk
Régi magyar szívünk! más bőrt vettünk fel, atyáink
Csúfságokra, s magunk abban kívánjuk emelni.
Mintha bizony nem az ész, hanem a ruha tenne nagy embert.
Mint vér-árulók, jövevény árúnak utánna
Lázzadván, már felséges nyelvünk is elúntuk! -
Elfajzott csemeték! árnyékon kapni komondor
Dolga, nem egy lelkes magyaré. De hol ez ma? kiben forr
Hajdani vér? Idegenből vett hölgyeknek ereken,
Jaj, megkorcsosodott! jaj, meg-vesztette sovány víz! -
Látjuk főbb onokáinkat, de heába keressük
Címeres elsőjök szép lelkét benne! Erőben
Erkölcseken, észben, nyelvbenn elütöttek! Aliglan
Ismérhetni, minő nemből származtak. Igaz szó:
Nem szólnak sólyom fiakat soha gyáva galambak.

Így rohanunk vesztünkre magunk! így vágjuk alattunk
A dőlésre hanyatló fát. - Népünknek az ügyét
Olyannak képzem, valamint a tiszta folyamnak
Sorsát: melly, mihelyest köves árkát messze haladván,
Porló földet kezd nyalogatni, kivetkezik első
Ízéből s kristályjaiból. - Ha beléje szakadnak
Már felesebb zákányos erek: melly tócsa, minémű
Pőce fog a nevezett gyöngy vízből válni? Ha végre
Más testesb folyamatba leszáll, vagyis önmaga többes
Ágra hasad: kivesz, ügye, s nevét sem tartja tovább fenn?

Mennyi jeles nemzet járt így! mint a nap az égen
E földön színt úgy ragyogott: most, nyomja setétség;
Tős-töböl oda van. De hogyan? nem fegyverek ölték,
Nem fojtotta mirigy, nem sorvasztotta meg éhség. -
A nyomorúlt vesztének okát, ím *Ráday*, látod
Mibennünk, onokáinkbann, és régi nemünknek
Megkeverésébenn. Az utolsó fejsze pediglen
Az vala, melly nyelvére csapott. Ez ütéssel esett el
Annyi sereg nemzet. Babilonnak tornya kiveszte
Egy ajakat, s ottan más-más nép kelt fel. Ez ajkat
Hozzuk vissza, s megint egy nép szálland ki világra.

Virrad-e hát, vagyis alkonyodunk? ah! hogyha tekéntjük,
Egy fél század előtt mik vóltunk, és ma minémű
Állapotunk; ha nemes nyelvünk sérelmire nézünk:

Alkonyodást, vég alkonyodást láthatni fejünkön!
Népünknek megszűnte ki van végezve! Nevünk is
Már temetőre siet! - Borzasztó szózatok! - Álljunk,
Álljunk meg: gyönyörű szellő kezd lengeni, s vídám
Hírt emelít puha szárnyaival. Mély álmok oszolván
Minden tájékon, mintegy jel-adásra, sereggel
Öszvevetett vállal, szívvel, felkeltek az írók:
A tudományt magyar ajkra veszik; terjednek az ékes
Elmének szüleményji folyó s versbéli beszédben.
Még soha sem vólt illy buzogás: eggy kincse s örökje
Védelmét fel, al, és köz rend felfogta; megőszült
S zöldellő korban lévőket vetekedve segítik.

Nézd *Orczyt* s a két *Telekit* s a furcsa *Gvadányit*;
Barcsayt, *Horváthot*, *Báróczyt*, *Pételet*; itten
Molnárt, *Mindszentit*, *Cziréket*, *Kreskayt*; ottan
Bessenyeit, *Görögöt*, *Kultsárt*: nézd arra *Virágot*,
Révaival Nagyot és *Rájnist*; *Dugonicsal Arankát*,
Verseghyt: erre *Dömét* szemléldsze kikelni s *Takátsot*,
És több másokat. Hát *Molnár Borbála* mi gyorsan
Gyűjti s hevíti fejér seregét! - Melly égve, minémű
Hasznokkal fogták ügyünköt mind ezek! - És ti,
A magyar ifjúság példái: *Batsányi*, *Kazinczy*,
Hol vagytok? jertek, láthasson *Ráday*: rátok,
Rátok akarja szemet fordítani társatok. - Oh név!
Oh haza-kedvesség! áldott öreg! oh te, ki, meddig
Fenntartand népünk, mindig fogsz élni, közinkbe
Béjöveted melly tiszteletünk! Hát társ vagy? Elég. Már
Felvirrad. Jel ez is; Márs ott-kinn mennydörög, itt-benn
A múzsa köti a koszorút: aprítja magyar kard
A törököt, s azoneggy tájbann emelíti magyar toll
Drága vitézeinek nyelvét: felvirrad; örülünk.

1788.

KAZINCZY FERENC ÚRRÓL.

Tegnap elült jött és el akar már menni Kazinczy;
S vaj-mi soká nem fog jöni közinkbe megint!
Dér, fagy, havak, szelek, hol vagytok? vagy zápor az égből
Mért nem dőlsz, s töltést, hídakat el nem emelsz?
Mit mondok? Szél, dér, fagy, havak távozzatok; állj, híd;
Állj, töltés; záport földre ne döntsön az ég.
Bár nem régen jött csak menjen az útra Kazinczy:
Útjaiból legszebb versei jönek ide.

(1788.)

EGGY IFJÚ M. KÖLTŐHÖZ.

Elmés, eggyenlő-folyamú, parnassusi kútból
Költ gyönyörű versed látta, csudálta szemem.
Kedves ajándékod szívem táblájira fel van
Írva, de főképpen fel vagy írva neved.
Ótalmamra kikelsz önként, ismértelen? amit
Róllam irígylő kéz elvona, helyre hozod?
Nékem elég, hogy bús nyelvünk pártjára kivettem,
Ami kevéssel az ég áld vala, minden erőm.
Nékem elég, hogy fő magyarok kedvellenek: al rend
Tábora rám bízvást mondjon, akármit akar!
Mert, ha gyaláz, dicsér; ha magasztal, megtapod: al rend,
Jobb fog azért nékem lenni, gyalázni ha fogsz.
Ámbár mindezek így legyenek: jó vóltod azonban
Énnálam, minthogy ritka, felette becses;
S minthogy Apollónak tetszel, kívánom, hogy Isten
Éltednek fonalát számos időkre vigye:
Hogy magyar hárfádnak nevededjék hangja naponként.
És laurus-koszorút végre fejedre tegyen.
Engem az esztendő, nyavalyák terhelnek: helyettem
Fogd fel hazánk nyelvét, tollat helyettem emelj.
Róllam is emlékezz; s mikor hírét vészed, hogy immár
Sorvasztó kezével sírba ledönte halál,
Illyen szókra fakadj: Tetemit föld színe borítja;
Égben lelke; velünk itt lakik híre, neve.

(1789.)

ORCZY LŐRINCHEZ.

Melly a rómaiak s görögök példájára nézvén,
Újabb hangzatokon szeretett múlatni hazánknak
Értelmes polgári között: lantomnak örökre
Tartandó búcsút akarék vala mondani, s nyíló
Hajnalbann a Csermely zöld völgyébe leszállván,
Pázsitos ér fejinél, terebélyes tölgynek alatta,
Eggy felemelt s mohval bévont kőhátra leülék.
Felvonom itt tág húrjaimat s megegyengetem és vég
Énekemet kezdem: valamint éltének utólján
Mondatik a korosabb hatyú búcsúzni világtól.
A szomszéd köves oldalakon játszodva felelget
A visszhang s az egész völgyet serkenti. Feléled
A fülelő liget; a tollas nép színe közelget,
S környülöttem az ág tetejét nagy nyájjal elüli.
Zengett lantom; az is zengett, zengettek az erdők.
Ámde kiváltképpenn a kedves fülmile hangzott,
És több társai közt úgy terjesztette nyögését,
Mint zokog és sír, rí, mikoronn egy mostoha kéztől
Félszékéből pelyhes fíjait kiszedetni tekénti. -

Végezvén rövid énekemet, belyebbre nyomulok
A sűrűbb berkekbe, holott a kassai múzsák
Eggy templom formára hiúlt köszirtot Apolló
Nagy nevének felszenteltek, közepette kitévén
Márvány óltáron, tisztos laurussal övedzett
És alabástromból faragott deli képit. - Elérvén
A szentnek küszöbét, leborúlok s nyelvemet ilyen
Szókra veszem: Nagy Fébe! kicsiny lantomra tekénts le!
A csata közt megerőtlenedett s békére bocsátott
Régi vitéz, Mársnak falain felakasztja paizzsát:
Én ezen oszlopodon, ha szabad, megnyugtatom hárfám.
Amint s ameddig lehetett, múlatta hazáját,
Megtisztelte sokak neveit, tudtára nem ártott
Senkinek. Áldozatul bátorodom adni, fogadd el!
A szent erre: Hamar jöttél még, monda, nagy utat
Tészen előbb s elevenb hangokkal elhírhedik hárfád.
Vidd haza most: valamelly ideig megnyughatik otthonn.

S nyugodt is, valamíg fel nem költötte Batsányi
Álmából, amaz éles eszű, tollára szerencsés,
S a magyar ifjúság eggyik főbb dísze, Batsányi. -
Megsejtette körülöttem Miltonnak, eme nagy
Anglusnak gyöngy énekeit; s nó, monda, barátom!
Amíglén le nem ejt az halál, örök éltedet élni
Kezdjed előbb! fogd a lantot s e drága poétát
Hangoztasd magyarul. Bétöltöd örömmel hazádat,
És fenntartandó koszorút fogsz fűzni magadnak. -
S olly tehetős ígéssel adá kérésit előmbe,
Hogy, bátor nem akartam előbb, végtére reá vett. -

Itt van azért kisdéd munkám. - Te nagy Orczy! Te hadban,
Törvényben, nyelvvel, tollal s elmével hatalmas
Orczy! te, nagy magyar és első karbéli poéta!
Régi poétádnak vedd újólag énekít. - Hogyha
Kellemetességgel folynak füleidbe, moroghat
Zóilus: én az eget már képzelem érni fejemmel.

1789.

PYBER FERENC HALÁLÁRA.

Fogd, múzsám, szomorú lantodat újólag.
S végső nyugtod előtt öntsd ki keservedet.
Virtnek fényje lement, éke ledöntetett!
Ah, lelkem fele! hát engemet itt hagyál?
E földön soha már, már ezután soha
Nem látlak, szeretett Pyberem! akiért
Felszánnám örömet éltetem, hogyha fel-
Költhetnélek hideg sírod homályjiból!
Oh józan tudomány, hajdani szívűség,
Oh emberszeretet, könnyeket ontsatok!

Gyászos nap! mikoron mindenek életet
Kezdték venni, halált szenvedve Pyberem!
Elmentél, az hová címeres érdemed
Felszállíta, s az ég fénypalotájiból
Bátran nézed ezen vesztire tért üdőt,
E szörnyű zivatart s mennykövek ostromit.
S én élek! Jer, halál, már jer utánnam is:
Verd által kebelem, verd ki belöllem is
E bús lelket! az én drága barátomat
Míg nem látom, örök gyötremelem életem!
Mit késnek leverő nyílaid? Ősz hajam,
Elfonnyadt tetemim, megvajudott korom
Mit tartják kezedet? - - Megcsalatódom-e?
Vagy végzem magam is pálya futásomat?
Érzem, már elhagyom földi lakásomat:
Ím megnyílik az ég: hajdani társaim
Látom; Pyberemet látom, az égbe hí!
Üdvözlégy, kiderült óra! - Batsányim, élj!
Már nem látsz: szeretett Pyberem hí - megyek.
1789.

A MAGYAR HÚSZÁROKHOZ.

Országunk bástyáji! minő dicséretet adjak
Én néktek, magyar húszárok? Nincs annyi tehetség
Bennem, hogy az' csuda-tételeket, mellyekkel elhírült
Mind az egész földön nevetek, s vele kedves hazátok,
Tollammal kifejezhessem. - Megvonta világát
A török hód gyors fegyveritek villámira; s mellyek
Rettentnek vala, szarvaitól megfosztva, leroggyant
Mennykövitekre. Mohács mezején majd fogytig elhúllott
Ősünk véérért megadóztattátok, halomra
Vagdalván fene táborait; s valamerre lesújtott
Mérges halált szóró karotok, patakokra nevelvén
Ozmán népe dühös vérét. Bámúlva tekintett
Még az Irígység is, s hogy Mársnak fajzati vagytok,
S a viadal-piacon leghatalmasb bajnokok, önként
Megvallotta. - Minő bátorság ült ki bajúszos
Képeteken! mi serénységgel verekedtetek által
A nagy tenger erőn kevesed magatokkal! hogyan dőlt
Kardjaitok fent életől az otromba pogányság!

Nem vala szükségtek melly-vasra, sísakra: magyarnak,
Főképp húszárnak megmarkolt kardja s remegni
Általló nagy lelke nem hajt illy testi fedélre;
Enélkül is, az harcra kiszállt sokaságra rohanván
Azt úgy öltétek, valamint Libiának határin
Űzi szokott vérengzését a körmös orosz lány

A szaladásnak eredt vadakon. - Tí voltatok első,
Kik bátran nézvé minden veszedelmet, az harsány
Trombita megrivadásra, serény paripákra felülvén,
És egyszerre kivont karddal, fejetekbe nyomítván
A csákót, s neki buzdulván a *Rajta vitézek*
Serkentő szózatra: legott bévágtatok a tar
Ellenség közepére, s ezer g'lyóbiissal, halállal
Szembe-viaskodván, soha meg nem szüntetek addig,
Míg leverettésvén az erő nagy része s nyakakkal
Többé nem győzvén az adót, szaladásra vetődött. -

Úztétek, kaszaboltátok; mértföldröket, omlott
Testekkel megtölte magyar kéz-fogta s egészen
Részegedéséig vért-ontó kardotok. - A sok
Elfogatott rabok és zászlók, a számtalan ágyuk,
S a feldúlt tábornak egész készületi (mert én
Nem lelek a bámulás közt szót) szölljanak itten
Az pompás diadalmakról, mellyeknek örökké,
Minden mások előtt, tí vóltatok eszközi; szölljon
A nevetek fenyeen-hordó s népünköt örömmel
Megtöltött hír; szölljanak itt amaz annyi jutalmak,
Mellyekkel jeles érdemitek végetlen üdökre
Megtiszteltettek. Legtöbbsen vóltatok olly sok
Százezerekre kitölt császári, királyi seregben
Nyertesek: és ritkát vólt látni közületek, aki
Dolmányján vagy arany vagy ezüst-pénzt függeni meg nem
Érdemlett. Kóburg, mikor ezt mondotta, hamissan
Nem dícsért, minthogy nem hazánknek gyermeke dícsért.

Már tórolatok itt, lovasink vezetőji, miképpen
Zengjen az én rebegő múzsám? Az ezernyi halál közt
Melly eleven szív, bátorság, vígyázat, okosság
Vólt vezetésekteben! Mennyit végezhet az elmés
Kisded erő? kijelentették példájítok. - Itten
(Mert szemlélte) miket mondhatna Mehádia nekünk!

Egyszeriben csak előre-nyomúlt a földet emésztő
Ellenség, s valamint az özön-víz, mind leseperte
A tábor még gyámolait, s rohanással omolván,
A sas alatt állott sereget szaladásra vetette.
Irtózás vala nézni, miként futamodtak, elhagyván
A rendet, zászlót, fegyvert, a gyáva legények.
Hátul, oldalról, szanaszét vagdalta pogány kard;
S már a győzedelem csúfúl kirepüle kezünköl.

Nézd itt *Vécsejt* és bámúlj: tizeneggyezer ellen
(Mit nem mér egy ritka vitéz) felgyúlad hazánknek
Jaj-szavain, keseredve kiszáll, és szembe szegezvé
Egy marok embereit, megtartóztatja dagályját,
Mindaddig vagdalkozván, míg bíztos helyekre
Nem juta megszadott seregünk s új rendbe nem álla.
Hallatlan dolog! egy tábor vak módra szaladjon,
És olly kisded szám mind ezt kiragadja veszélyöl,

Mind pedig üzőjít visszafordítsa. - Magyar volt
A vezető s a nép, ne csudáld. Jer Spárta, s ha nagy vagy,
Nézz tettünkre, vitézinkkel vesd egybe vitézid.

Lássuk amott *Fábrit*: zivatar módjára reá ront
Jászvárasra s azon nyomban megvészti; s magát is
Moldova fej' delmét minden tárházival együtt
Ott lepi. Megpihenés nélkül, vágatva, megintlen
Adsudnál terem: a kontyos táborra reá csap
Kis-számú húszárjaival; széllyel-veri: kit kard,
Kit buzogány, kit g'lyóbis emészt, kit előtte-való víz.
Majd Glodovára repül; ez mindjárt nyílik előtte:
Elfut az hóld, s a két-fejű sas befészkel helyére.
Drága vitéz! dicsekedj magad is Caesarral ezentúl:
Érkeztem, láttam, győztem.

Nézd ugyan e véres piacon villogni vitézlő
Székelyivel s verekedni *Nemest*. A kölykit elhordó
Ellenségre csak így mehet a bús tigris: halált szór
Kardjával, valamerre hasít, s bosszúja tüzének
Húsz és négy törököt diadalmas kardja feláldoz.
Tett-e jelesb remeket maga Herkules eggyazon ízben?

Jer Foksán mezejére velem; szemléljed ama nagy
*Mészáro*st. Valamint a mennykövel teli felleg,
A török had zúdúlva rohan, s népünknek utolsó
Tort készít vala. S már oda-leltünk volna, ha, távól
Megsejtvén az halomra verő veszedelmet, azonnal
Nem lett volna segítségül e bajnok az ötöt
Sarkalló lovasokkal. Alig jelenék meg: az ellen-
Fél omlott, valamint a dús rét kécse, midőn a
Görbe kaszák remegő szarát harsogva metélik.

Ime! midőn szóllok, már villám módra keresztül-
Tűnt a százezeres rettentő táborig. - El nem
Érheted, oh múzsám! ecsetet, festéket hiába
Kívánsz itt, hogy az ő tettet szem elejbe leképezd.
Légyen elég: hogy százezeret megvertének ottan
Húszezer embereink, s *Mészáros* okozta leginkább,
Hogy győztünk. Ezt önmaga megvallotta Koburg is
A tábor-vezető. Menj már fertelmes Irígység!
S bár neveink gyűlölöd, imádd tettinket. - Amottan
Képirót szemlélem az harc közepére rohanni:
Mint a fergeteges felhők szakadási, veszélyt szűl
Rándulása. Halál fut elől, valamerre hatalmas
Kardja forog, s folyamokra dagadt víz árad előtte. -

Ámde hová ragad, oh múzsám, e téres határon
Néki-hevült képzésed? hogyan festhet'd le beszéddel
Filó, *Kosztollányi*, *Boros*, s több százra telendő
Más bajnok magyarink mit vittek véghez? ezer toll
Sem győzné csuda dolgaikat mind rendre kitenni.

Oh, ha midőn kedves Lajosunk a tenger erőtlől
Környűl vólt kerekítve kevés népével: hazánkért
E tehetős karok a Mahomet csodájira kardot,
Bár kevesebb számmal, ránthattak volna! pogány kéz
Bóldogságunkból ki nem hányott volna! De szívünk
Bé nem forrandó sebeit tágasbra ne nyissuk.

Örvendj, édes hazám! Örvendhetsz, Ausztria. Bízott
A koronád fejedén, mikor a magyar örzi. Kimentett
Csaknem egész Európának vesztetre felesküdt
S öszvecsatolt pallossi közül. - Vért ontani most is
Kész érted. - Kedvelld hívséges népedet, hozzád
Tett szívességét ne felejtse. A régi szabadság
E nemes-érzésű nemzet fő kénce: ne kívánd
Hogy valamelly csorbát szenvedjen benne. Fejének
Választott; szerető tagod óltalmazza. Hitünköt
Eggyémásnak szentül megtartván, nem leszen, aki
Köz bóldogságunk kútját meg tudja zavarni. -

Rajta tehát, oh nemzetetek nagy magzati! kedves
Honnyotok ügyének született óltalmi! kirántott
Fegyveretek mindaddig ürült hüvelyébe ne térjen,
Míg népünk ellenségét ki nem űzi világból.
Édes hazátoktól vettétek az éltet: ha kéri
Sorsa, ne szánjátok, mint hív fiak, érte letenni.

Mindeneket megemészti az üdő; biradalmak elesnek,
Országok, nemzetségek változnak: az hírnek,
Melly a hazáért tett érdemből származik, amíg
Emberi nemzet lessz, nem leszen vége. Halomra
Omlott Trója, de még áll Hektor; Aténa rakásra
Dőlt, áll Kodrus; ama föld asszonya, Róma, kifordúlt
Birtokiból, és nyelve kihalt, él Curtius, és él
Regulus: élnek ama szentelt támasszi hazánknak,
Húnyadi, Zrínyi, Kemény, s több ezrek. Fennmarad a tí
Híretek is, magyar húsárok! soha semmi vad óság
Meg nem emésztheti. - Már az anyák nevetekre tanítják
Még csecsemős magzatjaikat: már égnek az ifjak
Példátokra, s alig várják kedvelltek hazájok
Bóldogságáért magokat kockára kitenni. -

Hallom már a múzsáknak víg énekét: húsár,
Húsár zeng kegyes ajkaikon. - Felemelkedik ottan
Eggy gyönyörű, s vékony tetejével az égbe hasító
Oszlop, örök bizonyításul, mint vágta magyar kard
A tudományoknak dühös ellenségét. Hegyette
Mégyen az hír s meg visszateként a véres határon
Forgódó lovasokra: terül a trombita hangja,
Mellyet fű, s valamerre repül, hallatja világnak
Négy részével a harcban tett sokféle csudákat.

Úl eggy szép koronás s méltóságára tekintve
Csaknem imádandó kegyes asszony (hazátok ez) és nagy
Lajstromot ad nézésre: vitéz húsárinak ebbe

Mind beszédte nevit. Melly víg arcája! miképpen
Örvendez fíjain! Jobb részén, látom előtte
Bölcs Klíót: nagy könyvet tart, s a durva pogányról
Vett magyar húsárok számos diadalmait írja.

Áll Márs bal részről, megtámaszkodva kezében
Tartott dárdájára: tüzes népének örömmel
Nézi jeles bérit, s megnyugszik szíve szerencsés
Tételein. - Távúlabbról szemlélem az Hidrát.
Hét fejjel bir: epés fülánkjait harcnak eresztí;
Szembe szökik kész botjával vele Herkules, és el-
Csapja fejét. Példázza, miként veritek le hazátok
Rontójit. - Fenn a dicsőség temploma nyílik.
Melly roppant épület! Az ég készületi: hóld, nap,
S csillagok. Érdemből áll minden része, s azért is
Hóld, nap s csillagokat megelőz ragyogása kívülről.
Benn az hazát szerető lelkek sokasága királyi
Trónusokat foglal, s örömének napjait éli:
S ím, két kézzel vár, hogy béseregelyetek a tí-
Néktek is elrendelt pompás palotákba, vitézek!

1789.

ORCZY LÓRINC HALÁLÁRA.

Istápod eldőlt; fényed elóltatott;
A lelkesítőd, legjelesebb fiad,
Bíztod, reménységed, nagy Orczyd,
Édes hazám! elaludt, s örökre! -

Hogy túrted őtöt, Fébe, leromlani?
Hol voltak hárfás húgaid, amidőn
E fő magyart, e fő poétát
A vad halál kilövé közüllünk?

Már látom, a tí szívetek is kemény
Bús nemzetünkhöz! - Most fakadoz vala
Nékünk is a késő borostyán,
S Orczyval egyszeriben elhervadt.

Elment! s hová ment? Eliziomba, hol
A fényes erkölcs s a te javadra tett
Szorgalmatosság néki mindég
Zöld koszorút kötözend fejére.

Rév-partra jutván, a szelek harcait,
A mennyköveknek szerte-repült tüzét,
S a tornyokat képző haboknak
Ütközetit mosolyogva nézi.

Hibáztam (itt áll; itt van, előttem áll
Árnyéka) könyvez most is az ő szeme,
Látván, mi vóltál, s eltekéntvén,
Édes hazám! mi vagy. - Oh nemes szív!

Oh ritka hívség és szeretet! S te mit
Fogsz tenni torlott érdemiért neki?
Elmédbbe foglald bé szerelmes
Orczydat; éljen halál után is.

Rézen kimetszett képe s világ előtt
Cédrusra méltó verse forogjanak
(Míg a magyar nyelv fennmaradhat)
Példa gyanánt fiaid kezekben.

Tégy végre márvány oszlopot és ezen
Ígiket írd rá: Főnemű, hív fiam,
Bajnok, magyar, bölcs, nagy poéta
Orczy! hazád keziből fogadd el.

1789.

VERSEGHY FERENC ÚRHOZ.

Új csudákat adsz előnkbe,
Amidőn ecsetre kelsz,
S a világnak alkotását
Rendre mind leképezed.
Fontra, számra sorral osztod
A zavar temérdekít,
S egy rakásra hányt mi-létit
Szép tagokra hímezed.
Csillagokkal elborítod
A nagy égnek udvarit,
S nappal, hólddal ékesítvén,
E világra fényt emelsz.
Naplementnek és keletnek
Rendbe vészed útjait:
Dupla sarkat adsz az égnek
Dél meg éjszak oldalán.
Amidőn elhagyna földet,
Illy magasra Dédalus,
Sem midőn az égbe menne,
Pégazus ki nem repült.
Csak repülj tovább is, amíg
Talpra nem fog állani
Mindaz, amit ékes elméd
Eltökélle végzeni.
Néked addig a borostyánt
Megkötendik híveid,
És, ha majd leszállsz közikbe,
Homlokodra felteszik.

1789.

ABAUJ VÁRMEGYE ÜNNEPE NAPJÁRA.

Győztünk, oh magyarok! kétszeresen pedig.
Győztünk: a török hóld harcnak hevült karunk
Súllyos mennykövítő földig aláztatott...
Hírét vette, tudom, már az egész világ,
Nándor-vára miként hódola s Martinyest...
Szüntesd könyveidet számtalan őseink
Vérében feredett Várna s Mohács! kitölt
A bosszú: lerogyott a fene gyilkosunk...
Győztünk: már meghajolt végtire József is,
És mellyet nem akart hinni, megismeri
Törvényünk kötelét s helyre siettet...

Megjött szent koronánk, és vele visszajött
A vólt régi szokás, nyelv, ruha; visszajött
A már számkivetett víg öröm. Érdemes
Ispányink lekötött, részre felosztatott
Székek visszanyerik... Látom az utakat
Néppel tömve: kivont karddal előre megy
Lejtőző lovakonn a nemes... Hajdani
Nyelvét hallom: örül öltözetén szemem.

A kormányra kelők közt amaz Orczynak
Nagy magzatja minő pompa s öröm között
Tér tisztjébe! Camill így vitetik vala
Nagy Rómába... Kivont éjjeli gyászokot
Kivervén, az egek bóltozatin imígy
Kél a száz meg ezer szív-szakadással hitt
Áldott nap... Te vagy, oh mái nap, életünk
Feljött napja! te légy annyi veszélyjeink
Végső napja!... Nemes nemzetem, élj, örülj!

1790.

VIRTHEZ.

Zöld bársonyos dombok, zöldellő erdőség.
Kék árnyékú völgyek, virágzó mezőség,
Mellyek olly húzomos virágot adatok,
Elteltek óráim, már Isten hozzátok!
Nyilas Dianának vadászó társai,
Ablakomra nyíló Zsitva leányai,
Elvások (keserű elválás) tölletek,
Nem hagy Kassa tovább múlatnom veletek:
Iskolába szállít e szabadságomból,
Megint ígára von óhajtott nyugtomból.
Szánjátok meg, egek, megöszült fejemet!
Ím a régi vitéz leteszi dárdáját,
Nem úzi megvénült Titirus csordáját!

S hozzám keményebb lessz Apolló udvara,
 A szelid múzsáknak lant-pengető kara?
 Míg a sárga halál befogja szemeim,
 Énekelni csak itt szeretném verseim,
 S valamint ezeknek itt volt születések,
 Kívánnám, itt lenne velem temetések. -
 Csak szeleknek szórok: nincsen könyörület,
 Semmi panaszimra nem hajt Kassa fület.
 Nincs a földi jóknak állandó folyások,
 Örökre fordúlnak az öröm-osztások;
 Nincs mindenkor a hóld az égen tölttében,
 A nap nem mindenkor ragyog szekérében:
 Két ezüst szarvát gyakorta elejti,
 Az arany sugárit sok ízben elrejtí.
 Nem mindig ülteti Flóra virágjait,
 Pómóna sem oltja termékeny ágait;
 Nem mindég rak Ceres nagy kerek asztagot,
 Nem mindég töltöget Bakkus átalagot.
 Változást, enyészést szenvednek mindenek:
 Im, amik csak imént voltak, már nincsenek.
 Szép környék! rövid nap te is megváltozol,
 E kies képedből majd kibontakozol.
 Majd tárgyúl vettetel a sütő dereknek,
 A fák öltözetit lefosztó szeleknek,
 Majd lekötend a tél fagyos táncaival
 S eltemet a sűrű hónak gyapjaival.
 Térdet-fejet hajtván a magos egeknek,
 Engedjünk mindketten a végezeteknek.
 Néked is elméggyen üdövel a teled,
 Nekem is újólag megnyílik kebeled.
 Ah! bévesz vendégül Virt megint engemet
 S nála fogom is még élni életemet.
 Megjárom sípolva százszor-szép helyeit,
 Ligetít, mezeit, dombjait, völgyeit.
 1790.

EGGY LEDŐLT DIÓFÁHOZ.

Melly, magass égnek szegezett fejeddel,
 Mint király, állasz vala társaid közt,
 Tégedet látlak, gyönyörű diófa,
 Földre terítve?
 Kiszakad testes derekad tövétől;
 Csak kicsiny kéreg maradott kötésül;
 Ágaid csüggnek, levelid kivesznek,
 Nedvek elhagyván.

Sorvadó kebled csecsemős gyümölcsit
Hasztalan szűlvén, elereszti: hűllnek
Ők, s nem is tudván rövid életekről,
Rendre kihalnak.

Annyi szélvészzen diadalt-nyerett fa!
Nemtelen porban hever a nemes dísz?
Ezt leendőnek lehetett-e vallyon
Vélni felőlled?

Senkinek kárán nem örült, sokaknak
Hűvös árnyékkal feles hasznót hajtó,
S kedvek' étkeddel kereső kegyes fa!
Mondsza, ki bántott?

Ah, minek kérde! - szemeimbe tűnnek
Gyilkosid. Nem vólt kül erőszak: ott benn,
Önmagadban vólt megölő mirígyed
S titkos elejtőd.

Ím egész bélig gyökered kirágták
A gonosz férgek, s az elett odóba
Hangya-bolyt híttak! Mi nyüzsgöve járnak
Most is alattad!

Átkozott vendég! viperák szülötti!
Ah szerencsétlen fa! - hazánk', szelíd ég,
Szűz virágjában tehetős karoddal
Tartsd meg örökké!

1790.

SZABOLCS VÁRMEGYE ÜNNEPÉRE.

Mit látok? mit akarnak ezen táborhoz hasonló
Pompás öltözetű seregek? Kinek áldozik ez' nap
A csendes Tisza partjai közt, öröm habjait úzvén? -

Mellyben mulatozol, kies Éliziomnak öléből
Még egyszer térj vissza Szabolcs nagy lelke! s fejező
Felhőknek tetejinn ülvén, Kállóra tekénts le.

Édes véreidet végső romlással ijesztő
Feretgegek kirekesztődvén, ím csendes üdökre
Fel kezd már vírradni megyéd. - Leopoldnak az Istvány
Nagy székébe felülését, mint szinte tulajdon
Bóldogságának napját (valaminthogy az is vólt)
Úgy tisztelte. Nagyobb vígság soha kedves hazánkban
Nem lehetett. Tágas kebelében helyyet alig lelt
A torlott sokaság. Éppen diadalmi napot vólt
Látni, midőn, *Éljen Leopold*, durrogtak az ágyuk.
Folytanak a forró szeretetnek könyvei: vérek
Mind felajánlották ifjak, korosabbak, egész nép.

Víg diadalt képző kapuját, nézd, nyitja megintlen
Nagykálló, csak alig várván bévenni vitéz fő
Ispánját. - Nagy egek! mi csudák terjednek előmbe?
Úgy tetszik, valamintha mohos sírhalmi híres
Bajnok atyáinknak mind felnyílnának. Akármelly
Részre tekéntek, az ők eleven szép képit előttem
Szemlélem: gyönyörűséggel véletlen elöntik
Régi keservéből szabaduló lelkemet. - Új színt
Vetnek a minap elsírolt onokájitok, oh nagy,
Oh dicső s áldott eleink! - Ím nyelve, ruhája,
Ábrázolja megint újul mindennek: egészen
Feltámadtatok. - Él már a magyar: el nem ereszt
Drága szabadságát keziből; le nem engedi többé
Öltözetét; nyelvét soha fel nem fogja cserélni;
Esküszik, amellyet felövedzett honja s királyja
Ügyéért, köszörült kardjára, megesküszik a tí
Hamvaitokra. - Hová ragadott a kedves hazának
Ismét lábra felállásán egyszerre megindult
Vígágom? - Majd elvesztem szemeimnek előlök
A pompás hadat. A kapunál egy része; kívül áll
Két rendben szép fegyveresen, szép forma ruhában
A gyalog. Ah, deli nép! melly ékes termete! melly szép
Szál, eleven s bátor! mind Márs onokája: merő harc
Néz ki merőn termett szemiből. - Ím érkezik ottan
A lovag is. Gyöngy öltözetét meghaladja személyje
Ékeivel. Pajkos mének lejtőznek alatta;
Lábait eggyenlőképpen szedi mindenik; harsog,
A visszhangot erőltetvén, a trombita; játszik
A zászlók nyúlt farkival a napnyúgoti szellő:
Az s ez is a szemnek gyönyörű félelme. - Szerencsés
Föld, melly illy deli férjakkal bővelkedik! - Oh ha
Százezer ilyeneket gyakorolna szerelmes hazánknak
Keble! rövid nap alatt miket ígérhetne magának
A török hód s a rája törő kül fegyverek ellen!

S hát ott, a kellős közepett, két fényes, arannyal
Vont hintón kik jönnek elő diadalmi szabású
S bámító készüllettel? - Már ismerem: eggyik
Orczynknak (kedves nagy név! nyúgodjatok áldott
Hamvai) búcsút vett Orczynknak nagy fija, László,
Bölcs atyjának okos követője, hazája reményje,
Országgló fejedelmünknek bízossa s Ab'újjvár
Kormányzója. - Soká, s örvendetes életet éljen!
Éljen népe közös bódogságára! Nagy atyja
Érdeminél ön érdemeit fellyebbre nevelje!

A másik tábor-vezető tetteivel egész Márs,
Népünk ércbástyája, pogány török ostora, Splényi.
Minden válogatott virtust szedj öszve, ha képét
Festeni kívánod: képét, mivel ötöt elérni
Nincs mód semminemű festéssel. Ritka keresztényt,

Szent katonát (ez ugyan ma fejér hollóhoz hasonló)
Gög nélkül lévő nagyságot, hazája javára
Felszentelt igaz, hív lelket gondolj ki s közel jársz
Splényihez. - És ez fog kormányt forgatni Szabócsnak
Messze terült környékében. - Nagy vármegye! fényes
Származatú rend! népünknek példája! vitézlő
Gyülekezet! kedvelld őt, mint édes atyádat,
Tiszteld, mint méltó fejedet. Mindenre tekintvén,
Sorsodhoz képest nem tudtál volna magadnak
Méltóbbat kívánni: magyar s szeretője magyarnak,
Nagy fejedelmünknek kedves. - Melly bóldog üdökököt
Ígérhetsz, ha tanácsán fogsz indulni, magadnak!
Melly másutt lappangva terül, tilts messze személyes
Gyűlölséget; arany láncsal kössön le hazánknak
Kedvéért az igaz szeretet. Birodalmakat eldönt
A szakadás, állít a szív egysége: magyarnak
Minden veszte csak önmaga vólt. Oktassanak annyi
Bús esetink. Kezeink egymás vérebe kevervén
Mefogytunk s békót vertünk lábunkra. Be jobban
Omlott vólna rokon vérünk külföldi csatákban!
Ah de minek zavarom kiderült örömköt! ezentúl
Sorsunknak fonalát jobb lélek fogja vezetni.

Splényi, fejlől jöttél! Örvendhetsz: régi, hatalmas
És nagy számra menő tagból készült fél ezen test,
Mellynek már feje vagy. Kormányzásodnak alája
Vígán adja magát s azt kéri: hogy itt is azonképp'
Forgasd a dolgot, valamint a vérrel elöntött
Tábor-helyenn. A fél-hóldtól diadalmas erővel
Mevédted vég vár-falaink: őrizd meg ezentúl
Szentséges törvényinket. Míg állanak, áll a
Bóldogság: eldől, mihelyest eldőlnék. Hazánknak
És fejedelmünknek le vagy hittel kötve: csak arra
Nézz, mi szabad. - Jó szívünkben helyhezteti kéncsét
Bölcs Leopold: szívünk, ha szabad, mindenkor övé lesz,
És az övé mindenha miénk. - Nyelvünköt ajánlom:
Ősinktől maradott legfőbb örökünköt ha vesztiük,
Elvesztünk! Ne kövesd azokat, kik sírnak, epednek
A vendég ajakért. Még egy szót, Splényi, s nemes rend!
Rátok van szeme mái napon függesztve hazánknak:
Példát adjatok, hogy kelljen mind drága királyunk
Mellett, mind törvény-úton mellette kiszállni.

1791.

B. ORCZY LÁSZLÓ ÚRHOZ.

A törvény, ruha, nyelv a nemzet béklye. - Régi
Törvényünknek erős visszahozója valál.
Bévezetéd ezután magyar öltözetünket is. Hozzád.
Más nyelvünk folyamik. Jaj! beteg; Orczy, segítsd.
Hogy kül, bel díszét ismét jó karba vezetvén,
Mondhasd: haldoklott a magyar; általam - él.
1791.

A HÓLDHOZ.

Szép hóld! setétes éj világos asszonya,
Midőn szemem rád felvetem,
S kerekded arcád szűz havát s ezüst kocsid
Csodálom: óráim sebes
Szárnyakra kelvén, észre sem veszem magam,
S ha szinte venném is, szabad
Hús ég alatt ébren maradni kész vagyok,
Csakhogy tovább nézhesselek.
Oh, de te futamva követed a lement napot,
S a csillagokkal gazdagon
Hímzett egekről elsietsz. S miért sietsz?
Régolta nem vólt képed illy
Szép tiszta, nem vólt illy világos udvarod.
Bátyádnak elszállása csak
Alig van érzésünkre: most is fel s alá-
Jár, kél az útas; fegyvere
Mellette lévén, a vadász zöld gally alatt
Ül, s a szerencsét várja. Nézd!
Itt a vizekből Néreus leányai
Virágos hanttal befedett
Partokra kelvén, ott az erdőbéli szép
Fejér kar, a tér völgyeken
Lejtözve múlatoznak. Halljad Titirus
Sípját, Damétás énekét
Halljad. Szerette Fillisért fohászkodik:
Fillis nevével zeng mező,
Hegy, völgy, liget. - De legnagyobb dicséretet
Reád ruháznak, tellyes hóld;
Szünetlen áldást mondanak: minthogy neked
Tulajdonítják mindenek
Méznél is édesb örömök. Állítsd meg kocsid,
Fogadd el énekléseket.
Heába tartóztatlak! - Itt hagysz! s ami több:
Szemlátomást horpadni kezd
És bésetétül már is óldalad; kinyúlt
Két öszvehajlott szarvad; ím

Egészlen elfogy már ez is; már semmi rész
Nincsen belölled. - Sorsomot
Látom-e tebenned? ah, közelget nékem is
Elköltözésem!... Nyugtomot
Ismét merő báj, gond, teher cseréli fel. -
Oh hóld, felépülsz újra te;
Én mit reményljek? Ősszel ilyenkor talán
Sír-halmomon fogsz fényleni.

1791.

VIRTHEZ.

Szép vóltál fiatalb lévén, én Virtem: öregszel
S címeres ékidnek csak töredéke maradt.
Régi lakósidnak, kikkel múlattam ölödben
Része tovább szállott, része pediglen elhalt.
Régi lakósidnak! legtöbb szépséged azokban
Áll vala; megszünvén ők veled élni, ledőlt.
Nincsen azok nélkül már kedvem nálad ezentúl,
Már nem fog ligeted tetszeni, völgyed, hegyed:
Réted, halas Zsitvád nem vonszanak engemet hozzád;
Emberidért estem vólt szeretetbe veled.
Már oda vagy: magam is nézd, megvénhedtem. Azért vég
Búcsút - - ! melly nehezen mondhatom, oh, nagy egek!
Végbúcsút vészek. Nem fognak tágas határid
Pásztori sípomtól zengeni már ezután!
Még te felépülhetsz: én napról napra leszálok.
Ah! nem bánom: elég életem, úntig elég!
Hátramaradt rövid óráim csak Kassa határin
Töltöm el a múzsák lantjai s éneki közt.
Ámde ki nem folyasz elmémből: amelly tefelőled
Esni fog, az szótól szívem örökre derül.
Nálad vígan tölt ideim mindenkor eszemben
Forgatván, terhes gondjaim üzni fogom.
Néha talán meg is énekelem vólt gyenge korodnak
Napjait. Óh áldott hajdani drága napok! -
Hogyha felépülsz még, nevemet ne felejtsd el. Ezent ha
Megveted is, nálam fennmarad a te neved.

1792.

II. LEOPOLD KIRÁLYUNK HALÁLÁRA.

Még csak most hasadott kellemes hajnalunk,
És már a komor éj újra reánk szakad:
Kéncsünk, édes atyánk, felkenetett fejünk
Pályáját lefutá, kimúlt.

Nincs többé Leopold! - Könyveid árjai
Arcádról szomorún folyjanak, óh magyar!
A méltatlan halál vég veszedelmiből
Új életre hozód meghólt!

Honnyodban idegen, számkivetett valál
A vádló hazugok s megcsalás miatt:
Törvényid Leopold és igaz ügyedet
Megvallá; letéve hitét

Óltalmokra, s magát úgy viselé, miként
A tett tukma szerént egy nemes, hív, szabad
Országban köteles vólt cselekedni. - Szép,
S országló fejedelmeket

Intő példa! Neved, tiszteleted miként
Kezdett már ezalatt nőni! ruházatod
(Európának öröm-képe, csudája) mint
Jött egyszerre megint haza!

Nézd mostan mi, s mi vólt, hajdani nyelvedet.
Ez vólt fenn egyedül. El vala már ez is
Kárhoztatva. - Le nem festhetem itt hazánk
Belső nagy zokogásait.

Bézárlott ajakink íme kinyíltanak:
Nyelvünk még azok is felveszik, akiket
Német, rác anya szült; széltibe, mindenütt
Zeng már a magyar oskola.

Melly váratlan öröm! melly csuda változás!
Mit gondolsz? nem egész isteni tétel ez?
E dolgot Leopold tette, magyar, veled:
Ő tartotta meg elvesző

Nyelved, melly neked egy nemzeti béllyeged. -
Hogysem minden igaz, bölcs, kegyes atyjai
Sok százak folyamin, csak kis üdökor is
Több jókkal szeretett meg ő.

Mit tett vólna tovább - ! itt hagyta dolgai
Példás kezdeti közt! itt hagyta, s nemzetünk
Könyves gyászba hozá. - Nincs Leopold! ki lessz
Bíztod már ezután! ki lessz! -

Szünjön meg szemeid zápora, végy reményt:
Nem lettünk oda még, fenn van helyette még
Nagy magzatja, Ferenc. Ez leszen oszlopod.
Védőd, gondviselőd, atyád.

Jól isméri hited s bajnoki karjaid;
Jól isméri nemes szíved, eszed, szabad
Léted, jussaidat, számtalan érdemid,
Minthogy röllok egész világ

Szóll s fog szólni, míg emberi nyom leszen. -
Már országolni tud: tudja, mi sértheti
A felségeket is; tudja, hogy a magyar
Forr érette s halálra kész.

Már vég tiszteletet tégy hideg hamvinak.
Szívedben lakozott: sírja mi lesz egyéb?
Ah monddjad, Leopold! minthogy azé valál,
Szívünk lesz temető helyed.

1792.

GRÓF CSÁKY ANTAL ÚRHOZ.

Nem jöheték hamarább. A jók nehezeinek alatta,
Mellyeket óhajtók, most is alig pihegek.
Szent Antal, ki nevét viseled s innepled ezen nap,
Nem vitt agg szamarán, gondolom, ennyi tehert.
Élj - ! Majd a többit. - Míg elsőbb nyugszom, hozass bort:
Szár az égével nem megy az énekelés.

1792.

ALEXOVITS ÚRHOZ.

Felfedezéd sebeink okait, mind rendre lefestéd,
S orvosságot adál, kedves Alexovitsom!
Élni fogunk, ha jeles munkád olvasni nem únjuk;
Erre bizonyt bátran mondhatok, élni fogunk.
Bújjatok el, test-gyógyítók: tí sokszor hibáztok;
Kínnal jár szeretek, s néha halált is okoz.
A lélek gyógyíttatik itt: épségire megtér;
S amelly éltet adand, a szer is édes öröm.
Mert mi lehet gyönyörűbb s édesb ezen orvosi könyvnél?
Nagy Pázmányt képezem szólni benne magát.
Tiszta magyarságú; tüzes, elmés szívre beszéllő;
Szép tudományokkal rakva tetézve teli.
Akiknek még a könyvek fene mérge nem ártott,
Fegyvert, óltalmat szerzeni jertek ide.
Olvasgassátok nyugodt elmével: ez egy könyv
Bátorságban fog tartani benneteket.
Oh Rousseau, Bayle, Voltaire ivadéki! vegyétek,
Mert legfőképpen ti kezetekbe való.

Lássátok, mik voltak azok, mi veszélyre vezettek,
Tölletek ellopván végtire minden hitet.
Vakságtok (mellynek tí fényesség nevet adtok)
E gyöngy munka verőfényire majd eloszol. -
Élj, írj, szólj; törd, rontsd, pusztítsd a semmi-hitűköt,
S védd a jámborokat, kedves Alexovitsom.
1792.

VIRÁG BENEDEKHEZ.

Ah, szünjete meg raj gyanánt mindenfelől
Fejemre gyűlő gondok!... E mezítelen
Hajlék, ezen fedetlen és rongyos szoba,
Ezen megégett s pernye-fogta kis lakhely
Néktek nem illik. Nagy magass épületek,
Fejedelmi paloták, dús királyi trónusok
A tí lakástok. Menjete tehát oda.
Vagy, még ha tetszik, szerteszélyt nyargalnotok:
Az ész imádó, megbolondult Párizson,
Nem rajtam, töltséte ki bosszúságtokot. -
Tágúljatok már egyszer, hogy barátomat,
Az én gyönyörűen lantoló barátomat
(Ámbár futólag) látogassa meg múzsám.
Vallyon miben foglalja most magát? miről
Zeng lantja? Nemzetének újult hajnalán
Örvend-e vagy nyög, mint az árva gerlice,
Nagy őseinknek beszakadt sír-halmain?
Itt húllat ázott szeme keserves harmatot,
Itt tölti bé panasszal a kemény eget.
Érzékeny, igen érzékeny és fájdalmas az
Ő szíve; s csak magános életben, süket
És néma temetők vagy mohos falak között
Találja kedvét. Mennyiszer síratta már
Székesfejérvár döledékit! - Bennem is
Illyen, szakasztott illyen indúlat lakik.
Könyvezve nézem én is a másolt haza
Vad pusztasággá vált előbbi várait.
Ezeknek ág-bog lepte s mohval beszövétt,
Hajdan pediglen szép világos ablakin
Most róka néz ki. Fényes eldődink minő
Homály, setétség nyomja méltóságtokot!
Környültekéntem a faluk s nagy városok
Lakossit: új világ van! a nyelv, a ruha,
A szív, az erkölcs megcseréltetett! - Mi vont
Illy változást bé? Jaj! magunk vagyunk oka:
Egymás nyakára húztuk éles kardjaink. -
Nevetett az ellenség. - Barátom, énekelj:
Szívünk sebére kenetet ad gyöngy éneked.
1793.

KÉP

A régi századoknak egy nagy férjfia
Képét elődbe rajzolom.
Arcája tellyes, barna s kedvesen piros;
Merő s világos két szeme,
Mellyből komolyság ül ki s mély gondolkozás.
Kettős csomóba vont haja,
Fekete bajússza, bóltra nőtt szemöldöke,
Kalpaggal ékes a feje,
Forgója gyöngyös, benne ráró szárny inog,
Dolmányja díszesen fedi,
Ezt öv szorítja. Róka-torkos és öreg
Tojásnyi gomboktól nehéz
Mentéje vállán szép ezüst láncon lecsügg.
Nadrága nem szűk, sem nagyon
Nem bő: kihányva nincs ugyan, de csínos és
Tartós. Kivévéen kék övét
És fekete csizmáját, ruhája mind veres.
Tollas botot tart jobb keze,
Nagy, görbe, haragos kard lefügg bal oldalán,
És harcra készül ugrani.
Deli termetéről Mársnak ítélnéd. - Az ő
Bel dísze (mert erővel is
Oda siet ecsetem) millyen? Országot, királyt
Halálig elszánt védeni;
Igaz, serény, hív, bátor; a becsületért
Élő, haló. Szenvedni tud
Éhséget, hideget, meleget: a puhálkodó
Életnek ellensége. Nem
Kívánja másét: maga vagyonját őrzi.
Jobbágyihoz mértékletes,
Kik ötöt atyjokként becsülik s tisztelik.
A megvakító bújaság,
A kártya, kocka s éjtszakai fársángolás
Önála mind merő csuda. -
Ha fényes udvart tart is, ártalmára nincs,
Mert számba szokta venni, mit
Vesz bé s viszont mit ad ki. Nem fekszik nyakán
A bús adósság. Másokon
(Kivált hazáján s nemzetén) vagyonjiból
Tud és akar segíteni.
Bő pénze lévén s nem szorúlván senkire,
Bátran kimondja nagynak és
Kicsinynek az igazságot. A kétszínkedést
Hízelkedést, árulkodást
Gyűlöli. Pólcot nem vadász mások neve
Lepocskálásával. Maga
S nem híres össi nagyra terjedt szárnyain
Kíván repülni. Messze lát:

Vígyázva szóll, vígyázva tesz mindent. Ha mi
Jót eltekéltett, markoson
Végére hajtja. Jó királyáért ezer
Veszélyre szánja mindenét:
Meghalni készebb, mintsem hitszegő pribék
Nevet viselni. Bízgatás,
Adomány, remény, ígéret el nem ütheti
Szívét: hamisra félelem
Nem bírja. Mintegy égbe fellövelkedett
Köszál a rádőlt szelet,
Záport, kegyetlen zúrzavart, dörgéseket
Nevetve tűri, szenvedni.
A Márs piaccán nincsen hozzá fogható,
Akár vitézt, akár vezért
Kívánjon a dolog mivólta. Mint az éh
S búsult oroszlánny, kergeti,
Aprítja kedvellt honja vívójit: magas
Halmokra hullnak mennyköves
Fegyvere hevéből a sebes testek, pirúl
A vérpataktól a mező.
Egy néki szembeszállni s győzni. Nem csuda:
Kisded korától fogva kard,
Ló, testgyakorlás, szűk s kemény étel, vadak
Úzése volt legkedvesebb
Előtte. - Márssal öszve tudja csatlani
Tudós Minervát: olvas, ír,
Mind nyelve mind elméje helyjén van. Falun
Várforma kastélyban lakik,
Hol ötöt a vendégek (akiket nagyon
Kedvellve vészen) számosan
Meglátogatják. Nem fajúl el: nemzeti
Nyelvén, ruháján fel nem ad. -
Igy neveli gyermekeit is, és azért saját
Hazája szebb s jobb szűzeit
El nem kerüli: messze-földi cafragos
Leányokat nekik nem hoz.
Kérded: ki képe? Hát nem ismered? nem? ez
Egy régi fő nagy véredé.
1793.

A MEGROMLOTT ERKÖLCSRŐL.

Oda van az erkölcs! oda van a tudomány! Hazánk
Reménye mind kifonnyadott! - virágjait
Egy dér (ki vélte volna!) csaknem mindenütt
Lefőzte! Még az iskolákban is! - Mire
Ment a gonoszság! - Fajtalan tűz, jámborok
Csufoltatása, fülverő káromkodás,

Parázna szitok, eggy szóval undokság s merő
Istentelenség hallatik, szemléltetik!
Mennyben örök bér nincsen; a pokol - mese;
A lélek elmúl: azt csacsogják a tejes-
Szájú deákocskák is, és óh fájdalom!
Nyilván csacsogják. - Nincs fenyíték s félelem.
Csak színre vannak a gonoszt tilalmazó
Törvények: a bűn büntetés nélkül marad.
Valamint, midőn a gátak elszakadnak, az
Eggyásra tollott s szüntelen jövő habok
Eggszerre kilövellkednek; a téres mezőt
Sebes futamva meglepik s a dús határ
Kincsit lenyomják, vagy magokkal elviszik:
Úgy a kicsiny-korúk is a sűrű gonosz
Példákat otthon, szent helyen, kinn, mindenütt
Látván, levetik a szent igát, kinevetik a
Józan tanácslót; nyakra-főre, tartalék
Nélkül rohannak eggy veszélyről másikra,
Vetekedve, szabadon, űzik a vétket. - Ki ne
Húlassa könyvét a szerencsétlen fiak
Hólt állapotján! Mit reménylhetünk ezen
Mirigyesekből! - Oh szegény atyák, anyák!
Hol van jövődöbéli gyámoltok? Mire
Tettétek a költséget? Elveszett! Soha
Nem veszitek hasznát! - Megcsalatkozott király!
S királlyal eggyütt megcsalatkozott haza!
Mit vártok ezen elvetemedett és elfogúlt
Rossz fajzatokból? Ah! kitől fél, aki ne
Fél Istenétől? - Jöjjetek, siessetek,
Nyomjátok el ezen elterült fenét - talán
A kisdedektől el lehet még tiltani.
Talán eszekre térnek a feslettek is
Nagy gondotok után; hajtnotok tán meglehet
A gyenge vesszőt. - Jaj, kemény fa, görcs leszen,
Ha több üdőt nyer. - Eggy okos, bölcs férjfinak
Adjátok által a vezérséget. - Mihez
Nyúlt Róma nagy fergetegi közt? - *Dictatori*
Hatalomhoz. - A kormányra tudnék én - De nem -
Még megköveznek a szabadságon kapók.

1794.

FELFORDÚLT VILÁG.

Hatalmas Isten! melly gonosz, melly átkozott
Üdöket értünk! megveszett az egész világ,
S töviből kifordúlt. Nincs igazság, nincs hitel
Az emberek közt. A szegények, özvegyek,
Árvák hamissan elnyomattatnak. Csalás,

Uzsora, ragadozás, hitszegés uralkodik;
A testi kívánságok, a paráznság,
Fő-polcra léptek; a szemérmet elvetett
Leányok eltenyésztek, a vólt büntetés
Alól ki lévén véve: már a házasság-törés
Szokási vétek. - Hány paraszt legény fija
Lett s lessz ez úttal úrfi! hány nemes fija
Lett szolga s béres! Jaj! sokan Sodomát veszik
Tárgyúl magoknak fajtalanságok dühös
Véghez-viteliben; csak szemenként látszatik
A konkolyok közt búza: nincs ezer között
Eggy jó! Veszélyben forog az is, mert a gonosz
Példák előtte vannak és kecsegtetik.
Őrizze lelkét, dugja bé fülét, szemit:
Kinevetik, eszelős vagy bigót nevet visel. -
Elhagytak alkotmányid, Isten, tégedet!
Török, tapodják szent igaz törvényidet:
Óltárid elpusztultak; elvitték arany
S ezüst edényid; elverettek papjaid,
Akiknek hálálhattuk, hogy régen le nem
Szállott fejünkre mennyköved. Nem kellenek
Már a világnak a te szolgálid, neved
S törvényid hirdetőji. Más vallást koholt
Az esztelenség: már csak a természetet
Vagy észet imádják a bolond bölcselkedők.
Már a nagyokból mind kihalt isméreted:
Csak a szegénység tart veled, s ez is kevés.
Éhség, hadakozás s más egyéb csapás haszon
Nélkül sanyargat. Megvakultunk: ostorid
Sem hisszük, és azt véljük, hogy történetek
Ez már utolsó büntetésünknek jele! -
Irgalmas Isten! mi gyönyörűséged leszen,
Ha vétkeinkért e világgal eltörölsz
Nagy vízőzönnel vagy tüzes vésszel? Tekénts
Fiad sebeire, mellyet érettünk neked
Esedeznek! Ezeket és nem a mi tetteink
Nézzén, szemünkről verd el a vastag ködöt.
1794.

A JÉSUITÁKRÓL.

A jésuiták, az anyaszent-egyház erős
Bátyáji, (kiknek a világ elméjeket
S tudományokat csudálta) pusztá vád után
Törvényes útra nem bocsáttatván, ki nem
Kérdeztetődven, a parancsolók kemény
S ijesztgető szavokra, mint a legnagyobb
Latrok, zenebonás emberek, bálványozók,

A főpap által eltöröltettek. - Fejet
 Hajtottak, és ámbátor, e szörnyű csapás
 Lelkek keresztül-járta, szájokból panasz,
 Jaj, zúgolódás, moccanás nem hallatszott.
 Törték eseteket, mint az áldozat-juhok
 Jóságaiknak veszte s jó hírek, nevek
 Megrontása közt kegyes mesterjeket
 Hiven követték. - Már kihaltak többnyire.
 És ami jó volt a világon, mind kihalt
 Övélek. Itten szólljon a dolog maga.
 A jámbor erkölcs még nyomát sem hagyta fenn,
 Bódúlt zenebona, pártütés, rablás, ölés
 Országol! A trónusokig hágott: ontatik
 A föld urainak vérek, hóhérok keze
 Fogyasztja! Nincsen, aki merne szóllani
 Az Isten és királyok ügyéért. - Ezen
 Végső veszéllyel terhes és pogány üdők
 Ignác fijaiban változást nem tettek: ők
 Ollyak maradtak, aminők voltak. Miként
 Áll eggy magossan felkelő kőszál, s fejét
 Fellyebb emelvén a setét felhők kivitt
 Határjaiknál, a szeleknek harcait,
 És a lerohanó mennyköveknek záporát
 Kiállja: szintűgy ezek is (s a mennyben lakót
 Híván s kinyervén annak óltalmát) le nem
 Ejtettek a reájuk esküdt ördögi
 Kisértetek se, soha ki nem térültenek
 Az igyenes útból. Mondj reájok, mondj, világ,
 Ha tudsz, valami bűnt. - Nem dicsőség volt tehát
 Üldöztetések! - Csendesen nyugodjatok
 Halomba vágott bajnokok! Még eljövend
 Az a nap, hogy felkeltek! - Addig hasztalan,
 Bóldogb üdöket hasztalan reményleni.

1794.

PYBER BENEDEK ÚRHOZ.

Pislogó mécsemnek szomorú fényénél,
 Író asztalomnak messze nyúlt végénél,
 A kemence felé megvonván magamat
 És kezembe vévén heverő tollamat
 S hazánk állapotján futtatván eszemet,
 Imígy kezdé muzsám vezetni kezemet:
 Bóldogtalan órszág! mikor fogsz pihenni?
 Sok keservid után örvendezést venni? -
 Csak alig kezdődik hasadni hajnalod;
 Csak alig mosolygott nem is várt nappalod:
 S ím! már is megrontják jobbra tért sorsodot,

Sietve készítik gyászos sírhalmodot. -
Ha külső ellenség gyilkolná testedet,
Török kard, tatár nyíl ontaná véredet,
Szenvedhetőbb volna. Most pedig fijaidd
Igyekeznek lenni vesztő hóhérjaidd.
Fijaidd, akiket emlőddel szoptattál,
Őrző kebeledben gyengén ápolgattál,
Fijaidd sebhetik fájdalmas lelkedet,
Fijaidd verik ált anyai mellyedet!
Ezekből támadnak némelly óriások,
Ördögi bordában öszveszött pajtások,
Kik a jakobinus maszlagot lenyelvén,
És elrészegítő újsággal megtelvén,
A képzelt szabadság ámitó színével.
Az egyyenlőségnek tündéres örvével
El akarják nyomni szentséges hitedet,
S többől kiforgatni minden törvényedet:
Ki akarják tudni Istent az egekből,
És a királyokat országló székekből.
Nevetik a poklot, a jók boldogságát,
Az ember lelkének halhatatlanságát;
Minden feslettségben torkig leledzenek
S példáikkal ezer lelkeket vesztenek,
Kik vak baglyok lévén, világot gyújtani
Akarnak, s a földről éjet elhajtani:
Kik magok véltekben *Illuminátusok*,
Valóban égető csúf *Erostrátusok*.
Ezen, mondám, ezen megkergült fiaid
Vagy, igazán szóllván, megveszett fattyaid,
Ezek a franciák éhes zsóldossai,
Ezek a latroknak esküdt cinkossai,
Szeplősítik neved s hoznak gyűlötségbe,
Ezek taszítanak rettentő mélységbe,
Ezek miatt szenvedsz jó fejedelmednél. -
Bár üdő jártával többet ne szenvednél!
Nézz az elmúltakra. - Gyászos emlékezet! -
A jelen-valót is szörnyű következet -
Magad ártatlan vagy, de még is reszkethetsz,
Kevés rossz gyermekid tettén is remeghetsz,
Jóért is gyűlölnék - sok az ellenséged -
Sok szemek irigylik ősi felsőbbiséged -
Legkisebb hibád is úgy látszik ezekben,
Mint a por a nagyot-vető üvegekben.
Legkisebb hibád is, oh reád fordítják:
Eggy-két fiad vétkét nyakadba hárítják.
Nem értem a királyt: ez jó ítéletű,
Van sok más nem ilyen lelkiisméretű.
Ébredj fel, oh haza, vesz[t]d ki üldözőid,
Töröld ki világból gyilkos emésztőid:
Fojtsd meg a jók által ezen viperákat,

Fosztasd meg fejektől a mérges hidrákat. -
S hogy meg ne újuljon mostani nyögésed,
Nyújtsd be királyodnak e rövid kérésed:
Tiltsa meg a gonosz könyvek olvasását,
Minden rosszaságnak mételyes forrását.
Hányja ki tisztégből a semmi hitűköt,
Rendeljen helyekbe hív jámbor lelkűköt;
Állítson a nyájhoz erős pásztorokat,
Kik elriaszthassák az éh farkasokat.
Költse fel a régi példás erkölcsököt,
Fogja szűk kantárra a nagy bűnösöket. -
Megcselekszi, tudom, a maga javáért,
Királyi székének állandóságáért.
Mert ha erőt vészen a rossz, nincs hatalom,
Hogy álljon akármelly földi birodalom.
Itt elhagya múzsám. Elejtém tollamat,
Nem győzvén viselni többé fájdalmamat.
Te pedig örvendezz, szeretett Pyberem,
Hajdan tanítványom, most kedves emberem.
Farsang van: keresed úgye virágodat,
Mellyel kedved szerint éljed világodat.
Vagy talán magad is könyvezed hazádat,
Annyi szélvészekkel küszködő anyádat?
Haszontalan sírunk: ezen szenvedése,
Ah! nem egyéb, hanem az ég rendelése.
Hogyha rugóldozunk, a béllyeg ránk sütés
Úgyis bús szívünkön kettős általütés.

1795.

A VITORLÁS HAJÓJÚ BALATONRÓL.

Látván a gallyát minap a Balatonra felülni
Neptún, örvendő két kezit összevacsapá.
Már, úgy mond, felvészi magát neve, híre vizemnek;
Már Magyarországnak tengere fényre kelend.
Már az hamis panaszok megszűnnek: hogy olly sok üdőkig
Mértföldekre terül, még pedig hasztalanúl...
Úgy van, hamis panaszok: mert jók a tengerek, ámbár
Nem tud az agg restség élni haszonra velek.
Szoktak-e járni kaszák, sarlók a víznek alatta?
S ez meg nem lévén, a vizek hasztalanok?...
Nézd most a Balatont: melly szörnyű terheket hordoz!
Sík hátára miként illik az újdun hajó!...
Már ökröd, szekered, lovad, el nem vesznek az útban:
E tenger s ez hajó terheid elviseli...
Még nem vólt magyar, és e víz már itt vala: nem vólt
Haszna, mivel nem vólt, akivel ossza javát...

Festetichet várták az üdők. Ez végire hajtá,
Amivel eddigelé más nem is álmadozott.
Nyújtsd hátad Balaton, s úgy vedd mindenkor hajóját,
Mintha hajójával Festetich ülne reád.

1798.

SOROS JÁMBUS.

Örökre tedd le sípodot,
Öreg Szabó; menj haza:
Akaszd fogasra lantodot;
Elúnta már a haza.

Mit énekled már Virtet is?
Fülit miért sebheted?
Ha versre szinte kísztet is,
Többé le nem festheted.

Ne várd, hogy essőt ontsanak
Az ősz komor napjai;
Ne várd, hogy itt szorítsanak
November hó-halmai.

Siess: az Hernád öbliben
Szüntelenül sír, eped;
Mivel tekergős völgyiben
Csak hasztalan zeng neved.

1798.

MÉLTÓSÁGOS GRÓF GYADÁNYI JÓZSEF GENERÁLIS ÚRHOZ.

Hozz tokajit; töltsd meg poharam; fenekére merüljön
Minden gond. - Felséges ital! nincs véled elérő
E földön. - Tölts még eggyyszer: bor szokta vezetni
A muzsikusz nyelvét s kezeit. - Morvának határi
Melly gyönyörűn villogtok! Öröm-tüzek égne az ország
Messze-vetett széljén. - Ottan tart innepet a nagy
Harcoknak fíja s a múzsák főpapja. - Merő had
Néz ki s merő vígság szemiből. Oh mennyi borostyánt
Nyert fiatalb lévén, mikoronn a francia s prusszus
Vérébenn úsztatta lovát. - Nem győzheti többé
A fegyver-pályát. - Meggyengült karja, hajára
Hószín ült. - De hatalmas eszén nem látszik az őszült
Eszendők nyoma. Fegyverinél fellyebbre megy ékes
Író tolla, kivált versben. Játsszodnak az eggyemást
Űző s nem várt gondolatok. Mint tudja vezetni

Kedve szerént a szív indulatit! Oktat, öröme.
Majd sírásra fakaszt. - Dicsérik mindenek a fel
Grádicsokon lévő is. Az eggy arcátlan irígység
Piszkál benne: de nem kap hitelt, hanem hátravetéssel
S szégyennel tér vissza. - Miként rajzolja világnak
Főbb történeteit! melly tisztán adja fel a vólt
Dolgok igazságát! melly módra vitézkedik a szent
Rélígyió mellett! Ennek rontóji miképpen
Dúlnak, fúlnak ezért s melly mocskokat hintenek órá!
Meg nem tántorodik: sőt, mint bölcs férjfi, kacagja
Nyálasságokat. Oh gyávák! vagy jobbakat adjatok önnön
Nyelvünkön, vagy nemtelenül ne morogjatok. Éljen
A nagy hadak fíja s a múzsák főpapja, Gvadányi!
1799.

A PÖSTYÉNYI UTAZÁSRÓL.

Megszóllít Mocsonok táján eggy nimfa: Hová mégy
Jó magyar? ott nem fogsz hallani semmi magyart.
Fordulj vissza: merő tótság lakik ott, az hová mégy;
Nem fogsz tudni, szegény, váltani velle szavat. -
El nem rettentessz, felelék, jó nimfa: Gvadányi
Ott lessz, a magyarok tüköre, - s ez nem elég?
Nékem, ha láthatom és megölelhetem ötöt, elég lessz:
Eggy maga fellyülmúl száz meg ezernyi magyart.
1801.

[GVADÁNYI JÓZSEF GRÓF SÍRVERSE.]

ÁLLJ MEG ÚTAZÓ
GVADÁNYI
NYUGSZIK ITT.

A magyarok ékessége, kin verseng vala
Márs és Apolló. Könyvet húllat mindenik
Már most halálán. Ámde legfőképp zokog
Hazája nyelve, melly körül atyáskodott,
Míglén porából fényre jött... Kivész ezen
Írás üdövel: soha ki nem vész nagy neve...
Adj eggy sohajtást néki, s folytasd útadat.
1802.

KOVÁTS SÁMUELHEZ.

Mint látom, csak azon vagy, hogy elvonj lelki barátom
Sírjától a költőknek seregébe. Ne bolygass:
A vég percentést készebben várhatom ottan.
Hosszas az út, amelyre korosb esztendeim hínak,
És veszedelmekkel terhes. - Sír, sír leszen arra
A kalaúz, melly, mint tükör, kijelenti mi-létem.
A magyarul rebegő múzsa óltárira tömjént
Nem vihetek többé: lankad testemmel az elmém,
És aluszik tüzem. - Ámbátor szózatja legékesb,
Hallgat lány kikelet fogytán a fülmile, mellytől
Én olly messze vagyok, valamint a fényes egektől
A föld. - Ámde hazám kenyerét nem emészttem azonban
Hasztalanúl: szemesen rostálgatom újra futólag
Készült verseimet s részit nyomtattatom immár.
Szebbek ugyan, mintsem voltak; de ha nézem ama nagy
Római költőkét! - melly távol járok ezektől...!
Szégyenlem magam is.. Későbbben fogtam az ilyen
Munkához, mikoron hajamat szürkíteni kezdték
A gondok s a számos üdők... Nem voltak előttem
Útba vivő példák: vak történetre, magamtól
Indúltam... Tí, mások után, kik néktek az ösvényt
Már kicsinálgatták, tí, kikben tellyes erő van,
Könnyebben nyomakodhattok Parnassus hegyére;
És, az hol én elvégeztem, bágyadva, futásom,
Ottan kezdhettek... Kezdhettek el! édes hazátok
Nyelvének legyetek szíves védőji: nagy ősink
Még ebben élnek köztünk; a többi...! Ha, mint sas,
Ifjúságra verődhetném!... De hogy ötlik eszembe
Illyen gondolat...? Oh múzsa! kiket égve szerettem,
Már ezután!... Ne vezess hozzájuk vissza barátom
Sírjától; te magad légy papjok helyettem ezentúl.

1802.

A LANTHOZ.

Jer, magyar lantom, kezeimbe; míglen
A nemességnek veszedelme, Hóra,
Húrjaid gyilkos kezivel parasztúl
Öszvemetélje,

Míg egész tested darabokra törje,
Míg feláldozzon dühödött hevének:
Végre gyöngy Virtnek kiterült határin
Hangzatid öntsd ki.

Itt születted volt, nevelésed itt volt:
Itt emelkedted azon hírre, melyet
A gyalázó nyelv soha már egészen
Meg nem emészthet.

Itt az ékhóval kötekedve játszván,
Megtanítottál hegyeket, folyókat,
Völgyeket, fákat, köveket koronként
Zengni nevével.

Jaj! de megnémúlsz ezután: tövéből
Látd miként dől...? majd hidegült helyekre
Sem lehet vetnünk szemeinket, amik
Álltanak eddig.

Ah, kies Virtem! magad is ma-hólnap
Máshová fogsz tán vetemedni, s nem lesz,
Aki hírt tudjon, mikoron felőlled
Kérdezem, adni. -

Vallyon álom-kép vagy ugyan valóság,
Amiket látok s igazán nem értek?
Bágyadott lantom! tüzesedj, jövendőlj:
Bennem Apolló.

Vajmi rettentő ropogással hüllog
A setét felleg kebelét hasító
Mennyütő villám iszapos Tiszánkba
A komor égből.

Mint pozsgó, mint nő vize, s ostorozza
Partjait szélről dagadott habokkal!
Nincs dagályjának zabolája; tengert
Tüntet előmbe.

A kegyetlen Márs rivadó piaccán
Mennyi nemzetség csatolódik öszve!
Melly komorság ül szemiben! miként forr
Szíve haraggal!

Kardokat ránt a felhevült lovasság;
Szórja g'lobissát az erős gyalogság.
Bőgnek a rendnek szegezett sok ágyúk,
Bélek ürítvén.

Elterül a nagy remegés, kiáltás,
A jaj, öldöklés. - Valamerre nézek,
Test-hegyek kelnek, s patakon kitévő
Vér-folyam árad.

Lásd ama dölfős seregét... Apolló
Ujjal int s a dalt nem ereszti többre. -
Csendesedj, lantom; kiderül, reménylem,
Néked is a nap.

(1802.)

SZÜLETÉSEM NAPJÁRA.

Szent György havának tizedik napját megint
Elértem, és ő vélle hatvannégy tavaszt -
Hogy űzik egymást! melly hamar futnak az üdők
A semmiségnek tengerébe! benne van
Az, amit éltem. Halni kezdődtem, mihelyt
Kezdődtem élni. Nem maradt sem jó s gonosz
Cselekedetimnél más egyéb. - Nagy Alkotóm!
Töröld el ezeket: fel ne gyűjtsd rám, érdemem
Szerint, haragodat! Vallyon érek-e több tavaszt?
Vagy már utolsó lessz ez? A tündérkedő
Világ miattam ellehet: csak megvetést
Várhat fejére töllem. Ő reményemen
Erőszakot tett, s elevenen temetőre vitt.
Félholt vagyok már: élni, halni, nem tudok. -
Ti gyenge zefírek, írt ugyan kötöztetek
Minap sebemre: de fog-e hasznot hajtani?
A puszta hír is melly öröm vala! hát ha még
Megtellyesednék! Újra képzelem magam
Születni, ha feláll a ledöntött társaság. -
Oh! igaz-e hírmondástok? Én nektek fejér
Bárányt öletnék: s vélle már adós vagyok,
Ha megleendőt súgtatok szomjuhozó
Füleimbe. - Melly tapsolva költözném kegyes
Atyám ölébe vissza! fényes trónokért
Fel nem cserélném. - Üss az hosszas tél után,
Üss, bóldog óra, hozd fel a vidám tavaszt!

1803.

A LANTHOZ.

Hányszor fogadtam, hogy letesz róllad kezem,
Oh lant, örökre? Hányszor csatában kértelek,
Hogy hagyj el engem magad is, és másutt keress
Már lakhelyet? Hányszor mondtam, hogy többé reád
Sem nézek? - Úgy van, de fogadásomból mi lett?
S mi hasznot hajtott annyi kérésem! - Te sem
Búcsúzol; én sem óhatom tölled magam;
Te töllem, én tetölled el nem válhatunk.
Amit haragomban szóllok ellened, legott
Megbánom és visszavonom. Esküszöl te is,
Hogy holtomiglan megmaradsz velem. - Mi von
Eggyemáshoz? hogy engem te, s én téged viszont
Kínozlak? Hogyne volna kín néked, midőn
Kezembe vévén tégedet, csak rángatom
Húrjaidat, és jobb hangra vén korom nem is
Segíthet? Én pediglen hogy viseljem el

A sok parancsolt dolgot, a sok fejtörést?
Óh bájoló lant! oh szerelmes gyötrelem,
S könnyű nehézség! csak fejet kell hajtanom
Akaratom ellen is neked. De melly szeles,
Melly változó vagy! Most hogy hí szavad? miként
Gyúlaszt [a] mellyem? mint ragadja szívemet?
Mint húz magános helyre? mint ültet le? - sok
S nagy képzelődés és tüzeség mint fog el?
Mostan pediglen megkötöd magadat, midőn
Én hílak, hogy szállítsd meg ékesb húrjaid?
Ellenkezőleg bánysz velem: még e kevés
Tüzemet is elszéleszted; únalomra hozsz,
S nevetsz, ha tárgyát kedvem el nem éri - sem
Nélküled, oh lant! sem veled nem élhetek.

1803.

BATSÁNYI JÁNOSHOZ.

Hogy fő poeta fő poétriát vevél
Társúl az égtől, magam is örvendek, s ha még
Úgy tudna magyarul írni: meg nem mondhatom,
Melly vígaságot s tapsolást tennék. Kevély
Lenne vele honnyunk: s a kilenc múzsákat is
Fennyen viselni gondolom fejeket. - Minő
Magzatja lessz üdővel e párnak! csudát
Fog tenni. - Vígan éljete ti, nekem az
Órák közelget s bontogatja sátorom.
Amint jelented, kedves hölgyed Bécsbe hí,
S milyen kifejezésekkel! Én szót nem lelek,
Mellyel viszontag megköszönhessem. Nagyon
Sajnálom, hogy nem láthatom személyesen
Ezt a világnak új remekjét. Messze van
Bécs illy erőnek: Virt is ékes dombjait
Elfogja töllem s remete házamhoz szegez.
Itt a meghóltak társaságában öreg
Napjaimat olvasgatva vígasztalगतom.
A költemények (mert tagadnom nem lehet
Néha napi mulatságom) agg létemkor is
Váltig gyönyörködtetnek, Énéis kivált.
Ebből nagyobb rész nálam is magyar, de még
Tisztára nincsen írva. Most a tízedik
Könyv van előttem. - Jóllehet nyers vállat is
E munka megpróbálna; jóllehet becse
Seprőre szállott a magyar nyelvnek magyar
Hazánk fijaiban és kivált leányiban:
Csak végre hajtom, amihez fogtam. Talán
Még valaha feljő csillagunk; talán ezek
Helyébe jobbak kelnek, és hazájokon

Megszánakodván, visszafordúlnak megint
Ajakra, mellynek mássa nem találtatik,
Hogy úgy hajolna Virgil hatos mértékire.
1805.

NAGYOBB ELBESZÉLŐ KÖLTEMÉNY.

A KOMÁROMI FÖLD-INDULÁSRÓL.

Két Duna közt állott s föld-indulási veszéllyel
Több ideig megvitt várasnak gyászos elestét
Énekelem. - Múzsám! okait, jer, fedd fel előttem,
Mellyektől buzdíttatván a csillagos éjnek
Asszonya, talp-követ is megtörte, kihányta tövéből.

Erre Budát, Újvárt, Nagy-Győrt, Esztergomot, Egret,
S minden erősséget kezitől kard által elesni;
Arra saját seregét felkoncoltatni tekéntvén
Cinthia, fellobban, s az epével, haraggal alig bír.
Szívét legfőképp az emésztí, hogy annyi hadával
Mindég szembe szökött diadalmaskodva Komárom,
Sőt kőből egy lányka-személyt a fokra kimetszett,
Melly folyvást mutatna fügét a durva töröknek.
E dolog arra vivé, hogy azon várasnak utólsó
Romlásához üdőt, módot szomjúzva keresne.
Én, úgy mond, én, nagy Títán deli húga, s az éjnek
Éj idején legfőbb kormány-tartója, kihagyjam
Csúfoltatni vitéz törökim s magam ő velek együtt?
Én lemenő testvérem után valahányszor az égen
Megjelenek, s kocsimonn ülven, a földre lenézek:
Lássam ezen faragott gaz szajhát fittyeket hányni
Orrom alá? - Megadózik ezért, az egekre, pokolra
Esküszöm. - A bosszút mért nem töltötte hamar ki,
Mért halogatta kemény keze súlyját sok korig? halljad.

Nagy vendégséget rendelt a fényes egekben
Júpiter. Itt voltak minden főbb istenek, itt vólt
Cinthia. Vert-arany asztalhoz sorjába leültek.
Serlegeket töltött *Ganiméd*. Ételhez, italhoz
Fogtak; töltöztek. Sokféle beszédek eredtek
Nyelveiken; bájött a szóba Komárom is. Ennek
Nagyra magasztalván erejét és annyi csatákban
Ritka vitézségét a mindenek atyja, jövendő
Mind jobb, mind bal sorsát is fel kezdte fedezni.
E váras, mikoronn újabb századra kel, úgy mond,
Eggyzersmind fényes nevet, hírt fog nyerni magának:
Sok roppant házak, tornyok, szép rendbe-szedődött
Utcák ülik meg kebelét; a szőke Dunának
Asszonya lessz, mellyen fel-alá járandnak hajóji.
Itt tartand gyűlést a vármegye; lantos Apolló
Itt fog lakni szelíd múzsájival; itt fog ama nagy
Ignác magzatinak szék készíttetni. - Minémű
Épületre verik magokot! mássára találni
Nagy dolog: ezt nézvén, majd-majd szakad a szem utánna.
Még fényesb eggyházok: egész haza népe csudálja.

Ah, tündér hívság! melly szélvész támada! mit tesz
Eggy szem-pillantat! Vólt! nincs! hült helyje maradt fenn!

Nem tudták a vendégek mire vélniek e nagy
Titkot, s nem bátorkodtak megkérdeni, minthogy
Júpiter arcáját komorabbá tette. De vígad
E szomorú híren, s már tapsol *Cinthia*, látván
Hogy régen forralt mérgét valahára kitölti,
S így biztatja magát: Ne törődjél; bételik a te
Kedved is; a kölcsönt megadod. Terjedjen azonban,
Éküljön, piperézze magát, a csillagig érjen
Tornyaival; mikor ingyen sem gondolja, lerontod.
Ekközbenn a szándékot színeld el előtte. -
Folynak az esztendő; a másod' század is eljő,
S már fel van fényességgel készülve Komárom.
Akkor *Cinthia*: most van üdöd; csak rajta; hatalmad
Ismérted meg. Hegyes tetejét az egekre szegezte:
Rántsuk alá, verjük földhöz, vessük ki tövéből.
Hogy pedig elsüljön dolgunk, még társakat is kell
Híni segítségül, kik az álló földet alatta
Sarkából kinyomíthatják. Mondotta, s az hónál
Fénylőbb arcáját gyászló fátyolba takarván,
A vizek istenihez nagy széllal-lobbal elindult.

Éppen e korban mégyen vala nézni határit
A Duna sík hátán *Neptún*. Haja néki setét-kék;
Kék szeme; tündöklök szigonyos villája kezében.
A kocsiját, melly szép-fényes gyöngyházi szerekből
Készült, vízi lovak vonják: két lábok előlről
Lóláb formájú, hátul hal-farkhoz hasonlít.
A nap, elalkonyodott vala már, tengernek eresztvén
Tűz-lehelő s négyesbe-fogott paripáját: az est is
Kormos sátorait sűrűn kezdette felütni.
Neptúnnak szemeit meg nem csalhatta: feléje
Meglát távolról valakit közelíteni. Lógó
Gyeplőjét megrántja, s megáll: nézelli, de minthogy
Béfedezett a képe, ki nem tudhatja személyjét.
Megfordítja tehát lovait, s a partnak arányoz.
Ott termett amaz is. Titkos vendége kiségét
Észrevevé mindjárt, és: Hoztak az istenek! úgy mond,
Títán húga! hová? kihez? hozzám jössz-e? mi színben
Látlak? jaj, mi kevert e szörnyű gyászba? ki bántott? -
Ő szomorún visszála: Bajom, *Neptúne*, tudaklod?
S hát nem láttad ezen dölfös vár-fokra kiszegzett,
S engemet úntalanúl keserítő szüzet? Elég vólt
Eddig szenvednem! Kelj fel mellettem, hogy annyi
Nyelt keserű mérgem valahára fejére kitöltsem. -
Neptún erre: Tudom s bosszonkodom érte. Nem hagylak;
Mit kívánsz? - Illy választ vőn: Oh, édesem! önként
Észrevehetd. E rossz várást forgasd ki tövöstől.
Jó *Neptúne*, kitől, mit szenvedek, és ki? tekéntsed.

E csúfság, mellyet rajtam tett, téged is illet.
Elnyögiük? majd szarvat emel, s mind el fog apadni
Tiszteletünk a népek előtt. Melly sokkal adós már
Néked is e váras? Vizeden jár és kel: azonban
Fényes ajándékkal tisztelt-e vagy egyszer? adott-e
Eggy hálát? Esztendőnként ujjodra Velence
Gyűrűt von; szoktak másutt áldozni bikákkal:
E váras pedig annyi kegyes jó-vóltodot!... Hányszor
Nem büntetted ezért? de mi haszna? Vizednek özönje
Sem teheté jobba soha még. Hányd szerte, töröld el;
Föld-rázó neved; hogy nem hiú neved, add jelít itt is...
Így könyörög, megtóldásúl bő könyveit adván.

E szörnyű kérésre nagyon megdöbbene *Neptún*
És nem szólla soká: szavait, csak visszavehetné,
Már örömet megmásolná. - Sarkallja tovább is:
S hát így szánakodol rajtam? s hát így elhagyattam?...
S már sír, már mosolyog; dúl-fúl; hízelkedik; és, jaj,
Mennyire megy, mit nem tehet a ravasz asszonyi fortély!
Az végtére magát leghagyá köttetni, fogadván
Készségét, csak üdöt rendeljen. - Meglehet, úgy mond
A kérő, mindjárt. De, ha gondolod, elmegyek elsőbb.
S *Éolt* is, *Vulkánussal*, részemre kibérlem:
Mert tudom, hogy *Mávors* sem fog szunnyadni Komárom
Bástyájin, sőt elkövetend védelmire mindent.
Úgy fog lenni, felel *Neptún*: nem kisdéd erővel
Hajthatjuk meg ezen várast. Menj s társakat állíts.
Cinthia megköszöné, s valamint a tárgyra kilőtt nyíl,
A szelek országába repült, nagy bízta vezetvén.

Eggy nagy üres hegynek tetején ül *Éolus* itten,
Három-hegyű villát tartván. Benn a szelek egygye
Dörmögnek, durcáskodnak s küszködnek az hézag
Zára körül. *Éol* lecsitítja, s ha nékie tetszik,
Útnak ereszti, mikor tetszik, meg visszariasztja:
Másképp a földet, tengert [ők] öszve-kevernék,
S egy pillantat alatt a régi zavarba lenyomnák.
A minden-tehető mélységes üregbe rekeszté,
Tartván e kártól, s nagy dombnak alája borítá,
S tisztet adott, ki' hatalmától függnének örökké.

Akihez illy szót tett a Títán húga: szerettem
Éolom! a főbb méltóság, a mindenek atyja,
A szeleken téged kívánt országolni; tölled
Hallgatnak, jönnek, mennek szavaidra naponként.
Hogy földig megalázódtam, nem kétlem, ezektől
Hallottad, s mire kelt a büszke komáromi vár-fok. -
Már régen tudtomra vagyon, felel *Éolus*: ottan
Vesztéd el sereged színét. A szűzet is hallám,
Mellyet szemléltet bosszontásodra Komárom. -
Úgy van; s e szégyen-vallás indíta fel engem,
Hogy búmban hozzád jönnék esedezni, leszállván

Égi lakásomból, illy szennyes homályba borúlva.
 Vigasztald meg azért bús sorsomat, *Éole!* vedd el
 Régi gyalázatomot: nyisd meg barlangod; ereszd ki
 A zivatart-hordó szeleket; lázítsd fel az ocsmány
 Várra; ne kíméljed, mivel érdemes; hányd ki, terítsd el.
 Otthonn egy gyönggyel kirakott, szép, drága, királyi
 Pálcát tartok, ajándékul ezt néked adandom.
Éolus ellenben: Magamat nyertesnek alítom,
 Hogyha miben kedved tehetem, szárnyokra bocsátom
 Töstént a szeleket: te parancsolsz véllek ezentúl -
 S villájával az hegy tetejét oldalra feszíté.
 Nyílás lön: törekedve kiron az homályos üregből
 Mind az egész szél-tábor, erős szaladásnak akarván
 Adni magát; de legott megtartóztatja királyjok:
Africe, térj; térj meg, *Boreás*; csítt! senki ne zúgjon;
 A törvényt halljátok: Az ég szép asszonya lészen
 A veletek bánó; ha ki híven nem fog azonban
 Járnai parancsolatin, négy-hónapi tömlöcöt ül ki.
 Hallván a kiszabást, s mindnyájan *Cinthia* mellé
 Gyűlvén, velle megindúlnak. - Melly ritka sebesség!
 Míg szemedet két-háromszor felnyithatod, ők már
 Etna körül vannak. De mivel már jó-nagy üdö múlt
 A kétféle követségben, s komor éjtszaka lévén,
 Négy-öt csillag alig szolgált fényjével az égről:
 Nem tudják vala *Vulkánust* hol kéne keresni.
 E környül-állásokban megdöbben az asszony:
 Vajmi nehéz zabolán hordoznia társait! Eggyhellyt
 Állani nem tudnak; nyargalni, repülni születtek.
 Tűnjetek el, szelek! a törökök földjére vegyétek
 Útatokot; jobban ontódik azokra haragtok.
 Ím! mikor ezt mondom (mivel egy nagy mennykövet éppen
 Akkor pörölyözött *Vulkán*, atyjának, hat ágra)
 Felszóra ropogó szikrájt az etnai kürtő. -
 Errefelé, szelek! errefelé, mond *Cinthia*, jertek,
 Megleltük; csak hamar: kalaúz a szikra; csak erre! -
 Mint, mikoronn a sík téren jó-messze kitévén
 A tárgyat, fényes jutalom függesztetik annak,
 Aki legeslegelőre menend a pályafutásban;
 Híre repül, s törekedve nyomúl a nyalka legénység,
 S fenvén a zsákmányra fogát, az üdöre neheztel,
 Hogy rák-lábon jár; jelt hallván eggyszer adatni,
 Néki rikóltja magát, gyors lábait hányja, magától
 Félretaszítja futó társit, majd megszakad és a
 Terhes erőszak közt csordúltig elizzad: azonképp
 Zengenek a szelek és zúgnak s törekednek az ismért
 Szikra felé; diadalmat akar kiki nyerni futással;
 A nagy üvöltéstől harsogva zavartatik hegy, völgy.
Eur a többi között hopp-hírével általhasítván,
 A kirepült szikrát is erős futamattal eléri.
 Rajta, kiált, csak rajta, szelek! csak utánnam; ihol van

A kalapáló hely; nyomakodjunk ősze s rohanjunk
A szennyes vinnyébe. - Jelen van mindenik immár,
Csak *Zefirus* maradott el: ez a nagy s vastag homály közt
Egy kőszálhoz ütötte fejét, s szédülve lehibbant.
Mint víjják az erős katonák a várakat, olyképp
Ütnék az hév barlangra, de bé nem törhetik. Újra
Próbálják, de haszontalanúl; az egész hegy acéllal
Testesedett kőszirt, nem egyéb. Nem termenek itten
Zöld árnyékot adó ligetek, fű nem terem itten;
Itt madarat sem látni közelb; lehetetlen elállni
Forróját: még a szelek is borzadva kerülik
Óldalait. Ne csudáld: perzselt szárnyával aliglan
Térhete vissza *Notus*. Felemelt tetejére tekintve,
Hajszál borzasztó. Derekán nyílás vagy: a sas
Ott hord mennyköveket ki, mikor mennydörgeni kíván
Jupiter. E likból kirepül a szikra megintlen.
Ott terem a sok szél: ez üvölt, az fűtyöl, amaz zúg,
És *Vulkánt* átkozza, hogy el nem veszne kohóstól.
E kinn tett iszonyú zajogást benn senki sem hallja:
Csattognak, pattognak; egész Etnának alatta
Nagy kalapálás van. Még most is dolgozik egy nagy
Mennykőn a *Ciclops*-sereg. Ah, csúf állatok! egy-egy
Szem nőtt homlokokon; por, szenny megszállta pofájok;
Úl füstös nyakokon holt-szén pozdorja; szakállók
A sűrűn kicsapó szikráktól ritka; merő var
Csaknem egész vállig feltűrött karjok: az őrdög
Sem lehet éktelenebb. De temérdek-erőssek: az ülő-
Vassal lapta gyanánt játsznak, s otromba kezekkel,
Mint órjasok, egész hegyeket győznének emelni.
A fúvó gégéje körül egy része tüzet szít,
Erre vizet locsol a más rész pemetével; azonban
Donganak a ropogó szikrák, rozsdája lepattog
A meghevült vasnak; mikor hajnali színre pirúlni
Kezd annak feketéje, fogó szájába szorítják;
Verni viszik; könyökig feltúródzkodva, kerekbe
Helyhezvén magokat, felemelt pőröllyel az ülőt
Közbe-veszik, s rátett vasokat vékonyra kinyújtják.

A szelek, annyi futást, lótást elvégre megúnván,
Öszvetanácskoznak, mit kellene tennieik. Egyik
Ezt, más azt javasollja. Feláll, felfújja pofáját,
S véget vet *Boreás*: Ha magam ki nem olvasom, úgy mond,
E lyukból *Vulkánt*, itt a nyakam - és neki-futván,
Egy lehajolt s már megrepedett kőszálat acélos
Karjaival megölel, lehasít, s az üregbe legördít.
Az nagy zúgással s iszonyú zörgéssel alászáll,
S a pőrölyt *Steropes* keziből kirepíti. Szerencse,
Hogy nem törte fejét s velejét nem szórta szegénynek.
Félre szökik kiki, rémülvén e durva dologra,
És mikor így ejtik szózatjokat: Illyen, amolylan!
Ezt ki meré cselekedni? leront a kohba legottan

Más darab is. Már ez nem tréfa; szaladnak az izmos
 Vas-mivesek s lármát ütnek. *Vulkánus* azonban
 Bel kamarájában fegyvert rakogat vala rendbe.
 Ez, mikoron füle megcsendült, sőt végre meg is telt
 A közelebb-közelebb hallott zajogásra: letészi
 A munkát, s kifelé billeg; már jobbra, cibertes
 Lába miatt, már réce gyanánt, bal részre hajolván.
 És: Mi dolog? tudakozza kívül. Kibeszélik előtte
 A történt dolgot. Fel kezdte hevülni haragra,
 S csóválván dörmögve fejét: Megmútatam, úgy mond,
 Etnában ki parancsol. Hamar, kiki rajta; legények,
 Induljunk. Kiki pörölyt ránt. *Vulkánus* is ércből
 Öntött csákányját eggy fal derekába levágja:
 Ez két részre szalad. Maga mégyen előre vezérül,
 Társai fegyveresen követik, s a síkra kihágván,
 Tábori rendbe verik magokat. *Brontes*re hagyódott
 A jobb szárny, a bal *Steropes*re. Megáll a középben
 Bízattván a sánta király viadalra legényit.
 A szeleket töstént elfogta halálos ijedség,
 Főképpen *Boreást*; ennek még az sem jut eszébe:
 Fusson-e, vagy rekkentse magát. Kúrjongat azonban
 A *Ciclops*-sereg, és az eget bögéssel hasítja.
Cinthia sem járt így soha még, soha meg nem ijedt így:
 Mint a sárga viasz, fonnyad, gyötrődik, ezerszer
 Bánja hevesességét, seregére, magára neheztel.
 Szóllalljon? szégyen; vesztegljen? káros: az eddig
 Tett fáradságát könnyen elveszti, ha hallgat.
 Háromszor kezdé szóllásra bocsátani nyelvét,
 Háromszor lábát indítani: mindenik ízben
 A fásúlt nyelv s láb elhagyá. Mit tenne? Leránta
 A fátyolt fejről, s két fénylő szarva kitetszék.
Vulkán észre vevé, ki legyen; s, oh *Cinthia*! monda,
 Hát te vagy itt? mit akarsz? mért nyugtalanítod hazámat?
 Ellenség vagy-e? jer közelebb. Nem, nem vagyok, így szóll
 A vendég, véletlen eset bántásod: az eggyik
 Szél eggy kösziklába talált ütközni (setétben
 Tán soha nem járt itt) s nehezen tarthatta magát is,
 Hogy bé nem szakadott forró vinnyébe kövestől.
 Engedj meg nyomorútnak: alig mozog a nagy ütéstől,
 És elijedtében a kórság gyötri. Talántán
 Társaiban sincsen már élet, elannyira félnek.

Itt az egész kormos tábor kacagásokat indít,
 Sőt a sánta vezér maga sem tarthatja magát meg. -
 Van, mondván, otromba szelek, van üdötök, hogy illy szép
 Asszony védelmez: másként lett volna ma dolgok
 A kalapácsoknak; nem látott volna meg otthon
 Köny nélkül uratok, gaz, csúnya, goromba... De szent már,
 Szent a béke. - Mihelyt hallák e szókot: elhagyják
 A nagy ijedséget, s ím máris előre nyomúlnak
 Eggyenként, s a tábornak közepette sziszegnek.

S hát te miben-járó vagy, *Cinthia*? kérdi megintlen
Vulkán, mért zavarod mély csendességit az éjnek? -
 Ő közelebb bátorkodván a sánta királyhoz,
 S túlesvén *Boreás* dolgán, kibeszéli, miben jár,
 S már két istennel mit végzett volna. Továbbá
 Kéri: csatolja magát társúl, s indítsa kovácsit
 (Mint kikben bizonyos diadalmat várna) Komárom
 Várának rég-érdemlett és hosszas üdökre
 Nyújtódott példás pusztítására; ne hagyna
 Szégyenbenn a népek előtt egy égi királynét;
 Meg fogná mindég ezt ő hálálni; ne késnék
 A nagy egekre! piros hajnal-nyíláskor az ostrom
 Hogy meglenne. Nehéz nem volna kovácsokot innét
 Áltatenni: hamar s könnyen hátokra vehetnék
 Annyi szelek. - Könyves kérelmire szíve megesvén,
 S könytől ékesedett arcája' szerelme kigyújtván,
 Illy választ ada *Vulkánus* vendége szavára:
 Hogyha miben kedved tehetem, szolgállok örömmel.
 Légy nyugodt szívvel. Látom már jöni Komárom
 Vég pusztulását, mellyről a csillagos égből
 Szólla, jövendőlvén, az hatalmas *Jupiter* hajdan.
 Üssünk rajta tehát; soha nem viszi végbe, hogy ennyi
 Isteneken kitegyen: leverendjük. - *Cinthia* szépen
 Megköszöné. - *Vulkán* pedig a szaladóci szelekhez:
 Értettétek imént, úgy mond, mit bíza reátok
Éolus? Házamnál miket indítottatok, én is
 Böven értettem. Rossz párák! jóllehet éppen
 Érdemesek volnátok, hogy eltördelljem egészen
 Szárnyaitok, veletek gyengébben bánok azonban.
 Elmentek, valamint uratok rendelte, Komárom
 Vívására; mivel pedig Etna hegyére rohanván,
 Nálam is, éj idején, zendülést tettetek, íme
 Díjja kinek-kinek: hátatokon *Ciclopsimat* innét
 Ált'vizitek; *Boreás*, te gonosz! *Brontes* lova lésszesz.
Afrikuson Steropes, *Notuson* fog menni *Pirákmon*;
 Mások mások alatt fogtok nyargalni. - Kovácsok,
 Eszközököt bőven vigyetek magatokkal: az éles
 Fúrót, vas-rúdat mind szedjétek fel; ezekre
 Szükség lessz. Feles hordóban készen vagyon ott benn
 A megemésztő tűz, másban kénköre találtok.
 Nó, csak hamar. Szelek, arrafelé tudjátok az utat.
 Egy szívvel legyetek: kiki dolgát űzze vitézül;
 Addig senki ne merje magát haza vonni, javallom,
 Míglen tős-töviből le nem omlik büszke Komárom.
 Mondá. *Cinthia* felrándúl az egekre s világít.
 A szelek eltűnnek tüzes Etna mivessivel együtt,
 S már az erős vár nagy falait bámúlva tekintik.
 Vajmi sebesség ez! nincs mód kifejezni beszéddel:
 A viadalra felült húszár paripája futása,
 És a nyúlak után az agár szaladása csak álom,

Rákok vagy tekenyős békák lépései. - Nem fut
Így a tigris kölykeiért, a gyáva galambra
Nem rohan így az ölyű. Bár Júpiter hajtson utánok
Mennyköveket, nehezen fogják a mennykövek érni.

A Vág- s Győri-Dunák az holott magok' eggyes öbölbe
Kapcsolják, s kifelé futamodván itt is, amott is
Partjai, pompáson köz erővel mennek: hatalmas
Két szép vár egymás mellett kétféle vizeknek
Öszvecsatolt nagy karjai közt emelíti magát fel.
Szépségén vagy erősségén bámúljak először?
Trójai vár! ragyogó híred bélepte világot,
Engedj meg: náladnál is többet nyom ezen vár;
Eldöltél te, s ez áll, s bátor táméntalan haddal,
S több ízben kerekítettnek, s elvégre felőlle
Mást nem alíthatnánk, hanem hogy rabigára kerülend:
Mégis mint a föld ivadékait Júpiter égő
Mennykövivel leseperte s agyon-sújtotta fejenként,
Úgy az bátyájin kiszégezván ágyujit, és por-
S g'lyóbis-záporokat szórván, a rája felesküdt
Ellenség vívó seregét poklokra leverte.
Szűz: idegen nőt nem szenvedé férni magához.
Nemde jeles fényesség ez? rabságra jutottak
Más várak; te komáromi vár, csak uralkodol, önnön
Szittyai Márs munkája s magyar Bellóna remekje.

Ritkúlnak vala már a felhős éjnek homályji,
És a rózsá-hajú hajnal fel kezdé pirúlni.
Immár őrt állott *Neptún*. A partra leszállott
S jelt-váró *Zefirust* meglátja s magához idézi.
Ez töstént melléje repül, s hogy az Etna kováccsi
Éoliának egész seregével jönnek az ígért
Harcra s parancsolatot várnak mind tőlle, jelenti.
Jól van, mond az, igen jól van! - Menj ízibe s vidd illy
Válaszom: A szél-had költözzék által ezen vár
Alja felé; *Vulkán* seregét azon útba vezesd bé,
Amellyet készített vólt a víznek alatta
A török had. Tudod hollétét, mert jártad elégszer.
Végbe vivé *Zefir*. A *Ciclops* a földek alatt, a
Szél-sereg a vizeken jönnek. *Neptúnus* ezeknek
Ritka serénységén megörül; s már jöjjön akárki
Óltalmúl, úgy mond, szégyent fog vallani. Markos
Kézzel az ostromhoz, bátor szelek, hogy mikor a mély
Tengerből kikelend Títán s az egekre felhajtand,
Víg szemmel nézhessen alá, s szép húga nevének
Megsértése miatt e várat elhánnya tekéntse.
Így szólván, a szőke Dunán bévágja szigonyját.
S ím! valamint az ütő villám két részre hasítja
A kénkö-szerrel terhes felhőköt, azonképp
Válik el a tágas-derekú folyam: alja kilátszik,
A sok szél eggyeszerre leront az üregbe, keresztül-

Nyargal egész fenekén, szörnyen felfújja pofáját,
Rettentő zúgást s ordító harcokat indít.
Itt mélyen bukik, arra felüt: felpuffad egészen
A Duna; forrani kezd; tajtékzik; okádja fövenyjét.
Már ide, már oda dől, s hányódik: nyögnek elázott
Partjai, s a sok ütésektől szakadozva lehúllnak.
Fellövik itt az habok magokat, s fecskendik az égnek
Csillagos udvarait; másutt mélyebbre nyomúlván,
Plútónak kormos biradalmát csaknem eléri.

Etna legényjei sem késnek: közelítenek a vár
Óldalihoz, s beljebb-beljebb árkolnak alája.
Kénkövet hint ez, amaz tüzet üt; melléje kerülván
Némelly társaival *Notus*, a kénköbe repíti
A szikrát: fellobban az és bögéseket indít
S ordításokat. Azt vélnéd, hogy számtalan ágyu
Mennydörög, és, mivel útja szoros, nagy erővel alá s fel
Hátra s előre, keresztül és bal- s jobbra vetődik,
S amit elér, mindent leterít. Nézd arra kikelni
Trítont s *Cimmotoét*: egyik bástyára rohanván,
Fúrúkkal kebelét keresik. - Béfolydogal a víz
A fúrás likain: benn a kénköre szivárog
És tüzet ér; felgyúl az harag két öszve nem alkvó
Vad természetben: a tűzre viaskodik a víz,
Vízbe kap a fene tűz; szórják a kénkövet itt is
A szelek: a viadal szörnyen ordítva megújúl.
Scilla, kutyák ugatásaival, nem gyötri nagyobbban
A füleket, mintsem bántják a földnek alólla
Felveretett s el-messze-terült bóldogtalan hangok.

Főképpen *Neptún* áraszt veszedelmet az áadás:
Villáját forgatja; jelen vagyon itt is, amott is.
Mindent megszóllít, nógat: már szélre neheztel,
Már *Ciclopsra*, hogy a munkát nem fogja hevebben.
Önmaga sem sajnálja kezét: példával elől-megy,
Töltést bont, falakat szaggat; reng, reszket előtte
A természet. Azok még jobban néki-hevűlvén,
Mérgekben csaknem falják a várat: az egyik
Fal't *Steropes*, a mást *Brontes* megkapja, s azon van,
Hogy gyökeres töviből kifacsarja s ledöntse temérdek
Karjaival. Pörölyt zúdít más falra *Pirákmon*,
S elválaszt követ a kötől; egy társa meg ott a
Bástya-fokot temető talpából majd kifeszíti.
A föld is már öszve vagyon rongálva; keresztül-
Járták a fúrúk; teli van, mint rosta, likakkal.
Öszve van a szél, víz, tűz véle zavarva, keverve;
Irtózás a ránézés: már mélyre lehorpad,
Már feldomborodik; másutt elválík, okádván
A füstöt s hamvat; már öszvemegy; itt hegy, amott völgy
Kél, forrás fakad itt, a vólt folyam eltűnik ottan.

Nem győzvén ezeket többé szenvedni, sebessen
Megfordúl a föld s készül ágát is elhagyni.
És valamint, akit nyavalyák marconglanak, helyjét
Nem lelven, forgatja magát, s nyugalma kezének,
Lábának soha nem lévén, sok jajra, nyögésre,
Bögésekre fakad: szintűgy az, ezernyi sebekben
Fetrengvén, a rá felzúdult hármassal erőből
Megtördelt tetemét mindúntalan hányja. - Hatalmas
Isten! nyelvem s vérem eláll! - Nagy része hazánkknak
Megrendül egyszerre, s legott sok szép falu, város
Döledez, hull, omlik. De Komáromot éri leginkább
Minden részeibenn a mostoha sorsnak ütése.
Rázódik, lefoly a vakolás, szakadoznak az izmos
Csatlások, kövek a kőtől elbomlanak, ismét
Helyre-nyomattatnak, de megint az erőszakos és új
Rendülések után megfeszlenek: hullnak azonban
A fedelek, bálhajtások, falak; a sok halálnál,
Romlásnál egyebet nem látok, akárhova nézek.
A dőlt házak az utcákon fetrengenek. - A kárt,
Száz nyelvem legyen is, megfejtetni nem tudom; árnyék
A lett dolgokhoz képest mind, amiket hallasz.

S hát a várási nép, egek Istene! mint vagyon? Ah! nem,
Nem volt illy zokogás, illy gyötrelem, amikor éjjel
A görögök tűzzel, vassal Trójára rohantak.
Meg nem tudja magát e szörnyű fergeteg ellen
Menteni senki: veszély van előtte, veszély van utánna.
Mást ház, mást pitvar lenyom; eztet halála követte
A szűkebb udvar közepett, utcára futásban
Az véletlen agyon veretett. Valamint lepotyognak
A szörnyen rázott fákról a vackorok: úgy hullt
A falak oldaliról a mész, a téglák, kövekkel
Eggyütt, úgy omlott lábakra, kezekre, fejekre;
A keserű zokogásokkal zengettek az utcák.

Ah (néemlyek imígy szállalnak az égbe) nagy Isten!
Állapotunk melly sorsra jutott! hát élve leszálljunk
A földnek gyomrába? Ne hagyj elveszni, kegyelmes
Isten! jer, könyörülj rajtunk! állítsd meg az indúlt
S minden sarkaiból kivetődött földet! utólsó
Jajra ne hozz! harag-ostorodot szüntesd meg ez egyszer!
Ellenben mások sűrű könyveknek eresztvén
Megdagadott s véres szemeket, s kezek égre kinyújtván,
Ordítanak: Te se szánj immár, föld! nyílj meg alattunk!
Eltemetéd házunk, élelmünk; meztelen, éhes
Köldusságra hozál; megemészted annyi veríték
S gondok után keresett vagyónkat; atyánkat, anyánkat,
Kedves atyánk-fiait megöléd; föld, nyílj meg alattunk!
Vess véget nekünk is, halál! jőjj, minket is ölj meg! -
Némelly rész ladikokra szalad, biztosnak alítván
A vizet a földnél; rész a templomba nyomódik,

És, valamint, mikor a feketéllő záporok űzik,
Megsúnyznak menedék-helyekenn a gyáva galambok:
Arcra borúl, segedelmet kér; Istennek haragját
Kérleli; jobbúlást ígér. Szent gondolat; oh, de
Itt sincs bátorság, ah nincs! - Ím rengve megindul
Itt is az únszolt föld: a templom boltjai hullnak;
Esnek az óltárok; rázódnak minden harangok,
S húzók nélkül is szót kezdenek adni; ledőlnek
A sугár tornyok, s elvesztik az arra-fútókat. -
Melly ropogást hallok? tán András temploma! - Már nem
Látom! - Már eltűnt ez is! - Honnyunk éke leromlott!
Annyi sok esztendő terhes költségivel épült
Szent ház a porban hever! Hányd el, *Cinthia*, hányd el
Gyászodot; örvendezz: fel van forgatva Komárom! -
Mellyedben ércet viselő! te, kegyetlen, elég-e
A váras romlása? vagy azt ásítod, hogy illyképp
Dőljön el a vár is? Soha nem fogod eztet elérni!
Több szelet állíts még, több *Ciclopsot*; ezerszer
Több vize légyen még *Neptúnnak*; haszontalan: a vár
Állani fog, s a fokra kitett szűz, a te halálos
Ellenséged, akármennyit vídd, fittyeket hányand.

Úgy is lén: eldőlte ugyan feles házak ölében,
Őrei, nagy remegésekben, kapuját is elhagyták,
S amint híre futott, még a bástyára kiszegzett
Szűz is, ijedtében bágyadt kezit egybe meg egybe
Csapván, sírva fakadt, s koszorúját csaknem elejté
(Olly koszorút, amelyre sokan, de heába, törődtek)
Még is sarkaibann a vár érc-módra megállott.

E korban (vizsgálni magyar bástyájit akarván)
Jött e tájra vitéz Mávors, s itt állta meg elsőbb.
Barna-piross ábrázatbann; olly két szeme, mint két
Rettenetes villám; csillámló nagy sisak őrzy
A fejit, a derekát páncél; sarkára lehorgad
Kardja bal oldalról; ábrázza paizzsa Medúzát.
S szemlélvén maga várának veszedelmeit és már
Csaknem elomlását, nagy bosszonkodva felindul:
S ez mi dolog? ki mer itt, úgy mond, illy durva-parasztúl
Patvarkodni? Magyar Mársnak ki mer ütni leghíresb,
Legfőbbik várára? - jelenlétemre sem hajt-e? -
Ez ki lehet? - De mit értekezem, szerzője ki légyen
E szélvésznek? Igen víg, amint látom, az égen
Cinthia. Jól jut eszembe, miként. - Megválnak erősebb
Kettőnk közt ki leszen. Lássunk munkához. - Imígyen
Szólltában a várra nagyobb mozdulatok ütnek.
Ő sem henyéll: támasztja falát; lenyomítja, ha felkel;
Hogyha nyomúl, emelíti megint; tova, s erre meg arra
Villám-módra forog; tüzesen védelmezi; tartja
Karjaival s búsult szűzét biztatja: ne féljen.

Munkájába került *Mávors*nak is e dolog: a nagy
 Küzdésbenn ugyan izzadozott, de csak ő leve nyertes
 Mindeddig. *Neptún* feltett tárgyára nem érhet;
 Hasztalanúl csóválja fejét; a várba heába
 Önti dühösségét: *Vulkán* segedelme kifáradt,
Éol ser' gének megcsökkent kedve. - Tanácsot
 Tartnak azért, mit kellene még cselekednie, hogy vég
 Céljokat érthessék. - Kis üdő vártatva *Pirákmon*,
 Más-más vélekedést hallván, így ejti beszédjét:
 Én (bátor keveset tudok, oh *Neptúne*, deákúl)
 Így vélném a dolgot: ezen munkával, erővel
 Még *Plútó* birodalmát is ki lehetne rabolni.
 Héj! nem lessz e vár egyedül! valamellyik hatalmas
 Isten karja van itt: küldj kémet, lássa meg. Hogyha
 Megcsallak s csalatódok, hazug nevet hordjak örökké.
Neptúnus nevetett ezen új próféta kovácson;
 Ámde mivel jól és igazat mond néha bolond is:
 Próbát tesz s *Eurust* a várba kiküldi: sietve
 Nézné meg, s hozná hírvül a dolgot. Elindul
 Ez; s mikor a vár fokra szemes-vígyázva felhágná:
 Törbe került. Történetből ottan vala *Mávors*:
 Látá, megragadá s tüzesen faggatva: Te cinkos,
 És te pribék, úgy mond, hogy mersz itt járni? ki tette
 E zivatart? szólj, mert másképp éltednek utolsó -
 Jaj! mindent, felel az szörnyen reszketve, kivallok.
 Három az ellenség: tűz, víz, szél várad alatt van;
Neptún a vezetőnk, a szél-dandárokot *Éol*,
 A *Ciclops*-sereget *Vulkán* küldötte le. Szólgák
 Mit tehetünk? Le vagyunk urainkhoz kötve. Kimondom,
 Csak könyörülj: oka mindennek rossz *Cinthia*, három
 Istent ő vere fel. Kémül küldöttenek engem,
 Vizsgálám meg okát, e vár hogy tudna megállni
 Illy hallatlan erők ellen: segedelme ki volna,
 Aki megőrizné? Tereád gyanakodtanak. Immár,
 Égi vitéz! ha tudok többet, bár vesszek el. Oh, ne
 Bánts, az egekre! - Kinek *Mávors*: Mondjadsza nevemmel
 Kormányzótoknak: tolvajként, várat orozva
 Víni csekély szívnek jele; szégyen tölle s gyalázat.
 Hogyha személyje szerint kíván velem harcra kikelni,
 Nem bánom, vonjunk újjat. Jobb volna, vizére
 Fordítná gondját, szemeit, melly annyi temérdek
 Károkat önt a népre. Szabott rendére tekéntszen
 Jó *Neptún*: a várak rám bíztak az égtől,
 Ő vizeinn országoljon. - Vakarodjatok, asszony
 Rabjai! mert - - *Eurus* mint mennykő-csapta lefordul
 A vár-fok fölről, nem tudván, él-e, meghalt-e?
 Társai rémülnek; kérdik: mit láta? mi lelte?
 Felnyitván nehezült szemeit, kibeszéli remegve,
 Hogy s mint jára, minő válasszal jőne. Jaj, úgy mond,
 Inkább haljak meg, mintsem markába kerüljek

Újra. Tanácsosb lessz szaladásra - - Komáromi váron
Márs ellen nem lessz diadal: még végre, ha késünk,
 Itt hagyjuk fogainkat. - Elég, *Neptúne*, hogy eldőlt
 A szép város, elég. Istent minek ostromol isten?
 Mért akarunk *Márssal* vetekedni? Tetőlled ugyancsak
 Tartani fog, de velünk -! Mind eggyről-eggyig agyon ver. -!
 A szelek a *Ciclops*okkal csak elhúlnak ezekre,
 S nagy-szomorún kéri *Neptúnt*: nyújtatni ne hagyná
 A viadalt, s őket bizonyos vesztékre ne vinné,
 Mert meg nem fogná sem *Vulkán* néki köszönni,
 Sem pedig *Éol*. - Ez ígéken megdöbbene *Neptún*,
 S lassanként kijuhászodván gondatlan hevéből,
 Szégyenlé, hogy *Márs* várán eggy asszonyi szóra
 Illy dolgot követett; de viszont nem emésztheti gyomra
 A küldött választ. Így sérti becsültem? úgy mond,
 Így mer bánni velem kisebb létére - ? Kigyúlad,
 Csendesedik; s harcot, békét kívánjon-e? kétes.
 Végre megismervén, hogy vétett volna, pityergő
Cinthia kedvéért más országára rohanván,
 Amit senki talán nem szívelhetne; tekéntvén
 Azt is, hogy elfonnyadt a tábor kedve, s az ékes
 Városnak töredékeivel le fog ülni felindúlt
Cinthia mérge, szavát így terjesztette hadához:
 Jól forgattatok magatok, deli bajnokim! eldőlt
 A maga-hitt város. Fenntartand híre világon
 Rettentő nagy erőtöknek. Mit ohajthat ezeknél
Cinthia már többet töllünk. A várra neheztelt?
 A népet vertük meg. Igen, mert érdemes ez vólt:
 A vár ártatlan. Maga sem kívánna gonosszal
 Jámbort is büntetni, s tovább versengeni *Márssal*.
 Már haza. - - Nem kellett több szó: hátokra felhányván
 A szelek a *Ciclops*-sereget, szem elől elenyésznek.

(1777.)

DRÁMAI KÖLTEMÉNYEK.

DAFNIS. Pásztori játék.

FOGLALAT.

Dafnis, a pásztorok feje, új méltóságnak felvételére Esztergomnak eredvén, Révkomárom partján megtelepedik. Megsajdítván odaérkezését a pásztorok, örömmel kezdenek gerjedni, de hirtelen való elmenetelén megszorodnak.

A játszó személyek:

Tirzis, Mopszus, Dámétás, Ligidás, komáromi pásztorok.

Koridon, egy az esztergomi követek közül.

ELSŐ MEGJELENÉS. Mopszus, Dámétás.

M. Akit ezen réten fel-alá-járákálva magunk közt
Annyiszor emlegeténk, örök hálá légyen az égnek!
Hozzánk is bévette magát a pásztori rendnek
Ékessége: jelen van Dafnis. **D.** Az, akit ama völgy
Kéblébenn, emez hegy derekán zeng s hí vala sípunk,
Aki nevét már a madarak s erdők is igen jól
Értik, sőt tisztán ki tanúlták mondani: Dafnist
Már látják szemeink; Dafnist, a pásztorok ékét,
Kit, mikor a gyomtól felvett erdélyi legellőn
Őrizné szeretett nyáját, majd csaknem imádott,
Mint égből hozzája szállt nagy férjfiat, a nép;
S aki hasonlóképp, mikor a főbb pásztori pálca
Mások előtt őrá szállott Kalocsának határin,
Bétölté minden szegeit köz örömmel hazánknak.
M. E jeles ék mellett melly jóság s ritka szelídség
Fénylik benne, kinek tudná megfejteni nyelve?
D. Én a többi között nem győzőm benne csudálni:
Mint lehet, illy nemből lévén s illy nagyra felhágván,
A szó-járásbann alacson rendekhez is, éppen
Válogatás nélkül, nem tudván semmi negédet,
Nem tudván két-szint, olly nyájas? Nyelve valóban
Méhkaptár, melly megrakodott a gyenge virágok
Nagy gonddal gyűjtött édes mezejével. **M.** Én pedig elmém
Forgatván Dafnisnak az ő mindenre kiterjedt
Jóvoltán, a jó naphoz mérsékelem őtöt,
Melly valamerre megyen, sugárit szüntelen önti.

MÁSODIK MEGJELENÉS.
Mopszus, Dámétás, Licidás.

L. Jertek hamar: Láttok valamit. **M.** Fészekre találtál
Úgye? tojás van-e benne? **L.** Tojás! Hát nem tudod? egygy nagy
Úr vagyon aklunknál. **M.** Kinek híjják? **L.** Nem tudom, oh, ha
Látnátok? bezzeg. - Menjünk üdvözleni! **D.** Későn
Ébredsz fel Licidás: mi már üdvözleni vóltunk.
L. És engem nem vittetek el magatokkal!... Akarnám
Én is az ő kezeit csókkal tisztelni. **M.** De mindjárt?
L. Oh, kérlek, szaparán, amíg el nem megy. Előbb is
Mondjátok ki nevét. **M.** Nyájunk főpásztora, Dafnis.
L. Oh! Dafnis? nó hát jertek már eggyyszer. **M.** Ajándék,
Kis Licidás, van-e? **L.** Van; vagyon egygy bárányom, az anyja
Tegnapelőtt ellette: fejr, valamint az eső hó.
Azt a nénémme majd megfűsültetem, osztán
Tarka galandokkal fel- s felcifráltatom. Úgye
Jó lessz? **M.** És igen is jó lessz s a körmit arannyal
Nem jó volna talán -? **L.** Megfuttatom azt is arannyal.
Ez már tetszeni fog. - Dámétám! lelkem! az égre
Kérlek, vígy hozzá. **M.** Vidd el, töltsd kedvit. Azonban
Tirzist is bévárom; imént azt mondta, hogy eljő.

HARMADIK MEGJELENÉS.
Mopszus, Tirzis.

T. Hol van Dámétás? **M.** Csak mostan ment el. **T.** Hová ment?
M. A kised Licidás forró kérelmivel arra
Vette, hogy elvinné Dafnisnak elejbe magával.
T. Hadd lásson valamit s ismérkedjék meg: az ilyen
Kisedeket Dafnis főképp kedvelli. - Barátom,
E nagy vendégnek versed már kész-e? **M.** Csak elsőbb
Tudtam volna, hogy erre felénk fog jöni!... De most is
Lessz valamim. **T.** Lessz, mert gyorsabb a pásztori sípon
Nincsen határunkban. Micsodások verseid! - írni
Mind eggyről eggyig fel kellene бүkfa karajra.
M. Ezt bízzuk Dafnisra; miként gondolja, felöllök
Végezzen. **T.** Keljunksze tehát versekre. **M.** Te kezd el.
T. Mint szokták az apró madarak, rövid álmok elhagyván,
A kedves reggelt versengve köszönteni, hallja
A fülelő liget és vígan emelíti magasbra
Zöldellő levelit: szintúgy a pásztor is immár
Látván régen várt Dafnist, éleszti dudáját,
És dalait más-más hangokkal eresztgeti sípján.
M. Úgy meg nem szeretett a méh balzsamfüvet, amint
Gerjede a szeretet Dafnishoz bennem. **T.** Azonképp
Nem törnek kősóra juhok, sem kecske zanótra:
Amelleyképp ver szüntelenül Dafnishoz ezen szív.
M. E vígság melly messze terült, hallhaddsza s csudáljad:
A barom állatok is (vallyon ki beszéllte meg?) eztet

Észrevevék. Mindenkor ugyan kedvekre legeltek,
Mint tudod, e réten juhaim; de ma szinte tetézt
Vígóságok vala. Mert mikor a komor éjét elűző
Hajnal az égre kijött, s az határt meglepte mosolygó
Gyöngyeivel, bárányim ezen völgyeknek eresztém:
Ők pedig (halld, kérlek) mindnyájan játszani kezdvén,
Ím amaz hegy derekára sebes futamodva felhatnak;
Meg-megfordulván, számos csapatokra felosztják
Szép renddel magok. Itt egy rész megtürköl az hanton,
Lábait a puha pázsinton szaparán szedi más rész.

T. Én is imént e vizparton nyájamnak utánna
Ballagván, s fűvén hat s még fél likra kivésett
Nádamat, a nimfák seregét egy tölgynek alatta
Sok tréfás szatírok számával táncnak eredni
Szemlélem; füleim pedig, ah, melly kellemes hangzat
Csiklándozta! talán soha nem fogom hallani mássát.

M. Láttam tisztábban én is, mint annak előtte,
A kristály vizet árkában gördülni. **T.** Szememmel
Láttam farkasokat magam is takarodni mezőnkről.

M. Láttam ezen réten, hogy ecset módjára kivervén
A füvek önmagokat, friss étkeket adtak ihomnak.

T. Láttam halál nevelő bürköt pusztúltni tanyákról.

M. Mindezeket kedves Dafnis bélépte cselekszi.

NEGYESEDIK MEGJELENÉS.

Mopszus, Tirzis, Koridon.

K. Jó napot! **T.** Ennél már jobb nem lehet. Hát te miként vagy?

M. Honnan jössz? vagy hová szándékozol? Ül le, pihenj meg.

Egy kedves vendég - nem zengett híre füledben

Dafnisnak valahol? **K.** Millyen kérdésre fakadtál!

Nem vagyok olly jövevény. Nálunk, Esztergom határin,

Útat. **T.** Az áldott nap mosolyogva tekintse! ne légyen

Essőnek támadni szabad s felkelni szeleknek.

D. A föld illatozó kebeléből gyenge virágit

Fejtse ki, kellemetes szaggal szölgálljon az úton.

T. Éneklő madarak bal- s jobbról zengjenek, amíg

Érdemlett székébe jutand! - Elvégre, szerelmes

Dafni, szerencsés légy! fő méltóságodat érje

Más főbb méltóság! nevedjék híred az égig!

1776.

ZRÍNYI SZIGETVÁRÁNÁL. Szomorújáték.

Zrínyi Miklós a Szigetvárat ostromló töröknek sokáig vitézül ellentállván, minekutánna a váras az ellenségtől felgyújtaték, egynéhányad magával a várba zárkozott. Itt az élelemnek elfogyta s a tűznek a várra is elharapozása miatt, nem látván az óltalmazásához további reményjét, előhozatja rövidebb selyemköntössét és abba öltözik: kólcsoktollas és drága gyöngyökkel ékes kalpagját, mintha diadalmi pompára vagy nászra indulni akarna, fejére teszi; száz aranyat, melly az ötöt leverőnek jutalma lenne, nyom egyik zsebébe, a másikba pedig a várnak kólcseit. Kiválasztván azután a többi közül atyja kardját és az ellenségre kiütvén, készebb volt bizonyos halálra menni, hogysen életében a várat felengedni.

A játszó személyek:

Zrínyi Miklós, fővezér.

Botos, ezredes.

Ennek kiseded *fija.*

Deli, százados.

Alapi, Ezredes

Csontos, közkatona.

ELSŐ MEGJELENÉS.

Alapi, Botos.

B. Semmi reménységünk nincsen: már messze kirentott
A vár héjazatinn a tűz; sodródik az égbe
A füstgombolyog; a szikrák villognak alólról.
A környék-helyeket, valamerre szemünkkel elérünk,
Ellenség lepi: már ezelőtt eggy része megégett
A várasnak, más részét a fegyver elhányta.
A szükség mivel így kívánja, s reményleni nincs mást
Vég romlásunknál: nem jobb-e megadni magunkot,
Hogysen haszontalanúl - **A.** Hogy juthat eszedbe? Nem hajlik
Arra, tudom, soha Zrínyi. **B.** Kiben veti Zrínyi reményjét?
Mit tehetünk e ránk omló sok ezernyi töröknek?
E fene nemzetnek meg tudjuk-e törni dagályját
Illy kevesen, kiket (ámbátor még hátramaradtunk
Számptalan embereink elvesztéseknek utánna)
E váron futosó tűz-vész is fojtogat immár?
A dolog így lévén, fegyverben bízni bolondság.
A. S fegyvernél egyebet, meglátod, Zrínyi nem hallgat:
Azt, míg testében lakozik nagy lelke, sem e tűz,
Sem másféle veszély keziből ki nem ütheti. **B.** Bízék
Már a fegyverbenn, ő lássa, ha kedve van; ámde
Mi, kikben nem aludt el az ész, sem csába dühösség,
Sem botor harcra vonó szeretet nem uralkodik, e vár
Elrongyolt falainn adjunk ki. Haszontalan ójjuk:
Nincsen erő, hatalom, melly megtarthassa kezünkben.
E szörnyű lángot lehetetlen elóltani. Minden
Élelmünk oda van. Vassal fog-e tartani vallyon?
Adhat-e vallyon italt a tűzből Zrínyi? Mi haszna

Éltünknek letevésével fellyebbre nevelnünk
 Romlásunk súlyját? Ha le fog kaszabolni török kard,
 Vagy porrá teszi megfonnyadt testünköt ezen tűz,
 Ah, kérlek, mi gyümölcsöt hozand fájdalmas hazánknak?
A. Szószaporítás ez; s hozzá tedd azt is, hogy ilyen
 Szóllásod s az hited, mellyet kéjeredre fogadtál,
 Felbontása, fejed nagy kárba keverheti: Zrínyi
 Ellenségnek, hitét bontó szökevénynek alítja
 Mind azt, aki Szigetvárát feladatni javallja.
B. Megtartottam hitem, valamíg ez vár vala; mostan
 Ez nem vár, hanem egy temető, mikor a bel helyekre
 A nagy tűz bétörte magát, s csak rongy falak állnak
 Már egyedül. Óh! nem kívánok várat, hanem csak
 Sír-halmot feladatni: s miért szegem ezzel hitem meg?
 E perzselt falakért, hogy véretem öntsem, elóltsam
 Életemet, millyen törvény kötelezhet? **A.** Az elméd,
 Mint a bús tenger, felzajdúlt; semmi tanácsra,
 Okra nem hajt. **B.** Melly okra? **A.** Talán azt gondolod, hogy nincs
 Zrínyinek ez, valamit mondasz, tudtára? Barátom!
 Őtöt már magam is kértem s úgy kértem, hogy érces
 Szíveket is másutt meggyőzött volna beszédem.
 Most jött még egy gondolatom. **B.** Mondd, mondd ki, talántán
 Még valamelly úttal-móddal csak megtöri Zrínyi
 Szíve keménységét és mindnyájunkot halálra
 Nem fog vetni. **A.** Felénk közelít kisdéd fija. Zrínyi
 Ezt ön két szemnél inkább kedvelli, mivelhogy
 Kisdéd testében bajnok s nemes ősihez illő
 Nagy lelket szemlél. Hogy ezen táborba jöhessen
 Atyjával, maga kérte s gyakor síralmait öntvén
 A gyermek, s több mint gyermek, megnyerte. Fijához
 Indulatja ha nincs éppen megfojtva, ha még foly
 Emberi vér eriben, sőt gyűlölségre nem hajlott
 A szeretet: meg fogja talán lágyítani szívét
 Ártatlan magzatjának kisdéd kora. **B.** Bölcsen
 Mondod, az Isten adá nyelvedre. Hogy atyja tanácsát
 Felforgassa, nagyon esedezvén? **A.** Úgy vagyon. **B.** Amíg
 Élni fogok, néked köszönöm mindenkor, hogy élek.
A. Szt! már itt vagyon a kisdéd. **B.** Csak rajta: ha szép szó
 Nem fogná, haragost sem kell kímílleni tőlle.

MÁSODIK MEGJELENÉS.

A fiú és a vóltak.

F. S hát így kell az üdöt itt töltened, (*Botoshoz*) amikor a láng
 A várnak minden fedélt megszökte, s az óltás
 A több férjfiakat gonddal, munkával emészti?
 Ember vagy magad is! (*Alapihoz*) S így kell serkennetek úgye
 Édes hazátoknak védelmire? **B.** Marcona gyermek!
F. Csúnya dolog! töstént az atyámnak megviszem. **B.** Egy szót
 Mondok Zrínyi! **F.** Ne mondj nékem; nincs nyelvre, segítő

Kézre vagyon mostan szükség. **A.** Hallgass meg. **F.** Heába.
Most nem; az ellenség bezzeg nem hivalkodik. És te -
B. Három szóra fülelj. **F.** De csak három szóra sem. **B.** Hasznos,
Amit - **F.** Hazánknak? **A.** Igen s főképpen néked. **F.** Ha hasznot
Hajthat azáltal hazánk, örömet fogom hallani. Menj te *(Alapihoz)*
A felgyúlt várhoz s láss védelméhez azonban.
B. E dolgot ketten főztük, kettőnkre figyelmezz.
F. Mondjátok ki tehát röviden. **B.** Bűnk egy oka, Zrínyi,
Ah, nyomorúlt gyermekeske! te vagy: sírásra miattad
Indúlnak szemeink. **F.** Énrajtam sírtok? - eleddig
Férfi, vitéz szívet gondoltam bennetek. **A.** Illik
Férfihoz is sírás igaz okból. **F.** És mit okoztok,
Hogy rajtam könyveztek? **A.** Okát, ah Zrínyi, ne kérdezd,
Hát ha pogány kelevéz hevitől e gyenge virágszál
Illy zsenyéjében már elfonnyadna? **F.** Minémű
Gyenge virág? **A.** Te vagy az, kit üdőnek előtte lekoncol,
Vagy tűzzel megemészt a kontyos tábor, ha jókor
Nem veszed észre magad? **F.** Rajtam nincsen mit, hazátok
Vég pusztulásán van mit könyveznetek. **B.** Hogyne
Szánálak, kérlek, mikor e szép termet, ez ékes
Arca homályba merül: mikoron, mint annyi ragyogványt,
Két szemeid befogja halál; és ami keservesb:
(Majd megöl, említvén, a fájdalom, engem is) e szép
Testnél szebb lélek, melly használhatna hazánknak,
S méltó volna szerencsésebb folyamatra, világtól
vég búcsút veszen! **F.** Van-e hát szebb állapot, hogysem
Ontani vért haza kedvéért? Hallottam atyámtól,
S több ízben, hogy az harc közepett, a vérrel elöntött
Táborhelyenn akar életitől megválni. **B.** Valóban
E nagy szót nagy atyád igazán mondhatta magáról;
(Mínthogy karjaiban bízik s le sem omlik elősször,
Hogysem ezer törököt Plútóhoz előre leküldjön)
Ámde te, gyenge vitéz, e kisdéd testtel. **F.** Ezen kis
Testben nagy lélek lakozik. **B.** Viadalra kimenni,
Ah, nem elég nagy szívvel, erőt kell tóldani hozzá.
Gyenge kezecskédben nincsen mit bíznod, erőtlén
A vívásra. **F.** Ha nem tudok harcot győzni, viselni
El tudom a sebeket: kész, kész megnyílni sebekre
E kis melly. **A.** Nem félsz? **F.** Mit mondasz? Zrínyi remegjen
Ellenség kezitől? Ez ugyan szép volna! **B.** Be könnyen
Szóllasz! Mársnak még igen isméretlen előtéd
Ábrázatja: nem így fogsz gondolkodni, midőn gyors
Íjjal, hegyes kelevézekkel zúdúlva reád ront
A vad, otromba pogány; mikoron villogni fog a kard
És vékony nyakadat közel éri. **F.** Mit? ott leszek én is;
Megválík. De te már egyszer szándékosat add ki.
B. Kérelmeddel atyád meg fog győzetni, reménylem.
F. Úgyde mivégre? **B.** Hogy e várat (melly mennyire meg van
Rontva, magad látod) bizonyos tukmával, ürüggyel
Adja fel és együtt teveled szabadítsa magát is.

F. S ez ki tanácsa? **B.** Miénk. **F.** Tí vagytok mesteri ketten?
A. Úgy van. **F.** Akasztófán fogtok szellőzni ma ketten.
B. Mit mondassz? **F.** Otromba tanács! s hát ennyire jött-e
Már lekötött hitetek? most mindjárt - **B.** Zrínyi! csak egy szót.
F. (Életeket féltik nyomorúltak). **A.** (Az atyja sem illy vad.)
Jót akarunk, kérlek, s nagy jót népünknek, hazánknak.
Nemde jövődöben ügyét felfogni s határit
Killyebb kívánnád fegyverrel vinni? **F.** Valóban
Kívánnám. De hová tárgyznak mindezek? Engem
Szóval heába ne tarts. **B.** Szóval nem tartalak; arra
Kérlek, hogy egy kérdésre felelj, nem bánom akármit
Tégy azután. **F.** Nó, mondd ki tehát. **B.** Nem lángol-e szíved
Arra, hogy e fene nép földjét elnyerjed üdövel,
És Magyarországnak terjesszed határit? **F.** Ha módom
Lenne, dehogy múltatnám el! **A.** De heába való lesz
E szép gerjedezés, ha kegyetlen atyádnak elindulsz
Tetszésin, s le nem hagysz a megvívásnak hevéből.
Most halsz meg, kit fegyverbenn ért vólna halálod.
Lészen üdő, mellyben megvervén a török hóldat.
Szebben halhatsz meg, mellyben nem ontatol ingyen,
S ten kezeiddel fogsz sír-halmot emelni magadnak.
F. Hol leszen, mikor emberi kort érendek, az ádász
Ellenség? **A.** Nem lessz annak soha vége, ha még száz
Eszkendőt élnél is: elég fog jutni belőlle
Itt is, túl is. Eredj a barnúlt tengerig, ott sem
Éred végit: ezen tenger sem vetheti messze
Honnyunktól a durva pogányt. Két részre repeszi
A földnek derekát szűk tengeri torkolat: eztet
Áltfutván, ellenséget fogsz látni megintlen.
F. Melly örömet megtördelném e népet! **A.** (Az horgot
Már befalta.) Meg is törnéd, és a te kezédben
Van már is, csak atyádat hamar vedd arra beszéddel,
Hogy még életben megtartson téged. **F.** Örökké
Meg nem haló hírnévre, tovább még élni szeretnék
Én magam is, mert, megvallom, kezd égni jövőd
Nagy nevezet kívánságtól már szívem egészen.
Ámde felöllem az ég mást végzett: édes atyámnak
Abbann áll akaratja, hogy itt helyt álljak, halálra
Elszánván fejemet. **B.** Maga nagy neve, híre szelétől
Magszédítettén, kíván illy dolgot. Eszébe
Nem juttatja, minő hasznok termendenek élő
Gyermekeiből; ha meghal, melly kár követendi hazánkat.
F. Véled-e, hogy valamit tudjak vele végzeni? **B.** Benne
Kétséged ne legyen, te kivetkeztetheted őt
Fegyveriből, te keménységét megtörheted. **F.** Éppen
Errefelé közelít. De minek siet annyira vallyon?
B. (Jó rendben vagyon a szénánk; már lépre fógodott
A gyermek. **A.** De miként nyeri meg kéréssel az atyját?
Tartok tőlle.) **F.** Sebes léptében, nem tudom, hogy mit,
Ah, de nagyobb dolgot forral.

HARMADIK MEGJELENÉS.

Zrínyi a katonákkal. Deli, Csontos és az előbbiek.

Z. No csak ízibe; rendbe

Verjétek magatok. - Már hallgassátok utolsó
Szózatimat. Közelít a végső pálya: kiterjed
Várunkon az emésztő tűz, hordoztatik a szél
Szárnyaitól, akadályt vet még lábunknak is a füst.
Minthogy nincs módunk már óltalmazni magunkot,
Harcra! Török tábor köllő közepére!- Letésem
A kardok közt ellenség vad vérivel hintett
Lelkemet. Én példám serkentvén bennetek - **F.** Isten
Tartson, kedves atyám! **Z.** Fiam! ah, mint sebheti szívem
A te jelenléted! Még azzal kelle tetézni
Kínomat, hogy fiamat velem együtt lássam halomba
Vágattatni! **F.** Halálra sietsz most úgye? **Z.** Halálra.
F. Engem is a szélvész ki fog irtani? **Z.** Téged is, édes
Gyermeke! Ah nyomorúlt atya! **B.** (Jól kezd menni; hanyatlik
Máris.) **Z.** Ha nem lelt volna helyet kérelmed előttem,
Gyenge virág esztendeiden most férjfi koromban
Nem könyvezne szemem; de mivel csuszamodni találtam
S többé lábaimat nem tartóztathatom, e bal
Sorsot is elviselem. Jaj, mint keserítet halálom!
F. Mit fogsz tenni? **Z.** Fiam, meghalok, magad is velem együtt.
Ah, mit mondok! Ez ártatlan vért ontsa pogány kéz!
Magzatomat lássam felkoncoltatni! **B.** (Siessünk,
Míg le nem üllepedik forrója.) Mit háborog elméd?
Mit keseregsz? ha miben vétettél, nemde tanáccsal
Helyre vihetd? **Z.** Nincs semmi tanács, melly rajta segítsen.
A. (Zrínyi! A *fiúhoz*.) **F.** Tehát nem volna helyesb e várat od'adnod.
S így engem, magadat, s ezeket nyilvános haláltól
Megvédelmezned? **Z.** Nem, lelkem gyermekem! ah, nem!
Tisztességem az életnél többet nyom előttem.
Vaj! mi gyalázatos hír terjedne ki Zrínyire, hogyha
Ellenségének könyörögne? **B.** De látod-e, hogy már
Minden részre levert mindent a fergeteg? **Z.** Úgyde
Állunk mi mégis. **B.** Mint vágó-székre menendők.
Z. Testünkkel, de nem hírünkkel. Megszűnni felöllünk
A nyelvek sohasem fognak. **A.** Te, halálra nem hajtván,
Hogyha nevet s tartós hírt kívánsz nyerni világtól,
S illy veszedelmekben vaktába sietteted órád;
E gyermekeske mit érdemlett, hogy elóltsad örökre
Életit? **Z.** Hogy töllem született, illy tisztos halálra
Érdemes. **B.** Úgye? tehát farkas-kasza bére? Fijának
Nyíló-félbe jutott idejét így metszi le Zrínyi?
Z. A tisztességet szerető szív, a deli virtus,
A szeretet, mellyel le vagyunk kötelezve hazánkhoz,
Úgy kívánja. Tehát van-e díszesb állapot, hogysem
Illyen üdőt az hazának imígy áldozni kell? **B.** Inkább

Eltemeted most azt az üdőt, amellyet elérvén
 Fegyverben tölthetne a magyar földünket erővel
 Védelmezhetné. Szemiből is látni, hogy Isten
 Több dolgot kíván őtőlle. **Z.** Ha többet, adand ő
 Módot is egyszersmind megtartására. - Siessünk
 Mindnyájan, valamerre talál intézni szerencsénk.
A. Ezt csak halálra veted, ki magáért senkinek ellent
 Állani nem tud? **Z.** Elég, ha meghalni tud. Ah! de lakol majd
 A török érte. Fiam! fogadom, kettőnknek elestét
 Érzni fogja. Szigetváráról önmaga sem tud
 Olly fennyen ítélni talán, amennyit ezen két
 Áldozatért fizetend. **F.** Hogy még viadalra keményebb
 Nem lehetek! Mint vagdálnám! **Z.** Megvini ha nem tudsz,
 Tartsad elég szépnek lábról leveretni hazádért,
 S ontani véred atyád láttára. Nagy ősid előtt melly
 Kellemetes léssesz! melly vígan fognak ölelni
 Tégedet! Oh Isten sebemet kettőztetted? egyszer
 Elvesznem nem elég? Szenvedjek-e másod halált is
 Ennek halálából. De nem hathat egekbe keservem!
 Vagy nem igazság ez töllök, vagy főnemes elmét
 Tartanak énbennem. Törvényteleneknek alítsam?
 Vétkezném s iszonyúképpen. Már vess ki fejedből
 Minden félelmet, fiam! eggy rövidecske halálnak
 Hosszas, sőt örök hír és név lessz zsóldja. **F.** Bocsáss meg,
 Édes atyám! ha hibát tettem, s a békekötésre
 Hajlani látszatván, vétkezni találtam előtted.
 Megcsalás oka vétkemnek, nem félelem. E két
 Férjfi taníta reá, hogy védelmezzem haláltól
 Gyenge korom: feladák szép szóval előmbe, kinyújtott
 Éltemből mi derék haszon áradhatna hazánkra,
 Engem melly zengő dicséret fogna követni
 Mindég s minden helyen. Vígy ellenségre, dsidák közt,
 Kardok közt bátor szívvel s örvendve követlek.
Z. Észrevevém, hogy nem magad elméd szólna belőlled.
 Zrínyi sajátja, fiam! másképp ceklére vitetni
 Nem szenvedni magát, hanem a nagy névnek elejtő
 Színivel. Ismérem deli szép erkölcsidet. - Illik
 Néktek, alátermett lelkek, bűnhödnötök immár
 E rút vétkeitekért, kik az országtoknak adott hit
 Szentségét feltörtétek, s a gyermeki kornak
 Illy cinkos-ravaszúl igyekeztetek ártani. **A.** Csinos
 Álarcába minek kell öltöztetned ezen vak
 Merészségedet? Aki fejét nyilvános halálra
 Felteszi, nem bátor szívű, hanem oktalan. Illyképp
 Vini meg? Ez legalább (magyarán mondjuk ki) dühösség.
Z. Légyen az; illendő hozzám illyféle dühösség.
A. Ámde kegyességgel tartoznál lenni fiadhoz.
Z. Többel hazámhoz. **B.** Ez életből önn atyja kitolja
 Magzatját? **Z.** Azt elvehetem, mert töllem adódott.
A. És fegyvertelenül...? **Z.** Az fog mondatni felölle:

Hogy még kardot sem birván, kedvellte hazája
 Úgyéért felszánta magát. S nem díszes halál ez?
 Ámde tanácstokot is részint bevészem: az égő
 Várról már leteszem védő kezem, általadódnak
 Kólcasai, s még ez nap töllünk áltkelnék az esküdt
 Ellenség kezihez. **A.** Követül ki megy által azokkal?
Z. Énmagam. Hozzátok szaporán a kólcsoakat. **B.** (Ezt nem
 Véltém volna.) **Z.** Legyen készenn a cifra, menyegzős
 Köntösöm is s együtt az atyámnak kardja. **B.** (Barátim!
 Részünkönn a győzedelem.) **F.** (De mivégre hasonlott
 Így meg atyám?) **A.** (Már meggyőztük szavainkkal atyádat.
 Most ékíti magát, hogy ezen vár kólcsoival útnak
 Indúljon.) **Cs.** (Mit mond! hírét, nagy tételit ezzel
 Megmocskolja.) **D.** (Kis ember lessz, ha felengedi Zrínyi
 E várat.) **A.** (Micsodát? meg kéne köszönnötök e jót
 A kegyes Istennek, gonosz háládatlanok!) **D.** Ah! Mit
 Gondolsz? hát illy csúfot téssz oh, Zrínyi, magadból?
 Így megijedsz elvégre? magad léssz általadója
 A kólcsooknak? Ezen köntöst avégre veszed fel,
 Hogy magadat jobban kellesd a durva töröknek.
 Akire fegyverben rettegne tekinteni, s aki
 Minket felszedvén a vér-pállyára, szavaddal
 Felbuzdítottál, hogy mindenféle veszéllyel
 Szembe viaskodnánk? Valameddig ezen karok élnek,
 Amíg kardot emelhetnek, valamerre parancsolsz,
 Ott termünk. **B.** (Agyafúrt) **Z.** Rosszúl gondolkozol: e szép
 Öltözetek diadalmaimat szépíteni fogják.
D. Oh! feladásoddal diadalmaskodni? **Z.** Barátom!
 Hogy rám semmi panasz ne lehessen, tudja meg aztat
 Minden, hogy a vég órához készülök: ez ékes
 Öltözetem víg elmémnek jele, bélyege. **B.** Mit mond!
 Ah, mit mond! **Z.** A kólcsoakat én (de halálra menendő)
 Én viszem ált. Valamíg a nagy Duna szöke vizével
 Öt-rét a feketés tengernek ölébe legördül:
 Míg Magyarországnak széljin Beszkéd hegye fennáll:
 Ellenségének soha Zrínyi nem enged. Elejbe
 Illy piperés készületben indulok, előttem
 Nem lévén soha szebb, sem kedves atyámnak előtte
 Most már jöjjön az ellenség s verjen ki Szigetből.
 Míg fel nem nyílik mellyünk, nem nyílik elébb fel
 E kapu: testünkön kell annak, társaim, útat
 Vágnia: fegyvertől hamarább elválík ezen test,
 Mintsem ezen kapu. Míg pihegek, ki nem húzza kezemből
 A török e prédát. Ezt én melly nagyra becsüllöm,
 Lássa világ. Ezt életemenn adom, eztet utólsó
 Csepp véremmel hagyom. Legfőbb dícséretem ez lessz.
 Életeket mások terjesszék számos üdökre;
 Róllam halál szölljön, (s szöll is, tudom) hogy ki, mi voltam;
 Élni halál által fog az én nevem. Hozd el *(a szolgálóhoz)* atyámnak
 Kardját. Kedves atyám s próbált kard, légy velem! ah melly

Ékes halálra viszem szép életem édes hazámért
 Illy híres követőim közt! - Te szerelmes atyámnak
(veszi az atyja kardját és megcsókolja)
 Minden vólt veszedelmeiben hív társa, szerencsés
 Megvédője, török vérbenn olly sokszor elúntig
 Megferedett kard, üdvözlégy! most úszhatol ismért
 Vérbenn újra: török nyakakon lehet üznöd előbbi
 Vérengzéseidet, s mikoron le fog hullani Zrínyi
 Lábairól, megnyughatnod mellette! Cs. Mitévő
 Léssz ez arany pénzekkel? Z. Bérül *(veszi az aranyat)* fog ez annak adódni.
 Aki paraszt kezivel leverend: hírlélni ne merje,
 Hogy vérem nyereség nélkül ontotta ki; bátor
 Még csak az is nagy bére leend, hogy rajtam erőt vett;
 És ha talán kíván örök esztendőkre menendő
 Hírt: örvendhet azon, hogy Zrínyit vágta le. Menjen.
 Menjen ezen vajúdott két szív *(Alapi és Botos)* könyörögni pogányhoz
 Életért. - Ti, ti vagytok deli férjfiak, oh hív
 Fegyveresim, kik véllem hazánk védelmire kelvén
 Márs vérző mezeinn éhségre, melege, hidegre,
 Szomjúságra s kemény munkára tanúztatok. Íme,
 Mellyet fegyverrel keresünk, a tárgyat elértük.
 Míhozzánk vallyon becsesebb név férhet-e, mint az,
 Mellyet szül a bátor halál? Nyalogassa pogány kard
 Vérünköt, csak másoktól szünjön meg. Hazánknak
 Életet így szerzünk s örök hírt végtére magunknak.
 Rajta vitéz magyarok! magam ím legelőre menendek,
 S méltóságos halált keresendek ezernyi sebek közt.
 Boldog az ollyan szív, melly a vad halálra nem hajtván,
 Élétével soha meg nem haló hírt szerzeni, legfőbb
 Kíncsének, nyereségének gondolja s előre
 Már terjeszti nevét az örök századra. - Hazánkért
 Édes hazánk földjén szállunk szemközbe halállal.
 Mit várnánk egyebet? - Nagy dolog látszik az ég is
 Minékünk ígérni; magam sem tudhatom, hogy mit.
 Arról minden üdő fennyen fog szóllani: hogy bús
 Honnyunk támogatásáért éltünköt halálra
 Önként, nagy bátrann és bajnoki módra kitettük.
 Meg nem irigyli hazánk *Deciust*, nagy Róma, tenéked:
 Részünkről annál főbb lészen az érdem, hogy itten
 Többen vannak azok, kik nyilvánságos halálnak
 Merték életeket szentelni. - Tekéntse meg a menny
 E feles áldozatot! - Magyarország ügyire mindég
 Gondviselő mennybéli nagy Úr, még akkor is, amelly
 Korbann, Istennek téged nem vallana népünk,
 S még köveket tisztelne, miket fogsz tenni ma véllünk,
 Amikor híven szolgálunk, segedelmedet híjjuk?
 Hogyha talán országunkot csak elhányja török kard
 Hogyha haszontalanúl omland e vérpatak; hogyha
 Már ki van adva, hogy elveszünk: jobb lészen ezen nagy
 Romláshoz nyomorúlt testünköt csatlani s dőlő

Édes hazánk megnyílt sirjába teríteni, mintsem
 Élni tovább s pusztulását szemlélni. De jobbat,
 Jobbat rendel az ég! E föld illy vérrrel itatván,
 Tartandós koszorút fog szűlni s tenyészni borostyánt.

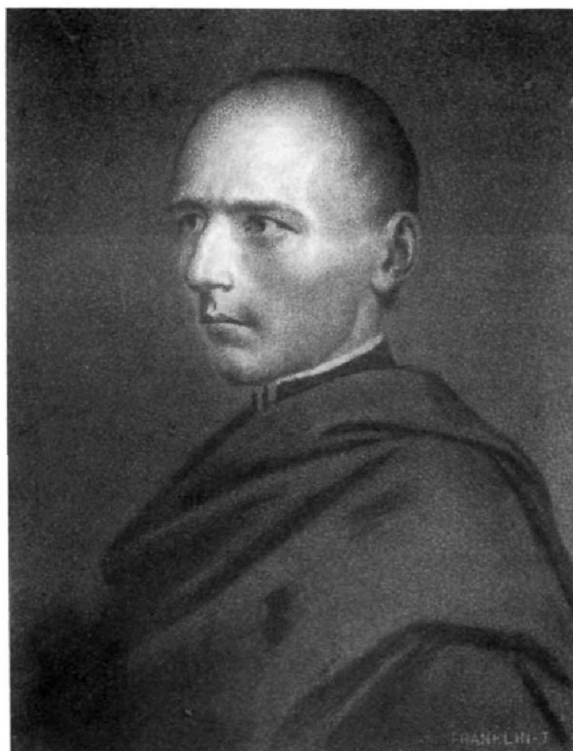
B. Oh példás, oh ritka vezér! az egekre, bocsáss meg, *(térdre esik Alapival)*
 Rút ijedelmünköt tehetős szavaiddal elűzéd,
 Mellyet ránk vont vólt az halálnak mostoha képe.

A. Ez nem mi vétünk, hanem a természet hibája,
 Melly mindnyájunknak nem tudta te szívedet adni.

Z. Vétketeket, minthogy bánjátok, elengedem én is:
 S minthogy nincsen üdöm, hogy megbüntesselek: íme
 Amit ajándéknak neviben vennének akárhol
 A nemesebb lelkek: felséges halállal adóztok
 Mindketten, hogy az elmétek mosdjék ki mocsokból
 A török és magatok vérében. **B.** Hogyha megengedsz,
 El fogják kezeink e mocskot törlni. **Z.** Nem mást
 Kívánok. **A.** Kedves veled élnünk, kedves elesnünk
 S honnyunkért lelkünköt - **Z.** Elég. *(Felkel Alapi és Botos.)* Tartsátok haszonnak
 Élteteket megvetni, vitéz hírt venni halálon,
 És a vér-piacon velem a szép tárgyat elérni.
 Légy követőm, fiam! **F.** Édes atyám! vígadva követlek.
Z. Kedves hazám! fáradságom fő s egy oka! néked
 Áldozom ártatlan csemetém: ah, légyen előtted
 Kellemes áldozat, úgy valamint síralmas előttem!
 Már hozzátok elő fejem ékességit. *(Ezt felteszi.)* Halálunk
 Napját szintúgy kell nekünk vígadva megülnünk,
 Mint születéseknek szokták a főbbek. *(Kardot ránt háromszázhetvenöt társával.)* Imígyen
 Tetszik hazám óltalmáért búcsúzni világtól.

(1786.)

RÉVAI MIKLÓS VERSEI

Révai Miklós

RÉVAI MIKLÓS.

A triász harmadik tagja, Révai Miklós, a magyar szellemnek egyik nagy büszkesége. Ezt a dicsőséget azonban drágán vásárolta meg, tömérdek hányatás és szenvedés árán. Attól a pillanattól kezdve, hogy Nagyszentmiklóson a XVIII. század közepén, valószínűleg 1749 febr. 24-ikén, megpillantotta a napvilágot, élete állandóan nehéz küzdelmek között folyt le. Otthonában, egy falusi csizmadia házában, a szegénység nyomora súlyosodott reá, mikor pedig hálából a piarista-rend iránt, melynek szegedi gimnáziumában nevelkedett, 1769-ben maga is fölölti a kegyesrend ruháját s két év múlva leteszi a szerzetesi fogadalmat, lelki kínok gyötrik. Csakhamar észreveszi, hogy csalódott hivatásában. Engedelmeskedett a rend vezetőségének, s majd minden évben változtatva lakó helyét, tanult és tanított Kecskeméten, Tatán, Veszprémben, Nagykárolyban és Nyitrán, igyekezettel, de lelkesedés nélkül. Sem tanári, sem egyházi pályája nem vonzza, elégedetlen sorsával, társaival, rendjével; lehangolt, izgatott lesz s fanyar hangulatát, elégedetlenségét szabadjára eresztve, összezőrdül föllebbvalóival és egyik-másik társával, megharagszik szerzetére, melynek törvényei gúzsba kötik lelkét, megbénítják egyéniségének szabad nyilvánulását.

Pedig lelkének kivételes tehetségeit nagy gonddal fejlesztette ki szerzete. Ott szerezte ismereteinek szilárd alapját, ott tanult meg rajzolni, sőt azt a két hajlamát is, amelyek később tehetséggé erősödve, nevét híressé tették, a versírást és a nyelvészkedést, szintén egy-egy piarista, Karaba Ágoston és Hájos Gáspár keltették életre: az utóbbi történeti érzékét, Révai tudományos irányának legjellemzőbb vonását, az előbbi fölsismervén tanítványában a költői szikrát, a dicsvágyát ébresztette föl. Eleinte ő is, mint mestere, latin nyelven művelte a költészetet, de mikor rendtársa, Sárvári Ferenc, 1773-ban fölhívta figyelmét a magyar irodalomra, Faludi verseire és Molnár János versreformjára, nagy lelkesedéssel indult el az új úton. Erős hazafias érzését is, mely később élete nagy munkájának ösztöne lett, nyilvánvalólag magával hozta, mint szegény öseinek gazdag örökségét, de hogy megerősödött, hogy egész lelkét betöltő, minden tettét irányító eszmévé vált, a hazafias piarista-rendnek köszönhette.

Eleinte nem látja tisztán a célt, de érzi, hogy szellemének gazdag kincseit nemzete javára gyümölcsöztetnie kell. Az elárvult magyar kultúra lesz ezután gondja, első sorban a nyelv, melyet a művelt magyarság közönye a palotákból a kunyhókba szorított. Nyűgnek érzi magán rendje korlátait, s függetlenségre törő lelke mindenáron szabadulni óhajt a szabályokhoz kötött szerzetesi élettől, a gyűlölt környezettől. Az alkalom nem késett: Károlyi Antal gróf hajlandó volt őt Bécsbe küldeni, hogy a Theresianum tanáraitól bővebb kiképzést nyerjen a rajztanításban és az építéstanban. A Bécsben töltött év (1777/78) nagyon fontos Révai fejlődésére. Megismeri a császárváros élénk irodalmi életét, a német és magyar költői törekvéseket, az udvari könyvtár kincseit, s történeti érzéke nyelvünk és irodalmunk régi emlékei felé fordul. Hazatérve Nagyváradon kap állást, előbb a népiskolánál mint rajztanító, később, 1780 óta, az akadémián mint a filozófiának rendkívüli tanára. Erre az időre esik irodalmi föllépése. 1778-ban kibocsátja egy kis kötetben 12 antik formában írt költeményét, majd iskolakönyveit, melyekben Bécsben szerzett nyelvészeti és mértani ismereteit értékesíti.

Sorsa biztatóra fordul: független, biztos állása van, a piarista-rendhez tartozik ugyan, de kívül áll rajta - még sincs megelégedve. Már a következő évben (1781) lemond állásáról, elveti magától a biztos kenyeret s megkezdí az évtizedes nyomorgást, az örök küzdelmet a mindennapi létért. Révai megpróbálja igazolni e megfontolatlan lépését. Hivatkozik sértett ambíciójára, hogy a matematika rendes tanszéke helyett meg kellett elégednie a filozófiának hajlamihoz nem illő rendkívüli katedrájával; hivatkozik mind határozottabban kialakuló tudományos programjára, melyet csak nagy városban, könyvtár és tudományos eszközök segítsé-

gével tud megvalósítani: de mindez nem változtat azon a szomorú tényen, hogy húsz éven keresztül (1781-1802) a XVIII. század legnagyobb magyar tudósának nélkülözésekkel kellett küzdenie s könyöradományokért esengeni, hogy életét tengethesse! A munkától nem félt, s ami csak erejétől kitelt, megpróbált mindent. Megfordult Nagykarolyban, Bécsben, Grácban s élt a mise-pénzekből, volt nevelő főúri házaknál, Loóson, Hédervárott, szerkesztett újságot, a pozsonyi Magyar Hirmondót 1783/84-ben, majd Győrött telepedett le, ahol hat éven keresztül (1787-1793) mint rajztanító működött az elemi iskolában - ott volt tehát újra, ahonnan 1778-ban kiindult!

Sorsát, szenvedéseit nem viselte türelmesen. Ajkán állandó a panasz a végzet, a viszonyok, az emberek ellen, akik megkeserítik az életét. Igaz, nem volt hozzá a sors kegyelmes. Úgy kellett kiküzdenie minden kedvezését, s gyakran még így sem volt benne köszönet. Elvárhatta volna méltán, hogy az ő nagy lelkesedését, páratlan tudományát, csodálatos munkabírását, szokatlan önzetlenségét megjutalmazza és gondtalan életet biztosítson neki nemzete. De volt Révainak egy hatalmas ellensége, aki minden reményét megghiúsította, minden igyekezetének gátat vetett: saját maga, az ő szerencsétlen természete, mely sok tekintetben hasonlított Rájnis végletes lelki világához, de annál nemcsak gazdagabb, hanem végleteesebb is volt. Révai lelki világa sok értékes vonásból alakult, de nagy számmal járultak hozzá vészthozók is, anélkül, hogy egymást egyensúlyban tartották volna. Önérzete már rendi növendék korában szertelen volt, később amint tudománya egyre nőtt, még jobban, egészen a gögig fokozódott. Ha valakinek, Révainak volt joga tudományára büszkének lenni, s e büszkesége olyan korban, mely a szellemi kincseket meg tudja becsülni, nem is lett volna végzetes. A XVIII-XIX. század fordulóján azonban, az akkori kisszerű, szegényes kultúrájú viszonyok között Révait nem méltányolhatták, mert meg sem értették. Ambíciója is mérhetetlen volt. Nem ismert elérhetlent, mindent el akart végezni, mindent meg akart oldani, egymaga többet, mint amennyi egy nemzedék erejétől telik. Ehhez járult mohósággal türelmetlensége. Egyszerre akart mindent. Azt várta, hogy a siker és elismerés, dicsőség és jutalom rögtön nyomon kövesse működését: *követelte* a sorstól azt, amit ki kell küzdeni. Másfelől szenvedélyes természete az indulatosságig fokozódott, s hozzá túlságosan érzékeny volt a lelke, tele gyanakodással, bizalmatlansággal. El volt telve magával s nem volt érzéke mások lelki struktúrája iránt. Innen megfégezhetetlen természete s az az örökös perpatvar, melybe embertársaival bonyolódott. Mindenben sértést, szándékosságot, mellőzést vagy rosszindulatot látott s nem késett a vélt jogtalanságot megtorolni. Maga ellen haragította legjobb barátait és jóltevőit, épen azokat, akiktől sorsa függött.

Sem az embereket, sem a világot nem ismerte, mert nem sokat törődött velük. A meglévő viszonyokkal nem vetett számot: azt képzelte, olyan a világ, amilyennek a maga szobájában elgondolja. Ez szolgáltatja a kulcsot csalódásaihoz és szerencsétlenségéhez. Nem akarta elismerni, hogy még a legnagyobbak, még az olyan kivételes emberek is, mint ő, kénytelenek beleilleszkedni a társadalom fönnálló rendjébe, hogy az egyes nem boldogul az egész *ellen*, sőt még *anélkül* sem. Azt hitte, hogy őt egyéni kiválóságai fölmentik egyházi és szerzetesi kötelességei alól, s nem gondolta meg, hogy az egyház joggal megharagudhatik az engedetlen rendtagra. Állandó is volt közöttük a surlódás; különösen a jezsuitáktól szenvedett sokat, akik rendjük eltörlése után is megmaradtak a katolikus hit legbuzgóbb őreinek.

Ezzel szemben, különös jelenség, ép oly szélsőséges volt optimizmusa. Akinek annyi panasza volt az emberek ellen, s olyan keserves tapasztalatokat szerzett az életben: magára vonatkozólag mindvégig a legvérmesebb reményekkel volt eltelve. Elméjében és erejében vakon bízott. Meginyomhatatlan optimizmusa, mely lelkének idealizmusára vezethető vissza, törhetetlen akaraterővel, kitartással párosult, amihez még mint legmélyebben gyökerező, legsajátosabb jellemvonása, rajongó hazaszeretete járult. Nemzetét nagynak, dicsőnek, a művelt nemzetek méltó versenytársának szerette volna látni. Ez a rajongó szeretet összeolvadt egyéni

ambíciójával: egész életét e nagy cél megvalósításának szentelte. Itt rejlik a titka rendkívüli eredményeinek, ez magyarázza, hogy korának kedvezőtlen viszonyai között, küzdve a létért, képzelt és való bajoktól, ellenségektől gyötörve olyan széleskörű, nagyszabású és sikerekben gazdag irodalmi munkásságot fejthetett ki.

Nagy koncepcióit, melyek meghaladták az emberi erőt, nem valósíthatta meg, de előkészítette őket. Az akadémiát, melynek tervét aprólékosan kidolgozta, nem tudta fölállítani, de írásban lerakta alapját: az egész magyar költészetet magában foglaló gyűjteményét, amelyben szinte megcsendül már a *Nemzeti Könyvtár* gondolata, nem indíthatta meg, de kiadta Faludi, Orczy, Barcsay verseit; szépirodalmi folyóirata, az *Amalthea*, szintén csak terv maradt, mint annyi más nemes törekvése, melyek mind egy zátonyon, a pénztelenségén, feneklettek meg. De nem csüggedt. Kárpótlást talált azon a téren, ahol véleménye szerint teljes siker koronázta igyekezteit: a költészet és nyelvtudomány terén.

Eleinte inkább költőnek tartotta magát. Amint azonban a *Halotti Beszéd* kéziratát megismerte (1782), mindjobban a tudomány felé fordította figyelmét s a 90-es évektől kezdve a költészettől lassanként visszavonult, hogy ambícióját nyelvünk vizsgálatában elégítse ki. Előbb azonban még egy válságos időszakaszt kellett átélnie. 1794-ben, hogy egészen független legyen a piarista-rendtől, melyhez tizenhét év óta úgyis csak névleg tartozott, az iránta jóindulatú Fengler győri püspök segítségével kieszközölte fölmentését szerzetesi fogadalmai alól, s mint világi pap belépett a győri egyházmegyébe. Ez a lépése végzetes következményekkel járt, újabb fegyvert adott ellenségei kezébe, akik épen akkor nagyon megszorodtak. Az 1790-iki nemzeti fölbuzdulás ugyanis magával ragadta, s a Győrött keresztülvonuló korona az ő szenvedélyes lelkében az örömmel kitörő hangjait szólaltatta meg. Az új rend dicsőítése, a régi embereinek gyalázása ellene ingerelték a kormány híveit, s míg azelőtt az uralkodó hatalomhoz közeledve maga ellen zúdította a klerust, most a hivatalos körök is állást foglaltak ellene, s a klerussal együtt iparkodtak rosszra magyarázni saecularisatióját. Bántódása nem lett, de mivel rajztanítói állásáról már előzetesen lemondott, megint kenyér nélkül maradt. Egyidejig továbbra is Győrött tartózkodott, majd Bécsben járt, s miután még 1790-ben hiába pályázott az egyetemen az esztétikai, ekkor meg (1795) a numizmatikai tanszékre s a pozsonyi hitszónoki állásra (1796), végre Esztergomban, később Komáromban kapott tanári állást. A gimnáziumi tanítás s a köznapi emberek társasága megint nem volt ínyére, tehát 1800-ban nyugdíjaztatta magát, megkezdte újból küzdelmes vándorútját, járt egyik legjobb emberénél, Paintner prépostnál, Füreden és Rátóton, majd kosztos-fiúkat tartott Sopronban, fölkereste bécsi jóismerőseit és tanítóskodott főrangú családoknál: szóval ép olyan nehéz, gondterhelte éveket élt át, mint 1781-től 1787-ig, 1794-től 1796-ig.

Ez volt azonban az utolsó megpróbáltatása, mert 1802-ben kinevezte a király a pesti egyetem magyar tanszékére, a hozzá legméltóbb állásra. Ne gondoljuk, hogy a működési köre is méltó volt egyéniségéhez. Az egyetemen a magyar nyelv tanára abban az időben inkább csak nyelvmester volt, aki gyér hallgatósággal elemi ismereteket közölt. Az állásnak nem is ez volt a jelentősége, hanem az, hogy Révai elérte a legmagasabbat, amire törekedett, s így életének utolsó esztendeiben az érvényesülés vágyától megszabadulva, a gondoktól jobban megkímélve minden erejét tudományos munkásságának szentelhette. Az egyetem nyugalma gazdagon gyümölcsözött. Egymásután jelentek meg már régebben előkészített művei, az *Antiquitates Literariae Hungaricae* I. kötete (1803), mely legrégibb nyelvemlékünket magyarázza, s az *Elaboratior Grammatica* két kötete (1803-1806, a harmadik kéziratban maradt s csak 1908-ban látott napvilágot), a magyar nyelv rendszerének tudományos kidolgozása, s készülöben volt *A magyar deákság*, egy nagyszabású nyelv- és irodalomtörténet stilsztikával.

«Nem akartok ti engemet még tökéletesen érteni: idővel s lassanként szoktok majd a felfedezett valóságokhoz», írja Révai Kazinczynak. Ezt az önérzetes kijelentést az idő igazolta. Valóban kora, noha elismerte Révait legnagyobb nyelvtudósának, nem sejtette, milyen nagy tudományos értéke van az *Antiquitates*nek s az *Elaboratior Grammaticá*nak. Révai nemcsak korának legnagyobb magyar nyelvtudósa volt, hanem mind máig az, egy század alatt nem érte utol senki, noha az akkor csecsemőkorát élő tudomány azóta teljes kifejlődésre jutott. Állításainak nagy része megdőlt, könyvei elavultak, vitatott tételei közül több már korukban sem állotta ki a bírálatot, de első könyve a vizsgálódás mélységére nézve, a második rendszeresség tekintetében ma is páratlanul áll. S ha Toldy Ferenc tulzó magasztalásait, melyekkel Révait elárasztotta, leszállítja is kellő értékére a XX. század tudománya, az is kétségtelen, hogy Révai jelentősége széttörve a nemzetiség korlátait, egyetemes tudománytörténeti fontosságra emelkedik: ő az első, aki megelőzve a németeket, a híres Grimmet és Boppot, a nyelv jelenségeit történeti módszerrel magyarázta.

Egyformán dicsősége ez Révainak és a magyar szellemnek.

Élete végén még egy nagy küzdelme volt Révainak, de most már nem a sorssal, hanem egy másik magyar nyelvtudóssal, Verseggy Ferencsel. Mindegyik más-más szemmel tekintette a nyelvet, a nyelvhasználat vitás kérdéseiben ez az élő nyelvre, az a régire hivatkozott: így noha sok tekintetben kiegészítették egymás nézeteit, igazi tudós dühvel támadtak egymásra. A győzelem Révaié lett, aki a tudomány érvein kívül a személyeskedés fegyvereit is megforgatta és evvel elhallgattatta a tudomány tekintetében őt el nem érő, de hozzá nem is méltatlan ellenfelét. Egy évvel a vita utolsó kihangzása után Révai is elhallgatott örökre. 1807 április 1-én meghalt.

Szobra - karcsú, magas alak, sovány, hosszúkas arc, hajlott orr, energikus áll - a tőle megálmodott Akadémia homlokzatáról hirdeti dicsőségét.

Révai költői pályája csöndes, síma, egyenletes. Emelkedik, de lassan és természetesen. Őt is, mint két társát, az iskola nevelte versíróvá, s a XVIII. század iskolai hagyományaihoz híven, első kísérleteit 1768-ban latin nyelven tette. Ugyanabban az évben, mikor Rájnis sajtó alá rendezte *Kalaú*zát és Szabó első magyar verseit írta, 1773-ban, ő is fölcserélte a római lantot a magyarral, de míg azok innen kezdve csak elvétele, ünnepies alkalmakkor szólaltak meg Horatius nyelvén, ő nem lett hűtelen a római műzsához sem, s ha nagyobb, sokszor évekre terjedő megszakításokkal is, de kedvvel irogatott latin verseket. A gyakorlat annyira meg-edzette erejét, hogy e téren nemcsak nagy ügyességre tett szert, hanem bizonyos művészetre is, s kora latin poétái között a legelső sorába emelkedett. Latin verseit még kötetekbe is gyűjtötte (*Latina*, 1792; *Carmina quaedam*, 1801), jelezve, hogy többre tartja őket pusztán alkalmi verseknél.

A magyar nyelvű költészetre áttérve lelkesedését bölcs óvatossággal mérsékelte. Első próbálkozásai fordítások voltak, s négy évig nem is gondolt arra, hogy a maga eszmevilágát szóval tassa meg magyar versben. Megelégedett, ha idegen gondolatok tolmácsolására elég biztosan használja a magyar nyelvet. Csak 1777-ben írja az első eredeti magyar versét (*Bolla Mártonnak*), de ezután szakadatlanul költ magyar nyelven vagy másfél évtizedig. Amint azonban a magyar nyelvű költészet kedvéért nem mondott le a latin nyelvűről, eredeti költeményei mellett nem fordult el a fordítástól sem. Mint a klasszikus költők tolmácsa különös méltánylást érdemel. Fordításai nem állanak magasabb színvonalon, mint társaié, de kitűnő érzéket tanúsít mintái megválasztásában. Csak elvétele ültet át új latin költői műveket, ehelyett a római lírának legnagyobb mestereit vezeti be irodalmunkba. Horatiuson kívül megszólaltatja Catullust, a legeredetibb, legtermészetesebb római lantost, Ovidiust, Propertiust és Tibullust, az elegiának legnagyobb mestereit, sőt a rómaiktól fölemelkedik a görögökhöz, a költészet

igazi művészeihez, s Moschos egy idilljét, Sappho két énekét, meg Anakreon több dalát adja magyarul. Valamint szemhatára nyíltabb, mint társaié, akként merészsége is nagyobb: a formai hűséget föláldozza a tartalminak s egypár antik költeményt modern versmértékben szolgált meg. S amire az *Aeneis* csodálatában elfogódott deákosaink nem is mertek gondolni, Révai költői pályája alkonyán az utánzat helyett az ősi mintaképet, Homeros *Ilias*-át akarja lefordítani. Egyelőre, 1801-ben, csak az első három énekre vállalkozik, s abból is csak az első készült el. A fordítás értéke nem nagy; az eredetit egy negyedével meg bővíti s meg sem közelíti az *Ilias* naiv báját és epikus fönségét, de mint korai kísérlet tiszteletet szerez fordítójának.

Eredeti költeményei az elsőtől az utolsóig, ha nem is haladást, legalább határozott fejlődést mutatnak. Formában és hangban változatosabbak, tartalomban gazdagabbak lesznek. Első verseit distichonokban írta, s négy évig ez maradt az egyetlen formája. 1777-ben kísérletet tesz a nehezebb, lírai mértékekben, megírja első sapphói mértékű versét, majd a 80-as évek elején, miután Bécsben megismerkedett a testőrírók keltette irodalmi mozgalommal, költői szemhatára tágul, fogékonyabb lesz az újabb magyar költői törekvések iránt s a deákosainktól lenézett rímes formákat is megkedveli, előbb a nemzeti versidomot, később a legmodernebb versnemet, a nyugot-európaiat. Az egyes versfajok aránya mindjobban megváltozik. A distichon 1783-tól kezdve lassanként fogy, 1789-től végleg elhallgat, a görög lírai versszakok átadják helyüket a rímeseeknek, a magyaros versforma kiszorítja az idegent. 1786-ban Révai deákos korszaka jóformán befejeződik s innen kezdve őt alig van jogunk az iskola tagjai közé számlálni.

A formáknak ez a változtatása, gazdagodása nem pusztán külső jelenség, mélyebb okai vannak. Révai, akinek a triász tagjai között legtöbb érzéke volt a költői alkotás sajátos természete iránt, megérezte a tartalom és forma szoros kapcsolatát, noha, nem tagadható, a kapcsolat jelentőségét félreismerte. Úgy gondolta, hogy a distichon, az új latin költészetnek a sok használat folytán elközönségesedett, szinte már prózaivá vált formája, a mindennapi, megszokott lelki mozgalmaknak kifejező eszköze. Ha a költő sajátosabb, egyénibb érzelmeinek akar kifejezést adni, ha költőibb, mélyebb érzelmeit akarja megszólaltatni, akkor más formára van szüksége, könnyedebb, zengzetesebb, művészebb formára. Ezért fordult a lírai versszakokhoz és a rímes rövid sorokhoz. Ezt a poétikai fölfogását, melyben igaz és téves eszmék keverednek, érvényesítette a gyakorlatban is, s így költészete négy határozottan elkülönülő csoportra válik. Az elsőbe a distichonos költemények tartoznak, melyeket Révai elegiáknak, magyarosan alagyáknak nevez, úgy okoskodva, hogy mivel a klasszikus költészetben az elegia versmértéke a distichon volt, minden distichonban írt költemény, tekintet nélkül a tárgyára, elegia. Főként 1777-1783 között művelte. A második csoportot a lírai versformákban írt költemények alkotják, jobbára a 80-as évek első feléből, a harmadikat a nyugateurópai formában írt énekek 1786/87-ből, a negyediket a magyaros formájúak, a párrímes Zrínyi-sorban írtak, melyek virágkora 1790-től 1794-ig tartott.

Klasszikus versformájú költeményei között legnagyobb számmal elegiák vannak - tartsuk meg ezt a nevet, noha igazi elegia egy-kettő akad csak köztük. Tárgyainak köre szűkebb, mint Szabóé, de gazdagabb, mint Rájnisé. Sok mindenféle eseményt megénekel, de kevés kivétellel az alkalmi költészet határain belül marad. Kiigazítva magának Révainak nézetét elegiáiról, azt mondhatjuk, hogy a distichon nála az alkalmi költemények rendes formája. Legnagyobb részük buzdító költemény barátaihoz és rendtársaihoz. Mindegyiket erős hazafias érzés szülte, s ez egyetlen érdemük. Írjanak, mennél többet írjanak magyarul - ez hangzik belőlük - akár-miről, akár-hogy, csak verseljenek, mert szentül meg van győződve, hogy a versírás a leghatásosabb módja az irodalom pártolásának, a nemzeti nyelv elterjesztésének és a nemzetiség védelmének. Mintha a nemzet boldogsága attól függene, vajjon Tóth Farkas, Bolla Márton, Józsa Gergely és a többi derék szerzetes magyarul szólnak-e - nem is a közönséghez, hanem

egymáshoz. Ha azután szavainak valami sikerét látja, ha egyik-másik megtisztelt tollat fog, hogy verses levélben köszönje meg a buzdítást: Révai öröme, büszkesége nem ismer mértéket. Költői értékük e verses buzdításoknak majdnem semmi. Alapjuk, az erős hazafias érzés, tiszteletreméltó, és elismeréssel kell adóznunk, hogy Révai ebből az érzésből eszmei magaslatra emelkedik és működését egy nemes kulturális célnak szenteli, de az a mód, amint érzését kifejezi, eszméit érvényre akarja juttatni, nincs arányban a tárgy magasztosságával: kisszerű, lapos, prózai. Értékesebb az a pár költeménye, amelyek nemcsak formájuk, hanem tartalmuk és hangjuk által is elegiák. Amidőn saját megpróbáltatásait énekli meg, azt a sok üldözést, amellyel hol a sors, hol izgatott, beteges képzelete meggyötörte, vagy jó embereit siratja el, distichonaiba észrevétlenül is belopódzik az érzelem, s ilyenkor alkalmi költeményei az igazi líra színvonalára emelkednek.

Ódáinak - nevezzük így a lírai formában írtakat - valamivel jobban megválogatja tárgyát, s több bennük az elmélkedő, magasabban szárnyaló gondolat, nyelvükre is több gondot fordít, választékosabban ír: jelentőségük mégis főként abban van, hogy nem alkalmiak, hanem lelke emelkedett nyilvánulásainak adnak hangot.

Révai nincs egészen költői érzés híján, de az érzés ritkán ragadja el. Alig van költeménye, amelyen kezdettől fogva végig érzés húzódnék. Nem a költemények fogantak érzésben, csak itt-ott egy-egy részletük. Sokkal józanabb, fegyelmezettebb agyú, mintsem a költői láz erőt vehetett volna rajta: kimérten énekel s mindig számot tud magának adni az okról, okozatról s a kettő kapcsolatáról, gondolatait szárazon, okoskodva, majdnem tételszerűen mondja el. Ő a triász tagjai között az igazi tudós költő. Könnyen versel, mert jól megtanulta a versírás technikáját, sokkal egyenletesebben és simábban ír, mint Rájnisi, nem érzik meg sorain az erőltetés, természetesen ömlenek, mintha nem is volnának mértékbe szorítva, akárcsak prózát olvasnánk. Nem is sokkal művészebbek!

Sem erő, sem durvaság nincs verseiben, az előadás enyvelő báját is hiába keresnők nála. Kerüli a szélsőségeket. Van ugyan hang-skálája, de az egyes fokokat nem választja el nagy különbség; van hangja a fájdalomra, van az öröme, de mindakét hangnemben kimérten énekel. Mint a síkságon ömlő folyó, egyenletesen, biztosan csobognak szavának hullámai, szirtekbe nem ütődnek, magasról nem esnek, de nem is adnak erősebb hangot. Elegiáiban áradozóbb és bővebb beszédű, ódáiban tömörebb, de itt is, ott is száraz, emelkedettség nélküli a stílusa. A formával nem küzd, biztosan mozog a distichonban - az ódafélékben már kevésbé - nem tesz erőszakot a nyelven: jól megtanulta a költés mesterségét.

Egészen más költőnek a képe alakul ki Révai modern formájú költeményeiből. Ezek a rövid, csilingelő rímelésű költemények, melyeket Révai énekek neve alatt foglal össze, tartalmában épúgy elütnek a méltóságosan hömpölygő elegiáktól, mint formában. Majd mind szerelmi vágyódás és kötődés, a költőnek és szerelmesének, Lucának, szerelemvallása és évődése. Egy részük nem is tiszta lírai költemény, hanem némi cselekvényt olvasztva magába közeledik az elbeszélő költészethez. Föllép bennük Cupidó, a szerelem pajkos istene, s a költővel dévaj párbeszédbe bocsátkozik. A költemények levegője, milieuje, hangja szokatlan volt nemcsak Révai költészetében, hanem a magyar irodalomban általában, volt benne valami újszerű: első sorban csapongó jókedvük, könnyed pajzánságuk, kedves léhaságuk, keresetlen, természetesen ömlő nyelvük s a költészettől megfinomított, de egyébként köznapi képek.

Révai e dalszerű verseivel az asszonyoknak akart kedveskedni. Úgy volt meggyőződve, hogy a nők csak a rímes szerelemről szóló verseket olvassák szívesen. Büszkén nyújtja át nekik: gyönyörködjenek bennük, mert tele vannak érzéssel. Igaz, de ez az érzés nem a költőé. Ő nem volt soha szerelmes, Lucája még képzeletben sem volt, s azok a kedveskedő szólamok, melyeket vele vált, pusztán idegen költők visszhangjai. Az egész dal-költészete nem egyéb, mint egy Németországból hozzánk átkerült irodalmi hullámnak korai jelentkezése: az anakreoni

költészet visszhangja. Révai maga is sokat foglalkozott Anakreonnal, meg akarta írni életrajzát s le akarta fordítani a neve alatt járó gyűjteményt teljes egészében, e versei azonban nem mind Anakreon-tanulmányainak eredményei, hanem megérik rajtuk a görög *Anthologiában* foglalt verseknek, Bion és Sappho költészetének hatása is. Sőt egyes indítékaik, vonásaik a teosi lírikus német követőire s az első magyar Anakreon-utánczóra, Faludira, mennek vissza. Faludi maga is német költőkből merített, mikor Phyllisről és Clorindáról énekelt, Révai, valószínűleg épen Faludi költeményeinek hatása alatt, szintén ehhez a forráshoz fordult, mikor a komoly klasszikus irányt fölcserélte evvel a fölületes, léha, de kedves poézissel. Kleistből és Uzból valósággal fordított, többi verse, ha nem épen fordítás, legjobb esetben átdolgozás. Belőlük Révai költői természetére nem szabad következtetést vonnunk, tartalmuk, képeik egyaránt görög, német s talán francia költeményekből kerültek ki, az övé csak a nyelv, mely ezen Anakreon-utánczataiban - komoly verseihez képest - bámulatosan fordulatos, kifejező és választékos. Sokat köszön Faludinak, nála találta meg a mintát, amely szerint a maga komolyabb föladatakhoz szokott nyelvét a könnyedség felé kifejlessze, sokat a német költőknek, legtöbbit a görögöknek: de hogy sikeresen tudta ilyen homlokegyenest ellenkező költői irány szolgálatára fogni, az nyelvtelenségének kétségtelen bizonyítéka.

Vannak Révainak olyan költeményei is, melyekben valóban a maga érzését foglalta versbe, de nem Anakreon-utánczatai között, hanem verseinek utolsó csoportjában, a magyaros formájúak között. Nem véletlen, hogy amikor magát adja, szívének közvetlenül föltörő örömét vagy fájdalmát szólaltatja meg, akkor ő, aki minden klasszicitása és moderneskedése mellett igaz, romlatlan szívű magyar maradt, visszatért a legősibb, hagyományos verselő eljáráshoz. Ezekben a versekben szólalnak meg hazafias érzelmének legtisztább, legemelkedettebb hangjai. Mikor hazaszeretete magára eszmél, mikor meglátja azokat a föladatokat, melyeket ez az érzés a hazafiakra ró, mikor fölismeri az eszközöket: mint a gátját szakított folyam megárad lelkesedése és haragja. Elragadja az öröm, hogy a szent korona, a magyar alkotmány szimbóluma, visszatér országunkba, hogy a magyar ruha, a magyar érzés szimbóluma, újra ékesíti a honfiakat, honleányokat; kitör az önkényuralom alatt szívében fölgyült haragja is, s Ányos *Kalapos királyára* emlékeztető szólammal sujt le azokra, akik békóba akarták verni a magyar szabadságot. Arra nincs ereje, hogy ódai magaslatra emelkedjék, nyersebb és áradozóbb, mintsem az igazi művészet megengedné, de olyan közvetlen érzelmeinek kitörése, hogy még így is megráz.

Utolsó költeményei ezek, utánuk már keveset írt: Révai is, mint a triász másik két tagja, pályája végéig emelkedett.

Révai, aki a maga értékét mindenkinél jobban ismerte, igen büszke volt verseire. Mind klasszikus ízű, mind modern verseit a maguk nemében a magyar költészet legkiválóbb alkotásai közé sorozta. Kazinczy, aki Révait párthívei közé számlálta, szintén nagy méltánnyal szólt róla s a triász tagjai között őt tartotta egyedül költőnek. Toldy, Kazinczy hű követője, törekvéseinek örököse, még tovább megy. Dicséri érzékeny, meleg kedélyét, finom ízlését, korrekt, sőt szép nyelvét és verselését, amiben Rájnist és Szabót meghaladja. A dalban Faludi óta koráig minden magyar költőt fölülmúl: érzéssel, ügyesen ír, s szerencsésen eltalálja a dalhangot, édességet adott a magyar költői dikciónak, amivel nyelvünk addig nem bírt. «Révai - így foglalja össze nézetét - örökké felejthetetlen név költészetünk történetében édes dalaival... mert nemcsak a formának, hanem az érzésnek, a képzelemnek, az ízlésnek is embere... a szépet minden formában megtaláló és visszaadó».

Toldy ítéletében van igazság, de ép annyi túlzás is, főképen, mert Révai verseinek eredetiségét a kelletténél többre becsülte. Utána beállott a visszahatás. Révait mindinkább lefoglalta magának a tudomány, költészetével nem foglalkoztak, önálló véleményt róla nem nyilvánítottak. Még életírója, Bánóczi József, sem becsülte sokra hőse költői munkásságát, csak költői

érzékét és fogékonyságát dicséri. Beöthy Zsolt iskolai irodalomtörténetében bár egy-két sorral jellemzi, de biztos műérzékkel jelöli meg Révai kiválóságának két mozzanatát: az ízlést és a verselő ügyességet. Valóban ebben gyökerezik hatása. Jelentősége talán nagyobb. Ő mint költő is a triász tagjai között a legegységesebb, tartalomban és hangban a legváltozatosabb, s modern jellegű dalaival, ha azok utánzatok, fordítások is, e műfaj legkorábbi képviselője irodalmunkban.

Császár Elemér.

**HORATIUS II. ÉNEKE,
az Epodos nevű könyvből.**

Boldog az, aki nehéz gond nélkül szép ősi földjén,
Hajdani nemzetként, szántogat ökreivel.
Másoknak sem adós, pénzét ozsorára sem osztja:
Álmát félbe szegő tábori dobra se kél.
Tenger habjaitól sem retteg, gőgös uraknak
Pitvarokon sem jár, sem peres udvarokon.
Vagy szőlőt kötöget, fájának vagy nyesi hitván
Ágait, és termősb vesszeit oltja belé.
Vagy gondos szemmel nézgélvén messze leterjedt
Zöld völgyben bőgő barmait, annak örül.
Vagy tisztán sajtolt mézét kis edényre leszűri,
Es most nyíri süts nyár melegére juhát.
Vagy mikor a szép ősz már érett korra kifejti
Drága gyümölcsökkel több örömünkre fejét;
Most szőlőjének vígan szaggatja gerezdít,
S oltott körtvélyét bő kosarába, szedi.
Most kényén hever árnyékban tér csernek alatta,
Vagy veszteg napját zöld puha hanton üli.
A sűrű erdő ingó levelekkel azonban
Lengedez, égi sereg zengedezése cseveg.
Megfelel a siető forrás csörgése is erre,
Ő pedig édesded szenderedésbe merül.
Vagy mikor éjszokról s délről keveredve süvöltnek
Téli szelek, s hoznak pusztá mezőkre havat:
Hív ebeket feluszít, kiterült hálókba felugrat
Fris vadakat, vagy tört a madarakra kivét.
Vagy félénk nyulakat vereget, vagy darvakat ejtget,
S kedves ajándékit tér mezejének öli.
Ó! itt hogy ne felejtse nehéz gyötrelmeit, aki
Élte virágában bús szerelembe merült.
Ámde ha hív feleség, haza várván estve kifáradt
Férjét, konyháján rakna sietve tüzet;
Egybe segítgetné gazd'asszonykodva majorját,
Jól dajkálkodnék drága szülötti körül;
S víg nyáját számlálva, sövény aklába rekesztné,
Tölgyes barmaitól fejne dalolva tejet;
Csínos négelből új bort méregetne, s feladná
Házi vagyonyából tiszta friss ételeit:
Góggel megvetném Lukronnak vízi csigáit,
Ízőket elvesztnék tengeri drága halak;
Ionium császár madaránál, s többre becsülném
Afrika tyúkjánál kertem olajfa levét;
A réten termő keserű lapu volna kelendőbb,
Vólna nekem kedvesb orvosi mályva füvem;
S a báránka, Határ isten napjára kit ölnék,
Vagy gedelyöm, farkas kit mara kertem alatt.

Illy vendégség közt mi igen vídúlva tekintném,
Amikor a síkról térne akolba juhom.
Látnám, mint vonnák haza fáradt ökrök az éllel
Fordúlt fényes ekét terhes igájok alatt.
Látnám házam előtt szélteben fekve alunni
Lankadt béresimet víg vacsorájok után.
Ezt meggondolván, mikoron pusztára kikészül
Aufidus, eltéved s dús ozsorára siet.

1773.

BOLLA MÁRTONNAK.

Erdélyben, havasok közt, tisztább égnek alatta,
Új lakos a roppant épületekbe kelél.
Itt a régi magyar vérnek maradéka tulajdon
Tiszta beszédének kincseit osztja veled.
Zengedez emellett több nyelvű népe csodádra,
Ritka mulatsággal jár szemed öltözetén.
A nyereségek után indúlt örményeken ámulsz:
Hogy torkok füló hangozatoknak ered.
Római vérektől elfajzott borzas oláhok
Szép ősi nyelv díszét csak darabolva törik.
A szász is csoda hangozatú, hogy tiszta szavából
A német keveset hall csevegése között.
Ó kedves Bollánk! noha tőlünk messze szakadva
Légy, de te tarts mégis szüntelen öszve velünk.
Látod-e, mit tészén népünk főbb színe, magyarság
Érdeme önálok szörnyen alábbra esik.
Szóllani is magyarul már szégyen s durva parasztság:
Mást akar a nemesebb ház; te mezőre siess.
Evégett francúl, olaszúl izzadva tanulnak,
Sok vagy, aki magát anglia nyelvre veti.
S ezt ne csodáld. Nem csak mieinknek vétkek ez: úgy tett
A német nép is, míglen észére jutott.
Ő is azóta nemesb felségben fényleni látja
Nyelvét, hogy maga is többre emelte becsit.
Nálok is ámde ezért bátor, jó férfiak égő
Szívvel buzgódtak szép diadalmak előtt.
Mit követünk, mit nem követünk, nem tudjuk: azonban
Tárgyokat a külső nemzetek útba teszik.
Drága hazájának méltóságára felunszolt
Nagy szívvel nyelvén könyveit írja kiki.
Használ népének mind erkölcsökre tekintvén,
Mind hogy könyvével szép neve messze terül.
Inkább ezt követem benne, s ha mit élesen ejtnek,
Azt, hogy nemzetem is tudja, magyarba fogom.
Nagy fáradsággal külső nyelvekre vezetni
Képtelen, így későn ér az igazra fejünk.

Nézd Cicerót, példát mutogat, s követésre felindít:
 Ám ő a görögök nyelveket érti vala.
 Érti igen, de hazája nevét állatja nagyobbnak:
 Kedvellvén azokat, gondjait erre veti.
 Írogat, és többször jobban fordítja deákra,
 Amiket a görögök szűken adának elő.
 Ó édes mieink! a külső nyelveket épen
 Meg nem kell vetnünk, szép, ha ki többre mehet.
 Meg ne feledkezzünk azalatt csak drága hazánkról:
 Annak nyelvét is gonddal emelje kiki.
 Látod-e, a magyar is mindent játszódva kimondhat:
 Csak vak vélekedés túnya szavakkal ijeszt.
 Nyilván próbáltam, merem is bizonyítani bátran:
 Kezdeni kell, önként a dolog útba vezet.
 Újságnak tartják-e deák mértékre lekötni
 A verset? Látsz már illyet is, úgye hazám?
 Nézd, ki nehéz algyebrának tudománya. Magyarban
 Ezt még is szépen s könnyen is írni lehet.
 A mélységbe merült Euklides titkait oldom:
 S e magyarázásnak nincs akadály a sohol.
 A magyar építés tudományát Károlyi grófnak
 Már fel is áldozván szép nevet érdemelék.
 Nyújt e végre kegyes levelében többre is ösztönt:
 Ügyömet ő veszi fel, s jobban előre segít.
 Nossza tehát, ha magyar vér vagy, velem egyre felesküdt
 Gonddal légy, kezet adj, s jersze közünkbe te is.
 Felserkent Vincénk is, örül, szép pálya-futásnak
 Indul már, csak az ég szüntelen adjon erőt.
 Fáradságunknak nagy előttünk érdeme, mellyet
 A maradékoktól vészen örökre nevünk.
 Rajta tehát, merjünk valamit, ládd, tágas előttünk
 Hírünk útja, terül szép kifutásra mezőnk.
 Vagy történeteket vagy szép intéseket írjunk,
 Mellyeket erkölcsnek szent tudománya adat.
 Vagy földet mérjünk, vagy szint az egekbe vezessük
 Népünket, s járjunk csillagos útjaikon.
 A napnak szekerét mutogassuk s hold csoda fogytát,
 Üstökös égésnek nagy tüze merre kereng.
 Vagy törvényt magyarúl írván, ártatlan igazság'
 Szent szeretetre vonó fényeit adjuk elő.
 Vagy Mars új seregét állítsuk rendbe, tanítván,
 Hogy forog ékesben fegyvere, lába, keze.
 Most haza-népünkkel mulatozzunk verseket öntvén,
 Millyeket a jobb íz megszeretése követ.
 Vagy játék-háznak alakos víg népe kiszállván
 A komorúlt szívnek nyájasan üzze baját.
 Mindent terhes előszámlálva megírni egyenként,
 Hogy ki mi dolgokban s mint gyakorolja magát.
 Mit bírsz, és mire vonz kedved, mi javunkra lehessen
 Ez vagy az, azt magad is jól veszed észre, tudom.

Nem szükség utat mutogatni, csak annyira kérlek,
Kezdd valamit, s tudjam, hogy mibe kezde heved.
Rajta, szegődj többet, valakit tudsz arra valónak,
S adja szövetséggel több magyar erre magát.
A köz-jó szeretés jeles ösztön, szinte csodát űz:
Nincs, ki ezért vérét ontani kész ne legyen.
Intsed Egerváryt, Farkast is szüntelen ébreszd:
Kér édes földid, Vince is erre nagyon.
A nemes indulat, s a jobb íz, a szabad elme
Már önként Megyerit kedvesen öszveköti.
Majd Magyarit se hagyom lobbant tüzem ösztöne nélkül:
Néki is e részben kell kezdet ütni velünk.
Ám, ha belé kezdenek, mi jeles nagy dolgokat űznek,
Csak képzem, s elfog már is az édes öröm.
Menjetek: újra, de nem mégis természetem ellen,
Majd én is gyorsan többre s továbbra megyek.
Drága tudakosság s a vers én gondom. Ajánlom
Én azalatt szíves jó szeretetbe magam.

1777.

A SZEBB TUDOMÁNYOKNAK INNEPES ÖRÖMNAPJÁRA.

Ó ki öröm! mi titok látást nyit előmbe Apolló?
Írj hamar, ó tollam! bár akadozva csak írj.
Azt láttam, sok nemzeteket mint járna fel, osztván
Kincsét, hogy valahol a görögökre talál.
Mégfáradt múzsákkal együtt, új földeket érvén,
Végre megállapodott nagy Buda vára hegyén.
S környülnézte magát: itt, itt, ó isteni szűzek!
Észnek tűz erejét osztja ki bőven az ég.
Már hajdan megszállottuk szebb részeit egyszer
E várnak, de hamar hűlt vala pusztá helyünk.
Régi idő, úgy mond, még Mátyás bírta hazáját:
Még most is népünk aki' nevére sohajt.
E föld nem csak egyéb adományit termi csodára
A természetnek, s gazdagon önti javát.
A nagy lelkeket is szüli a nemes elme' tüzével,
A tudományra mohós kedvet, az édes erőt.
Itt látjuk Plátót, majd itt támasztja fel újra
Porból visszakelő lant heve Callimachust.
Pindarus itt éled fel együtt, itt írja Ulisszest
Újra Homérus az új Trója veszélye után.
Itt fog többek közt hallatni Demosthenes ékes
Hangja, s az új macedót sérteni fogja szava.
E földön terem Euklides, szám titkait újra
Itt veti fel, s jobban méreti szeglet ivét.
Itt fogsz, Praxiteles, márványból metszeni képet,

A viasz is csak szót várni fog ujjad után.
 Itt fog Apellel csoda dolgokat írni Zeuxis:
 Természet-játszó ritka gyümölcsös abroszt.
 Szűz sereg! itt maradunk, és már bujdosva világnak
 Fel nem járjuk egyéb részeit annyi felé.
 Itt maradunk meg örökre. Siess ölelésre, magához
 Tégedet ím önként Attila vére fogad.
 Ám vidúlva tekintsd, hogy nyitja királyai' felség
 Udvarokat, s nekünk rendel örökre lakást.
 Sőt még több helyeken más roppant házakat állít:
 Majd az egész ország által is adja magát.
 Így szóll Fébus, öröm könnyvek gördülnek azonnal
 Arcáján, s kiterült karral előre siet.
 Érdemes elsőség viseléssel drága hazánknak
 Nagyjai közt te is e bévezetésre jövel.
 Nyilván, ó Ürményi! te is szent csókokat osztál,
 S a jövevény sereget vissza öelve fogad.
 S támogatód, szerzesz állandóságot örökre:
 Úntalanul fáradsz, vonz ide minden erőd.
 Halljad. Ezért minden tudomány-karok áldva fogadják:
 Hogy ki mi fő dolgot tiszteletedre teend.
 Élet igaz színben már is vetekednek az írók
 Festeni, s e képet már csoda-szépre viszik.
 A szebb építés jeles alkotványokat állít:
 Téged is oldalokon látni fog a nagy idő.
 Nagy nevek! ott lésztek, s majd néktek fogja köszönni
 Egyszer, hogy népünk boldog időre jutott.
 Károlyi! szent Helikont te rakatsz a váradi hegyre,
 S Ungváron te mutatsz megmaradásra helyet.
 Niczky! te is Győrt s Pécsset adod fel drága lakásúl:
 A népes Kassát Péchy, Balassa Pozsont.
 Zólyom zöld hegyein Berchtold fedez illatos ággal
 Forrást a kiűtő gorgoni körmek után.
 Túl rajtunk kelnek Zágráb torony orrai: Skerlecz
 Ott örök állandó székhelyet újra rakat.
 Ó Vörös! ó Patachich! mi közletről hangoz Apolló
 Szent lantján veretett önmaga verseivel.
 Ád fő tiszteletet Feketének, térdre leesvén,
 S nyújt fel örök koszorút szűz seregével együtt.
 Egyre felindulván, forró öröm éneket újra
 Mondanak, és zendült lantjokat újra verik.
 Visszafelel, s messzebb hegyeken túl elmegyén ekhó,
 Gerjede az országunk népe s örökre fakad.
 Hálálván javait, mikor álmélkodva tekinti,
 A kút-főre siet s gondosan értekezik.
 Látja is. Ó! úgy mond, ó jól tettük le hitünket
 Adván éltünket védelem áldozatúl.
 Ó jól ontott vér patakok, jól folytatok, áldott
 Test halmok, melly jól estek el édesseink.
 Nagy jutalom, nagy anyánk, ó Márja Terézia! tőled:

Újra lekötsz: mit vársz? mit tehet újra hitünk?
Ismét vért ontunk csakugyan. Kész Attila bátor
Magzatinak vérző fegyverek. Íme megyünk.
Nagy fiadat, József császárt, a tengerig és még
Túl azon is híven fogja követni hadunk.
Dalmata föld, bolgár s a bosnya sohajtja királyát
Szomszéd szerbekkel, moldva s oláh nagy urát.
A szent földért is forr vérünk, s ejteni kíván
Andrással tapodott nemzeten újra sebet.
Rab földek, javait az arany nap néktek is osztja:
Búsult homlokotok boldog időre derül.
Majd tí is feljebb nézvén a csillagos égbe,
Így fogjátok öröm közbe rebegni nevét:
Auszttria! terjesszed te határidat, általad Isten
Jobbra szerencsézvén népeit egybeszedi.
1777.

**ÖRÖMNAP,
mellyen a fő tudományok
Budára általköltözködtek.**

Halljad, ó áldott Buda! szólok, el sem
Olthatom forró nagy hevét örömmel
Kedvesen megtelt kebelemnek, ébreszt
A nagy Apolló.

A köz útból kivezet kezemnél
Fogva, s válláról maga nyújtja lantját,
Énekeltetvén arany új szerencséd
Boldog elértét.

Hol vagyok? Szép föld: nyomozom kevélyebb
Lábbal a Sappho szigetét, s dalomra
A magas dombról magyarul felelget
A szavas ekhó.

Ó! tehát a szent tudományok immár
Vissza úgy térnek, s lebocsátva felség
Fényeket, nyelvünk ősi drága kincsét
Hangzani kezdik.

Boldogabb sorsból kifogyott Aténát
Hajdan ott hagyván szomorú porában,
Úgy emelték fel becsit a miveltebb
Római nyelvnek.

Szent öröm közben kezeket kinyújtván,
A kilenc múzsák seregekbe önként
Hív barátsággal fiait fogadják
Édes hazánknak.

Teljes értéssel magok általadják
Titkokat, s mondják magasabb karokból
Sokfelül édes mieink az áldott
Ritka tanítást.

Hallgat a külső Galeottus és más
Tartományokból jövevény tanítók,
Akiket Mátyás kegyesebb királyunk
Béhoza drágán.

Erre felgerjed Duna, víg habokkal
Zúgja látását, s ezután feloldják
Titkait több kis vizek a jövőndő
Boldog időnek.

Ó! tehát könyves szemedet törüljed,
Már öröm s jó kedv mosolyogjon ázott
Képeden, kedves magyarom! Budának
Fénye felépül.

Itt neveltetvén haza nagy reményét,
Kedvesen fogják ölelő karodról
Bölcsesség fejtett eleit rebegni
Magzatid. Innét

Már nagyobb korban buzog a mezőben
Láttatott fegyver-viselő sereggel
Törni szebb testét valamelly vitézebb
Vér a hazáért.

Már nagyobb lelket köz öröme innét
Vár az országlás, s jeles érdemeiből
Nádor-ispánság viszi, vagy tetézi
Érseki nagyság.

Béke, csendesség, jutalom felébreszt
Többeket, szép ész, finom íz, tanult mű
Boldogulását azalatt megadják
Bőven hazánknak.

Újra majd Zsigmond hida is felépül,
Majd siet Rómát vetekedve feljebb
Múlni hét dombon kiterült falakkal
A Buda vár is.

Adjad ó Isten! s kötelezz le jobban
Olly kegyességű fejedelmeinkhez,
Akikért ismét hadaink vitéz vért
Ontani készek.

1777.

MOLNÁR JÁNOS ÚRNAK.

Úgy vagyon, ó Molnár! sok dolgot felteszen ember;
Ime de más képen rendelik azt az egek.
Hogy mi igen buzgom s keresem törekedve hazánknak
Én is az ő hasznát, s fennyen emelni nevét:
Bátorkodtam elég jó hosszasan írni iránta;
Még Bécsből levelem nemde kezédbe jöve?
Erre felébresztél azzal, hogy drága hazánknak
Fő javait kereső fáradozásba merülsz.
A' vonzott hozzád, mint jó fiat édes atyához,
S félénk szívemnek nagy bizodalmat adott.
Bátran is írtam ugyan, s bátrabban szállani többről
Készültem, Bécsből amire visszajövök.
Készültem. Hanem ím most már szomorodva tekintem,
Amit az új végzés benne keresztbe vetett.
Hirtelenül megyek el, Buda tornyai messze maradnak,
S meggyúlt könyveimet csaknem előnti szemem.
Molnárom! legalább hogy enyémnek mondjalak, engedd:
Vagy már azt tőlem tiltanod úgy se lehet.
Ó mi igen szeret én szívem, melly nagyra becsüllek,
Tudjad, hogy sokkal tartozom én teneked.
Tudja magyar haza is, soha el nem hallgatom én azt:
Általam is terjed messze világra neved.
Mert nekem út-mutatóm magyar új Helikonra te vóltál:
És oda, hogy mi nyomon menjek, előre menél.
Gerjedezett kedvem már régtől erre is, amit
Hallék fül-heggyel, hogy mivelésbe vevék.
S mindjárt próbáltam módját lelegetni magamtól:
Ó! de nehéz akadály közbe vetette magát.
Míg *Jeles Épületid* véletlen kézbe vehettem,
Honnét már inkább tiszta világra jövék.
Itt vóltál nekem út-mutatóm, vólt ösztön is, amit
Írsz ugyanott, s forrón illy kötözetre hevítasz.
Itt a gerjedezés, melly csak fojtódva szikrázott,
Már nyilván lánggá lobbana s ége tüzem.
Általad ége tüzem, s alagyás éneknek eredvén
Már alagyás könyvem jókora nagyra dagad.
Általad ám: örömet megvallom, s nézzed, idővel
Hív követőd lévén majd miket érdemelek.
Jól hiszek Istenben, hogy az a nap elérkezik egyszer,
Mellyen versünkkel fog dicsekedni hazánk.
Köt koszorút nekem is, bémetszeti a nagy időkre
Hamvaimon fekvő tiszta kövemre nevem:
Révai, Molnárnak követője, te mersz vala újabb
Lanttal nyelvünkön szállani Fébus előtt.
Ím mutatunk mí is már benned gyenge Filétát,
Írnak Callimachus versei boldog időt.
Hallunk Nasót is, nevel új Messala Tibullust,
Umbria költőjét fogja mutatni Csanád.

Molnárom! ne pirúlj, nagy Apolló bíztat ezekkel:
Megnyerem, és csakugyan verseim egybe szedem.

1778.

TÓTH FARKAS ÚRNAK.

Mint mikor országán kívül a messze világon
Szemközt két hazafit ritka szerencse vezet,
Bár soha sem látták egymást, örömkre legottan
A forróbb szeretet szívöket egybe köti;
Új jövevényi szelíd Helikonnak, drága hazánktól
Amikor olly távúl, szent tetejére megyünk,
Hogy szebb módja szerint görög és a római nyelvnek
Versünket kellőbb más kötözetre vegyük:
Szembe találkozáván, mi is megöleltük azonnal
Egymást, hogy magyarul kezde rebegni dalunk.
Kedves öcséd, lelkem bátyám, te előbbi szerelmed'
Tiszta tüzére hevül s visszaszeretni buzog.
Ó! hogy szunnyadjak, s intésid hogy ne fogadjam,
Amikor olly társúl gerjedel adni magad?
Hallám, hogy Molnárt, azt a nagy férfiat, írad:
És magaman kívül elragadott az öröm.
Már te nagyobb hangokra szokott lantoddal, egekbe
Felhatol olly fennyen zengeni tárgyaidat.
Majd onnét Hunyadit, Mátyást is, az ilyen atyának
Mint járt nyomdokain nagy fia, hallja hazánk.
Onnét hallja világ rémítő Attila vérző
Fegyvereit nemesebb gerjedezése között.
Hallja, hogy úzte ki Szent László hadi népe hazánkból
A fene kúnt, ki reánk vad ragadással ütött.
Hallja, hogy Andrásunk diadalmasan ütközik érte,
Hogy szent földünket már ne tapodja pogány.
Nagy lelkét nemesen tékozló Zrínyit is írod,
Hogy mind hűségben a török ellen esett.
Hirdesd mostan időnk jelesebb példáit is ekközt:
S itt Nádasdy vitéz dolgait írad előbb.
Mint csak az egy Caesar hajdan túl Rénuson üzvén
Ellenségünket melly diadalmat adott.
Rettenetes vólt csak neve is, s rémültete mindent,
Bajvívó kardot vont valamerre keze:
Sátorokat tapodott, gázolt a prusszia vérben,
És falakat döntött tábora s dúlva rabolt.
Vajha veled nekem is magasabbra lehetne repülnöm,
És el nem fojtná kedvemet olly kis öröm.
Mérészeltem ugyan feljebb emeledni, de Fébus
Játszodozó Eratónk zöld mezejére mutat.
Ej! a természet nem kedveze nekem ezekben:
Kis környék fog bé, s annyira gyenge erőm.

Legmesszebb csak az én alagyáim céljokig érek:
És itt legforróbb pálya-futásom eláll.
Itt virrad s itt gerjedezik s intésidet érzi
És itt kis koboza jobban igyekszik öcséd.
Most gyengén kesereg vagy megholt drága barátján,
Vagy más bánatját megsomorodva nyegi.
Most ismét, mikor a szebb nap tisztára derűlven,
Mindent zöldbe borít és mosolyodva lenéz:
Vagy koszorút kötöget pünkösdhavi gyenge virágból,
S tiszteli verseibenn azzal az érdemeket;
Vagy kis lelkében lobbant tüze tőle is ébredt
Gonddal kívánván drága hazája javát:
Kíszteti, hogy magyarul szállalt Helikonra vezessen
Mennél több hazafit, s bőven itassa vizét.
Jó Isten! te tehetsz mindent, ébresszed ezekre
És már virradjon egyszer az ilyen öröm.
1779.

MIKOR BESSENYEI GYÖRGY A RÓMAI EGYHÁZ VALLÁSÁRA ÁLLOTT.

Nem lebegett a csendes egen bús felleg, eloszlott
A köd is a földön, s tiszta időre derült.
Gyengén lengedezett a fris napenyészeti szellő,
Enyhítvén napnak hús lebegése hevét.
Én is egészségem kedvéért néma szobámból
Messze kiindulván fris levegőre menék.
A sebesebb járás lankasztott gyenge erőmben,
A térséget azért nézni megállapodék.
Ott folyt a megapadt Körös is, vize' habja se zúgott
Mélyebb árkábann olly rohanással erőt:
Mint mikor a magasabb havasokról zápor-esővel
Feldagad éktelenül, s gátokat árja szakaszt.
Amint ott azután a zöldes partra ledülék,
És magamat szabadabb gondolatimnak adám:
Szenderedő szemeim mélyebb álomba merültek,
És a megfáradt test kipihente magát.
A sebes ész, ki serény munkáját nyugtalan űzi,
És most futkos alatt, most az egekbe repes.
Akire sem lankadt munkák, sem az éjszaka nem zár
Álmot, s untalanul szárnyain ébren evez.
Ő széllyel kapdozva tehát ott szülte szerencsés
Álmomat, ott ez öröm képezeteknek eredt.
Bessenyeit láttam, de nem ám a régi pogányság
Álmodozásának furcsa meséji között,
Hol valamelly zöld bérceknek tetejekbe felépült
Kar csak hívságot költ s enyelegve mulat,
S tántorodott seregek képzelt italokra hevűlvén
A feslett szerelem mocskait írni merik.

Más szentebb hegyeken mély völgybe ereszkedik ébredt
 Lelke, s magánosság bús kebelébe borúl:
 Ott, amely részről aranyos sugárait égne
 Tisztán alkanyodó napja Pozsonra süti;
 Ó erdős bércek, bércek közt ritka mezőkre
 Közbe szakadt szép völgy öblei, ritka helyek;
 Ahol mesterség kitanúlt keze még soha nem járt,
 És a természet csak maga írta magát:
 Bessenyeink boldog versének tárgyai, mellyben,
 Szinte jelen láthatd, úgy veti színek alá.
 A szent irtózás mire gerjesztette fel itten
 Mély szív érzését és sebes elme tüzét?
 Istenem! ó! úgy mond, s keseredve fohászkodik, égbe
 Felvetvén szemeit, s kéz felemelve kiált:
 Ó! meddig haboz én lelkem? mire térjek? azonban
 A sok megszakadott vélekedésre tekint.
 Emberi büszke nemünk ki igen vagdalkozik érted,
 Tollal, fegyverrel harc mezejére kiszáll.
 Úgy vitat kiki, hogy szentebb törvényedet érti,
 És oltárt igazabb tiszteletednek emel.
 Ó! azon egyház, mellyet erős kőszálra egyetlen
 Szent fiad épített, nem szakad annyi felé.
Egységét és egy tudományát egy feje tartja:
 Egy test, egy lélek, vet csak egy Úrba reményt,
 Hogy *soha meg nem fogy*, jelesebb jele, mellyet erősen
 Róla hiszünk s várunk szent fogadásod után.
 Nemde te szent lelked szóllt hajdan Dániel által?
 Ég, föld ígédet tiszeli, s minden erő:
 Jó az idő, támaszt majd olly országot az égnek
 Mindeneket tehető Istene s földnek Ura,
 Melly el nem bomol, és amely soha meg se hanyatlik,
 S nem fog más rabló népnek adatni soha;
 Ront s megemészt sőt minden egyéb országokat annak
 Méltósága, s örök tér birodalma leszen.
 Vallja *közönségességet*, s azt messze világnak
 Minden nemzetinél hirdeti minden idő.
Tiszta tanítását igazán, és félbe szakadtlan
 Renddel, *apostoliság* hív követőji hiszik.
 Boldog tagjaival *szentségét* szent fia közli,
 És az igaz szentség eszközt osztja velek.
Nem lehet ott családás örök ígéretnek utánna.
 Mert az igazságnak lelke közötté lakik.
 Nem bonthat, ronthat pokol írigy ajtaja rajta,
 S mennyország kapuit nyitni hatalma vagyon.
 A' vagy-e, hét hegyen elszéllýedt nagy Róma, világnak
 Asszonya, s illy jeleket, mondd, te viselsz-e tehát?
 Ó! esmértesd meg velem, ó örök Istenem! amit
 Tudni a természet s emberi elme csekély.
 A te ajándékok s te örök fényed tüze, látom,
 A hit, téged ezért kérlek, imádlak ezért.

Vérebenn az öröm buzgóbb indulati forrtak
Illy képzések után álmom is egybe repült.
Istenem! azt mondam, mind erre malasztodat adjad,
Hogy már habjaiból ő kievezze magát.
Amire émetten zokogást szép verse fakasztott,
S bennem az ébredtebb ész gyakorolni szokott:
Álmom is olyanakat szül ugyancsak ohajtva magának,
S vallyon igaz hírét halljuk-e már ezután?
Felkelek a partról, s megyek a városba sietve,
Ismét hogy magamat néma szobámba vegyem.
S ott repest szárnyakra kapott örvendetes újság,
Szóllott álmomnak tellyesedése felől.
Bessenyeink egyenesb ösvényre tekéllte el ügyét,
S nem fog kétségben lelke habozni tovább.
Kéz felemelve tehát Istent áldottam azonnal,
És írom versben most öröm énekemet.
1779.

BERENTS KERESZTYÉNNEK.

Nossza, kezet fogjunk, lelkem fele, drága Berentsem!
Csak kedvünk légyen, mindenén általesünk.
Próbáltad, nem is olly darabos mí drága hegyünkre
Új útunk, csak még törje további nyomod.
Kapj többekbe, s ne hajts henye népnek túnya szavára,
Már kiket éltökbenn ellep örökre porok.
Tisztelet és siralom nélkül veti durva halálok
Őket vissza megínt képtelen álmok alá.
Ó te! kinek jobb ész ép testbenn a kegyes Isten
Bőven adott, annak kincseit el ne temesd.
Vissza akarja, tudod, még több nyereséggel időre:
Mentséged se lehet, minden előbbre segít.
A magyar ékes-szóllást is te mi kedvesen ejted:
Szép szavaidra hevít szíveket édes erő.
Mért fosztasz meg többektől? gondolsz-e hazáddal?
Már te is a méltóbb pálya-futásra kikapj.
Most kap fel nyelvünk is, igen kiderülteti fényét
Széllyel eloszlatván régi homálynak okát.
A szomorú vad idők immár megszűntenek egyszer,
S veszi tudatlanság rút birodalma helyét.
Már nem epezti panasz a jobb haza-szíveket azzal,
Hogy kiszorúl nyelvünk, s pusztá mezőre megyen,
Ahol jobb íztől megfosztott durva parasztság
Azt szántás közben tördeli dísztelenül.
Nem darabos, sőt a kényesb ajakokba is illik:
Ám ugyan a magyar is nyájasan ejti szavát.
Vagy te bizonyságul légy Hallerkőinek ékes
Tolla, kit óhajtott a haza élni tovább.

Ám ha megint feltámadván fenelóni porából
Új valamely esetet közlene újra velünk:
Már maga is magyarul Hallernek szállana nyelvén,
S kívánná, hogy azon kedvesen ejtse szavát.
Ó ajakok! már néma halál prédái, nem éltek,
Már szomorú hamuvá váltatok, ó bal eset!
Még is bír porotok szentebb erejével, azokból
Szálljon más valamely nyelvre is egy kis erő!
Már bátran szállhat, nem tart az előbbi szövetség,
Amikor annyi gonosz jött törekedve reánk:
Büszke király s külső ellenség, döglet, inség,
Háborodott haza nép' megszakadása felett.
Boldog idők folynak most már. Adományidat én is
Háláló versben tisztetem, ó nagy anyánk!
Szent erejű birtok! Mi hatalma Terézia névnek?
Azt hallván az idő mostohasága siet.
A magyarok mély sírjokból felkelnek alattad,
S bánatban megepedt képek örökre derül.
Új lelket felgerjesztél amaz Attila vérben,
Mellynek hűségét kedvesen emlegeted.
Hogy buzog, ó hogy forr, hogy igyekszik minden erőből,
S akközt szüntelenül a magas égbe tekint.
Istenem! Asszonyokért méltán leborúlnak előtted
A buzgó hívek: jusson elődbe szavok.

1779.

BARÓTI SZABÓ DÁVID ÚRNAK.

Mit rebeg a víg hír? mért gerjedez annyira kedve,
S összevecsapott kézzel tapsol az édes öröm?
A tudományok, irigy rejtekből fényre kikelvén,
Készek-e állandón nyújtani többre reményt?
És valamely nemes elmének szüleményeit áldván
Ébred-e már nyelvét többre becsülni hazánk?
Hogy Vanier magyarul szól, s fejti Paraszti Majorság
Kincseit, országunk most igen annak örül.
Szűzek! Hernádnak kik zöld partjára kiültök,
S víg nyájassággal töltitek ott az időt:
Ekkó is, veletek mulatozván, kassai hegynek
Erdős oldaliról éneketekre felel.
Ott szállalt ő nyelvünkön, s ti vóltatok elsők,
Akik bámúltan néztetek ennyi csodát.
Kedvetek ott újult, kívántatok arra szerencsét,
S láttátok felesen megszaaporodni szavát,
Mellyet az áldottabb ész szerzett a köz öröme,
És boldog tollal hosszas időkre felírt.
A völgyekbe tehát vígan kiüzöntetek, arra
Felzendült a hír, s vitte repülve tovább.

Ó te Baróti Szabó Dávid szép kertje' gyümölcse:
 Boldog munka, hazánk új örömének oka.
 Én is megtisztellek, azért bátorodom írni
 Versemet, és vallyon kérded-e, hogy ki vagyok?
 Révai, kit Molnár buzgóbb kérése felunszolt,
 Hogy valamit merjek kezdeni útja nyomán.
 A *Jeles Épületek* történetképen akadtak
 Hozzám, és abból gerjede szikra tüzem.
 Még nálunk nagy könyvtárak s a régi magyarság
 Kincsei és nyelvünk titkai ritka nevek:
 Szűk értéke miatt tehetetlen szerzetem erre,
 S minthogy más nemzet többire, kedve se vólt.
 És azután alacsonyságom, mint gyermeki korban,
 Annyi tekintetnek meg nem adatta becsit,
 Külső bölcséktől hogy társalkodva tanulnám.
 Mit kezdett nyelvén hajdan is írni hazánk.
 Így a puszta falak, csak ez egy példára szerencsét
 Nyújtván, úgy mutatak, én leszek itt legelől.
 S elragadott édes képzésem, fennyen eresztém
 Most lett múzsámat, s hangosan írni merék.
 Mintha Propertiusát valamelly új Umbria szülné,
 Majd úgy álmodozott én kicsiny elme tüzem.
 Annak iparkodtam próbálva kiejteni hangját:
 S lelkem utánna azon gerjedezésre hevült.
 S megbántott tüzem, úgy hallám. De te versidet eddig
 Én még nem láttam, s nélküled útba menék.
 Nem fér énhozzám te dicsőségedre rohanni,
 Sem nagy múzsádnak dúlva ragadni nevét.
 Én hozzád képest, ifjabb kori próba dologgal,
 Mint mutatóba valót, közre kevesbet adék.
 Légy első, kik most támadnak, többre is adjon
 Kedvet, egészséget, s adjon az Isten erőt.
 Kössön drága hazánk víg népe fejedre borostyánt,
 Én is azokkal eme tiszteletedre jövök.
 S amit az egy Molnár ébresztésére követtem,
 És utat törtem kis vezetése után;
 Akinek én, ha mit érdemelék már verseim által,
 Háladatossággal most is adóssa vagyok:
 Menj csak előre, csekély alagyáimat írom utánnad,
 S ekközt jó szemmel társ-követődre tekints.
 Mindenben versem törvényei hogy nem egyeznek
 A te szabásiddal, hallom, iránta buzogsz.
 Nem szerzettük együtt. S a nyelv járása különböz,
 Én is mást láttam benne lerejtve, te is.
 Engedjünk egymásnak. Okod vagyon, úgy hiszed, arra,
 Amit szabsz: soknak majd adom én is okát.
 Bátor meg sem egyeznénk is, görögökre tekintvén
 Több nyelv járását fogja szeretni hazánk.
 Attika hol fog ugyan még is támadni hazánkban
 Várom igen, s örömet majd viszek annak adót.

Üdvözöl, és szívből jót kíván Józsa barátom,
Ő is fog versben majd hamar írni neked.
Engedjék az egek, lássák a váradi múzsák
Jobb szemmel, s örömet ők is előbbre vigyék,
Amit véle csekély munkámból közleni szoktam,
S jobbítok fontolt vélekedése után.
A futósó hírnek könnyű repesése szavaknál
Más egyebet nem bír, s kél csak azokkal előbb.
Hogy teljék örömünk, munkádból küldj ide hozzánk:
Elj frisen, és szíves jó akaratba fogadj.
1779.

PÁLFFY LEOPOLDÍNA GRÓFKISASSZONY HALÁLAKOR.

O te Királyfalvát jelesítő szép csoda munka,
Szép kert! árnyékod most mi homállyal ijeszt?
Búson lengedező levelek, mit nyegtek? az ugró
Kút mi okért lövi fel csak szomorúra vizét?
Mit rémülsz, fegyverre szokott nagy Pálffyak úri
Szép házok! mi ereszt bús fedeledre ködöt?
Olly sűrű ködöt, ó! hogy arany sugárral a nap.
Sem szép csillagival nem ragyog éjjel az ég.
Mély szomorúságnak jele ez, s nem kétes előre
Érzés. Durva halál rejti homályba magát.
Így jó, s házunknak feltette ragadni gyümölcsét:
Már rút karja kinyúlt, s hogy leszakasztja, fenyít.
Már megsértődött, halavány már színe, elállott
Szép szava, már szeme víg fénye homályba borúl.
Fogyton fogy, s ajakán piheg immár lelke, hidegszik:
Ah iszonyú hideg ez! már oda a kis Alak!
Hosszú álmából soha már reggelre nem ébred?
Nem veti szép szemeit már mosolyodva reánk?
Kedv legelő nyájassággal nem nyitja fel édes
Méz ajakát? s nem fog már mulatozni velünk?
Orvos nagy tudomány! mért vagy tehetetlen erőddel?
Hogy semmit nem nyersz fáradozásid után.
Ó! nincs már Leopoldínánk? Holt teste kinyújtva
Rothaszt már abból hervadozása hamut.
Úgy csügged feje hó-harmat meglepte virágnak,
S azt már a nap csak fonnyadozásra süti.
Őszi multságunk melly drágán ejteti árát!
Vólt örömünk keserű sok siralomba telik.
Szép testvéri körülnézvén, hogy megfogya számok,
Mély szívérések jaj panaszokra fakad.
Bús anya főképen, mint szél megrázta gyümölcsös
Szép fa, törött ággal, földre omolva, lefügg:
Úgy esdik lankadt erejében, s fájdalom érvén
Megsérült szívét, már betegágyba feküdt.

Ott eped és gyötrelmében könnyebbszik ez eggyel:
 Hogy rövid álmában gyermeke tűnik elő.
 Látni csak akkor öröm színét mosolyodva derülni;
 Jaj! de mihelyt ébred, bús feje újra eped.
 Durva halál! mi dolog vitt annyira, hogy te, kegyetlen,
 Illy gyászt házunknak s ennyi keservet okozz?
 Mért ragadod? Még csak tizenegy tavasz élete hossza.
 Még csak nem régen nyílt tuba-rózsa virág.
 Írigségedtől vagy ez: nevedni örömré
 Sajnáltad, s nagynak láttad idő-nap előtt.
 A sok szép Erkölc mégis megtiszteli hamvát
 Sírva körülülvén bús temetője kövét.
 Ott a Nyájasság, Ember-szeretésnek ölében
 Megdúlván, panaszát félbe szakasztva nyegi.
 Ásott arcával sír ott a gyenge Mosolygás,
 Ott a Vídámság elkeseredve zokog.
 Ott a Módosság bágyadt feje csüggve leesdik,
 És fájdalmában mellye szorúlva lehell.
 Ártatlansággal búsong a tiszta Szemérem,
 S fátyollal fedezett képek elázva dagad.
 Ott hallgat mélyen vele a természeti Szépség,
 S ott a Díszesség szép haja bontva eped.
 Ott sírják gondos nevelések ritka gyümölcsét,
 Hogy zsengejében már töve sértve lehull.
 Ó de mi szép villám lobbant fel amottan az égben?
 Szent árnyék! te vagy az, s ott vagy a te helyed.
 Ott követed te is, ó menynek szép angyala! a szent
 Bárányt, szűz karnak zengedezése között.
 Hirtelen eltűntél ismét, vágyódom utánad,
 És én lelkem arany tiszta ruhádnak örül.
 Hogy teljék szemem, és fényét láthassa tovább is,
 Ó ellen felhő! széllyel oszolva szakadj.
 Hallom-e jól? s hogy messze vigyen, már támad-e a szél?
 Vagy levegőnek egyéb ingadozása lebeg?
 Ő édes szava ez. Mint a napenyészeti szellő
 Zúg, mint távúlról a patakocská csereg:
 Úgy hallom szép gyenge szavát. Kegyes Istenem! úgy mond,
 Földiekért ha tehát már esedezni lehet:
 Látod-e ott nevednek alatt két édes öcsém,
 Pálffy nem, akiktől szép haza várja javát;
 Hogy bennem vesztett kedvek megtérjen ezekben,
 Drága szülőimnek várt örömökre neveld;
 Éltemnek mi derék esztendei hátra maradtak,
 Oszd azokat köztök, s éljenek annyi időt!
 Szép Alakim! mikor így könyörög nénétek az égben
 Én is azont kérve áldozom Isten előtt.

1781.

HARAGOS EMBERTŐL VALÓ IRTÓZÁS.

Ójj, Isten! fene embertől, kinek élete méreg,
S békétlen napibann akit epéje fogyaszt.
Úntalanúl dőzsöl, mindenben lel szeme gáncsot,
Fül minden kicsinyért, minden apróra dörög.
Fellobban, mint a tűz láng, nem bírhat eszével,
Vak, s bont-ront mindent, ami körüle vagyon.
A szél úgy dühödik, s gyökerestül dönti ki a fát,
Hánszor az erdőnek káros erővel ered.
Gátokat úgy szaggat dagadott víz hirtelen árja,
És minden veteményt undok iszapba kever.
A föld-indulás úgy omlat, s színe hasadva,
Megdúlt várasakat mély üregébe temet.
Pusztító csoda! irtózom csak látni is; Isten!
Ojj fene mérgétől, s tőle továbbra szakassz.

1782.

MAGÁT BÁTORÍTÓ NAGY SZÍV.

A szomorúság ellen.

Úgy vagyon: üldöz ezer nyomorúság, s mintha kilesné
Vesztedet, egyszersmind sok roszt egybe kötött.
Bosszúság, szükség, veszedelmek s a gonosz írgy,
Összecsoportozván üt törekedve reád.
Jaj! oda vagy: szomorúságban keseregve fog élted
Fogyni, ha öldöklő buslakodásba merülsz.
O! kíméld magadat, kíméld sírással elázni
Arcádat, ne siess halni idő-nap előtt.
Ember-társaidért még élned kelletik: Isten
Úgy végzett rólunk, úgy visel, úgy szül anyánk.
Bár akadályt vessen majd többire a gonosz ember,
Mégis örök törvény e' neked: el se mulasd.
Lásd szomorú képét, s ezeket mint végzi, tekintsed:
Kit keserű inség buslakodással elöl.
Csügg feje, holt halavány, s apadott arcája kietlen:
Földre süttöt síró két szeme vérbe borúl.
Még szédült elméje haboz, bús szíve szorúlva,
Lankadt tagjaiban semmire sincsen erő.
Végre idő-nap előtt romlott természete bomlik:
Ajúl, földre rogyik, s eltörik a rossz edény.
Ennek képétől irtózz, s hóhérja magadnak,
Sem pedig épséged vesztegetője ne légy.
Serkenj, bátorkodj, hogy méltó dolgokat űzhess:
Lásd főkép, a bú rajtad erőt ne vegyen.
Már oda vagy, mihelyest elijedt és gyáva fejeddel
Sulyja alatt lelapúlsz, és vele szembe nem állsz.
Hogy félénk a nyúl, agarak bátrabban ugatják,

S úzik nyomba szegényt és letiporva ölik.
 Ellenben, mivel állja helyét a bátor oroszlánny,
 És ellenszegezett körme halállal ijeszt:
 Tér a rajta ütő sereg és takarodva eloszlik,
 S fül csak messzéről a tehetetlen erő.
 Állj te is úgy ellent, te is úgy verd vissza csapásit,
 Hol bűd talpadról dúlva leverni akar.
 Itt illik kimutatni, mikor megtámad az inség,
 Hogy benned nagy szív, hogy nemes elme lakik.
 Szép dolog embernek tartatni, de lenni valóban
 Még szebb, s hogy te vagy az, merj dicsekedni vele.
 Tűz az aranyt, megválasztják inségek az embert:
 Ím próbája tehát, s ezt ha megállja, hiszünk.
 Vélém, elég ösztön már ez. De ha mégis ohajtasz
 Többeket, ím halljad, még kisegíthet ez is.
 Azt tartsd, hogy nyomorúságid nem tartnak örökké:
 Mind igaz is, s magad illy gondolatoknak eredj.
 Holnap jobb napot ád Isten, s majd szélyyel oszolnak
 A ködök, inséged fellege szebbre derül.
 Látd-e világ ura most az eget mi homályba borítja,
 S dörgő menyköveket szörnyen eresztget alá:
 Most ismét csendes tisztára derülteti boltját,
 S a kiesén lesütő nap mosolyogva ragyog.
 Amíg élsz, jót várj: a holt semmit se remélhet;
 Minden pillantás várt örömedre lehet.
 1782.

OROSZ ZSIGMOND HALÁLAKOR.

Szinte, mikor fejemet más szörnyű károk is érik,
 Akkor vesztelek el téged is, édes atyám!
 Már nem is érzem egyéb bajamat, nagy fájdalom érlel;
 Bár legyen érzésem, jaj! csak ez egynek elég.
 Elnyomatom: mi öreg cseppekkel elázik az arcám;
 A sűrű zokogás közbe szakasztja szavam.
 Folyjatok, ó keserű könyvek! s tí szólljatok arról:
 Hogy mi atyát vesztek, ó igen édes atyát!
 Folyjatok! - Ámde lehet már bús panaszokra fakadnom:
 Engedd meg dúló fájdalom ezt az egyet.
 Édes atyám! jaj! nem vagy már? már sírba leástak?
 Hogy porrá rothadj, föld hideg öble emészt?
 Édes atyám! oda vagy? ki szeret már gyermeke-képen?
 Bús árván hagyatom több veszedelmek alá.
 Édes megmentőm! hogy dúlva hegyembe szakadtak
 Majd minden részről a gonosz üldözetek.
 Szerzetes életnek rejtek fala! mennyi gonosznak
 Szentséggel színlett bonta lakása lehetsz!
 Képmutató falak! irtózom még, arca-pirulás

Nélkül a jámbor emlegetést se tehet.
 Egy dolog úgy faggat s keserít, hogy szóllok ez egyről:
 Ott a szent szeretet tiszteli pusztá nevek!
 Fő dolog, a szeretet nincs ott, csak színre hazudják:
 Gyűlölség vagy ott, s üldözetekre buzog.
 Ott vesze nyers ifjúságom tüze, mint hogy előltek:
 Én vallom, szomorú áldozat aki valék.
 A farkas megmarta juhok rémíti kis árnyék,
 S még őrző ebe is gyakran ijeszti szegényt.
 Hogy leütött romlásommal sok mennykővem, arra
 Bús idegenséggel telt gyanakodva fejem.
 Attól is féltem, ki talám több jómat akarta:
 Mert olly köntös alatt megmára álnok ebem.
 Nem csoda, sok rossz közt a jót elvétí az ember:
 S a napot is sűrű pára homályba veti.
 Szent árnyék! szakad a szívem, nagy vétke, hogy akkor
 Tőled is irtóztam, gyámolom, édes atyám!
 Gyámolom, édes atyám vóltál pedig, a te szerelmed
 Sok jeleket nyilván ad vala, hogy te szeretsz.
 Későn láthattam, mint olly fogoly, aki setétes
 Tömlőcből kijöven húnnya világra szemét.
 Jól jut eszembe, miket tettél, hogy lássalak egyszer:
 Láttalak, és szívem téged azóta imád.
 Visszaadád éltem, támasztván engemet újra:
 Mert már megholtam, s földbe temetve valék.
 Ó keserű gyásznak szomorú pompája! Barátim!
 A szeretet forró könyveket öntö reám.
 Sírjaitok, és mi dicső sír-verset is írtatok immár:
 Hogy magyarul érzett szívetek, adta jelét.
 Révai! olly idején rothadsz; gonosz üldözet ölt meg:
 Érzi hazánk kárát benned is, aki sírat.
 Hittétek csakugyan, s már bennem láttatok annyit:
 Hogy valamelly hasznat nyer valahára hazánk.
 Hitte Orosz Zsigmond is, azért ébreszte fel újra,
 S új ösztönt e szép pálya-futásra adott.
 És mi kegyes lágyan, de azonban lágyan is úgy szólt:
 Hogy csoda nagy tehető, s vólt szava szívre ható.
 Tudta, hogy ártalmas s csak ront a gögös erőszak:
 És inkább épít a kegyes engedelem.
 Más hebehurgya kevély, tapodója alatta valónak,
 Büszke dagályával melly sokat egybe kever,
 A kiderült elmét elfojtja, szorosba rekeszti,
 Úgyhogy alatt mászik rabja s eloltja tüzet.
 Illy gonoszért eleped gyakran a szép elme homályban,
 Kit ragyogó fényben nézne csodálva hazánk.
 Hát élek még én? fogok is még élni? de téged
 Éltem adója! halál birtoka messze ragad?
 Nem lehetett örömed éltedben látni, vitézül
 Küszködven, mi dicső szép koszorúra török?
 Ó! ha mi érzés vonz még hozzánk, testi tehertől

Megvált nagy lélek! s emberi műnek örülsz:
 Látni fogod csakugyan már onnét a magas égből,
 Ád most is forró ösztönöd újra erőt.
 Látni fogod számosb alagyaimat, amire kértél:
 Általam is szoknék e kötözetre hazánk.
 Lásd azt is köztök, keserű siralomnak eredvén,
 Hogy szomorú gyászban tiszteletedre jövök.
 Nyájadnak szavaidra tanult jobb része haláloz
 Bús híren rémült háborodásba merült.
 Tengeren olly megijedt a nép, olly tétova habzó,
 Kit kormány nélkül víz dagadása ragad.
 Nagy szélvész támad, néztük mi hatalmas erővel
 Megszakadott ott egy nagy sereg és lemerült.
 És te, szegény árnyék! te magadban félre hasonlott
 Gyáva hajó! még is messze habozni akarsz?
 Néhány megbódult fejek annyira visznek, amannak
 Ásítózva helyét, és mi veszélyre sietsz!
 Jobb, hogy előbb építsz magadon, s hogy tagjaid értik
 Egymást, és fejeket csak kicsinyekbe törlik.
 És te kivált, jobb rész! magadat megalázva, tanácsát
 Holta után is akard, mert erejébe hihetsz.
 Ezzel tiszteld meg szent hamvait olyan atyádnak,
 Aki helyébe te mást már soha fel se találsz.
 Benne velős megvizsgálás, sok előre kilátás,
 Vólt bátor végzés s ingadozatlan erő.
 S így a mértékllett mivelés nem fűzte keresztül
 Dolgait, és csendes végbe vitelnek örült.
 1782.

A KIKELETRŐL.

A tarcsai savanyú víznél.

Víg tavasz, a kerek esztendő szebb része derül fel,
 S új pompájával tér mezeinkre kiszáll.
 Újúl a nagy föld, mindent a lágy meleg éleszt,
 S könnyű szellőnek lengedezése nevel.
 A rothadt gyökerek gyönyörűn ifjadva kihajtnak,
 Zöld füvel a nyirkos rét mosolyodva frisül.
 Gyenge virágokkal kezdenek kiesülni határink,
 És a bimbózó ág leveleknek ered.
 A fris csergeteg is szabadabb forrásra felenged,
 Szép kövecses feneket tiszta folyása mutat.
 A hasadó hajnal pirosabban fejti ki keblét,
 S vídítóbb nedvvel gyöngyei hullnak alá.
 Ami csak él, most minden örül, öreg és piciny állat:
 Új elevenséggel minden örömbe merül.
 A nyers ifjúság, a zöld pázsitra kikapván,
 Víg, eleven, játszó, fris keze, lába futós.

Még az öreg nép is, megaludt bár vére, felújúl:
Víg fiait nézvén víg mosolyodva mulat.
Gondos akolba szorúlt júhnyáj, s jászolra lezárott
Csorda, szabad kényén most legelőre kijár.
Fecske sereg kis agyag fészket rakogatja csevegve,
S ház fedelét golyák már kerepelve ülik.
Mindenféle madár, öröm új éneknek eredvén,
Hol szép zöldellő ágra, hol égbe repes.
Csak nekem itt egyedül, ó! csak nekem árva szegénynek,
A bús aggodalom szívem epesztve öli.
Hervadozik képem kikelet természete ellen:
Elfogyok, újulást nem veszen élet-erőm,
Itt vagy-e már? Érez testem bomlása, keservem
Eltörlője, halál! s elviszel úgye tehát?
Nyílnak már örök életnek szép ajtai, látom,
S ott benn jobb kikelet jobb örömünkre derül.
1783.

A SZERELEM ÉNEKESIHEZ.

Nyájaskodó víg társaság
Szerelem énekesi!
Kíket csodált a szebb világ
Népeteknek kedvesi!
Zeng fülemben szép szavatok,
Sok tűzzel élesztetek:
Ím rebegem utánatok,
Amit enyelegetek.
Hozzánk sem volt áldásiban
A természet mostoha:
Az öröme javaiban
Nem vólt szükség itt soha.
Itt is piros a szép hajnal,
Csendes az est homálya:
Ragyog az ég csillagokkal,
Szép a napnak sugára.
Gyenge szellők lengedeznek,
Lebeg zöld ág levele:
Hús árnyékok enyhítenek,
Szépen zúg a csermelye.
Szépek itt is a virágok.
Mosolyognak kertünkben:
Vagynak itt is szép leányok,
Vagyon érzés szívünkben.
(1787.)

RÓZSAVIRÁGON MEGILLETŐDÖTT SZERETŐK.

Kerti ékesség, kiesén virágzó
Rózsa, melly szép vagy feselő korodban:
Úgy hasad reggel ragyogó tűzével
A piros hajnal.

Jaj! de elmúlik neked is mosolygó
Színed, és fonnyadt levelid lehullván
Gyenge bimbódról, elaszik kis ágod
Durva tövissé.

Míg tehát kedvet legelő örömmel
Villog épséged, leszakasztlak inkább,
Hogy nagy hévségtől nehezen lehellő
Mellyemen hervadj.

Így zokogsz, én méz ajakú Ilonkám!
S a piros rózsát kebeledbe fűzvén,
Nézed egy végben lesütött szemekkel,
S könyveid hullnak.

Csintalan! kedved vagy az mutatni.
Hogy megint többel szaporítsd csodámat:
Akkor is szép vagy, mikor ázik arcád
Búba merülve.

Úgye, felleltem? mosolyogsz szavamra:
Ó! megint vídám napomat tekintem
Tiszta arcádnak kiderült egében,
Édes enyelgőm!

Mit nevetsz mégis? Nem hiszed valóban,
Hogy tanúságot veszek énekedből?
Érzem: úgy múlik fiatal korunknak
Díszek nekünk is.

(1787.)

LUCA SZÉPSÉGE.

Csodát űzött a természet,
Mikor téged alkotott,
Minden szépség ott tenyészett,
Mindent reád aggatott.

A gyöngyvirág homlokodat
Szép fehéren békíti:
Kinyílt rózsák szép arcádat
Szép lángszínnel éleszti.

Fris nedvökben gyorsan úsznak
Húnyorgó kék szemeid:
Ott is csaknem meggyulladnak,
Szikráztatják tüzeid.

Ajakodon elevenség
Pirúl s csókra ingerel:
Szavaidban az édesség;
Hangzik, szívet érdekel.

Síma márvány kerek állad
Gödröcskével kérkedik:
Hószín nyakad, hószín vállad,
Gyöngy nélkül is tündöklök.

Gyenge mellyed kék erekkel
Oszlik csoda ágokra:
Két emlőid épségekkel
Emelkednek dombokra.

Mint szűz viasz, olyan kezed,
Szépek gyenge ujjaid:
Karcsú tested, ép termeted,
Szépek piciny lábaid.

Luca! szívem egy bálványa,
Mikor látlak, bámúlok:
Ó! szebb nemnek ragyogványa,
Megvesztettél, rab vagyok.

(1787.)

A SZÖKEVÉNY KUPÍDÓ.

Kis Kupídót kell keresnem,
Ha ki látta, mondja meg:
Még nagy bajba lehet esnem,
Hogy ha soká tévelyeg.

Ma jó reggel kis ágyából
Még borzason kiszökött,
Sok a jele, hogy azokból
Megesmérni sok között.

Piciny falat, édesen sír,
Csintalan és enyelgő:
Szárnyas, ives, nyilakkal bír,
Ide s tova tekergő.

Ki az atyja, még sem tudom,
Ég, föld, tenger tagadja:
Mind gyűlölik, amint hallom,
Senki fel nem fogadja.

Ó! keressük, mert itt vagy ott
Most is nyilat ereget
Egy gondatlan törbe fogott
S rajta sebet ejteget.

Ihol vagyon a rejtekben,
Látom, honnan célozgat:
A szökevény te szemedben
Lappang, Luca, ne tagadd.

(1787.)

KUPÍDÓ ÉNEKET KÉR A KÖLTŐTŐL.

Kis Kupídó, a csendetlen,
Tőlem el nem válhatott:
Esekedett s vólt békétlen,
Amíg meg nem alkatott.

Én szívemnek nyeresége
Vólt az, hogy úgy küszködött:
Luca! halljad, mint lett vége,
A gyermek csak lekötött.

Kupídó.
Hallod, költő! egy énekkel
Tisztelj már meg engem is:
Mit kérsz érte, bátran mondd el,
Vessz jutalmat tőlem is.

A költő.
Lator alak! csak gyötrelmet.
Adhatsz sűrű könyveket:
S ezt úgy vegyem, mint kegyelmet,-
Mondjak érte éneket?

Kupídó.
Örül egy pár gerlicének
Anyám s velek játszik is:
Majd lest vetek egyikének,
Hogyha rajta vesztek is.

A költő.
Hív gerlicét csak egyetlen
Párjától megfosztani,
Mindkettejét, te kegyetlen!
Nem szánnád búsítani?

Kupídó.
Anyám égi kocsijából
Egy hattyúját kifogom:
Megjárhatod mulatságból
Az egeket, azt adom.

A költő.
Olly magasan szédülhetnék,
S vesztémmel leeshetném:
Ambrósiát sem adhatnék,
Szegényt nem nevelhetném.

Kupídó.
Vegyed el tehát szem-kötőmet,
Anyám szötte, lágy selyem:
Tapogassad, annyit érhet,
Hogy csak kedvedet lelem.

A költő.
A szem-kötő minek nékem?
Nyitva tartom szememet:
Szüntelenül Lucát nézem,
Még sem nézem eleget.

Kupídó.
Lássad hátúl szép nyilakkal
Megtelt arany tegzemet:
Kedveskedem már azokkal,
Találják a szíveket.

A költő.
Ó! csak egyet szép tegzedből
Engedj, anyád bajnoka!
Már is nyújtod; de kezedből
Jobban repül, lődd oda.

*

Úgye megért, mosolyogsz már,
Luca! vallod sebedet:
Jól alkudtam, neheztelj bár,
Bírom immár szívedet.

Mondjuk már el énekünket,
Mert különben meggyaláz:
Luca! ne bántsд gyermekünket,
Mert még jobban megaláz.

*

Szeretetnek nagy hatalma
Az egész természetén:
Számlálhatlan diadalma
Egen, földön, tengeren.

A térséges levegőben
Érzik azt a madarak:
Völgyben, hegyen, az erdőben
Szelíd állat és vadak.

Érzik halak a vizekben,
Bár hidegben ússzanak:
Vonz fű fűvet illy érzésben,
Olly csodát is mondanak.

De emberi vert nemünkön
Inkább tetszik ereje:
Uralkodik itt fejünkön,
Harcra itt tér mezeje.

Nézz egy királyt, ki' szavára
Földig borúl sok ország:
Ura nincsen, s hatalmára
Rémül szomszéd fél világ;

De ennek is büszkeségét
Szerelem megtöreti:
Hódúl, s csodáld szelídségét,
Egy asszonyka vezeti.

Nézz egy vezért, ki hadában
Bízik, s pusztít földeket:
Győzhetetlen viadalban,
Tapod rab nemzeteket;

De szerelem megcsúfolja
Dicsőség oltárinál:
Magát rabnak térden vallja
Asszonya lábainál.

Nézz egy bölcset, kivel senki
Fel nem tesz, mint kérkedik:
Minden kicsiny itten néki,
Egekbe emelkedik;

De szerelem megjátszodja.
Gyarlódik a tudomány:
Mikor estve mécsét gyújtja,
Gyújtja szívét a leány.

Nézz egy papot, ki tagadja
Ez érzésnek bús hevét:
Bőjtrel, vassal fojtogatja
Háborgó természetét;

De szerelem még annál is
Szívét inkább szegezi:
S jaj! hogy érez, oltárnál is
A szegény azt könyvezi.

Nézz más apróbb győzedelmet,
Ott örömmel mint telik:
Hol gyötrelmet, hol kegyelmet
Oszt, mint kedve változik.

Táborba is bátran eljár,
Pásztorral is elmulat:
Kárpitok közt szépeket vár,
Sutban megles rútakat.

Most a roppant városokban
Az utcákan tántorog:
Most az elzárt klastromokban
Csak lappangva tébolyog.

Most kirándúl a falukba,
Parasztokkal enyeleg:
Bészáll estve kastélyokba,
Zárt szűzekkel kesereg.

Itt a vadat szelíd lággyá,
Mérgessé jó állatot:
Tészi ott a kicsinyt naggyá.
És kicsinnyé a nagyot.

Itt megnyitja pazarolva
Fösvénynek szekrényeit:
Amott immár tartja zárva
Pazarlónak kincseit.

Itt fakasztja nevetésre
A busongó szomorút:
Ott epesztő kesergésre
A mosolygó homlokút.

Vént gyermekké, s ért öreggé
Fordítja a gyermeket:
Szabad szájú pajkost szentté,
Pajkosokká szenteket.

Akaratos büszke szívből
Csinál ő figyelmetest:
Luca! te ezt nem szükségből,
Valljad inkább örömet.

Jobb engedjünk hatalmának,
Veszt, aki ellenkezik:
Nékünk mérge igájának
Édessé változhatik.

(1787.)

SZERETŐ KÍVÁNSÁG.

Luca! én csillagom,
Millyen kívánságom,
Mikor éjjel
Égbe nézel
Csillagokat látni,
S lángjokat csodálni.

Akkor bár ég volnék!
S reád lenézhetnék
 Annyi szemmel,
 Mennyi tüsszel
Fényes ragyogva ég
A szép csillagos ég.

(1787.)

A MEGHÚLT SZERETET.

Hamis Luca! megjátszottál:
 Köszönettel tartozom.
Szerelmedtől feloldottál,
 Nyűgödet nem hordozom:
 Szabadságom
 Már nem álom,
 Istenemnek áldozom.

Ha hallom is már nevedet,
 Nem változik színem;
Ha látlak is már tégedet,
 Nem vér jobban szívem
 Meghúlt bennem
 Első tüzem,
 Már lecsendesedtem.

Alhatom már, s mikor alszom,
 Veled nem álmodok.
Ha ébredek, első gondom
 Más, mire virradok:
 Nem te vagy az,
 Való igaz,
 Akkor mást gondolok.

Tőled messze távozhatom.
 S nem kívánlak látni.
Megínt veled találkozom,
 S azért háborodni,
 Sem öröme,
 Sem bús kedvre
 Nem kezdek változni.

Úgy beszéllek szépségedről,
 Hogy semmit sem érzek.
Szóllok álnok rossz hitedről
 S bosszútól nem égek.
 Benned szépet,
 Vagy rút vétket
 Egyaránt tekintek.

Gőgös szemmel vagy húnorgón
Reám bátran nézhetsz:
Haragosan, vagy mosolygón
Velem elbeszélhetsz:
Mind az, mind ez
Ezen szívhez
Nem ér, kárt nem tehetsz.

Víg vagyok, vagy bús keserű,
Már nem te vagy oka.
Nálad nélkül már gyönyörű
A rét s patakocska:
Zöld a pázsit,
Gyengén frisít
Erdő s hegy virága.

Látod, milyen igaz vagyok:
Szépnek látlak most is.
De előttem vagynak mások,
Náladnál szebbek is.
Most találtam,
Hogy csodáltam
Benned a hibát is.

Hogy megtörtem rab láncomat,
Vallom szégyenemmel:
Hasadt szívem, s haláloamat
Vártam e sebemmel.
De fő jóért,
Szabadságért
Mit nem tűrünk el?

Lépvesszőre ragadt madár
Úgy sérti lábait;
Hogy ment legyen, kicsiny a kár,
Szaggatja szárnyait:
S fájdalommal,
Vér folyammal
Ott hagyja tollait.

Én változó csélcsap szívet
Hagytam el; nem nagy kár.
Te állandó jámbor hívet
Vesztettél; aggódj már.
Én hamisbat,
Te igazbat
Nem találsz, keress bár.

(1787.)

SZOMORÚ INDÚLAT.

Mi kesergő sok gondolat
Terheli bús fejemet?
Sérült szívem ott nem mulat,
Hol töltöttem kedvemet:
Mindent megun, minden sérti,
Az öröm szót már nem érti,
Nem találom helyemet.

Megváltozott egen, földön
Nékem minden alkotmány:
Nem mosolyog olly szép zöldön
A rét s kerti oltovány:
Elfonnyadást veteményben,
Homályt látok a napfényben,
A hajnal is halavány.

Szerencsétlen elő-érzés
Szomorú életemről!
Kedvet fojtó kemény végzés
Mit mond árva fejemről?
Mindenfelül borúl az ég:
Nincsen tehát már reménység
Boldogabb jövődőről.

(1787.)

A LÉLEK HALHATATLANSÁGA.

Lelkem! nem éred már soha végedet:
Mert úgy lehellett téged az alkotó
Isten, mikor gyarló agyagból
Testemet olly nemesen teremté.

Porrá emésztő földbe leszállanak
A kérkedésnek felrakatott csoda
Munkái, márvány oszlopokkal
Támogatott magas úri házak.

Sőt öszvedülvén még maga a kerek
Föld s ég elolvad csillagival, mikor
Majd a megaggott nagy világnak
Megszakadott kötözetje bomlik.

Ekközt te lésszesz ment egyedül. Tehát.
Ó halhatatlan szép vagyonom! miben
Fog telni majd akkor te kedved?
Hol keresed lenyugosztalásod?

A szent vagyonság, kútfeje, alkotó
Szerzője s kedvén osztogató ura
Kívánatos minden dolognak.
Akkor is Istened. El ne vétsed.

(1787.)

TARTÓZKODÁS.

Tündér, álnok, gonosz világ!
Magadhoz mit csalogatsz?
Állapotod merő vakság:
Csak hamis fényt mutogatsz.
Nem indulok füstöd után,
Gondosb lelkem más jót kíván.
Itt hasztalan tapogatsz.

Nagy nálad a gyönyörűség.
De nagyító üveggel:
Józan szemmel csak kicsinység,
S tele rágó féreggel.
Ne ámítgass, el nem hiszem
Ne kínálgass, el nem veszem,
Tele vesztő méreggel.

Aranyadat se fitogasd,
Földnek pora, sár darab.
Szabadságod se harsogasd.
Szolga vagy és kötött rab.
Hasztalan szót már ne forgass,
Szándékomban ne háborgass,
Nem kell nékem ez a hab.

Istenem a való napfény,
Kiben nincs fogyatkozás.
Ő az öröm, az igaz kény,
Kiben nincs unatkozás.
Ő a fő kincs, mellyet nem ront,
Olly szabadság, mellyet nem bont
Erőszakos változás.

(1787.)

HALÁLTÓL NEM RETTEGŐ NAGY LÉLEK.

Édes nékem a halál,
Csak a roppant udvarokba
Rémült szörnyűséggel száll.
Csak az úri nagy házokba:
Ott egyedül félelmes.
Bétérése gyötrelmes.

Értem úgy jó csendesen,
Mint a tulsó nagy világon
Vélünk kényült édesen
Elmulató társaságon
Megörült hív felesem,
Út mutató kedvesem.

Úgy jó vidám arcával,
Úgy nyújt kezet mosolyodva:
Es kicsiny világával
Csak e mécszet gyengén oltva,
Melly szíves társaimnak,
Ég itten barátimnak.

A testből kivetkezve.
Semmi terhet hogy ne vigyünk:
Édesen ölelkezve
Már azután együtt megyünk
Oda a szebb országba,
Az öröm boldogságba.

(1787.)

MAGAM KÉPE.

Esméretlen lévén, kérdezed, ki legyek:
S azt pedig társamtól, akivel kimegyek.
Hanem magam szóllok, hogy megértettelek,
Én tudom magamat, jobban megfelelek.
Ami lettem volna töredék képemből,
Inkább azt olvassad szomorú versemből.
Ki igen idején, mikor nevelkedni,
Csak kezdettem gyengén életre gerjedni,
Tárgya lettem a vad kegyetlenkedésnek,
S bennem dúló kedve telt az üldözésnek!
Még is érzem, s mikor jut csak eszembe is,
A sérelmek után hosszab időre is,
Szakad újra szívem, könyveim hullanak,
És engem zokogó jajra fakasztanak.
Én kicsinységemet temérdek dolgokkal,
Ha egybe vethetem magamat nagyokkal:
Képezd, hogy egy jeles épületet vetnek,
Mellyben mesterségek szép munkát követnek:
Hanem az ellenség még fél készültében,
Azt már dúlni kezdi felforrott mérgében.
Tehát az elpusztúlt porba keveredve,
Hellyel-közzel a dúlt földből emelkedve
Romlott kő maradvány fal töredékekből,
A sűrűen benőtt szomorú füvekből,
Hajdan mi lett volna, csak azt sohajtatni,

Búsult hallgatással láttatik mutatni.
Vettem Istenemnek bőven kegyességét,
Megesmérem, s azért áldom szent felségét:
Nincsen az magamtól, nem én dicsőségem,
Kútfőre mutatnom szent kötelességem.
Szerencsétlen szolga! de én eltévedtem,
Az adatott pénzzel nem jól kereskedtem.
Ki ad róla számot? én Uram s mindenem!
Hogy énrajtam nem múlt, te tudod, Istenem!
De csakugyan mégis valamit gyűjtöttem,
Az adományt épen földbe nem temettem.
Tudok annyit, mivel felebarátomat,
Tartozom segítni én szolga társomat.
A köz-jóban jeles igyekezetimmal,
Nagy nevet nem várok cselekedetimmal.
Apróság én minden foglalatosságom,
S eléggé fizetem ezzel adósságom,
Mellyel a szent törvény lekötelez minket,
Akik egy hazában szeretjük földinket.
Elragadott néha hazám szeretete,
Édes képzésemben magasra ültete,
S kicsiny erővel is fennyen emelkedtem,
De illy hívságomat magam is nevettem.
Későn vagy a' már, elmúlt jobb ideje,
S elaludt véremnek tüzesebb ereje.
A lélek, ki romlott egy testben lakozik,
Nem üzhet olly munkát, szüntelen változik.
Felébredez néha, fakad panaszára,
Gyengén háborodik setét fogságára;
Talál abban, amit útál kényessége,
De vidúl, ha tetszik néha kis épsége.
Magas szál és karcsú én testem állása,
S gyenge erőben is sebes a járása.
Ritkúl szőke hajam búsult homlokoman,
Előre dül fejem meggörbedt hátaman:
De mégis úgy, hogy ha néha felébredek,
Én is magam feljebb tartani gerjedek.
Hosszas arcám vidúl gyenge pirossággal,
Ha néha fellege múlik komorsággal.
Tisztán néz kék szemem, áruló hunyorgás,
Nincs benne álnokúl szökdöső bal forgás.
Egyenes ajakom együtt jár szívemmel,
Másból csúfot üzni kegyetlen örömmel
Írtózik együgyű lelkem, és tudatlan,
Más szégyenén kedvét tölteni szokatlan.
Igaz barátságot tellyes bátorsággal
Szeretek, s tisztelem azt állandósággal:
Engesztelhetetlen vagyok, s nem bízhatom.
Ha hívtelenségtől egyszer megcsalatom.
Ihol képem, mellyet már előbb is láttál,

Itt erkölcsöm véle, itt sorsom, mit vártál.
Esmérsz-e már, s hozzám hajlandóságodat,
Érzed-e gerjedni jó akaratodat?
Hív barátságodba én kicsinységemet,
Vagy-e eltekéllett fogadni engemet?
Feltetted-e egy illy szívet vigasztalni?
Ki igazán tisztel, míg meg nem fog halni.

(1787.)

HAZAFIÚI ÉRZÉS.

Új esztendő alkalmatosságával a nagy magyarhoz.

Titkos örök mélység, mellynek kebelébe merülnek
A nagy idők, s meg visszavetődnek:
Mint tenger színén egy hab támadva lenyomja
Szüntelenül a másikat, úgy jársz.
Egymást váltva, remény és félelem árad előre
Szívünkben, ha jövőre kinézünk.
Mind rejtek, mind annyi homály, mire virrad az ember.
Vess egy jobb habot egyszer ezekre!
Annyi keservek után támadj a kétes öbölből
Szebbre derült víg napja hazánknak!
Támassz olly öröm esztendőt, melly tiszta világgal
A rút bűnnek elossa homályát!
S a földön mászó alacsony szégyennel alázza,
Aki magát maga adta el önként.
Látod, ezért mérészb a gyáva galambokat ölni
A gonosz ölyv és vérbe feredni.
Mint érez szíved? Nagy férfiú! mint dobog érte?
Felnézvén az egekbe, sohajtasz!

(1787.)

FUTÓ GONDOLAT.

Hová siet serény lován
Ama kevély vitéz?
Utánna majd alig biceg
Ez a mankós öreg:
S bicegve is, hová amaz,
Ez is sírjáig ér.

*1788.

[ORCZY LŐRINC HAMVAINAK.]

Ha a józan erkölcs, együgyű jámborság,
Érdemlett borostyán s a hadi bátorság
Megkérlelhették volna a vad halált:
Gyászos árvaságban Orczyt nem siratnók
Szakadó könyvekkel sírját nem áztatnók;
De jaj kéméllést érdeme nem talált!

Avagy azt tartsuk-e: ég ura megbánta,
Hogy illy ajándékát eddig nekünk szánta,
S azt haragjában közlünk elveszi;
Kivált e rossz világ szörnyű veszélyében,
Hogy ne keserítse érzékeny szívében,
Méltyobb helyére őtet visszateszi?

Fájdalmas kárvallás! Nincs megtérítése,
Keserves sebünknek csak ez enyhülése,
Hogy élő képe szívünkben maradott:
Szeretet s tisztelet azt ott béedzette,
Mint tartós márványba, mélyen bémetszette,
Kiért az írgy idő is háborgott.

De bosszújára is ébresztő példája,
Ott lesz sok jámbornak vezető fáklyája,
Melly után éltét intézze boldogúl:
Jó férj és jó atya ha ki akar lenni,
Arra tanúságát itten fogja venni,
S az Úr szolgáját nem tartja csak rabúl.

Fog ügyefogyotton szíve keserűlni,
Fog ő embertársa javának örülni,
S megtartja szentül barátság kötelét:
Hazának s királynak esküdt hívségében,
Mind fegyvert, mind kormányt tart ő tisztségében,
S buzogja kettős előmenetelét.

Jeleskedett Orczy e szép erkölcsökkel,
S valamint éltében nemes ösztönökkel,
Holta után is éleszt ő jóságra.
Örül két fiain lenező fényével,
Kikre együtt szállott a jó szív vérével,
Hogy ők is törnek az igaz nagyságra.

1789.

A HAZATÉRT MAGYAR KORONÁNAK ÖRÖM ÜNNEPÉRE.

Ó dicső koronánk! Törvényünk ereje,
Mellyel fénylett minden igaz urunk feje:
Te egekből szállott szentséges ajándék,
Hozzád hív keblünkben a helytelen szándék
Hányszor ragadott el? de el nem rejthetett,

Hogy bús árván hagynád a magyar nemzetet.
Mindég gondot viselt reád a kegyes ég,
Megtért mindég veled a kívánt üdvösség.
Akkor is, hogy utóbb egy tanácsadónak,
A haza vesztőnek, a jó rend bontónak
Ellopatott tőlünk gonosz sugallása,
S dúló nemzetünknek már sír-gödröt ása:
Nem tetszett az égnek, s haragját dörgéssel,
Nyilván jelentette gyászos könyvezéssel.
Jaj! miként fordúlt meg minden a hazában,
Keresni kellett már a magyart honnjában.

Távul léted kára: a sértett szabadság,
Levert magyar nagyság, megalázott papság.
Távul léted kára: házunk billyegzése,
Szabad ugarinkon mérő lánc csörgése.
Távul léted kára: kincsünk elrablása,
Sok jámbor szándéknak hijúlt másolása.
Távul léted kára: bányánk kissebbsége
Magyar aranyunknak kitolt dicsősége.
Távul léted kára: nyelvünk kivesztése,
Hitvány gyülevésszel tisztünk megtelése.
Erre s még többekre a szívünk repedett,
S bánat záporával bús arcánk epedett.

Az Isten lágyítja a kemény szíveket,
Tetszésére hajtja a fejedelmeket:
S amelly vesszőt emelt megveretésünkre,
Oszloppá váltatta felemelésünkre.
Az eszközök, melyek aláztatásunkra,
Nyilván koholtattak végső romlásunkra,
Ellenkező munkát tettek erejekkel,
Más tárgyra rúgódtak törekedésekkel.
Kevély Bécsnek ura bámúl e csodára,
Józanabb tanácsnak hallgat már szavára.
S hihető, maga is átkozza sírjában,
Azt a bűdös dögöt rothadó porában,
Ki nemes érzésre megtompúlt szívével,
Udvart elcsábító rút szövevényével,
A szabad nemzetre nyügöt akart vetni,
S omlott falai közt nevét eltemetni.

Élünk tehát még mi, s nyöltön emelkedünk,
Ösi törvényinkben sértést nem szenvedünk.
Legfőbb kárvallásunk már megtérítettik,
S ennek erejével visszaszereztetik,
Valamit elcsípett a hatalom dolga,
Kinek már meghajlott sok alacsony szolga.

De te bátor magyar! nagylelkű származat!
Ki meg nem csükkentél még a járom alatt,
Rúgd félre vérétől elfajúlt fojtódat,
Ki eszköz volt benne, hogy felegyék jódat.
S mikor göggel tiprod gyalázatos testét,

Ki kereste hitvány bérért nemed estét:
Buzgón ragaszkodjál megtért koronádhoz,
Erősben csatlódjál újuló hazádhoz.
S ekközt szánakodjál a szomszéd rabokon,
Kiknek hogy kemény bőr törődött nyakokon,
Nem érezvén súlyját megszokott jármoknak,
Bosszúságot törnek a víg magyaroknak.

Már megkapták, úgy mond, csecseze bábjokat
A síró gyermekek, s üzik játékjokat.
Nem báb a korona, szegény nyavalyások,
Nem gézengúz zsibás e szent rendtartások.
Kötés kezdett lenni király s a nép között,
Mikor a sokaság városba költözött,
Hogy egy főtől függjön s éljen bátorságban,
Megtartsa vagyonját szabad társaságban.
Már akkor e kötés meghitt társoságra,
Erőt koronától vett állandóságra.
Bátorság kedvéért keskeny telekedre
Pecsétes levelet váltasz kis pénzedre,
Bizonyoságra téssz alkut szomszédoddal,
Hogy jégre ne vigyen csekély sajátoddal:
Mégis, botor lélek! büszke birodalmat.
Zálog nélkül adhatsz egynek fő hatalmat?
Ki nyakadon ülven vagyonodban bízzék,
Véres verétéked erejével hízzék,
S fiaidból szedett haddal fenyegetsen,
Minden falatodra vámot s adót vessen.
Zálog a korona, melly inti királyát,
Hogy határán kívül ne vigye dagályát.
Zálog a korona, melly hódult népekben
Állandó hívséget nevel a szívekben.

Mikor ez a zálog fénylett anyád fején,
Dülő házatoknak inséges idején:
József! mit tett akkor a magyar hívsége,
Villogó kardjokkal kikelt vitézsége?
Érzékeny anyádnak gördültek könnyvei,
Ragyogtak arcáján az öröm gyöngyei.
A mi erőnk vólt az, melly harcolt értetek,
Általunk mentődött megrendült széketek:
A mi vállainkon nyugodt örökséged,
Kiért mint fizetett hideg keménységed?
Rútul megvetetted arany koronánkat,
Elkeserítetted azzal jó hazánkat.
Rosz hitű oroszra akartál szorúlni,
Mikor hatalmadat kívántad tágúlni.

Élsz-e még? De bátor már hamuvá lettél,
Árnyékod is érzi, hogy nagyot vétettél.
Azzal jobbíts rajta, hogy a más világon
Örülj a feltámadt magyar méltóságon,
Mikor koronánkkal öcséd fog ragyogni,

S hívebb segedelmet lát bennünk buzogni,
Ha erőszak alatt a tábor veleje,
Vólt a magyar nemzet a hadnak ereje:
Arany szabadságát nem sértő királyért
Miként tékozolja kincsét s a vitéz vért?
Majd Várnáig viszi hatalma határát,
Hogy jobb bátorságba tegye Nándor várát.

S akkor a szabad rend az ország nagyjával
Boldogabb tanácsát tartja királyával:
Jobb előmenettel szab új törvényeket,
Felosztja közöttünk a tágas földeket;
S ha igaz, hogy eddig setétben bolyongott
A magyar, s fülében csak bomlott réz dongott:
Nyájasban terjeszti a tisztább világot,
Csinnnyábban vezeti erre az országot.
Elevenebb ösztönt ad a szebb lelkeknek,
Nyertesebb keletet a kézi műveknek.
Bátrabb útat töret a kereskedőnek,
Boldogságot szerez a szántó-vetőnek.
De nem erőltetve idegen szokásra:
Mert mi kórság kisztet ilyen csigázásra?
Természete rendjén nagyobb hasznát veszed,
Míg kínnal a magyart más nemzetté teszed.

1790.

A MAGYAR ÖLTÖZET ÉS NYELV állandó fennmaradásáért való ohajtozása egy buzgó hazafinak a nagy magyarhoz.

Mint a kemény kőszál, mellyet bús habzással,
Ostromol a szélvész zúgó csapdozással,
Halkkal visszavervén a felforrt áradást
S a magába dülő habos agyarkodást,
A tenger közepén fenn hordozza fejét,
Tisztábban mutatja ragyogó tetejét:
Nagy vér! te nemesen termett bátor elme!
Illyen nagy lelkednek megtért győzedelme.
Az a fejedelem, aki megalázott,
Előbbi nagyságos tiszttel felruházott.
Ez árnyék világból könnyebben múlhatott,
Hogy nyilván mutatta azt a szép bánatot,
Melly jó szándékának elég bizonyosága,
De sok árúlónak érdemlett csufosága.
Hol most kérkedése az arany kulcsosnak?
Hol harsogó szava titkos tanácsosnak?
Kárhozatos jelek! mellyeket csak az nyert,
Édes nemzetébe ki több sebeket vert.
Mint csüggő galandjok, úgy pirúl arcájok,

Úgy száll, mint jégeső, az átok reájok:
Hatod ízig legyen gyalázatos nemök,
Mért hogy romlásunkban vólt gonosz érdemök.
De te, nagyságos vér! hazádhoz hív lélek!
Nézzed, körülötted mi szépet szemlélek:
Akkor is, hogy rossz szél rázta szép nevedet,
El nem hervaszthatta nálunk érdemedet.
Most minden magasztal, hozzád ragaszkodik,
Hosszú életedért égbe fohászkodik,
Mind aki hallgatott az erőszak alatt,
Mind kiben szabad vólt a szó és gondolat:
Lehess újjulásunk elősegéllője,
Magyar Palládiom egyik építője.
Hathatós a szava olyan férfiúnak.
Kit inség mutatott jó hazafiúnak.
Szóllj ott, és vonzz mindent az egyetértésre,
Hol eggyé kell lennünk a felépülésre,
S mikor támogatod nemzetünk nagyságát,
E két oszlopra is védő állandóságát,
Mellyet a ruhában és nyelvben találunk,
Ha egyéb virágzóbb népeket vizsgálunk.
Ezért sohajtozom én is e versemben,
Igaz ügyért szóllok búzgódó hevemben.
S hogy neked ajánlom, bízom jó szívedben,
Azzal kisebbséget nem teszek nevedben.

*

Mi az, amit látok? bizony szép változás!
Bámúlová tészem a nagy csodálkozás.
Higgyem-e, hogy azok vagynak olly nagyságban,
Akik elmerültek minap puhaságban,
Más nyelven járatták kényes ajakokat,
Feltűzték magokra hasadt ruhájokat?
Helyettek pirúltam, hogy nagy őseiktől,
Úgy elhasonlottak szép erkölcsseiktől.

Vóltam olly helyeken, hogy nemes bosszúban
Majd csak kárt nem tettem sok here fattyúban:
Ki nyilván fájlalta hazánk csufságára,
Hogy nem tagadhatja kitisztulására
Cigány eredetét, s magyarra mutatott,
Több illy káromkodást mérgében ugatott.

Szent Isten! hazánkat valóban megverted,
Mikor a magyar vért más vérrel keverted.
Mi romlást hozattál vásott menyecskével,
Kik fel nem tehettek édes mieinkkel!
A féke szakadott pajkos menyecskének
Nem tehetett ura eleget kényének:
Gyülevész cselédből hajfodró némettel
S más alacsony vérű idegen nemzettel,
Öszvebújt a cinkos a magyar' ágyában,

S ilyen poronty úr most annak jószágában.
Ez szöll illy gonoszúl, s nem a magyar' vére,
Bár közelebb járunk a dolog tövére.

Nézd, az igaz magyar, amiben vétkezett,
Idegen szokásból hamar kivetkezett.
S ha hajlott, ahová puhán elvezették,
De megtért, mihelyest rabsággal sértették.
Ha idegen köntös illy rosszal szomorít,
Nem nehéz a kalpag, a dolmány nem szorít:
Könnyű a széles kard, könnyű a buzogány,
Bajusz nevelésért a jó szív nem pogány.
Illyen magyar tessék nyájas szépeinknek,
Idejökre jutunk dicső eleinknek.

A sok pihe szárnyú lependék rongyokat,
Viszi az áldott szél a boglya búbokat,
Mellyek elrútíták a terhelt fejeket,
S úgy mutaták őket mint denevéreket.
Vitéz amazonok jöttek a mezőre,
Bársony csákó szebben illett a szép főre,
A kurta mentécske karcsu derekakra,
Új szépséget rakott a gyenge vállakra.
Gerezdes fejkötő készül városokban,
S már csinnyán fodrott fő jár az udvarokban.
Szép a síma haj is a piciny kontyokkal,
Béborítva földig érő fátyolokkal.
A hajadon főnek készül ékessége,
Nem sértett virágnak méltóbb jelensége:
A gyöngyökből fűzött kellemetes párta,
Mellyben a jámbor szűz jegyesét elvárta;
Készül a rét ümeg bokros karkötőkkel,
Hajlott derekú váll aranylánc fűzőkkel.
Megnyílt a magyar ég, s annak angyalai,
Leszállanak hozzánk Béla leányai.

Ó ti nagy erejű édes bálványaink!
Kiknek meghajúlnak jó szívű nagyjaink:
Azt az igaz panaszt most megszüntessétek,
Hogy őket németbe tí öltöztettétek.
A nagy hatalomra, mellyel mindent bírtok,
Mikor enyelegtek, vagy édesen sírtok,
A nagy hatalomra kérlek a hazáért,
Annak fennmaradó örökös javáért:
Amelly rossz töletek vette eredetét,
Vegye ki pusztító kemény ítéletét.
Legyetek iránta olly eltökéléssel,
Hogy erősödjék meg egy törvény szerzéssel:
Mellyet aki felbont hebehurgya széllal,
Ne társalkodhassék a józanabb féllal:
Kiki úgy vesse meg, mint káros újítót,
Nemünk vesztésére hanyatló csábítót.

Bizony sok rejtezik a ruha módjában,

Megtartja a magyart szép tulajdonában.
Nézd csak vitézidet, hogy úgy emberkednek,
Ruhájok által is arra nevednek.
Pederített bajusz kötött hajcsomóval,
A kurucos mente a rojtos csákóval,
Társolyos széles kard a feszes nadrággal,
Nyilván jeleskedik olly hathatósággal,
Hogy a bátor szívet még bátrabbá teszi,
Töröknek tekerceses fejét így elveszi.
Ezzel nyertes hadunk, s a magyar nemzetnek
Rettenetes nevét viszi napkeletnek.

S mivel egy a sorsa a nyelvnek ruhánkkal,
Tetszik az is most már, fellebb kap hazánkkal.
S akkor leszen hazánk tellyes erejében,
Ha felkél nyelve is nagyobb érdemében:
Valamint romlás ért, hogy ezt elmulattuk,
S csaknem pusztulásra nemünket juttattuk.
Hagytuk fenekedni e csodát hegyettünk,
S már nyakunkra hágott, mikor felébredtünk.
Boldog felébredés! mellyre zsibbadt tagunk
Már gyengébben érzett, s kipárlott maszlagunk.
Mint felgyógyult beteg a megtért életet,
Mellynek vesztésével halál fenyegetett,
Édesebben érzi, s már jobban becsüli,
Mindazt, ami árthat, gondosban kerüli:
Úgy jött meg kényesebb íze nemzetünknek,
Érdemét esméri korcsosúlt nyelvünknek.
De, jaj! melly nagy lenne nevünknek sérelme,
Ha illy indulatnak múlt nék gerjedelme.
Azért gondolkodjunk az állandóságról,
Az abból áradó tartós vigaságról.

Deli asszonyaink! ti nagyságos szépek!
Áldott természetől írott ékes képek!
Itt is csak töletek lehet orvoslásunk,
Általatok vehet maradást szokásunk.

Ne morogj, szép alak! ne légy engedetlen,
Ne légy imádódnak durcás és kegyetlen,
Hogyha szobaleányt választ falujából,
És szoptató dajkát térszen jobbágyából,
Méhed gyümölcsének felserdülő korban
Ha nevelőt keres a szomszéd bokorban.

Ó! mi sok szép lelket a homály itt rejtett,
Fínnyás asszony miatt kiket elfelejtett
A félénk uracska, s bitangot fogadott,
Kinek úri asztalt s bő jutalmat adott,
Hogy megrontsa vérét, s idegen szokásra,
Hajtsa gyenge szívét haza utálásra.
Vad volt a mí nyelvünk, s vadabbat tanúltak,
Kiért a gyűlésben minap mint pirúltak.
A gyáva emberkéék érzették károkat,

S hebegve, dadogva tátották szájokat.
Bezzeg, ha az úrfi magyar inasával,
Magyarúl szóllt volna játékos társával,
Ha hallgatott volna magyar nevelőre,
Oda szóllhatna most az igaz velőre.
Szegény jobbágya is jobban szerethetné,
Mert nyögő panaszát maga megérthetné,
Mellyet elmagyaráz, amiként akarja,
A kevély tisztartó, s mocskát eltakarja.
Jobb atyja volna így nyavalygó népének,
S mint vérszopó nadály, nem esnék bőrének.
Az is nevelhetné egy gyönyörűségét,
Melly hazában szedi jószága bőségét,
Annak fiaira oszthatná kegyelmét,
S nem ennék idegen herék jövedelmét.
Mind hazafi lenne, ki hív szolgálatért
Venné jó urától a holtig járó bért.

Töltsd meg udvarodat hazád magzattal,
Te, ki bírsz hazádnak gazdag határival,
S velek tanácskozzál még több eszközökről,
Hogy érdemed legyen újuló nyelvökről.

A jámbor szándékú társaság mit ohajt,
Látod te, már régtől e célra miként hajt;
A szorgalmas méhek virágos réteken,
Mézet hogy gyűjtenek a termő földeken:
Egy kasból kívánják édes takarmánnyal,
Kényedet nevelni sok jó találmánnyal.
Haszon, gyönyörűség, nyelved virágzása,
Amiket ígérnek, hazád újulása:
Hogy közelebb érjed bölcsesség kincseit,
S idegen nyom után ne járd ösvényeit.
Ez a szándék, melyet a társaság forgat,
Kit a gonosz írigy sok váddal háborgat.
Fogd pártját, ápolgasd, most vagy ideje,
Most jöhet meg egyszer állandó ereje.

Balúl vélekedtél, a királyt sértetted,
Hogy nyelvednek ügyét ötöle féltetted.
Nem vet ő akadályt, higgy bár levelének,
Kedvez inkább nyelved előbbre mentének;
A te kebeledben támadt ellenséged,
Kit még bátrabbá tett gyáva félénkséged.

Ó szentséges vallás s királyi méltóság,
Fennmaradásunkra szerzett két valóság!
A vakmerő gonosz, csak maga részére,
Mi sokszor bitangol titeket kényére?
Valamint a rossz pap, úgy az udvar híve,
Ha tisztét felejt, ha romlott a szíve,
Mindketten uroknak felséges nevével,
Készek vissza élni szent rendelésével.
A kegyetlen vászok hódulást fogadnak,

Büszkén azt harsogják, kegyelmet ők adnak.
Uraknak képében a nép kívánságát
Előlik mindenben s nevelik rabságát.
Békeséges túró az Isten, s papjait,
Menykövel nem üti népe hóhérjait;
A más világon is megtalálja őket,
Büntetheti ott is a gonosztévőket.
Csak már a királyok, kiknek a hatalmok
Addig tart, ameddig terjed birodalmok,
Ne hagynák szabadon az álnok szolgákat,
Ne kémélnék tőlök az akasztófákat!

De jobb jövődőről táplál a reménység,
Elnyomja ezeket a vígyázó felség:
Nem hallgat reájok nyelvünknek dolgában,
Nem hallgat hazánknek kívánt több javában.
Ne késsél hát jámbor! s amit javasolnak,
Bizony erre legjobb eszközt tanácsolnak
Szerető polgárid, kikben a hazáért,
Érez a szív annak maradó javáért.

Fogj hozzá, míg lángol a tűz a nagyokban,
A nyelv ízét így is neveljed azokban:
Magyar játék-színnel rakd meg várasídat,
Hódítsd oda hazatérő leányídat.
Ne félj, férjeiket mind oda vezetik,
Egyszer valójában ha azt érezhetik:
Mi furcsák lehetnek tréfás alakosid,
Mi szívet érdeklők komor játékosid,
Mi édes a nyelved az éneklésekre,
Mi erő száll azzal a gyengült szívekre.
Szomorú állapot! mondod zokogással,
Hogy honnjodban perelsz bitang árendással:
Aki kezdetében tiltja játékodat,
Azért hízott nálad, hogy bontsa házodat.
De első tüzeddel ha olly sokat tettél,
Hazádból sok káros szokást kikergettél:
Érte lehetsz itt is, útba vezetheted,
Gazdának engedjen, alább ültetheted.

Még egy vagyond hátra, fordítsd azt hasznodra,
Amit eddig lenni gondoltál károdra;
Megesik az sokszor, melly dolog sebet ejt,
Orvoslást magában arra ugyana' rejt.
Nemzeti iskola! úgy vólt a lármája,
Átkozott találmány, sok rosznak a fája!
Általa a magyar lészen mind németté,
Hazánkat elnyelő kegyetlen nemzetté.

Nem tudom, e vólt-e, nem-e, a kitett cél,
De bátor a' vólt is, megfordúlt a rosz szél.
Mí tudjuk, kik láttuk, s az Istent áldottuk,
Bizony csodát teszen, örömmel mondottuk.
Lám tanúl itt ugyan a magyar németül,

De használ az néki, hogyha otthonn nem ül:
S vagy kereskedést űz, vagy áll mesterségre,
Kedve gerjed hadi vagy mi más tisztségre.
De bezzeg magyarul tanul a német is,
A tót, a rác s oláh, s több egyéb nemzet is:
S mivel több vért s tüzet magyarban tapasztal,
Kit ruhájáért is szeret és magasztal,
Édesgesd csak hozzád, mert önkéntjén hajlik,
Hazád erejére mind magyarrá válik.

A fogadott magyar, már sokszor láthattad,
Mi buzgó melletted, azt is csodálhattad.
Úgy jár ez, mert mivel érzett már rabságot,
Meg tudja becsülni a szent szabadságot.
Minthogy pusztá hazád, ilyen polgárokkal,
Töltsd bé határidat csinált magyarokkal,
Hogy hamarább juthass ohajtott célodra,
Egy nemzeten álló hív bátorságodra.

Becsüld az oskolát, mellyből ezt várhatod,
S terjesszed, ápolgasd, hol módját láthatod:
Terjed véle nyelved, nemzedet is tágúl,
S ha bele kapsz, példát láthatsz bizonyságúl.
Akarom, hogy tennen tapasztalásoddal,
Neveld örömdet igaz látásoddal.

Nekem, ha jól buzgom ruháért s nyelvedért,
Ezzel együtt járó állandó létedért,
Mutass csak jó kedvet, ez elég jutalmom,
Elkevélykedhetik ezzel is sír-halmom.
A dicső koronát törvényünk erejét,
Hazánknak aranyra derülő idejét
Minap énekeltem öröm innepléssel
S utánna ezt azon haza szeretéssel.
Nem tudom, mi ártott, alig végezhettem,
Már halni készülök, olly beteggé lettem.
Megijedt orvosom, látom, forgolódik,
De tudományával, érzem, hogy csalódik.
Most várhatná hazám hív szolgálatomat,
Ha látta inségben érte vólt lángomat;
De nevel keblében olly jámbor fiakat,
Ép erővel bíró nagylelkű társakat,
Kik gondolnak annak támadó javával,
S ellehet bármely hív gyermeke híjával.
Szakassza a halál életem fonalát,
Magyar boldogságnak láttam már hajnalát.

1790.

Ne hagynák szabadon az álnok polgárok,
Ne kímélnék tőlök az akasztó fákat!'

De jobb jövődöről táplál a reményrög,
El nyomja ezeket a vigyázó Feliég:
Nem hallgat reájok Nyelvünknek dolgában,
Nem hallgat Haránknak kívánt több javában.
Ne kényszerít, Gímber! s a mit javasolnak,
Bizony erre leg jobb eszkört tanátsolnak
Szerető Polgárid, kikben a Haráczt,
Ezer a fiú annak maradé javáért.

Fogj hozzá, míg lángol a tűz a Nagyokban,
A' Nyelv' izét így is neveljed azokban:
Magyar Játék frimmel rakd meg Városidat,
Hódítsd oda haza tőrő Leányidat.
Ne félj, Férjeiket mind oda veretik,
Egyre valójában ha azt érezhetik:
Mi furcsák lehetnek tréfás alakosid,
Mi fiúkat érdeklők komor játékosid:
Mi édes a Nyelved az éneklésekre,
Mi erő száll azzal a gyengült fiúekre..
Szomorú állapot! mondod zokogással,
Hogy homjodban perelf bitang árendával:

A'

A LANTJÁRÓL.

Akartam Atreusnak
Vitéz két magzatit,
Akartam énekelni
Kadmus nagy dolgait;
De lantom csak szerelmet
Kezdett reá zenegni.

Minap már megcseréltem
A hűrt, a lantot is,
Hogy Herkules csatáit
Verném új eszközön:
S pengett ez is szerelmet
Ellenkező szavával.

Hadat verő vezérek,
Mennybéli fajzatok!
Tehát búcsút örökre
Veszek már tőletek:
Mert lantom oly enyelgő,
Zeneg csak mind szerelmet.

1791-1792.

A SZÉPEKRŐL.

Szarut Isten védelemre
Az ökröknek alkotott:
Paripáknak rugdozásra
Csupa körmű sarkokat.

Szaladásra a nyulaknak
Az adott gyors lábakat:
Az oroszlán tőle vette
Vigyorító vad fogát.

Evezős héjt a halaknak
Usszadásra ő adott:
Madaraknak repdesésre
Pihe könnyű szárnyakat.

Az adott észet férfiaknak,
Viadalra szívet is:
Mit adott az asszonyoknak?
Bizakodnok min lehet?

Deli testet, édes arcát
Paizsok s dzsidák helyett:
Vasat, ércet, bár kemények,
Tűzet is győz, aki szép.

1791-1792.

A KUPÍDÓRÓL.

Már késő éjszakán,
Hogy a göncöl szekér
Hajlott pásztor kezére:
És mélyen elmerült
Minden lankadt tagon
Enyhített édes álom:

Igen zörgött minap
Bézárt kilincsemen
A fürge kis Kupídó:
Alkalmatlan ne légy,
Ki vagy, mondék, ki így
Jó álmomat szakasztod.

Piciny gyermek vagyok,
Kitől, jámbor, ne félj,
Szépen felelt szavamra:
Eressz fedél alá,
Megvert sűrű eső,
Bolyongok a setétben.

Megszánom a szegényt,
Fogom kis mécsemet,
S ajtót nyitok hamarján:
Belépik nyájasan,
Tegzet s ijat visel,
Eresztem tűzhelyemhez.

Elfázott kis kezét
Gyengén dörzsölgetem
Langyos meleg kezemmel:
A bő esővizet
Csínyán facsargatom
Ázott bodor hajából.

Mihelyt megéledett,
Mond, nincs-e sérelem,
Azt lássuk, már ijamban:
Egyet vonyít, s nyilát
Mellyemnek úgy lövi,
Mint a bögöly fulánkját.

Ugrálni kezd reá,
S kacagva felkiált,
Örvendj velem, barátom!
Igen jó még ijamb,
Jól rúgja a nyilat,
Beteg szíved megérzi.

1791-1792.

A KINCSRÓL.

Ha ember életét
Arany kincs védené,
Megőrzeném erősen:
S ha jőne a halál,
Azt nyújtánám oda,
S tovább ballagna tőlem.

De nincs váltság sohol
Ez árnyék életért,
Hijában mit sohajtok?
Ha elrendeltetett
Bizonnyal a halál,
Rakott kincsből mi hasznom?

Iszom, jó bort iszom,
S élem világomat,
Baráttal vigadva:
S enyelgések között
Vénusnak áldozom
Puhán vetett friss ágyon.

1791-1792.

FÜGGELÉK
MUTATVÁNYOK AZ ELSŐ KÍSÉRLETEKBŐL

Sylvester János.
AZ MAGYAR NÍPNEK, KI EZT OLVASSA.

Próféták által szólt rígen néked az Isten,
Az kit ígért, imé vígre megadta fiát.
Buzgó lílekvel szól most es néked ez által,
Kit hagyja, hogy hallgass, kit hagyja, hogy te kövess.
Néked azírt ez lűn prófétád, doctorod ez lűn,
Mestered ez most es, mellyet az Isten ada.
Ez próféta szavát hallgasd, mert tíged az Isten
Elveszt, és nyomos itt nem lehet az te neved.
Itt ez írásban szól mostan es néked ez által,
Hűtre hiú mind, hogy senki se mentse magát.
Az ki zsidóúl és görögúl és vígre diákul
Szól vala rígen, szól néked az itt magyarul:
Minden nípnek az ű nyelvin, hogy minden az Isten
Törvényinn íljen, minden imádja nevit.
Itt vagyon az rejtek kincs, itt vagyon az kifolyó víz,
Itt vagyon az tudomány, melly örök íletet ád.
Lelki kenyír vagyon itt, mellyben mikor íszel, örökké
Ílsz, melly az mennyből szálla, halálra mene.
Az ki teremt tíged, megvált, örök íletet es ád
Ez szent által: nincs több bizodalma azírt.
Ennek azírt szolgálj mindenkor tiszta szüedvel,
Ennek mindenkor tígy igaz áldozatot.
Tígedet ez hozzá viszen s nem hágy, mikor így mond:
Bódogok, eljövetelek, vesszetelek el, gonoszok.

(1541.)

Szenci Molnár Albert.
[VÍGASZTALÓ.]

Számkivetésben járt ez földön Krisztus Urunk is:
Járjuk el ez járást hát mi is, ő tagai.

(1617.)

Szenci Száki János.
[KOMÁROMI CSIPKÉS GYÖRGYHÖZ.]

Titkait Istennek sáfárló doctori szolgál,
S Krisztus nyájának szent dolgát mutató példa,
Ez magyari népnek nyelven használni ki sokban
Kévánsz, szentírást, hit dolgát tudva tanítván:

Méltó dícsérnem szent munkád, mert sokat épít.
Élj hát, Istennek drága edényje, hosszas időt!

(1666.)

Szentkirályi Sámuel.
[AZ ÉDES HAZÁRÓL.]

Nem tudom én, minemű édesség vonja az embert,
Hogy született földjét el ne felejtse soha.

(1730.)

Molnár János.
BARÁTSÁGOS AJÁNDÉK.

Nincs aranyom nékem, nincs ajándékba adandó
Más kincsem; vedd azt jó neven, amit adok.
Azt mondá Naso Rómának Callimachussa,
Aki Tomos mellett számkivetésbe vala:
Ahol nincs érték, a jó szív érdemes ottan,
Kedves kincs is az a mennyei trónus előtt.
Nyargala bogláros paripán a víz körül egykor
Árta nevű Xerxes, néhai perzsa király;
Hányja-veti lova szép derekán szép termetű testét,
S szinte azonképen tisztei nyomba vele.
Gyenge piros patyolat a vállokat érte, lobogtak
Struccnak s kócsagnak tollai kalpagokon.
Illyen módra midőn útját folytatja, talál egy
Megnyomorúlt s rongyos ingű parasztot elől.
Hercegit a koldus mihelyest meglátta, kitére
A nyomból iziben s helyt ada. Félre mene,
Egy végben gondolkodván: melly módra lehetne
Illy méltóságnak tetszeni? törte magát.
Az jut eszébe tehát: adok, ami kitelhetik, úgy mond,
S ezt mondván tüstént a vízi partra szalad.
A vízi partra szalad, s vizet a markába merítvén,
Xerxeshez közelít és elejébe borúl.
Meghajtván térdét, felemelvén két kezit, így szól:
Nézzed, uram, kérlek! kedvesen, amit adok.
Vajmí nagyon tetszett adománya, akármí csekély vólt!
Annak helyébe ruhát, házat, aranyt adatott.
Ím ennek követője lehetsz, hogyha jó neven aztat
Elveszed, amit adok; légy követője tehát.

A XVIII. század 50-es éveiből.

HORATIUSBÓL.

1.

Olly szent és olly szép az avítt rámára tekert vers?

2.

Megszűnt már az eső, mozdúlnak az erdei bimbók,
Hegy, völgy zöldbe borúl.

(1760.)

[BABILON VÁROSÁRÓL.]

Vessetek erre szemet nagy pajkos városok! Ímé
A nagy vétkek után nagy sírba temettetik a vár.

(1760.)

OVIDIUSBÓL.

Égi szerencse szerént éltek, nem fog vala rajtok
Sem bú, sem bánat, sáncnak, katonának, adónak
Híre se volt, nem kelle bíró, nem pengete senki
Vas láncot, kiki jó kedvvel töltötte világát.
Álnokság, harag és tábor még nem vere sátort
A kerekas földön, minden munkájok azonban
Csak vendégség vólt: eledelt nem kelle dologgal
És szántó vassal a föld gyomrába keresni,
A föld ő javait késszen és szüntelen önté.

(1760.)

PROPERTIUSBÓL.

Míndenek eltűnnek s az halál torkába merülnek,
Mausól sírjának más temetője kerül.

(1760.)

Kalmár György.
ISTENNEK SEGÍTSÉGÜL HIVÁSA.

A betű majd minden ma élő s holt nyelvben az első.
Mostani munkácskám hogy azon kezdődjön úgy illik,
S menjen elébb, amiképen a jó rend hozza magával.
De mint egy szent ember ama látásba tanulta,
S azt, örök emlékezetre, minékünk 's hagyta írásban:
Halljuk s tartsuk eszünkbe, szivem! mit mond ő magáról
A mennyekben Ülő: hogy az *alfa*, az *ómega* is ő;
Hogy magyarán mondjam ki 's: ő az *első* és az *utolsó*.
Ezt teszi: ő egyedül ama *kezdet* s *végezet*. Amen.
Ha kívánod, elődbe teszem mindjárt magyarábban.
Nincs ugyan ISTENNEK sem *kezdet*e, *vége* se léssen,
De mindennek, amit rendelt, ő a *kezdet*e, *vége* 's.
Mindenek e nagy csúda világon ő általa lettek;
Ugy semmi 's nincsen, hanem ő érette, teremtvé,
Mindenből egyedül csak az ő dicsérete jó ki.
Ő ad erőt, hogy elindítsuk s végezzük a munkát:
És eszerént nekünk ötöle jó minden ajándék;
Órá 's tér mindnyájunktól a dicséret ezérten.
Illik azért, kezdvén dolgunkhoz, hogy őtet imádjuk,
S nékie, végezvén, adjunk hálákat örömmel.
Mint hogy példa gyanánt vezérlett engemet Isten,
Annyi töretlen helyen hordozván csúda kezével,
S olly hosszú útamba viselvén gondomat épen,
Az ő nevébe fogok minden dolgomhoz, ehez is.
Ő felsége segít, hogy végre 's hajtsam egésszen.
1761.

Birsi Ferenc.
BARKÓCZY FERENC ÚRNAK.

Újonnan ragyagó fénnel tündöklék előttünk
E mai nap, mássát itt ennek az emberi szemfény
Eddig nem látá; bú, bánat enyészik előtte,
Mint a gyöngy-harmat, mikor a nap fényt eresztvén
A folyosós kertekre derül, sугárrival éltet
Mindeneket, s a rózsa fesel, bimbói fakadnak.
Égi szerencse került hozzánk; röjstetek el itten
Csillagok a nagy fényt: ím fénylik helyettetek, akit
Régi reménységünk ide várt, mint édes atyánkat!
Fénylik válogatott sok szép erkölcsivel együtt.
Mit szöllék? Távúl lévén is nemde kegyelmét,
Hercegi bölcs gondját, javait, mint annyi világos
Fénnyel tündöklő sугárit szüntelen osztván
Terjesztette reánk? Kegyes herceg! ama nagy-hatalmas
Istent melly szépen képzéd! kit az emberek ámbár

Nem látnak, mégis mindenkor titkos erővel
Elröjtött vóltát, vóltának szép adományit
Közli velek: szintén úgy jártunk eddig; azonban
Mint a nyári nap is kedvesb, mikor égi tulajdon
Képét látja szemünk s azalatt több jókra vezérel:
Épen azon formán távúl lévén is atyánknak
Érzettünk, de napunk fényét a felleg elállá.
Eltörléd hozzánk jövé a felleget, eljött
Minden öröm teveled, mint vártuk, kedves atyánkkal.
Jöjön számos idők folytaig el annyiszor, hogy mint
Országunk napját téged szemlélni lehessen.

1764.

Ráday Gedeon.

[ALÓLIRÁSOK.]

a péceli palotában festett képekhez.

A palota-tetőn.

Nem szűl jót a magahittség. - Vesztét köszönje magának.

A palota oldalfalain.

1.

Többet kérsz, Phaëton, mintsem próbátlan erőd bír.

2.

Itt igazán bétölt, hogy bú járása bolondnak.

3.

Ha bora van, nem vágy Phaëton szekerére Silenus.

4.

Vallani ha kívánsz szégyent, vágyj nagyra s - eléred.

5.

Menj most a hegy alól ostromnak; nem lehet, úgyé?

6.

Philemon és Baucis tud gazdálkodni kevésből.

7.

A fösvényeknek nem övék még ami övék is.

8.

Már az arany ártatlan idő csak híribe van fel.

9.

Nincs ingyen semmi, jár minden már ma dologgal.

10.

Rettenetesség még csak nézni is, hát így veszni!

11.

Napfény váltja fel a felhőket és öröm a bút.

12.

Aki magát szereti, az nem jól nézte magát meg.

13.

Dúgd bé jól füledet, mert szép hangú szavok ámít.

14.

Igy jár, aki tanács nélkül jár csak maga kényjén.

15.

Ez noha csak költemény, de jelentő célja valóság.

1766.

Baróti Szabó Dávid.

BETEG.

Egy izmos csatlóst ináról leszede
A kénzó köszvény s az ágyhoz szegeze
Több esztendőig:

Ő síránczván ez hosszas nyavalyán,
Bátor mindennek tanácsát követi,
Borsót hány falra.

Ezt hallá némelly fogatlan szipa meg:
Bétoppan, s látván a fekvőt, recipét
Ím illyent íra.

Ülvén le sírján virratkor valami
Jámbornak, szárad vagy ötször s karodat
Harmattal kend meg.

Ha, romlott Lázár, megindúlsz szavamon,
Nagy fájdalmidból felújúlsz, fogadom,
S hálát adsz nékem.

Bőréből ugrik ki majdmajd a beteg:
Indul meg (mit nem cselekszünk, az erőnk
Hogy térjen vissza?)

Elbilleg, ballag szegény a temető
Kertig. Lát itt egy halottas követ ez
Írással metszve:

Kérded, bé kit zárt e márvány utazó?
Halljad: napjában világ fényje vala
S egy ékessége.

Bölcs nem volt hozzá, nem is lesz, fogható:
A jámborságnak magán, hidd, eleven
Képét ábrázta.

Ennek most is még halálán az anya-
Szentegyház, sok nép, sok ország szemiből
Sok köny csordul ki.

Itt vígan megszáll. Szed harmat-kenetet:
Mosdik, megfürdik; de fájós inain
A víz-ír nem fog.

Sőt rosszabbul lőn: tehát ügyefogyott
Fogván mankóját, csoszog legközelebb
Lévő más dombra.

Nem látott itten kivésett betűket,
De fájdalmából nagyon megpihene
Minden tagjában.

S meglévén testén fürösztés ötödik,
Az orvos-sírtól eláll mind daganat,
Mind istáp nélkül.

Víg sorsát látván, azon fájt egyedül,
Hogy gyomrában kit rekesztett e gödör?
Kő nem mutatná.

Im történetből az egyház fíja jó:
Ezt, itt légyen melly személynek teteme:
Vátig fartatja.

Mint a fal, nem szól emez több ideig;
Osztan szívéből sóhajtván, felel így
A tett kérdésre:

Jaj! bűbájos volt az, úgy mond, akiről
Faggatsz, s méltatlan, kit e szent temető
Keblében venne.

Nem, nem vólt e rossz, a gyógyúlt beteg így
Szóll, e rossz nem vólt, akármt az hazug
Nyelvek mocskolják.

Héj! csúf ember vólt de bezzeg emez ott,
Ótet dög testén hogyan bár heverő
Márvány szépítse.

1773.

JEGYZETEK

A DEÁKOS ISKOLA.

I. Kiadások.

A deákos iskola tagjai között nincs egy sem, akinek versei összegyűjtve, tudományos, kritikai kiadásban megjelentek volna, s modern kiadásban is csak Virág Benedek és Berzsenyi Dániel versei olvashatók. Az első kísérletezőknek és a deákos irány követőinek műveiből a következő négy gyűjtemény közölt eddig mutatókat:

1. *Magyar poéták, kik római mértékre írtak 1540-től 1780-ig.* Kiadta Virág Benedek. Pest, 1804. - Erdősi (helyesen: Sylvester) Jánostól Gyöngyösi Jánosig 19 magyar versírónak antik metrumokban írt verseit közli.
2. Toldy Ferenc: *A deák szabású magyar versek története* (1843.; újra: Irodalmi arcképek és szakaszok, Budapest, 1873. 322 s k. lk.) c. értekezésében Turi Páltól (1555) az 1732-iki névtelen (T. J. jegyű) Grotius-fordítói 14 versszerzőtől közöl görögös mértékű verseket.
3. Toldy Ferenc: *A magyar költészet kézikönyve.* II. kiadás. Budapest, 1876. A II. és III. k.-ben Rájnisknak 8, Baróti Szabónak 11, Révainak 12, Virágnak 20, Ungvárnémeti Tóthnak 16 versét közli.
4. *Szemelvények a magyar klasszikus iskola költőiből.* Szerkesztette Toncs Gusztáv. Budapest, 1904. Sylvester egy versén kívül a deákos irány költői termékeiből közöl tárgyak szerint csoportosított szemelvényeket, még pedig a deákos iskola következő tagjaitól: Rájnisk (3 vers), Baróti Szabó (5), Révai (5), Virág (8), Ungvárnémeti Tóth László (7).

II. Forrásmunkák.

A deákos irány vagy legalább a triász működését összefoglaló, illetőleg bizonyos szempontból megvilágító dolgozatok:

1. Rájnisk József *A magyar Helikonra vezérlő Kalaúz.* (1781) *Előljáró beszédében* először számol be irodalmunkban a klasszikus mértékekben író költőinkről. Összeállítása nagyon fogatékos. (Mindössze kilenc verselőről tud.)
2. Toldy Ferenc idézett értekezésében Sylvestertől Kalmár Györgyig harminc deákos verselőről számol be.
3. Balassa József: *A prozódiai harc Szabó, Rájnisk és Révai között.* Egyetemes Philologiai Közlöny, 1886: 26-51. l.
4. Váczy János: *A classicai iskola triásza.* Egyetemes Philologiai Közlöny, 1886: 270-285. l.
5. Fejér Adorján: *Horatius hatásának nyomai a magyar klasszikus kor költészetében.* Bajai főgimn. Értesítője 1889/1890. 3-29. l.
6. Négyesy László: *A mértékes magyar verselés története.* Budapest, 1892. 337. l. Alapvető munka, a görög-római versek meghonosodásának története és kritikai ismertetése, az addig ismert kísérletek teljes összeállítása, Sylvestertől 1732-ig összesen 36 író. (Az azóta ismertté vált kísérletek jegyzéke Harsányi Istvántól az Egyetemes Philologiai Közlöny 1910: 737 s. k. lk. és 1912: 484. l.)

7. Szücs István: *Vergilius hatása idyll-költészetünkre*. Nyitrai főgimn. ért. 1901/02. 3-28. l.
8. Császár Elemér: *A deákos iskola*. Irodalomtörténeti Közlemények, 1904. Önállóan is, 48. l.
9. Töncs Gusztáv id. kiadásának bevezető értekezése, 1904. 16. l.
10. Szalkay Alfonz: *A deákos iskola úttörői*. Esztergom, 1905. 68. l.
11. Csipak Lajos: *Horatius hatása az ó- és újklasszikus iskola költőire*. Kolozsvár, 1912. 147. l.

III. A szövegek.

Jelen kötet, mint a *Deákos Költők* I. kötete, a triász - Rájnisi, Baróti Szabó és Révai - munkáságáról ad képet. Arra természetesen nem lehetett gondolni, hogy e három költő összes verseit közöljük, egyfelől mert ez köteteket foglalt volna el - ami egyáltalán nem lett volna arányban jelentőségükkel - másfelől mert verseik nagy, mindenesetre nagyobb része alacsony színvonalon áll. Válogatnunk kellett tehát. A nagyobb fordításait következetesen mellőztük, a kisebbek közül is takarékos kézzel válogattunk, inkább csak mutatónak a legjellemzőbbek közül. Eredeti verseik közül elsősorban azokat kerestük ki, melyeknek legnagyobb az esztétikai értékük s azután azokat, melyek a költő életére, egyéniségére, jellemére fontosak vagy műfaji szempontból érdekesek. Iparkodtunk megtartani az arányt az egyes költők működésének és a róluk közölt szemelvényeknek terjedelme között: a leggazdagabb munkásságú Szabótóladtunk legtöbbet, nyolcadfél ívet, míg a legkevésbé termékeny Rájnistól csak másfél ívet. A versek keletkezésük rendjében követik egymást; az alattuk álló szám az írás évét jelenti; ha * áll az évszám előtt, akkor csak valószínű a kelet, ha zárójelbe van foglalva, azt jelenti, hogy nem ismerjük az írás évét, csak a kiadását.

Az egyes költemények szövegét mindég a költő legkésőbbi, véglegesnek tekintendő fogalmazása szerint adjuk. Melyik szövegezés tekintendő annak, a jegyzetek élén kifejtjük. Közlésünk, a *Nemzeti Könyvtár* elveihez ragaszkodva, nem tapad az eredeti betűihez: külsőségekben nem hű, de annál hívebb tükre akar lenni az eredetinek a lényeges pontokban.

Iparkodtunk, amennyire lehetett, föltüntetni az eredeti kiejtésének sajátosságait, a hangzók időtartamát, színét, de a régi helyesírásnak minden sallangját elhagytuk. A ’-et azonban megtartottuk mindannyiszor, ha elhagyása félreértést idézett volna elő. Rájnisiaknak, s még inkább Révainak a maihoz közelebb álló s következetesebb helyesírása kevesebb gondot adott, nehezebb föladat volt Szabó szövegeinek átírása. Eljárásomat Szabó szövegeiről szólva, alább megokolom. A nagy számmal szereplő görög-római neveket mindhárman átírják, magyarosan adják. A történeti neveknél (Cæsar, Curtius stb.) az eredeti görög vagy latin alakot adom, a többi, rendszerint mitológiai nevet azonban meghagyom abban az alakban, amelyben ők írták.

A kétségtelen sajtóhibákat kiigazítottam; aránylag nem sokszor került reá sor. A nyomtatásból vagy kéziratból hiányzó, kifelejtett hangokat és szavakat pótoltam, de szögletes zárójelek közé foglaltam. Ugyanígy jártam el, ha egyik-másik versnek nem volt címe s nekem kellett pótolni a mulasztást. A címeket, ha a szükség kívánta, megrövidítettem, de a teljes cím ilyenkor is megtalálható a kiadások vagy a jegyzetek között.

Az írásjelek alkalmazásában sem ragaszkodhattam teljesen az eredeti szövegekhez; a régiek bőségesen használt vesszőinek, pontosvesszőinek, kettőspontjainak, felkiáltójeleinek számát csökkentettem, közelítve a mai szokáshoz, vigyáztam azonban, hogy a régies szint egészen el ne törüljem, s ahol nem okozott nagyobb zavart, megtartottam a költők sajátos központosítását.

A jegyzetek először a versek kiadásait közlik; azután, ha van rá adatunk, megvilágítják keletkezésük körülményeit és célzásait, utalnak a forrásokra, adják az eltérő változatokat s szolgálnak a szükséges nyelvi és tárgyi magyarázattal. Nem soroljuk föl az összes kiadásokat, csak az elsőt s a költőtől gondozottakat, ép így a variánsok is csak a költő javításaira, változtatásaira terjednek ki, a későbbi szövegközlések helytelen változtatásait mellőztük. A véglegestől eltérő szövegezés dűlt szedéssel van megkülönböztetve.

A versek idézett sorai és szavai könnyebb föltalálhatás kedvéért számozva vannak. E számok mindég az illető költemény soraira utalnak (az élő fejek, más költemények és a költemény címe nincs beleértve a számozásba), s a számozás minden lapon újra kezdődik.

RÁJNIS JÓZSEF VERSEI.

I. Kiadások és kéziratok.

A) Verses kötetek és gyűjtemények.

1. *A' magyar Helikonra vezérlő Kalaúz.* Az az a' magyar versszerzésnek példái és régulái. Posony, 1781. (8-r. 16, 158, 2. l.) Jelzése: *HK*.
2. A' magyar Helikonra vezérlő Kalaúzhhoz tartozó *Megszerzés.* Az előbbi függelékeként, de külön fedőlappal s lapszámozással. Nem versgyűjtemény, de közli benne hét fordított versét, s Gyöngyösi Palinodiájának hexameteres átírását. (8-r. 90. l.) Jelölése: *MSz*.
3. *Magyar Virgilius.* Első darab Máró Virgilius Publiusnak eklogái. Az az válogatott pásztori versei. Posony, 1789. (N. 8-r. 14, 238, 92. l.)
4. *Magyar Virgilius.* Második darab. Máró Virgilius Publiusnak Georgikonja. Az az gazdaságra tanító versei. Halála után kiadta Póka-Teleki Kondé József Benedek. Pest, 1814. (N. 8-r. LVIII., 288. l.)
5. *A' Magyar Parnassus,* az az a' magyar Helikonra vezérlő Kalaúznak második kiadása, melyben a' verselésnek példáit és réguláit bővítette és csinosgatta. - Rájnis a gyűjteményt P. Takáts Józsefnek szóló levele szerint (1800 máj. 6.) 1800 körül kezdte összeállítani, s a kötet *Előbeszéde* szerint 1803-ban zárta le. Úgy látszik P. Takáts József akarta kiadni, a *Magyar Minerva* c. vállalatában, azonban sem ott, sem másutt a maga egészében nem jelent meg. Kéziratát P. Takáts a Nemzeti Múzeumnak ajándékozta, jelenleg is ott van. (Jelzése: Quart. Hung. 221.). Három későbbi másolata az Akadémiában (jelzésük: Régi és újabb írók 4-r. 19. és 69. sz.). A kéziratot az alábbiakban *MP*.-vel jelölöm. A *MP*. új (a *Kalaúz*ban nem olvasható) verseit közrebocsátotta Ágh Lajos Norbert *Kőszegi Rájnis József élete és munkái* c. művének Függelékében, 1890. Ez utóbbi jelölése: *ÁR*.

B) Egyes versek.

Önállóan vagy folyóiratokban megjelent versek. Jelölésük: *B*. és a folyószám.

1. *Óda,* midőn... gróf Zichy Ferencz győri püspök... papságának ötvenedik évét érte. Győr, 1774.
2. *Pásztori dal...* Szily János úrnak... midőn püspöki méltóságra emeltetett. Győr, 1775.
3. *A' pozsonyi nevendék papságnak fájdalmas érzése,* midőn... Vizer Ádám úrtól... elbucúzott. Pozsony, 1788.
4. *Lantos vers...* midőn József császár... a' királyi szent koronát és a' régi szabadságot vissza adta. Bécs, 1790.
5. *Fordítás Virgiliusnak Aeneiséből.* Orpheus, 1790. II: 305.
6. *Két példa a' Voltaire Henriásának hat lábú fordításából.* U. ott 308. l.
7. Anacreon rendi szerént *Bútsú-vétel.* Musikára alkalmaztatta Schreier János. Kolosvár, 1791.

8. *Örvendező-vers...* midőn... gróf Festetics László... Hohenzollern... Jozefinával, az ő hitves társával Keszthely városába érkezett. Wespriem. 1811. A külső címlappal ellentétben a belső lapon a vers címe: *Menn[y]egzői dal*.

9. *A' fővény sírkövénél*. Szépliteraturai Ajándék. I. 1821. 58. l.

10. *Velence*. Tudományos Gyűjtemény, 1823. IX: 6. l.

C) Kéziratban maradt versek.

1. *A purgoma* c. dolgozatában (Akadémia: M. nyelvtud. 4-r. II. sz. VIII. k.) van Rájnisnak 49 eddig ismeretlen - részben eredeti, részben fordított - epigrammja.

2. Kresznerics Ferenc *Analectái* között megőrzött négy rövidebb s egy hosszabb fordított verset (Akadémia, u. ott IX. k.), melyeket Rájnis kéziratából másolt le.

II. Forrásmunkák.

1. Rájnis önéletrajza *Apulėjus tűköre* c. kéziratban maradt dolgozatában. (Akadémia kéziratára.) Ezt adja a következő dolgozat is.

2. Fejér György: *Rájnis József emlékezete*. Tudományos Gyűjtemény, 1823: IX. k. 24-26. l.

3. Toldy Ferenc: *Rájnis József*. Magyar költők élete, I. Budapest, 1870. és teljesen megegyező szöveggel A magyar költészet kézikönyve, 2. kiadás II. k. Budapest, 1876. 177-182. l.

4. Hénaf Tamás: *Kőszegi Rájnis József*. Figyelő. XVII. k. (1884.) 21-41, 100-116, 173-179. l.

5. Ágh Lajos Norbert: *Kőszegi Rájnis József élete és munkái*. Budapest, 1890. 216 l. - Rájnisnak mind máig legterjedelmesebb és kimerítő életrajza.

III. Megjegyzések az egyes versekhez.

Rájnisnak 32 versét közöljük, négy kivételével mindet a költő kéziratai alapján, még pedig legnagyobb részüket (23-at) a *Magyar Parnassus* szövegezése szerint. Az innen kiadott verseket az alábbiakban *-gal jelöljük meg. A *MP.* szövegét fogadtuk el még akkor is, ha az illető versnek van magától a szerzőtől gondozott kiadása, mert ezt a kéziratgyűjteményt Rájnis 1803-ban rendezte sajtó alá, tehát versei megjelenése után (egyetlen kivétel a *Mennyezői dal*), így az *MP.*-ban olvasható szövegezés tekintendő a költőtől véglegesen megállapított szövegnek. Az említett négy nyomtatott vers közül három megjelent a *Kalauzban*, de a *MP.*-ban nincsenek meg, a negyediket 1811-ben, a *MP.* lezárása után adta ki Rájnis. Öt verse későbbi, mint az *MP.* s nyomtatásban nem jelentek meg, ezeket tehát szintén kéziratból, de nem a *MP.*-ból közöljük.

***Velencéhez.** (34. l.) Először *B. 10.* 1824. - Fordítás; eredetijét Sannazaro írta latinul. Rájnis legelső magyar nyelvű kísérlete, melyet Leobenben tett, hogy igazolja a magyar nyelv alkalmas voltát az antik mértékű verselésre. (V. ö. a bevezető életrajz 21. l.) A ránk maradt fogalmazás kb. 1800-1803-ból való, de már keveset különbözik a megelőző 1790 körülitől; az eredeti, 1760-ból való szövegezést nem ismerjük. - Az 1790 körüli szövegezés szerint, melyet Rájnis önéletrajzából és P. Takáts Józsefhez írt id. leveléből ismerünk,

a 3. sor: Nossza no! *már* fitogasd tarpėjai *dombodat* (úgy mond)

6. sor: *Emberi* nagy remek *az, isteni* munka *emez*.

Összevetésül közöljük az epigrammnak Baróti Szabó Dávidtól 1786 körül készített fordítását (*Vers-koszorú*, 1786. II. k.).

Velence- és Rómáról.

Állani tenger közt Neptún szemlélté Velencét

S ő birodalmától függeni mérges habot.

Jupiter elviheted Rómának kő-falit, úgy mond,

S Mársodnak bástyás széke felejtve lehet.

Tenger elejbe ha téssz Tiberist, két várra szemet vess:

S monddjad, hogy azt rakták emberek, Istenek ezt.

***Új-esztendői ajándékocská.** (34. l.) Először *HK.* 1781. - Amint a *HK.*-ban olvasható teljesebb címe mutatja: *Navagyéró András új esztendői ajándékocskát küld Hiellának*, fordítás Andrea Navagero latin eredetijéből. - A két szöveg (*HK.* és *MP.*) közt nincs eltérés.

***Egy szelíd veréről.** (35. l.) Először *MSz.* 1781. - Catullus legismertebb versének (III. *Lugete o Veneres Cupidinesve...*) fordítása. - A közöltük *MP.* szövegétől az *MSz.* egy-két lényegtelen eltérésen kívül másképp adja a 15. sort:

Melly széllyel fogatod világnak ékit.

***Faludi Ferenchez.** (35. l.) *ÁR.* 1890. - A vers keletkezését és jelentését a költőnek a *MP.*-ban hozzáfűzött jegyzete világítja meg: «Ezt az alagyás versecskét 1763 eszt. úgymint a pozsonyi deák oskolában legifjabbik tanító szerzettem illy alkalmatossággal: Akkor a társaságunkban közönségesen bévett szokás szerint a kisoskolabéli tanítónak Sz. Miklós napjára írott hajókat és verseket kellett készíteni és az öregebb társoknak béajánlani, kiktől azután a tanítók vagy pénzzel vagy valamelly más ajándékkal megajándékoztattak. Faludi Ferenc volt akkor az oskolák igazgatója, kiről azt mondják vala a tanító társaim, hogy a múlt esztendőben a hajóért tőle semmit sem kaptak. Én mindazáltal e híres magyarnak és jeles poétának egy hajócskát készítettem, mellynek kormányát a reménység tartotta, alája pedig ezeket a verseket írtam, amellyekért ugyan ajándékot adott, de azért meg nem változtatta amaz vélekedését, amelly szerint az alagyás verset a magyar nyelvhez illetlennek tartotta, amint ezt annakutánna 1777 eszt. észrevettem az ő szavaiból, mikor ötöt Rohoncon meglátogattam.» - A vers a *MP.*-n kívül megvan az *Apulėjus tükörében* és Rájnisnak főntebb idézett levelében, egy kisebb változtatáson kívül a következő módosítással:

35. l. 5. sor: *De te*, hajócskámnak kormánytartója, *reménység*

35. l. 6. sor: *Bíztatsz*, hogy *gazdag* partra s aranyra vezetsz.

***Mese.** (36. l.) Először *HK.* 1781. - Amint a *HK.*-ban olvasható címe mutatja: *Ézópus beszéde a gonosz hatalomról*, fordítás. Eredetije Phædrus *Vacca, capella, ovis et leo* c. meséje (I. k. 5. mese). - A *HK.* szövege a *MP.*-ével szemben a 11. sort két sorban adta:

36. l. 11/a sor: Jaj annak! (*esküszöm: halálnak léssen fia,*)

36. l. 12/b sor: Ki a negyediket (*fogaival meg*)illeti.

***A szerelemről.** (36. l.) Először *MSz.* 1781. - Fordítás görögből; eredetije Anakreonnak Εἰς Ἐρωτα c. verse. - Az *MSz.* és *MP.* szövege egyezik.

***Octavianus császárhoz.** (37. l.) Először *HK.* 1781. - Horatius latin ódájának *Iam satis terris nivis atque dirae* (lib. I. carm. 2.) fordítása. - Az új, *MP.*-i szövegtől, melyben a cím után magyarázatul odatette a költő: *A büntetésekről, mellyeket a rómaiak szenvedtek Julius Caesarnak megöletése után*, a régi változat, a *HK.*-é, sok eltérést mutat A fontosabbak:

37. l. 10. sor: *Hol galamb máskor szeret üldögelni;*
 37. l. 17. sor: *Széllyel áradván vizeit szalasztá*
 37. l. 18. sor: *Várasunk ellen csakhogy Íliának*
 37. l. 20. sor: *Júpiter égben.*
 37. l. 21. sor: *Ím! hazánk fegyvert köszörül nyakára,*
 37. l. 22. sor: *Vajha érezné nyaka Perzsiának*
 37. l. 23. sor: *Elveszünk! s nem sok fiaink siratják*
 38. l. 9. sor: *Szánj meg! úgy illik; noha vad szemednek*
 38. l. 10. sor: *Csak sisak, páncél, haragos kiáltás*
 38. l. 11. sor: *S a dühödt maurus katonának ádáz*
 38. l. 12. sor: *Homloka tetszik.*
 38. l. 19. sor: *Bátor a vétkek sokasága bajos*
 38. l. 20. sor: *Tiszta szemednek.*

***Szent István királynak jobb kezéről.** (39. l.) Először *HK.* 1781. - Készült annak örömeire, hogy Mária Terézia a szent jobbot, mely a XVI. században Raguzába került, 1771-ben visszahozatta Budára. - Az újabb szöveg (*MP.*) változatlanul adja a régít.

A 13-15. sorokban a koronázó jelvényekre céloz a költő.

***Búcsú-vétel.** (40. l.) Először *HK.* 1781., másodszor *B.* 7. 1791. - A két szöveg teljesen egyezik a *MP.*-ével. - A vers Anakreon-utánpótlás. Hogy nincs való alapja, az ma már kétségtelen, de úgy látszik Rájnis félt attól, hogy félremagyarázzák. Ezért a *MP.* szövegéhez a következő jegyzetet csatolta: «Ki miben tudós, abban gyanós. Marci deák uramat illeti ez: fogja meg az orrát ő kegyelme, aki úgy vélekedett, hogy e versben valóban egy kedvesemhez való indulatomat kijelentettem. Én ezt csak avégre írtam, hogy az anyai nyelvünket ama méltatlan vádolás ellen védelmezném, hogy csak káromkodáshoz illik, nem pedig olly édes indulathoz, aminémű a szerelem.» Stb.

***Az ártalmas könyv-írókról.** (40. l.) Először *HK.* 1781. hosszabb címmel *Azokról, akik ártalmas könyveket írnak.* - A *MP.* szövegétől a régibb két kisebb változtatáson kívül csak a 41. l. 9. sorában tér el:

Illy hírnek örvend a dühödött király,

41. l. 23. sor: *vász = váz*, a régi nyelvben, itt is, madárijesztőt jelentett.

A *MP.* hosszú jegyzetében védelmezi Rájnis azt az eljárását, hogy «bölcs írókat illy pogány költeménnyel ijeszt». Bibliai helyekkel próbálja igazolni, hogy a pokol borzalmai, melyeket az antik képzelet vonásaival fest, megfelelnek a keresztyén hit tanításainak is.

***Egy jeles kép-íróhoz.** (42. l.) Először *HK.* 1781. a következő címmel: *Egy igaz Magyar ruhába öltözött leánynak képéről, amellyet egy kép-író a Poétának ajándékba adott.* - Nem lehetetlen, hogy a vers nem 1773-ban készült, a *HK.* összeállításakor, hanem később, talán 1780 körül. A tárgya az utóbbi keltet teszi valószínűvé. - Az új szöveg (*MP.*) egy jelző kivételével teljesen a régít adja.

42. l. 22. sor: *Púpos főtető* = célzás arra, hogy az asszonyok, leányok toupet-t hordtak, azaz hajukat dróttal, hajpótlékkal magasra föltornyozták. Gvadányi József a *Falusi Notárius*ban részletesebben kivitt, szemléletes képet ad e hajdíszről (X. ének 19. vk.).

Egyikének épen, aki mellettem ment,
 Bodrosan a haja fél rőfre állott fent.
 Ez zöld pomádéval vastagon vala kent,
 Hogy dombosan álljon, tettek alája lent.

Maga Rájnis egy másik versében (*Feddő vers*) szintén bővebben szól e hajdíszról:

A bécsi csöpű vagy párisi lószőr,
Amelly illatozó haját fél-singni magasra
Felviszi, (bár mérjed) többet nyom az agyvelejénél.

44. 1. 4. sor: *Csemegés* = itt csemegére, jó falatra vágyódó.

***Faludi Ferenchez.** (44. 1.) Előszőr *HK*. 1781. - Rájnis, amint a vers alá tett jegyzete mutatja, főlháborodásában írta e gúnyos költeményt. Bod Péter ugyanis - akit a költő «szaporaszavú, kevés-savú Péter» néven emleget - *Magyar Athenás* című írói életrajzgyűjteményében (1766) Faludi Ferencről írva, azt a gyanítását fejezi ki, hogy e név talán csak álnév. Rájnis nagyon méltatlankodott, hogy Faludiról, akit ő is, barátai is joggal tartottak az akkor élő legkiválóbb magyar költőnek, egy írói lexikon szerzője nem tud semmit, még azt sem, hogy valóságos élő személy.

Dorel (helyesen: Darrel Vilmos) angol moralista, kinek munkáit Faludi lefordította.

A *HK*. szövegéből az 5. sor hiányzik, s a 2. és 3. sor más:

S felette boldog, kit dicsér kegyes tollad:
S felette nyomorúlt, kit gyaláz kemény tollad.

***Az Isten-tagadókról.** (44. 1.) Előszőr *HK*. 1781.

Egy koldus beszéll egy gazdag emberrel. Egy Csillag nevű ifjacsokról. A rút termetű Polifémus mondása. (45. 1.) Előszőr *HK*. 1781. A *MP*.-ban nincsenek meg, szövegünk a *HK*.-ét adja. - A középső eredetije a Platonnak tulajdonított görög epigramm: Εἰς Ἀστέρα. V. ö. Irodalomtörténeti Közlemények, 1913: 8-9. 1.

***Kenyeres József úrról.** (45. 1.) Előszőr *HK*. 1781. - Az epigramma értelmét a *MP*.-ban hozzáfűzött jegyzet világosítja meg: «A nagyszombati főiskolában ez volt az egyik érdekes tanítóm, aki magát avval különböztette, hogy a Sz. Atyák írásiban igen tudós volt.» Kenyeres József (1724-1805) ágazatos hittant adott elő a nagyszombati egyetemen.

***Egy eretnek ellen.** (45. 1.) Előszőr *HK*. 1781. Az eredeti címe világosabb: «...aki azt vitatja vala, hogy Isten a poklot az égi Napba helyeztette.»

***Pásztori dal.** (46. 1.) Előszőr *B*. 2. 1775., másodszor *HK*. 1781. - Az alkalmat, melyre készült, megfejtí a vers teljes címe. Kelte azonban azt is mutatja, hogy Szilynek nem megyés püspökségét ünnepli - mert Szily csak 1777-ben lett az ujonnan alapított szombathelyi püspöki megye feje, - hanem címzetes püspökségét (1775-ben lett knini püspök és győri nagyprépost). - Az első két szöveg egymástól alig, de a *P*.-étől több pontban különbözik. Fontosabb eltérések:

46. 1. 1. hasáb 3. sor: Éljed el, *míg tartja kedved,*

47. 1. 2. hasáb 1. sor: Oh *ha volna értékemben*

46. 1. 1. h. 18. s. *Egyik híres fejedelmünk* = Kornis Ferenc gróf, aki Győrből Nagyváradra távozott nagyprépostnak.

46. 1. 1. hasáb 13. s. *Pán* - a római pápa.

***Egy kérkedékeny nemeshez.** (47. 1.) Előszőr itt.

***A magyarokhoz.** (48. 1.) Előszőr *B*. 4. - A vers írására ösztönt, amint a 3. versszaka is tanúsítja, II. József rendelkezése szolgáltatta, aki az uralkodása elején Bécsbe szállíttatott magyar koronát élete utolsó évében visszaküldte Budára s ígéretet tett, hogy országgyűlést

tartat. Ebből azt a jogos reményt merítette a magyar nemzet, hogy az uralkodó visszaállítja régi alkotmányunkat, amint Rájnis nevezi: «szabadság»-unkat.

50. 1. 5. sor: *Kulcsok* = a kamarási méltóság jelvényei - *Színes galandok* = az érdemrendek széles szalagjai.

50. 1. 32. sor: *Szánatos* = szánandó.

51. 1. 3. sor: *Poszáták* = a *poszáta* éneklő madár, mivel azon madarak közé tartozik, melyeknek fészkebe rakja a kakuk a tojásait, Rájnis itt a nevet «hitvány, elfajult, nemtelen» értelemben használja.

51. 1. 6. sor: *Gáza* = Délszíriai kikötőváros volt a filiszteusok birtokában; a biblia szerint itt volt fogva Sámson s ennek kapuját emelte ki sarkaiból.

***Forgách Miklósnak dicsérete.** (51. 1.) Előszőr *ÁR.* 1890. - Forgách Miklós II. József alatt az ellenzék vezére, korának legnépszerűbb emberei közé tartozott. Nemcsak lemondott Nyitra vármegye főispánságáról, mikor II. József önkényes uralma kezdetét vette, hanem bátran föl is emelte szavát az uralkodó ellen, akinek törvénytelen intézkedéseit egy német nyelvű röpiratban (*Patriotische Vorstellung an den Monarchen*, 1788.), nyíltan ostromozta. Az alkotmány visszaállításakor újra elfoglalta főispáni székét.

***II. Leopold királynak dicsérete.** (53. 1.) Előszőr *ÁR.* 1890.

***Rókásihoz.** (54. 1.) Előszőr *ÁR.* 1890. - A költemény megértésére tudnunk kell a következőket. Rájnis, aki már régebben lelkesedett a magyar viseletért, 1790-ben, az alkotmányos élet beköszöntésekor, a tüzes magyar Révaitól is ösztönözve, barátjával, Fábchich Józseffel együtt azt az indítványt tette, hogy a magyar papság a hagyományos egyházi viselet helyett magyar szabású egyházi ruhát hordjon. El is készítették az új viselet tervét s megrajzoltatták; a képet elküldték a *Hadi és más nevezetes Történetek* c. újság szerkesztőségének, hogy nyomassa ki s toborozzon híveket az eszmének. A szerkesztőség ki is adta a rajzot s *Magyar pap magyar köntösben* kezdetű cikkben az illetékes körök figyelmébe ajánlotta (1790. II: 727-728. 1.). A magyaros, de épen nem egyházas szabású öltözetet a hivatalos egyházi világ természetesen nem fogadta el, sőt a győri püspök az indítványozókat túlságos buzgalmukért meg is intette. V. ö. Csaplár Benedek, *Révai Miklós élete*, III. 289. s k. lk.

***A varga fiakhoz.** (55. 1.) Előszőr *ÁR.* 1890.

55. 1. I. h. 6. sor: *Iplik* = itt varga-cérna értelmében (tulajdonképen a műveletet a cipő-saroknak cérnával való kivarrását jelenti).

55. 1. II. h. 2. sor: *Varga-zicc* = háromlábú, alacsony varga-szék.

56. 1. I. h. 15. sor: *Gyakás* = csípés, szúrás.

56. 1. II. h. 21. sor: *Kis-Kordoványi* = tulajdonnév! A *MP.*-ban ezt jegyzi meg hozzá Rájnis: «Ez csak költött név. A poéta senkit sem esmér, akinek ez volna a neve: Törpe de Kiskordovány.»

***Alagya.** (56. 1.) Előszőr *ÁR.* 1890. - Fordítás; eredetije Denis Mihálynak 1799-ben írt s 1800-ban megjelent latin költeménye, *Elegia Threnodica in laudem Societatis Jesu*. Rájnis nem köti magát az eredeti szavaihoz, de azért nagyjából híven fordít s az eredeti 56 sorát ugyanannyi sorral fordítja. A hangja azonban mindvégig erősebb, bátrabb. Így a 9-20. sorban kérdő formában tolmácsolja az eredeti kijelentő mondatait, s ezáltal heves méltatlankodás hangzik ki verséből, míg az eredetiből fájdalommal lemondás. Rájnis fordításának érdeme akkor tűnik ki igazán, ha összevetjük vele Döme Károlynak egy évtizeddel később (1812) készült fordítását. Ez utóbbi tíz sorral kibővíti a verset s noha kétségtelenül ismerte és fölhasználta Rájnis kézirat fordítását, kevésbé művészi. - Rájnis fordítása a *MP.*-ban olvasható, de nem

az eredeti kötetben, hanem egy utólag belefűzött s folytatólagosan lapszámozott íven. E szövegezésen kívül fennmaradt, szintén Rájnis kezeírásában, Paintner Mihály iratai között a pannonhalmi kéziratárban. Onnan közölte, Ágh kiadásáról nem tudva, mint ismeretlen verset Récsey Viktor az Irodalomtörténeti Közlemények 1899: 469. l. A vers végére Paintner odajegyezte: «életének 68. eszt. a Balaton mellett 1809. eszt». Ez azonban valószínűleg nem a költemény írásának idejét jelzi, hanem azt az időt, amikor Rájnis a kéziratot emlékül átadta Paintnernek. A fordítás kelte bizonytalan; mindenesetre a *MP.* lezárása, tehát 1803 után keletkezett, de valószínűleg korábbi, mint a következő öt epigramm, mert az *Alagya* még hozzá van másolva a *MP.*-hoz, az epigrammok nem. - A Paintner-féle változat korábbi; erre vallanak lényegesebb eltérései a *MP.* szövegétől, melyek kevésbbé határozott szövegezést tüntetnek föl.

57. l. 19. sor: *Vádoltak s nem idéztettünk törvénybe, hogy annak*

57. l. 20. sor: *Rendi szerént folyván végbe mehetne pörünk.*

57. l. 30. sor: *Váltak; s már némelly romladozásra siet.*

57. l. 31. sor: *Nincs lakos házakban,* mivelő nincs pusztá mezőken.

A házasságról. Ordasról. Egy rossz poétára. A férjről és asszonyról. (58-59. l.) Először itt. Eredetijük a M. T. Akadémia kéziratárában. (M. Nyelvtud. 4. r. II. sz. VIII. k. 571-575. l.) Figyelmemet Velledits Lajos t. kartársam volt szíves fölhívni reájuk.

[**A hazáról.**] (59. l.) Először itt. Kézirata az Akadémiában (u. ott IX. k. 191. l.). - Az epigramm fordítás; eredetije Ovidius ismert párverse, az *Epistulae ex Ponto* I. k. 3. elegia 35-36. l.

Mennyegzői dal. (59. l.) Először *B.* 8. 1811. - Keletkezését megfejtí a vers teljesebb címe. Arra az alkalomra készült, hogy Festetich László gróf fiatal feleségét Németországból keszt-helyi kastélyába hozta. - A költemény nyilvánvalólag Faludi Ferenc menyegzői dalának (*Niczky György és Batthyányi Xaveria kisasszony házassága alkalmatosságával*) hatása alatt keletkezett. Mint Faludi, Rájnis is költeménye alapjául a két házasság címerének leírását teszi s a címerképek szimbolikus értelmét fejtí ki.

Molnári (60. l. 16. s.) = község Zala vármegyében; - *Hechinga* = tk. Hechingen, kis város Poroszországban, a Hohenzollern-Hechingen grófok, ill. hercegek székhelye.

BARÓTI SZABÓ DÁVID VERSEI.

I. Kiadások.

A) Verses kötetek és gyűjtemények.

1. *Új mértékre vett külömb Versek.* Kassa, 1777. (8-r. 24, 287, II. l.) Jelölése *UV*.
2. *Paraszi majorság*, melyet Vanierből hat lábbal mérséklett magyar versbe foglalt. 2 rész. Pozsony és Kassa, 1779-80. (4-r. 6, VIII. 204. 6: 197, 14 l.) 2. kiadás megjobbítva. Kassa, 1794. (8-r. 14. 408, 12 l.)
3. *Vers-koszorú*, melyet Az Új mértékre vett, 's üdövel megegyengetett, és későbbben készült verseiből kötött. 3 kötet. Kassa, 1786. (8-r. 176: 168: 151, 5 l.) Jelölés *VK*.
4. *Költeményes Munkáji.* 2 kötet. Kassa, 1789. (N. 8-r. 12, 262, 2; 236 l.) Jelölése *KM*.
5. *Meg-jobbított, 's bővített Költeményes Munkáji.* 3 kötet. Komárom, 1802. (8-r. 8, 124. 2: 151, 5: 155, 4 l.) Jelölése *MK*.
6. *Virgilius Enéisse.* Fordította Baróti Szabó Dávid. I. kötet. (I-V. ének) Bécs, 1810. (N. 8-r. 207 l.) II. kötet. (VI-XII. ének és az eklogák) Pest, 1813. (N. 8-r. VIII. 360 l.) 2. kiadása, melynek szövegét Radó Antal revideálta, *Virgilius Aeneise* címmel. Budapest, év nélkül (1907. 8-r. XXIII, 352 l.)
7. *Baróti Szabó Dávid kiadatlan költeményei* c. alatt Horváth Balázs Szabónak 61 versét közölte a kassai főimn. 1887/88. értesítőjében. (N. 8-r. 96-136. l.) A 61 vers közül kettő már előbb megjelent Abafi Figyelőjének XIII. évf.-ban. Jelölése *HB*.

B) Egyes versek.

Önállóan vagy folyóiratban megjelent és később kiadott versek. Jelölésük *B*. és a folyószám.

1. *Nagymélt. főtiszt. Battyáni József úrnak...* Magyarország primássának... midőn érseki méltóságának tizerét magára venné. . Komáromi musáktól ajánlott versek. Nagy-Szombat, 1776. - Névtelenül jelent meg, de Szabó fölvette versei gyűjteményeibe. Tulajdonjogára a *KM*. II: 60. lapján hivatkozik is.
2. *Mária Terézia' halálára.* (Tépett hajjal az Hír...) Magyar Hirmondó, 1781, 81. l.
3. [*Kazinczy Ferenc urfihoz.* (Maglehetősen zeng füleidben kobzom...)] Magyar Hirmondó, 1782: 499. l.
4. *Tekéntetes... Péchy Gábor úrról*, midőn... a kassai főiskolákban... főigazgatóvá rendeltetnék. U. ott, 778. l.
5. *Társaság-kötés.* Kassai Magyar Museum, I: 1. (1788.)
6. *Méltóságos báró Orczy Lőrincz generális úrról.* U. ott, 28. l.
7. *Milton' El-veszett Paroditsomából.* U. ott, 55. l.
8. *Méltós. Báró Ráday Gedeon társunkhoz.* U. ott, 75. l.
9. *Kazintzy Ferentz társunkhoz.* U. ott, 86. l.

10. *T. Józsa Gergely úrhoz, N.-várad professzorhoz.* U. ott, 202. l. (1789.)
11. *T. Gyerkenyi Pyber Ferentz úr' halálára.* Hely és év nélkül. (1789.)
12. *A' hárfához.* Kassai Magyar Museum, 358. l.
13. *A' magyar huszárokhoz.* U. ott, 372. Másodszor önállóan, hely és év nélkül.
14. *Méltóságos Báró generális Orczy Lőrincz úrnak halálára.* A bús hazához. Pest, 1789.
15. *Egy le-dőlt dió-fához.* Kassai Magyar Museum. II: 15. l. (1790.)
16. *Álom.* U. ott, 53. l.
17. *Győztünk, oh Magyarok...* 1. U. ott, 63. l. 2. Önállóan is: *Két magyar hazafi érzékenységei.* [Kassa], 1790.
18. *Példa a' meg-jobbított Magyar Vanierből, a paraszti Majorságról.* U. ott, 117. l. (1791.)
19. *Batsányi társunkhoz.* U. ott, 135. l.
20. *A' hóldhoz.* U. o. 141. l.
21. *Örvendező vers t. n. Szabolcs vármegye' örömmünnepére.* Kassa, 1791.
22. *Nagy-Mélt. B. Orczy Lászlóhoz.* U. ott, 256. l. (1792.)
23. *Fels. II. Leopold királyunk' halálára.* U. ott, 258. l. és Magyar Hirmondó, 1792. I: 551. l.
24. *Versegi társunkhoz.* Kassai Magyar Museum, II: 264. l.
25. *Gr. Csáky Antal úrhoz.* U. ott, 386. l.
26. *Virág Benedek társunkhoz.* U. ott, 391. l.
27. *Gr. id. Ráday Gedeon társunk' halálára.* U. ott, 397. l. és Magyar Hirmondó, 1792. II: 730.
28. *A magyar nyelv' ügyét felfogó herceg Batthyány érsekről.* Magyar Hirmondó, 1793. I: 102. l.
29. *Kép.* U. ott, I: 280. l.
30. *Főtisztelendő Makó Pál apát... haláláról.* U. ott, II: 745. l.
31. *Szabad királyi Kassa városához.* Kassa. (1797.)
32. *T. Virág Benedekhez.* Abafi, Figyelő, XII: 274. l.
33. *U. ahhoz.* U. ott, 275. l.²
34. *Mélt. gróf Festetich György őnagyságához.* (1799.) U. ott, 385. l.
35. *T. Gyerkenyi Pyber Benedek úrhoz.* (1795.) U. ott, XIII: 319.
36. *M. G. Gvadányi József úrhoz.* (1795.) U. ott, 393. l.
37. *U. ahhoz.* (1798.) U. ott, 394. l.
38. *T. Bacsányi János úrhoz.* (1790.) U. ott, 395. l.
39. *[Balogh Sándorhoz.]* 1794. Irodalomtörténeti Közlemények, IX: 467. l.³

² A Figyelőben folytatólag közölt öt vers, valamint e kettőt megelőző nem voltak kiadatlanok, mint a közlő gondolta: mind megjelent Szabó valamelyik gyűjteményében.

³ A másik ugyanitt közölt vers már megjelent előzőleg Horváth Balázs kiadásában.

II. Forrásmunkák.

1. Toldy Ferenc: *Baróti Szabó Dávid*. Magyar költők élete, I. Budapest, 1870., és teljesen megegyező szöveggel A magyar költészet kézikönyve 2. kiadás, II. k. Budapest, 1876. 144-148. l.
2. Greguss Ágost: *Baróti Szabó Dávid*. Pesti Napló, 1854. 237. sz.
3. Arany János: *Szabó Dávid*. Koszorú, 1864. I. (Újra Arany Prózai dolgozatai között s Összes munkáinak V. k.-ben, 248-257. l.)
4. Oláh Béla: *Baróti Szabó Dávid*. Figyelő, XV. k. (1883.) 67-78, 92-114. l.
5. Horváth Balázs: *Baróti Szabó Dávid*. Kassai főgimn. ért. 1887/88. 95 l. A költőnek eddig legbővebb életrajza.
6. Négyesy László: *Baróti Szabó Dávid leszármazása*. Egyetemes Philologiai Közlöny 1890: 803-807. l.
7. Kovács Lajos: *Baróti Szabó Dávid és nyelvjavító törekvései*. Miskolci polg. isk. ért. 1889/90. és 1890/91. 24 és 28 l.
8. Szélyes Dénes: *Baróti Szabó Dávid*. Brassói kath. főgimn. ért. 1902/03. Önállóan is 65 l.
9. Klemm J. Antal: *Baróti Szabó Dávid nyelve nyelvújítási szempontból*. Budapest, 1908. 70 l.

III. Megjegyzések az egyes versekhez.

Baróti Szabó Dávid azon verseit, melyeket ő maga bocsátott közre, mindig az utolsó kiadás alapján közöljük. Hátrahagyott verseinek kéziratos gyűjteménye, mely egyideig Gulyás Elek deáki plébánosnak, majd Koltai Virgilnek tulajdonában volt, az utóbbi halála óta nyomtalanul eltűnt, így azt a pár verset, melyet ezen gyűjteményből közlünk, kénytelenek vagyunk Horváth Balásznak sajnos nem teljesen megbízható kiadása alapján lenyomatni.

Szabó verseinek közlésénél aránylag nagyobb mértékben kellett eltérni az eredeti szövegtől, mint a másik két költő műveinél. Különösen három pontban nem ragaszkodtunk a helyesíráshoz, pontosan szólva: elhagytuk a betű kettőzését. Szabó ugyanis hosszú hangot jelöl, azaz két betűvel írja: 1. a helyhatározó *ban-ben, on-en-ön* ragban az *n* hangot; 2. az igék egyes szám második személyének ragjában rendszerint, valamint az *egész* szóban mindig az *sz* hangot; 3. egypár *s*-képzős melléknévben (piros, magas, sebes-gyors) az *s* hangot. Mivel, főként az utolsó pont tekintetében igen következetlen, s a legtöbb *s*-képzős melléknévet egy *s*-sel írja (csak egy lapról a következőket jegyeztem ki: ízes, becses, vegyes, húros, munkás, szabados, gyanós, sebes, vulnerosus), úgyhogy a betű megkettőzése inkább csak helyesírási különös-ségnek látszik: ezeket az alakokat a mai kiejtésnek megfelelően megrövidítettük. Ahol azonban a metrum miatt szükség van a kettőzésre, ott megtartottuk.

A kiadások jelzésének egyszerűsítésére *-gal jelöltük meg azokat a verseket, amelyek megtalálhatók az első megjelenést követő összes kötetekben. Ha tehát a *-gal jelölt vers megjelent az *UV*-ben (1777.), akkor megvan a *VK*-ban (1786.), *KM*-ben (1789.), *MK*-ben (1802.); ha a kötetek közül először a *VK*. közli, akkor olvasható a *KM*-ban és *MK*-ban: végül ha a *KM*-ban jelent meg, akkor közli a *MK*. is.

A változatok közlésénél le kellett mondanunk arról, hogy a versek összes fontos változatait közöljük. Szabó ugyanis verseit kevés kivétellel újra meg újra átdolgozta; legalább két fogalmazásban majd mindet bírjuk, de sokat három, sőt négy szövegezésben is. Az eltérő

szövegek összeállítása így jóval nagyobb teret követelt volna, mint maguknak a verseknek közlése, mert nagyszámú versét kétszer, háromszor is le kellett volna nyomtatnunk. Egy-két versnél, tájékoztatásul, összeállítottuk a variánsokat, a legtöbbször azonban meg kellett elégednünk a legfontosabbak közlésével s átdolgozás mértékének megjelölésével.

***Panaszos indulat.** (77. 1.) Először UV. 1777. - Szabó e verse a jezsuita-rend eltörlésére vonatkozik. A «mennykő», mely «lecsapott Besztercze határin» (3. sor), Mária Terézia királyné azon rendeletét jelenti, mellyel a pápának, XIV. Kelemennek, 1773 júl. 23-án kelt bulláját a magyarországi jezsuita társházakban 1773 szept. 20-án kihirdettette. A vers, a 12. sor utalása szerint, két hónappal a rendelet kihirdetése után, tehát 1773 novemberében készült. - A vers minden új kiadás alkalmával módosulást szenvedett, leggyökeresebbet az utolsó fogalmazásnál, amikor az előbbiekhöz képest 10 sorral megrövidült.

A fontosabb változtatások a következők.

77. 1. 4. s.: UV.: VK.; KM. Csattana, búsuítam, s majd megepedtem ugyan;

77. 1. 5-6. s.: UV.: Vigasztaltam aval de magam, hogy fogja követni

A szélvész vidám béke, setéjtet a nap.

VK.; KM. Ámde remény táplált, hogy szélvész béke setétté

Vált napokat kiderült nap valahára követ.

77. 1. 9. s.: UV. Édes atyád leszen: fíjait nem szokta felejtani:

VK.; KM. Édes atyád leszen: fíjait ki nem engedni veszni

77. 1. 10. s.: UV.; VK. Búd ma nehéz: könnyebb hólnapi napra leszen.

KM. Hogyha ma búd árad, holnapi napra leszall.

77. 1. 11. s.: UV. Hólnap sok tölt el; sőt az Hóld, Napnak is húga

VK. Hólnap sok tölt el; és már Cintia csillagos égen

77. 1. 12. s.: UV.; VK. Kétszer tölt s kétszer szarvat azóta nevelt.

KM. A kerek hóld s kétszer szarvasodásra került.

77. 1. 14. s.: UV. Nincs, aki partra vigyen! Nincs, aki nyújtsa kezét

VK. Aki vigyen, nincsen, s aki kinyújtsa kezét.

KM. Aki, kezét nyújtván, partra vezesse fejem,

77. 1. 17. s.: UV.; VK.; KM. Északi fény, mennynek vidám szemi, csillagok, álmat

77. 1. 20. s.: UV. Terhesb éltem; hanem: mondani képes, halál.

77. 1. 21. s. UV.; VK. Óh, de mit használ ez? Mit jajgatok asszonyi módra

77. 1. 22. s.: UV; VK. Így nem szégyenlesz szólni? Férfi vagy-e?

77. 1. 23. s.: UV.; VK.; KM. Látod, hogy a köszirt meggyőzi szeleknek, haboknak

77. 1. 24. s.: UV.; VK.; Mérgét, s gyémántot nem tör el a sok ütés.

KM. Mérgét, s gyémánton hasztalan a sok ütés.

78. 1. 1. s.: UV.; VK. Nézzed az ülő vast: verjék pörölyök akár mint:

78. 1. 4. s.: UV.; VK.; KM. Minden ha nem megy szád ízire, büszke, morogsz?

A 78. 1. 4. sora után a régibb kiadásokban a következő nagyjából egyező négy sor volt:

Azt, eszelős, véled, hogy tágul bánatod ezzel?

A fejedet, melly lessz haszna, ha falba vered?

Rózsákkal kirakott úton sétálni világon

Kévánsz? ez vallyon képes-e? hol van eszed?

A 6. sor után szintén négy sor volt beiktatva:

Tűrj lelkem! készül koronád: futtassad eszedbe,

Út, mellyen járt-kelt a te vezéred, hogy ez.

Gondold meg, mi neved volt hajdon: társa, vitézze

Jézusnak vóltál: most is utánna siess.

78. l. 8. s.: *UV.*; *KV.*

Tűzben vagy; *kiki* most *lássa meg*, hogy vagy *arany*.

A vers utolsó sora után eredetileg még négy sor következett.

Majd végét éred: majd vészed pálya-futásod:

Édes öröm keserű kínjaid éri hamar.

Már hajadon hősín játszik; már hervad az arcád;

Elfogy erőd; víg hír; messzire nincs az halál.

E négy sor közül az első kettőt a *KM.* így változtatta:

Egy kis békével! pályád már majd lefutottad:

Majd felváltja feles kínod az édes öröm.

A. 78. l. 7-8. sor egy ovidiusi gondolat (*Tristium*, l. I. ep. 5. 25-26. s.) átalakítása.

***A Dunának nagy áradásáról.** (78. l.) Először *UV.* 1777. - Alkalmat hozzá az 1775-iki tavaszi árvíz szolgáltatott, mely Pestet elöntötte. A vers bevezető képein, amint a költő maga is utal rá jegyzetben, Gyöngyösi leírásainak hatása érzik, a végén pedig Ovidius és Horatius képei újulnak meg. (80. l. 3-16. s. = Ovidius, *Metamorphoses* I:291 s. k. sk.; II. 12. s. = Horatius, *Carminum* l. I. óda 2. 9. s.) - Az első két fogalmazásban, mikor a címe így hangzott: *A víznek nagy áradásáról*, majdnem még egyszer ily hosszú volt a vers, s a végén Károlyi Antal gróft dícsőítette, aki nagy áldozatkészséggel segített az árvíz miatt éhező nép nyomorán. A *KM.* már a rövidített szöveget adja.

78. l. 2. sor: *Eszterha* = háztető, eresz.

78. l. 20. sor: *Tege* = tegnap.

79. l. 1. sor: *Gereb* = part, töltés.

79. l. 15. sor: *Téhelyez* = beken, bemázol.

80. l. utolsóelőtti sorában az *ég* szó hiányzik. A sajtóhibát a *KM.* alapján igazítottam.

Virttől búcsúvétel. (81. l.) Először *UV.* 1777., majd *VK.* és *KM.* - Készült 1776 őszén, mikor Szabót a hercegprimás a komáromi gimnáziumból a kassai akadémiára nevezte ki, s a költőnek el kellett válnia a Vírten lakó, őt szívesen látó Pyber-családtól. (V. ö. az életrajzot, 64. l.) - Az első fogalmazásban a 81. l. 11. sorának közepe után 16 sor volt beiktatva, ezenkívül még egy-két sorral hosszabb volt a vers. Már a *VK.* megrövidítve közli a verset, egyébként azonban nem ment sok változtatáson át. A költemény végéről a *KM.*-ben még elmaradt az eredeti egy fél sora, az érzelmes hangú verset nagy közvetlenséggel befejező:

Hamar kocsis, ülj fel s hajts.

11., 13., 16. sor: *Pest* és *pesti-megye* a pesti, valójában esztergomi egyházmegyét jelenti, s arra vonatkozik, hogy az egyházmegye feje, a primás, nem tudott a költőnek Vírthez közelebb állást juttatni.

21. sor: *Ujlaki Liza* = Pyber Ferenc, komárommegyei perceptor neje.

***A mezei életnek dícséreti.** (82. l.) Először *UV.* 1777. - Fordítás latinból: eredetije Horatiusnak II., *Beatus ille, qui procul negotiis* kezdetű epodosa, melyet tartalomban elég híven követ, de az eredetinek váltakozó jambikus trimetereit és dimetereit a szintén klasszikus sapphói versszakokkal cseréli föl. - A vers, mely az első két fogalmazásban *A mezei paraszteletnak hasznairól* címet viselt, minden újabb kiadás alkalmával változott, legmélyrehatóbban a *MK.* szövegében, de mint fordításnál ezek a változtatások nem tartalmiak, csak az egyes kifejezések módosításából állanak.

82. l. 6. sor: *Pozsogó* = a «pezsegő» mélyhangú, erősebb jelentésű párja, a. m. habzó, hullámozó.
 83. l. 1. sor: *Kacor* = görbe kertész-kés.
 83. l. 5. sor: *Ih-nyáj* = juh-nyáj.
 83. l. 23. sor: *Húros* = a rigók neméhez tartozó madárfaj; húros rigónak is nevezik.
 84. l. 19. sor: *Felkabalált eke* = élére fordított, az ú. n. kabalára (más néven: eke-lóra) fordítva reátett eke.

***A magyar ifjúsághoz.** (85. l.) Előszőr *UV*. 1777. - A vers az első fogalmazványban 42 sor volt, némi változtatással megmaradt ebben az alakjában a harmadik, de már rövidített szövegezéséig, míg a *MK*-ban még a harmadánál is rövidebbre szorult össze. Az eredeti szövegezés így hangzott:

*Ébredj fel, Magyar Ifjúság, végy vérszemet; éleszd
 Tolladat: ez nyelvben kezd gyakorolni magad.
 Ezt szoptad, szólottak ezen nagy atyáid: ezen szólt
 Szent István, László, Béla, Leventa, Lajos.
 E nyelven hajdon pergett emez Áttila nyelve.
 Félelmet s ostort aki világra hozta.
 Szóltanak e nyelvonn emez hét deli ritka vezérid:
 Hunnus ezen régen szól vala, szól ma Magyar.
 Ébredj fel, kelj tollra, magyar versekre hevüljön
 Melled: Apollóval szólj magyar ajka szerént.
 Illik kardra kezéd, kezéd illik tollra viszontag:
 Minden nép eszivel feltehet éles eszed.
 Édes hazád fija vagy, Magyarország gyöngye vagy; elméd
 Tűz, díszes nyelved: vesd az írásra magad.
 Vesd, de hazád nyelvén. Nagy szégyen volna, hazádét
 Megvetvén, másén kapni felette nagyon.
 Nézd az olasz mit tesz? mit téssen francia, német?
 Nemde saját nyelvét szüntelen űzi kiki?
 Másoknak koldussa te lész? külsőknek imádod
 Nyomdokait? magadét veszni, heverni hagyod?
 Úgye nemességed szereted, kedvelled hazádat?
 S annak nyelve neked tetszeni vissza fog-e?
 Rád néz ez, segedelmet kér, lenyomatva van: annyi
 Nyelv közepett majd megfojtatik, elfogy, elhal.
 Ébredj fel, veszedelmit előzd, még rajta segíthetsz:
 Általad ő nyílhat régi virágra megint.
 Csak fogd a múzsák seregét nyelvedre, virágot
 Nyelved s nem sok üdő múlva gyümölcsöt hozand.
 Nincs ennél tehetősbb eszköz. Két kézzel ezen kap
 Anglus, olasz; német, francia kapdos ezen.
 S melly ékes versekre szalad pennája naponként?
 A szomszéd ország szerzi, csudálja mikép?
 Nyelve tanolásán mint van, szép versit hogy értse?
 S azt maga nyelvének csaknem elejbe veti?
 Mint telik a jövevény s idegen nemzettel az ország?
 Mint romlik, ritkúl az haza nyelve s fogy el?
 Ébredj fel! versed magyaros mértékre tekerd fel!
 Munkádnak majd-majd vajki nagy haszna leszen!
 Mint te ma kapsz másén, fognak kapdosni tiéden*

*Mások: hazád nyelvét fényre, világra hozod.
Ébredj fel! közted leszen valamennyi poéta:
Mondhatom, annyi hazád oszlopa, gyöngye leszen.*

Kazinczy Ferenc úrfihoz. (85. l.) Először VK. 1786., másodszor KM. - A vers költői levél, melyet a költő a ránk maradt eredeti tanúsága szerint 1778 Bőjtmás (márc.) havának 8. napján küldött el Kazinczynak. Téved tehát Szabó, mikor a KM.-ben 1777-es dátummal látja el a verset. - A három fogalmazás között lényeges eltérés nincs, csak a legrégebb, az elküldött levélben (olvasható *Kazinczy Levelezésének* Váczy Jánostól kiadott I. K.-ben a 9-10. l.) olvasható a 85. l. 14. sora után a következő két sor:

*Megvallom. De talán gerebet más vetni fog ebben;
S másra vagyon kedved tolladat adni talán?*

Kazinczynak az 1. sorban említett *levele* ismeretlen, csak annyit tudunk, hogy distichonokban írt üdvözlő költemény volt Szabóhoz: a vele küldött könyv valószínűleg *Az amerikai Podotz és Kazimir megtérése* volt, melyet Kazinczy Bessenyei György német eredetijéből fordított s 1776-ban kinyomatott. Szabó viszonzásul megküldte neki kevéssel azelőtt megjelent *Új mértékre vett verseit* (ez a 2. sorban említett «könyv»).

A 85. l. 9-12. sorban arra céloz a költő, hogy mikor személyesen találkoztak (vg. 1777-ben), Kazinczy megígérte: ezután ő is antik metrumokban írja verseit.

86. l. 3. sor: *Sárospatak* itt volt Kazinczy 1778-ban, mint 19 éves ifjú, főiskolai tanuló.

A budai universitás felszenteléséről. (86. l.) Először VK. 1786., majd KM. - A vers abból az alkalomból készült, hogy Mária Terézia az 1777-ben Nagyszombatból Budára áthelyezett egyetem újjáalakítását befejezte és az egyetemet 1780 jún. 25. nagy ünnepélnyel fölavatta (V. ö. Pauler Tivadar: *A budapesti tud.-egyetem története*, 1880. 128-131. l.) - A vers régibb fogalmazványa, mely *A tudomány mindenességének Budán lőtt felszenteléséről* címet visel, csak keveset különbözik a végleges szövegtől, de két sorral bővebb: a 4. és 17. sort két-két sorra bontja föl.

86. l. 7. s.: *Permessus* = a múzsáknak szentelt forrás Bœotiában.

86. l. 10-11. sorban arra céloz a költő, hogy a királyné az egyetem otthonául a budai királyi palotát rendelte.

***Mária Terézia haláláról.** (88. l.) Először VK. 1786 Fontosabb eltérések:

88. l. 1. s.: VK.; KM. Nemzetek, országok, keserű köny-özönre fakadjon
Azt minap elkezdett szemetek, s melly élete végett

88. l. 2. s.: VK. Nem kérelt meg eget, gyászolja Teréza halálát

88. l. 10-11. s.: VK. Buzgóság, mint félhóltak. - Bécs népe megőszül
Bujábann és egybe kezet külcsolva, panasszal

88. l. 21. s.: VK. Még lett volna tovább éltét folytatnia földön

88. l. 23. s.: VK. Az ki, magyar néptől, hogy sírba leszálljon helyette

89. l. 1-2. s.: VK.; KM. Bóldog üdők! az arany század bélépni világra
Néha napon ha talált valahol, nem volt-e szakasztott

89. l. 6-7. s.: VK.; KM. Nem láttál ez alatt pusztításodra hüvelyből (KM.: vonatni.)

Vérengző kardot rántatni ki (KM.: rád esküdt): kül'-, bel' hadaktól

89. l. 14-15. s.: VK.; KM. Nem vala: beszállott hozzád feles hasznokat hajtó
Mesterség sokasága: jeles tudományok öledben.

A 89. l. 6-20. soraiban a költő Mária Teréziának érdemeit s uralkodásának áldásos eredményeit állítja össze. Mint a királyné lelkes híve, fájdalomra első perceiben erősen idealizál, a való érdemeket alaposan megtoldja költöttekkel. Állításai egy részének épen az ellenkezője igaz.

***A múzsákhoz.** (90. l.) Először VK. 1786. - A VK. szerint az utolsó három sor, mely nagyobb módosulást szenvedett, így hangzott;

*Majd fog az ajtómonn állni halotti ciprus.
Bért nem kívánok: Kész szívem néktek ha tetszett
S gyenge tehetségem, jól kifizetve vagyok.*

Az utolsó, prózai sort már a KM. kissé megjavította:

Kis munkámnak elég nagy fizetése vagyon.

***Virt.** (90. l.) Először VK. 1786. - A költemény az első kidolgozásban vagy 10 sorral terjedelmesebb volt, s különösen a dereka, Virt leírása, volt részletezőbb. A végén az utolsó két sor helyett erősen szubjektív jellemű 8 sor volt olvasható, melyek azonban már a KM.-ben elmaradtak:

*Jó vóltoddal, hacsak lábról nem szed le betegség.
Hogy bódog légység, légység bódogtalan? aztat
Sem te, sem én nem kívánom: lessz nékem az hasznos,
Néked igen dicsőséges, nyavalyámnak ha nyújtasz.
Orvosló kezeket, mellyel fonnyasztani szokta
Testemet oskola-por. Nevedej! a Pyberi háznak
Légy öröme, kegyes Virtem; s ha szerencse megint jobb
Szárnyán erre hozand, ismérd meg régi poétád.*

90. l. 18. sor: *Eregel* - mendégél, lassan halad.

Révai Miklós úrhoz. (91. l.) Először VK. 1786., másodszor KM., teljesen megegyező szöveggel. - A versre okot Révainak az a fölhívása adott, mely 1785-ben *A magyar költeményes gyűjtemény közrebocsáttatásának ujonabb hírre adatása* c. alatt jelent meg. Ebben Révai közli a tervét, hogy egy gyűjteményt szándékozik megindítani a régi és újabb magyar költők verseiből. Egyelőre három kötetet ígért: Faludi költeményeit, Beniczky, Balassi és Rimai énekeit, meg a maga verseit. Az első és harmadik kötet meg is jelent 1786 és 1787-ben.

***Sz. Jóbi Szabó László úrhoz.** (92. l.) Először KM. 1789. - A vers Szentjóni Szabó Lászlóhoz van intézve, aki 1786-ban 19 éves ifjú (szül. 1767.) és Nagyváradon a nemzeti (elemi) iskolánál tanító volt; ebben az időben írta első verseit. - Az első és utolsó sort kivéve a két szövegezés nagyrészt egyezik: az előbbi helyét három sor pótolja.

2. sor: *Kendett* - kendik, a. m. törülközik, tisztálkodik; itt tehát tiszta, kisimított, csinos.

***A Nagyaszonny tiszteletére serkentő.** (92. l.) Először VK. 1786. - A vers a kétszeri átdolgozás következtében egészen megváltozott; tartalma és terjedelme a régi maradt, de kifejező-készlete fokozatosan kicserélődött.

92. l. 7-8. sor: Arra céloz a költő, hogy a magyar pénzek egyik lapján Szűz Mária képe volt kiverve.

93. l. 16-19. sorokban azokra a csodatételekre céloz a költő, melyeket a monda Szent László nevéhez fűz. A monda szerint azonban nem a *tatórok*, hanem a menekülő kúnok eldobált pénze vált kavicsá.

***Egy egri vitéz asszony.** (94. l.) Először VK. 1786. - A vers egy ismeretlen szerző, valószínűleg XVIII. századi jezsuita latin költeményének fordítása, mely az alapul szolgáló

eseményt Ortellius bécsi császári deák elbeszélésében találta. Eger ostroma és a híres várvédés 1552 szept. 11.-okt. 18-ig tartott. (Orteliusra von. l. Bodola Gyula: *Dobó István a magyar költészetben*, 1908.) A latin verset nem ismerjük. - A legrégebbi szöveg, mely *Eggy egri asszony vitéz cselekedete* címet viselt, kifejezésekben meglehetősen eltér a véglegestől; a kettő közti távolságot a *KM.* szövege hidalja át, részben a *MK.*-ba is átment, részben ott ujjakkal pótolta változatok által. A középső szöveg közelebb áll az elsőhöz, s megtartja azt a bevezető három sort, melyet a *MK.* elhagyott.

95. l. 25. sor: *Simois* = folyócska a trójai síkságon.

95. l. 26. sor: *Penthesilea* = az amazonok királynéja, aki a trójai háborúban a görögök ellen harcolt.

96. l. 17. sor: *eltárgyaz* = céloz.

96. l. 20. sor: *feles* = sok, több.

96. l. 21. sor: *irott* = festett, cifra.

***Mária királyné férjéhez, Zsigmondhoz.** (97. l.) Először *VK.* 1786. - Fordítás latinból, de sem a szerzőt, sem a latin verset nem ismerjük: mindenestre XVII-XVIII. századi, s valószínűleg szintén jezsuita-írónak esetleg kéziratos munkája. A műfaja miatt érdekes: egyike az új latin költészetben annyira divatos heroidáknak, történeti vagy mondai személyek nevében fogalmazott verses mű-leveleknek, melyek Ovidius nyomán lettek divatosakká. Szabó ezen heroidája abban is követi Ovidiust, hogy hőse, a levélíró, nő. A vers alapja történeti tény, s az egyes események is hívek a valósághoz. A fontosabbak időpontja a következő: Zsigmond király 1385 késő őszén hagyta el az országot, hogy külföldön keressen segítséget: Kis Károly ugyanazon év decemberében érkezett Budára s Máriát lemondatra dec. 31-én királlyá választatta magát. Károly meggyilkolása, miután az első merénylet csak megsebesítette, 1386 febr. 24-én történt. A két királynét, Máriát és anyját, Erzsébetet, 1386 szept.-ben Károly párthívei Horvátországban, Diakovár mellett, elfogták és Krupa várába, majd Novigradba vitték, ahol az anyakirálynét a következő év elején megfojtották. - A vers kétszeri átdolgozás után nyerte végleges alakját, mely az első fogalmazástól, mint fordítás, természetesen csak a kifejezésekben tér el.

***Az halálról.** (100. l.) Először *Nem kímél meg senkit halál* címmel, *VK.* 1786. - A három szövegezés közül az első kettő csak jelentéktelen eltéréseket mutat, a harmadik azonban lényegesen eltér tőlük. Szabó átdolgozó módjának bemutatására az első fogalmazványt teljesen közlöm; annál inkább, mert úgy vélem, hogy az első szövegezés sokszor költőibb a későbbinél:

Nem kímél meg senkit halál.

Ember vagy, készülj: az halál felvonta talántán

Már íjját, *mellyel tested halomba veri.*

Ember vagy: majd por lészesz: *valahány napot éltél,*

Annyival indúltál a temetődre közel.

Úgyde virág vagy még? Ugyanez rettenthet: az ifjú

Korból, mint vénből, többet arat le halál.

A gyökeres tölgy-fák *teleket tűrnek ki nyarakkal:*

Egy deret, egy forrót *áll-e ki gyenge virág?*

Most kezd élet-üdöd még nyílani ki? még ma, ki tudja?

A gyász-padra talán húllni virágja le fog.

Nyers, eleven vagy még? de *kerítnek ezernyi veszélyek:*

Elvihet egy csuszamás, eggy eset hozhat halált.

Eggy ő nála feje márvány nyak, líliom homlok,

Rózsákkal *vigyorult ajk, alabástromi kéz:*

S tar fő, horpadt szem, ráncolt bőr, ritka fogaktól

Strázsált száj, völgygel mély pofa, görbe derék.
 Ember vagy: vagy azért *az halál fia*: vetni tanóld meg,
 Amit *előbb vagy utóbb* róllad örökre *levon*.
 Úton vagy; nincs *itt álló* maradásod: örökre
 Hol *lessz ez, szükség vened* eszedbe *gyakran*.
 Sokszor imígy gondolkodjál: *meg kéne ha mostan*
Halnom, lelkem hová menne, s örökre *pedig?*
 Illy készüllettel mernék-e *kimúlni?* vagy *elsőbb*
 Másképp *intézném lelkem igyetlen igyét*.
 Nyelvem *némultság* mikoron *köti* s dugja süketség
 Bé füleim, szemeim fényt elállja homály;
 Vég dér *tagjaimat merevíti*; halotti veríték
 Önt *el*, s éltemnek nem tudom adni jelit:
 Áh! mit *kívánok*, cselekedtem volna? miveld azt
 Minden nap; minden nap *jöhet érted* halál.
 Így *mikoronn élén*, meg *szoktál halni világnak*:
 Halni *midőn meg fogsz, mennybe visz élni halál*.

A KM. szövege, mely címül is a régít adja, a szövegen is alig változtat, s mindössze négy sorban közeledik a végleges fogalmazáshoz:

18. sor: Amit *majd* az halál róllad örökre *levon*.
 21. sor: *Ah! gyakrann így* gondolkodj: Ha ki kellene *mostan*
 25. sor: Amikoron nyelvem leragad, bédugja süketség
 26. sor: Két füleim, szemeim fényt elállja homály:

***Eggynémelly úrfiról.** (101. l.) Először VK. 1786. - Az első szövegezést, mely nyolc sorral hosszabb volt, a második kettővel, a harmadik még hat sorral megrövidítette, s egyébként is, főképen a vers első felét, alaposan megváltoztatta. A MK.-ból hiányzó, részben igen jellemző nyolc sor a következő:

101. l. 12. s. után: *Nemzejitől feddő szót halljon: halálra betegszik,*
Bánnak azért ezek is félve, remegve vele.
 101. l. 22. s. után: *Szára minő? Velnéd nem övé: de tulajdona, minthogy*
Cifra harisnyával térdihez óltva vagyon.
Egy két-ujjnyi fejű cipellő lábára van óltve:
Bőv mégis, másként asszonyi lábra való.
 102. l. 20. s. után: *Érdem az elsőség: bővön nem képes aratnod,*
Hogyha sovány földed, s nem vala vetni valód.

A 101. l. 23.-ban *mi-félénk* = amint régibb, világosabb szövegek mutatják: magunk féle, magyar.

A 102. l. 15. első fele is világosabb az első fogalmazásban: *Nékünk Isten adott!*

Érdekes az utolsóelőtti sorban lévő «elhallgatás». Az első szövegezésből kiegészíthetjük: *Bár a templom is, a gyónás...* tehát az ifjúság hitetlenségét kívánta még megróni.

***A köntös-változtatástól.** (120. l.) Először VK. 1786. - Első szövegezése, melytől a KM.-é csak keveset különbözik:

Téssz magyar öltözetet s *öltösz idegenbe: vetettél*
 Már *azelőtt le magyar szívet, utánna ruhát*.

***Eggynémelly kisasszonyról.** (103. l.) Először VK. 1786. - Az előbbinek pár-darabja. - Három különböző fogalmazás, a középső több helyütt már a végleges szöveget adja.

***Egymás ellen törés.** (103. l.) Először *VK.* 1786. - A vers második felébe bele van iktatva a Shakespeare *Coriolanus*-ában is fölhasznált vándor-mese: Menenius Agrippa meséje a gyomor ellen föllázadt testrészekről. - Az első fogalmazás eredetileg két sorral hosszabb volt, s jóval durvább. A második szöveg megtartotta az említett két sort, de már többet elhagyott a durvaságok közül. A harmadik szövegezésből hiányzó két sor, mely a verset befejezte, a következő:

*Káraitok legalább oktassanak. Aki hevenn ett,
Kását, tarhót is fúni gyakorta szokott.*

104. l. 5. sor: *Megmellyed*, szokatlan képzés = megmellesztődik: madárról mondhatni, melyet megmellesztenek, tollait kitépik.

Magyarországnak hajdani szomorú sorsa. (104. l.) Először *VK.* 1786., majd *KM.* - Fordítás latinból, melyet másodízben csak jelentéktelenül módosított. Szabó fordító eljárásának bemutatására közlöm az ismeretlen szerzőjű latin verset:

De Hungaria multis olim cladibus vexata.

Præcipites ubi sunt acti de nubibus imbres,
Cæruleo surgit purior axe dies.
Aeolii postquam posuerunt proelia fratres,
Sedibus emoti frangitur ira maris.
Hungara terra videt nunquam post nubila Phœbum:
Semper, quod doleat, quod vereatur, habet.
Se Niobe saxum fieri post vulnera vensit.
At fuit huic parvo tempore flere, mori.
Vivit at ista, licet vitæ prope nescia, vivit
Et stupefacta suis ingemit usque malis.

***A magáéval élni nem tudóról.** (105. l.) Először *VK.* 1786. - Három, kifejezésekben eléggé eltérő szövegezés.

105. l. 5. sor: *Kalló* = dézsaformájú edény, melyben durva darócot, vásznat, ruhaneműt áztatnak, puhítanak: a patakok rohanó vizét szokták használni hozzá.

***Orczy Lőrinc generális úrról.** (105. l.) Először *VK.* 1786. - Az első szövegezést a második, ezt meg a harmadik több helyütt megjavította.

***Gróf Nádasdy Ferenc hadi vezérről.** (105. l.) Először *VK.* 1786. - Jelentéktelen eltérésekkel.

***A patakocskáról.** (106. l.) Először *VK.* 1786. - Az első és második szövegezésben az első sor így hangzott: *Csermelye, kit keresel?* Tengert őtölle születvén, de már a *KM.* végén, a sajtóhibák között, a végleges szöveg szerint igazítja.

Az újtóról. (106. l.) Először *VK.* 1786., majd *KM.* - Jelentéktelen eltéréssel.

***Az Halál- és Kupídóról.** (106. l.) Először *VK.* 1786. - A két régebbi szöveg - melyekben a cím: *Az halál és szerelem* - nagyjából egyezik, a harmadik erős átdolgozás eredménye. - A vers egy - valószínűleg görög származású - latin epigramm fordítása.

***Eggyémelly komédia házról.** (106. l.) Először *VK.* 1786. - Amint a régebbi változatok címe mutatja, az epigramm a kassai színházra vonatkozik, de természetesen nem a magyar, hanem német színház volt az, mely 1786 előtt a tűzoltó-szín helyét elfoglalta. - A pentameter második fele a harmadik szövegezésnél némileg megváltozott.

***Barátság.** (106. l.) Először *VK.* 1786. - Harmadízben annyira átdolgozta a költő versét, hogy az első fogalmazásnak csak két sora maradt épen. Közzöljük az első szövegezést egész terjedelmében, s zárójelben a *KM.* szövegének a *VK.*-étől eltérő sorait.

Állhatatosságot mutat melly ritka barátság!

106. 1. 1. sor: *Közli mig kincsét teveled szerencse,*
(Míg kezén hordoz kegyesebb szerencséd,)
106. 1. 2. sor: *Lésznek addiglan felesen barátid,*
(A barát nyájjal siet oldaladhoz,)
106. 1. 3. sor: *Nem fog, a kockád mihelyest vakot vet,*
106. 1. 4. sor: *Senki becsülni.*
107. 1. 1. sor: *Nézd galamboknak sokasága mint gyűl?*
107. 1. 2. sor: *Tiszta ház héján telepedni fog meg:*
(Tiszta ház héján keres ez lakó helyt:)
107. 1. 3. sor: *Nem teszik lábok' madarak mocsoktól*
107. 1. 4. sor: *Csúnya toronyba.*
107. 1. 5. sor: *Merre mégy, híven követőd az árnyék,*
107. 1. 6. sor: *Önti sugárit valamig nap égről:*
(Míg arany színben ragyog a nap égen:)
107. 1. 7. sor: *Alkonyodván ez, kiterül s világból*
(Est közelgetvén, tova messze terjed,)
107. 1. 8. sor: *Végre kimúlik*
(És elenyészik).

Az utolsó versszak az első két fogalmazásban a 3. és 4. között állt s így hangzott:

107. 1. 9. sor: *Hangya nem járúl az üres veremhez:*
107. 1. 10. sor: *A saját hasznát kereső barát is*
107. 1. 11. sor: *A vagyonjából kifogyott barátját*
107. 1. 12. sor: *Hagyja faképnél.*
(Messze kerüli.)

A VK. és MK.-ban volt még egy ötödik versszak (mindkettőben ugyanaz):

Így tesz a község. Mikor a szerencse
Cimborái velled, felesen körül áll;
Homlokát ráncsal komorítsa: kedve
Annak is elszáll.

***A vakszeretőről.** (107. 1.) Először a VK. 1786. - Csak a nő neve más a régibb szövege-zésekben (*Neste*).

***Batsányi János úrhoz.** (107. 1.) Először *Méltóságos Báró Orczy Lőrincz úrról* cím alatt B. 6. 1788. majd KM. - A versben szereplő Orczy az öreg Orczy Lőrinc, akit Szabó több ver-sében ünnepel. - A két első kiadás ugyanaz, a harmadik csak jelentéktelen eltérésekkel adja az előbbi; a legfontosabb kettő:

108. 1. 2. sor: *A kőrmős keselyűk' fajzati, gyáva galamb*
108. 1. 4. sor: *Nyelvetek! erkölcsök rég temetőre vivék.*

***Batsányihoz, midőn a szepesi útra készülne.** (108. 1.) Először KM. 1789. Majdnem betűig egyező szöveggel. - A versre alkalmat az szolgáltatott, hogy Batsányi, Szabó ifjú barátja, mint nemrég (1787 nyarán) kinevezett kamarai gyakornok, Kassáról késő ősszel első nagyobb hivatalos útjára indult.

Molnár (9. s.) = Molnár János, szepesi kanonok, akiről a bevezetésben részletesebben volt szó (7-8. 1.).

***Társaságkötés.** (109. l.) Először *B.* 5. 1788., másodszor *KM.* - E vers annak az irodalmi szövetkezésnek emléke, melyet Kazinczy, Batsányi, Szabó 1787. nov. 13-án kötöttek. Eredménye az ú. n. *Kassai magyar társaság* lett, s ennek folyóirata az 1788-ban megindult *Kassai Magyar Museum*. (L. bővebben az életrajz 65. l.-át) Erre vonatkozik a vers, mely a *KMM.* első füzetét megnyitotta. A szónokló «öregb» maga Szabó, s a 110. l. 28. s. k. vk.-ban említett *apró velős munka* a *KMM.* - Az első két szövegezés ugyanaz, a harmadik egy-két sorral rövidebb, s különösen az első felében és a legvégén módosult.

Harap (111. l. 3. s.) = lehullott száraz falevél és ágtörmelék.

***Ráday Gedeon úrhoz.** (111. l.) Először *B.* 8. 1788. *Méltós. báró Ráday Gedeon társunkhoz* c. majd *KM.* (teljes címe *T. üdős b. Rádai Gedeon úrhoz*). - A versben Szabó, mintegy a *Kassai Magyar Museum* szerkesztőségének nevében, afölötti örömének ad kifejezést, hogy az agg Ráday Gedeon, az irodalmi élet egyik legtiszteltebb szereplője, szintén a *KMM.* munkatársai közé lépett. - A három szöveg szinte teljesen megegyezik, csak az utolsó bekezdés első fele volt más. Szabó t. i. az 1802-iki kiadás alkalmával a magyar írók névsorát kiegészítette azok nevével, akik 1789 után léptek föl s így 1788, ill. 1789-ben még nem szerepelhettek. Ez az eltérő részlet, mely kevesebb író sorol föl, de egy részüket egy szóval, s elég találóan jellemzi, így hangzik:

113. l. 7-14. s.: Nézd Orczyt s a két Telekit: *(több illyeket, Isten!)*

*Nézd ott Barcsayval Báróztit, Pétselit; itten
A nagy-eszű Molnárt, Cziriéket, Kreskait; ottan
A könnyű Rájnist, Horvátot, Révait; a szép-
Tollú Bessenyeit, felkészült Versegit, és nagy
Számra-menő több férjfiakat! melly égve, minémű*

113. l. 15. s.: *Öszvekött lelkek! felszentelt társaim! Óh ti
Gyenge virág-korotok jeles érdemitekkal ajánlók!
A magyar ifjúság eleven példái! Kazinczy*

A 112. l. 2. s. egy horatiusi gondolat magyar fogalmazása, de ellentétes alakban. Az eredeti: neque imbellem feroces progeniant aquilae columbam. (*Carm.* IV: 4. 31-32. s.)

112. l. 9. s.: *Zákányos* = zavaros.

A 113. l. 14. s.-ban a *fejér sereg* a nőírókra céloz.

A 113. l. 22-24 s.-ban az akkor kitört török háborúkra van célzás.

***Kazinczy Ferenc úrról.** (113. l.) Először *B.* 9. 1788., majd *KM.* - A Kassán hivataloskodó Kazinczy igen sokat utazott már tisztjénél fogva is, így nem állapítható meg, melyik útjára vonatkozik a vers. - A második szövegezés csak a címet (*Kazinczy Ferenc társunkhoz*) változtatta meg, a harmadik (*MK.*) a 113. l. 2. sort alaposan, a többi jelentéktelenül.

Egy ifjú m. költőhöz. (114. l.) Csak *KM.* 1789. - A megtisztelt nevét nem ismerjük.

***Orczy Lőrinchez.** (115. l.) Először *KM.* 1789. (Teljes címe: *Méltóságos Báró Orczy Lőrinc generális úr ő nagyságához*.) - Mint ajánló vers jelent meg Szabó Milton-fordításához s egyszersmind az egész 1787-es kiadáshoz. - A két szövegezés között nem sok az eltérés. A legjelentősebb kettő:

115. l. 1-5. sor: Melly' a rómaiak s görögök példájikat *űzvén*.

*Első mert új hangzatokat béhozni hazánkba
S már felesebb követőkre talált: lantomnak örökre
Tartandó pihenést akarok vala nyújtani. Vélle
Elsétálok azért s Csermely völgyébe leszállván,*

116. l. 7-8. sor: S nyúgott is, valamíg kétszer nem aratta keresztit
Sárga Ceres; mert a fogason tiltotta Batsányi
Függni tovább, amaz ékes eszű, tollára szerencsés,

115. l. 22. sor: *Hiúlt* = hiúvá, üressé vált, itt; kiöblösödött, üregessé, barlang alakúvá vált.

A 115. l. 21-23. s.: horatiusi reminiscencia. (*Carm.* III: 26. 1-4. s.)

A 116. l., 10-17. sorban tárgyalt Milton-fordításról, l. az életrajz 68. l.

116. l. 23. s.: *Zoilus* = görög kritikus (III. század), aki még Homerosban is sok gáncsolni valót talált. Ezért az okvetetlenkedő, kicsinyeskedő kritikust Zoilusnak szokás nevezni. A sor többi része a horatiusi *Sublimi feriam sidera vertice* (*Carm.* I: 1. 36. s.). visszhangja.

***Pyber Ferenc halálára.** (116. l. Először *B.* 11., 1789., majd *KM.* (Teljes címe: *T. Gyerk. Pyber Ferenc úr halálára.*) - Pyber, Szabó virti jötevője, 1789. márc. 20. halt meg. Szabó ezen verse ösztönözte Virág Benedeket *Baróti Szabó Dávidhoz* c. ódájának megírására. - A *B.* 10.-ben s a *KM.*-ben a 117. l. 3-4. sora helyett a következő három sor:

Oh józan tudomány, oh magyar érzemény.
Oh ember-szeretés s bőkezűség körül-
Vévén holt tetemit, könyveket ontsatok.

A magyar húsárokhoz. (117. l.) Először és másodszor *B.* 13. 1789. (az utóbbi *A magyar lovassághoz* c.), végül *MK.* 1802. - A vers, mint a hozzácsatolt jegyzet igazolja, képmagyarázatul készült. *A Hadi és más nevezetes Történetek* 1789. évf. 30. l. a szerkesztők a lefolyt török háborúban vitézkedő magyar huszárság dicsőségének megörökítésére egy rézmetszetet adtak ki, s ez adott ösztönt a költőnek verse megírására. A költő dicsőítésében nincs túlzás. A huszárság s a vezérek páratlan vitézsége történeti tény, s az események is hívek a valósághoz, minek bizonyossága, hogy a huszárság említett vezérei közül négy a helyszínén kapta meg a legnagyobb katonai kitüntetést, a Mária Terézia-rendet. - A végleges szöveg híven követi az első fogalmazást - melyet a második közlés változatlanul ad - s csak néhányszor cserél ki egy-egy szót. Lényegesebb eltérések:

117. l. 1-2. s.: *Édes hazánk bástyáji! miként háláljam ezernyi
Érdemitek, magyar húsárok? Nincs annyi tehetség*
117. l. 4/a s.: Mind az egész földön nevetek, s nekünk is örökre
117. l. 4/b s.: Tartandó fényességet szerzétek, azoknak
120. l. 4. s.: Kézre keríti kevés kárral. Vágtatva megintlen
120. l. 17. s.: Herkules egyszeriben maga sem verhetne le többet.
122. l. 12-13. s.: *Dicsőségtetek is, húsárok! Bévéstük örökre
Tetteteket szívünk táblájira: semmi feledség
Nem járul ide. Már az anyák nevétekre tanítják*

119. l. 8. sor: *Kóburg* = Coburg-Saalfeld Frigyes Jozsiás herceg, a hadsereg főparancsnoka.

24. sor: *Vécsey* = Vécsey Szigbert báró, vezérőrnagy, majd táborszernagy. A szóban forgó hőstettet 1789 aug. 4-én vitte véghez a Cserna völgyében.

120. l. 1. sor: *Fábri* = Fábri Mihály tábornok, majd altábornagy. Jászváros ostrománál (1788 ápr. 19.), az Adsud melletti ütközetben (1788 okt. 14.) és a szerbiai Gladova elfoglalásánál (1789 nov. 9.) tüntette ki magát.

120. l. 13. sor: *Nemes* = Nemes György gróf tábornok.

120. l. 19. sor: *Mészáros* = Mészáros János báró, ezredes, vezérőrnagy, majd altábornagy. Hőstettei Rumla elfoglalása (1788 júl. 17.), a chotimi csata (1788 aug. 31.) és a foksáni győzelem (1789 aug. 1.).

121. l. 3. sor: *Képiró* = Képiró Sámuel őrnagy, alezredes, ezredes, majd vezérőrnagy. 1789. júl. 28. a Szeret völgyében kis csapatával 3000 törököt futamított meg. Részt vett a jászvárosi, foksáni és martinyesti ütközetekben is.

122. l. 8-10. sor: *Kodrus* = az utolsó aténi király, aki a dór háborúban föláldozta életét: *Curtius* = római hős, aki szintén életével váltotta meg hazája boldogságát; *Regulus* = római vezér, aki a pún háborúban inkább elszenvedte a kínhalált, mintsem hazáját a lealázó béke elfogadására rávegye.

A 122. l. 18. sorától kezdve a vers a *Hadi Történetek* említett oszlopát írja le.

Orczy Lőrinc halálára. (123. l.) Először *B. 14.* 1789. majd *MK.* 1802. hosszabb címmel: *Mélt. báró Orczy Lőrinc generális úr halálára.* - Orczy 1789. júl. 28-án halt meg. - A végleges szöveg majd a felére rövidült; elmaradt az első versszak után hat, a harmadik után két, a negyedik után egy versszak, s a megmaradt versszakok is sokat változtak.

Verseggy Ferenc úrhoz. (124. l.) Először *B. 24.*, 1792., másodszor *MK.* 1802., majdnem teljesen egyező szöveggel. - Az üdvözlő versre Verseggy *A Teremtésről* szóló bölcselkedő költeménye adott okot (megj. *Kassai Magyar Museum*, II. k.), melyben a világegyetem berendezéséből kiindulva, a napot, a bolygókat, csillagokat ismertetve, az Isten és az erő kérdését iparkodik megvilágítani. A vers astronomiai részleteire vonatkoznak Szabó dicséretei.

Abauj vármegye ünnepe napjára. (125. l.) Először és másodszor *B. 17.* 1790., harmadszor *MK.* - A verset Szabó annak örömeire írta, hogy Orczy Lászlót, Lőrinc fiát, aki József alatt lemondott az abauji főispánságról, 1790. ápr. 16-án Kassán újra beiktatták méltóságába. - A végleges fogalmazás csak annyiban tér el az elsőtől, hogy egypár sorát elhagyja, s jellemző, éppen az erősebbeket. Itt következnek a kimaradtak:

135. l. 11. sor: Törvényink kötelét; *s amit egész kilenc*
Őszig bontogatott, helyre sietteti.
Szentséges koronánk (hívtelen őrizők!
Hát így kelle hazánk kíncsit eladnotok?)

126. l. 3. sor: *A régen kiveszett víg öröm: a rabi*
Láncokból szabados lábra bocsáttatunk.

126. l. 4. sor: *Ispányink nem-igaz kézbe szorítottatott*

A vers végén még a következő 11 sor volt:

Vagy már: feljőve már csillagod: élj, örülj! -
De még hajnalodunk: messze vagyon delünk!
Nyissuk fel szemeink, mert nagyot eshetünk. -
Hányszor tört el hajónk révbe-kelésekor! -
Mind e győzelem semmi, ha nem tudunk
(Versengvén) okosann élni gyümölcseivel.
Eggyes szívvel azért, pap, nemes, úr, paraszt!
Egy lélekkel - Azon célra szepelkedünk! -
Itt a visszavonás kárhozatos dolog. -
Tárgyunk eszköziben hogyha megegyezünk,
Győzendünk, magyarok! s kétszeresen, megint.

125. l. 7. sor: *Várna* = az eredetiben Varna.

126. l. 11. sor: *Camill* = M. Furius Camillus, akit a római nép 396-ban méltatlanul száműzött, de 390-ben a gallusok ellen visszahítt és dictatori hatalommal ruházott föl.

Virthesz. (126. l.) Először *HB*. 1888. - A 126. l. 10. sora után, amint az értelem és a rím hiánya mutatja, egy sor Horváth közléséből kimaradt; a kézirat elkallódása miatt a hiányzó sort nem pótolhattuk.

Egy ledőlt diófához. (128. l.) Először *B*. 15. 1790., majd *MK*. - A költő tévesen írja verse keltéül az 1791. évet: már 1790-ben megjelent. - A két szöveg jóformán ugyanaz; mint Szabó legismertebb, legszebb költeményének azonban mégis közöljük két számbavehető változtatását:

128. l. 2. sor: Mint király állasz vala *többi fák* közt,

128. l. 4. sor: Földre *terülve*?

Szabolcs vármegye ünnepére. (130. l.) Először *B*. 21. 1791. (hosszabb címmel), majd *MK*. - Ünneplő vers arra az alkalomra, hogy Splényi Gábor báró altábornagyot, a hétéves és a török háború egyik csodált hőst, 1791 máj. 30-án, Nagy-Kállón Szabolcs vármegye főispáni székébe iktatták. Szabó e versére írta visszhangul Virág Benedek *Baróti Szabó Dávidhoz* c. második ódáját. - A két szöveg között, jelentéktelen változásokon kívül, annyi az eltérés, hogy a költő később két sort (131. l. 26. s. és 134. l. 15-nek második, 16 sornak első fele) pótol s a következőket elhagyta:

130. l. 15. sor: Látni, midőn, éljen Leopold *zengettek az utcák,*

S messze vivén az öröm-postát, durrogtak az ágyuk.

133. l. 7. sor: Nézz, mi szabad. *Meg kell mind a két félnek az alkun,*

Mellyet tett, nyúgodni: sem ez, sem az el nem hajolhat

Megszakadás nélkül. Szívünkben *helyhezi* kíncsét.

B. Orczy László úrhoz. (133. l.) Először *B*. 22. 1791., majd *MK*.

A hóldhoz. (133. l.) Először *B*. 20. 1791., másodszor *MK*. - Egy virti holdas este emléke. - Igen kevés és jelentéktelen változtatással.

Virthesz. (135. l.) Csak *MK*. 1802. (V. ö. az előbbi, 126. l.-on olv. hasonló című és tárgyú költeménnyel.)

II. Leopold királyunk halálára. (136. l.) Először *B*. 23. 1792., majd *MK*. - Az első felében kevés és jelentéktelen változtatással (kár, hogy a 136. l. 14. s. a *tukma* helyett álló *alkut* megváltoztatta), az utolsó két sor pedig így hangzott:

Szívednél? ide tedd s mondd: Leopold! mivel

Kedvellt, így temet a magyar.

Letevé hitét (136. l. 12. s.) = megkoronázásakor kiadta törvényeink értelmében a királyi hitlevelet.

Tukma (136. l. 14. s.) = alku, szerződés; itt: a Pragmatica sanctio.

Gróf Csáky Antal úrhoz. (138. l.) Először *B*. 25. 1792., majd némi változtatással *MK*.

Alexovits úrhoz. (138. l.) Csak *MK*. 1802. - Alexovits Vazul, volt pálosrendi szerzetes, 1792-ben névtelenül (A. B. chiffre alatti kiadott egy könyvet, *A könyvek szabados olvasásáról*, melyben «arról a két kérdéstről szól, van-e elég okunk rossz (azaz a katolikus egyház dogmaival ellenkező) könyveket olvasni, és milyen veszedelem fenyegeti, aki ilyen műveket olvas, de ezenkívül hevesen, szenvedéllyel támadja Baylet, Voltairt és Rousseaut, a magyar [írók] közül pedig Verseghyt». (Császár, *Verseghy Ferenc élete és művei*, 90. l.) Erre a könyvre vonatkozik Szabó verse. Mivel Alexovits nem említi név szerint Verseghyt, kinek Millot-fordításához (*A világnak közönséges története*) csatolt értekezéseit támadja, Szabó nem tudta, hogy a magasztalt könyv az ő egyik legtiszteltebb barátja ellen van intézve.

Virág Benedekhez. (139. l.) Csak *MK.* 1802.

Kép. (140. l.) Először *B.* 29. 1793., majd *MK.* - A két szöveg között kevés, jelentéktelen eltérés, de az újabb négy sorral (142. l. 3-6. s.) bővült.

A megromlott erkölcsről. (143. l.) Csak *HB.* 1888. - Ezen s a következő három versnek forrása a költőnek erősen konzervatív érzülete, melyet a II. József alatt fölvirágzott s azóta is egyre tartó ú. n. felvilágosodásnak s a nyomában járó vallástalanságnak elterjedése nagy haragra gerjesztett. Legnyíltabban a negyedik versben tárja föl lelkét. Kétségkívül szokatlan őszinteségük miatt nem vette föl őket a *MK.*-ba.

Felfordult világ. (144. l.) Csak *HB.* 1888.

A jésuitákról. (145. l.) Csak *HB.* 1888.

A 145. l. 2. sorának első szava *HB.*-ban: *Elhagyták*, ez azonban nyilván sajtóhiba.

146. l. 17. s. *Ignác fíjai* = a jezsuiták, alapítójukról, Loyola Ignácról elnevezve.

A 146. l. 23-26. sorába *HB.*-ban kétségkívül valami hiba csúszott ami a 25-26. sor értelmét megrontja. Kézirat hiányában nem mertük kiigazítani.

Pyber Benedek úrhoz. (147. l.) Csak *HB.* 1888. Teljes címe: *T. Gyerkényi Pyber Benedek úrhoz.*

147. l. 23. s. *Jakobinus maszlag* = burkolt, de félre nem érthető célzás Martinovics apát társaságára, mely a francia forradalmi eszmék hatása alatt (innen a «jakobinus méreg» kifejezés!) megalakította a «A reformátorok» és «A szabadság, egyenlőség társaságá»-t. Ez az egész részlet (21. s.-30. s.) kétségtelenül Martinovicsokra vonatkozik: igazolja főként a 30. s., melynek megfelelően az ú. n. forradalmi káté V. rész 4. pontja így hangzik: «A nemzetnek nemcsak joga vagyon eltörölni a királyokat, hanem tartozik is azt megcselekedni, ha szabad akar lenni és ha a maga szentséges jussaival élni akar.» (V. ö. Fraknoi, *Martinovics és társainak összeesküvése.* 441. l.)

148. l. 5. s. *Illuminatusok* = a fölvilágosodás hívei.

148. l. 6. s. *Herostratusok* = az egyház ellen küzdő XVIII. századi szabad-gondolkodókra igen találóan alkalmazza Szabó az Artemis ephesusi templomát fölgyújtó (356 Kr. e.) Herostratos nevét.

A vitorlás hajójú Balatonról. (149. l.) Csak *MK.* 1802.

150. l. 9. s. *Festetich* = a híres Festetich György gróf.

Soros jámbus. (150. l.) Csak *MK.* 1802. - Szabónak egyetlen mértékes-rímes verse. A verset igen döcögössé teszi, hogy a költő, a jambus törvényei ellenére, a páros sorokban az utolsóelőtti (teljes) jambus helyett trocheust használ.

Gvadányi József úrhoz. (151. l.) Csak *MK.* 1802. - A vers valószínűleg Gvadányi nevenapjára készült.

151. l. 4. s. *Morvának határi* = Gvadányi Szakolcán lakott, közel Morvaországhoz.

A 151. l. 20-22. sorában Szabó Gvadányi történetírói munkásságára céloz, a francia Millot abbé világtörténetének fordítására (*A világnak közönséges históriája*), melyből Gvadányi 1799-ig öt kötetet adott ki.

A póstyényi utazásról. (152. l.) Csak *MK.* 1802.

1. s. *Mocsonok* nagyközség Nyitra vármegyében.

[Gvadányi József gróf sirverse.] (152. l.) Csak *MK.* 1802. - Gvadányi 1801 dec. 21-én halt meg.

Kováts Sámuelhez. (152. l.) Csak *MK.* 1802. - A megtisztelt állását megtudjuk a teljes címből: *Nemes Kováts Sámuel, csákvári tiszteletes úrhoz.*

152. l. 1. s. *Lelki barátom* = Gvadányi.

A 153. l. 9-11. sorában az akkor készülő s még ugyanabban az évben (1802) megjelent verskötetéről (*Megjobbított Költeményes munkái*) szól.

A lanthoz. (153. l.) Csak *MK.* 1802. - A költemény kelte ismeretlen, s a benne lévő vonatkozások meg egyéb jelek megnehezítik a keltezését. Az ösztönt hozzá - amint a vershez csatolt három jegyzet (154. l. 14. sorhoz, 155. l. 8. és 17. s.) mutatja - Hora Nikoláj oláh paraszt zendülése szolgáltatta, aki 1784-ben az oláh parasztságot a magyar urak ellen lázította s sok nemes családot kiirtott. Mivel Horát 1785-ben kivégezték, de Szabó még úgy beszél róla, mint élőről (153. l. 1-4. s.), ezen az alapon 1784-1785-re kellene tennünk a verset. A költő utolsó jegyzete azonban már beszámol Hora haláláról, s a 155. l. 5-20. sora képeivel nyilvánvalólag a török háborúkra utal, vagyis 1788-1789-re. Úgy gondolom, hogy a vers még ennél a határidőnél is később keletkezett: *A lanthoz*, noha Szabó derekasabb alkotásai közé tartozik, egyik korábbi gyűjteményében sincs meg, s egész szelleme arra a korra vall, mikor Szabó tehetsége a maga teljében kibontakozott, a 90-es évek elejére.

A 154. l. 19. sorban a *tudjon* helyett az eredetiben sajtóhibából *adjon* olvasható.

Születésem napjára. (155. l.) Csak *HB.* 1888.

A 156. l. 9-14. sorban arra a hírre céloz a költő, hogy a jezsuita-rendet újra visszaállítják. Öröme korai volt, bár a visszaállítást még megérte (1814).

A lanthoz. (156. l.) Csak *HB.* 1888.

Batsányi Jánoshoz. (157. l.) Csak *HB.* 1888. - Lakodalmi vers; Batsányi házasságát ünnepli, ki 1805 jún. 10-én nőül vette Bécsben Bamberg Gabriellát, a szépségeért és szelleméért ünnepelt német nőköltőt. Ez fejt meg a vers célzásait.

A 158. l. 9-16. sorban készülő Vergilius-fordítására, az *Aeneis* átültetésére céloz.

158. l. 21. s. *Virgil hatos mértéke* - a hatlábú hexameter.

***A komáromi föld-indulásról.** (159. l.) Először *UV.* 1777. Szabó e versében a XVIII. századi, Komáromot pusztító földrengések közül a legborzasztóbbat, az 1763-ikat énekli meg. A földrengés, mely a várost csaknem teljesen elpusztította, júl. 18-án reggel nyolc órakor kezdődött, s oly hirtelen, oly nagy erővel, hogy menekülni sem lehetett előle. Megszakításokkal, lassanként csendesedve három napig tartott. A házak és templomok összeomlottak, maguk alá temetvén a lakosokat, ledőltek a kath. főtemplomnak, a Szent Andrásnak magas, díszes tornyai, a Duna földuzzadva kicsapott medréből, a főlszakadt földkéregből kékes lángok csaptak ki: halálos rettegés fogott el mindenkit. (V. ö. *Romemlékek*, szerk Beöthy László, 22-23 l.) Szabó kis eposzának meg akarta adni a természettudományi alapot s ezért a *KM.* ban s *MK.* -ban a következő jegyzettel vezette be: «A természet-vizsgálóknak megeggyező értelmek szerint, a föld gyomrában lévő víz, tűz és szelekre indult levegő által okoztatik a földindulás. Poetai köntösbe öltöztettem enyelegve ezen valóságot, *Neptúnus*, *Vulcánus*, és *Eolus* felfegyverkeztetésével. Ki minek légyen Istene, szükségtelen említeni. *Cinthia* vagyis *hold-isten-asszony*, a töröknek kedvezni költetik, mivel ezeknek címerék. »

A történeti valóságot, a természet erőinek pusztító munkáját a költő Vergilius *Aeneis*ének mintájára öntötte költői alakba. Onnan vette a megindító mozzanatot, a keretet s a formát. A Komárom ellen haragra gyulladó Dianának, aki a szelek segítségével iparkodik tönkre tenni a

várat, Júnó a mintaképe, aki az *Aeneis* I. énekében Aeolust partjára vonva, szétszórja a trójaiak hajóhadát; Vergiliust követi a propositióban és az invocációban is, sőt az isteneknek juttatott szerepeket bővebb kézzel méri még, mint mestere. Egyes fordulatokat és képeket is vett római mintaképétől; kívül Ovidius *Metamorphoses*ének és Gyöngyösi Istvánnak *Porábúl megéledett Phoenix*ének hatása érzik meg rajta. A *Metamorphoses*nek (I. ének 170. s k. sk.) köszöni az istenek gyűlése egypár jellemző vonását s Neptunus pusztítása a képek egy részét (u. ott, 259. s k. sk.). Gyöngyösire vall a költemény allegorizálása, s az, hogy a törököt nemzeti jelvénye, a félhold révén Dianával, a hold istenasszonyával hozza kapcsolatba.

A verset négy kiadásban bírjuk s mindegyik eltérő szövegeket nyújt. A legrégebb a legbővebb (770 s.): a *VK.* szövege hol bővült, hol csonkult, végeredményben alig különbözik a terjedelme (765 s.): a *KM.* szövege már jóval rövidebb (712 s.), s még jobban összeszorult az utolsó kiadásé (620 s.). Már ez is nagy eltéréseket okoz az egyes szövegek között, de még fokozza, hogy igen sok helyt a megmaradt részletek is nagy változtatásokat szenvedtek, főképen az utolsó két szövegezés alkalmával. Az *UV.* és *VK.* szövege aránylag közel áll egymáshoz, de nem jelentékeny eltérések nélkül, a *KM.* köti össze a régebb változatokat a legújabbal, s ha apróságokban nem is, lényegében közelebb áll az *MK.* szövegéhez.

159. l. 4-5. s. *Csillagos éjnek asszonya* = Diana, a hold istenasszonya, más néven Cynthia.

12-13. s. Célzás a komáromi vár északnyugati fokán kőből faragott, fület mutató női alakra.

16. s. *Títán húga* = a nap húga, a hold.

23-24. s. Vergiliusi fordulat.

A 160. l. 1. sorával kezdődő olympusi gyűlés az említett ovidiusi helyen kívül az *Aeneis* megfelelő részletéből (I. ének 223. s k. sk.) is vett át motívumokat.

160. l. 17. s. *Ignác magzatának szék* = a jezsuiták társháza (jelenleg bencés-rendház).

162. l. 7-8. l. Célzás arra a régi velencei szokásra, hogy az új doge beiktató ünnepén drága gyűrűt dobva a tengerbe, eljegyezte az Adriát.

163. l. 1-3. s. Vergiliusi fordulat; általában Aeolus birodalmának rajza (162. l. 30. s k. sk.) emlékeztet az *Aeneis*ben olvashatóhoz. (I. ének 52. s k. sk.)

164. l. 35. s. *Vinnye* = kovácsműhely, különösen a cigányoké.

165. l. 18. s k. sk. A ciclopok rajzában Szabó Gyöngyösit követte, azt a képet, melyet a Kemény János számára láncot kovácsoló legényekről ad a *Porábúl megéledett Phoenix* II. könyv III. részében (17. s k. versszakok) ad.

165. l. 28. s. *Pemete* = kemence-seprű, piszkafa végére kötött szalma-csutak.

A 165. l. 33. s. a *helyhezvén* helyett az eredetiben sh.: *helyhetvén*.

166. l. 19. s. *Cibertes* = sánta.

170. l. 2. s. *Rózsa-hajú hajnal* = közvetve a homerosi rózsaujjú hajnalra vezethető vissza.

A 170. l. 21. s k. sorokban olvasható kép, amint Neptunus szigonyütésére fölzúdul a Duna vize, Vergilius megfelelő képének (*Aeneis*, I. ének 81. s k. sk.) másolata.

A 173. l. 23-24. s.-ban olvasható kép eredetije az *Aeneis* II: 515-517. s.

174. l. 4. s. *Ásít* = áhít (régies).

***Dafnis.** (178. l.) Először *UV.* 1777. - A pásztori játék Batthyány József grófot ünnepli, aki 1776-ban Magyarország hercegprimásává nevezetett ki. A színmű formájába öltöztetett alkalmi versnek keletkezését és tárgyát eléggé megvilágítja az élén álló *Foglalat*. A herceg-

primásra árasztott dicsőítésekben nincs túlzás: Batthyány gróf valóban egyike volt a leg-nemesebb szívű embereknek s a legnagyobb egyházfejedelmeknek; a részletes dicséret is hívek a valósághoz. - A négy szöveg tulajdonképpen két fogalmazás: a *VK.* kis változtatásokkal és rövidítésekkel az elsőt adja, a *MK.* szintűgy nem lényeges eltérésekkel a *KM.* szövegét s amazokénál rövidebb.

A 179. l. 2. s. arra utal, hogy a primás régebben erdélyi püspök volt (1759-1760).

A 179. l. 6 s. a kalocsai érsekségére utal, melyet 1760-1776-ig viselt.

179. l. 16. s. *Mezge* = a virágnak (ill. az élőfának kérge alatti) édes nedve.

180. l. 29. s. *Zanót* = erősgyökerű fű.

181. l. 11. s. *Megtürköl* = lepihen, letelepszik.

181. l. 22. s. *Ecset* = eredeti, nyelvújítás előtti értelmében: kefe.

181. l. 23. s. *Ih* = juh.

***Zrinyi Szigetváránál.** (184. l.) Először *VK.* 1786.

Nem eredeti dráma, hanem egy másik jezsuita szerzetes, Friz András *Zrinius ad Sigethum* c. latin nyelvű iskolai drámájának (1738) hű, gondolatról gondolatra haladó fordítása. (V. ö. Karenovics József, *Zrinyi Miklós költészetünkben*, 1905. 41-45. l.) Szabó csak annyit változtatott, hogy a második és harmadik kiadásban a névtelen, csak állásuk szerint említett szereplőket (I. és II. tribunus, Centurio) fölruházta történeti nevekkal s fölléptet egy Csontos nevű közkatonát. Ez fokozza ugyan a dráma érdekességét, de még többet árt; Deli Vid, a *Zrinyiász* szerint Zrinyi után a legnagyobb hős, jóformán szerephez sem jut, Alapi szerepe sem méltó egyéniségéhez s nem egyezik a történeti hűséggel.

A három kiadás három különböző fogalmazást tartott fenn. A két későbbi átdolgozás közül az újabb, a *MK.*-é, jobban különbözik a *KM.*-étől, mint az az eredeti dolgozattól. E változtatások azonban inkább csak a számuknál fogva jelentősek, mélyreható kevés akad köztük, s ami fordított munkánál természetes, nem a szöveg lényegét, hanem a kifejezéseket illetik.

A zárójelek, melyek rendes, álló szedésű mondatokat foglalnak magukban, magától a költőtől valók, s a szokott használaton kívül (közbeszúrt gondolatoknál) olyankor alkalmazza őket, mikor azt akarja jelteni, hogy az illető szavakat az egyes személyek magukban mondják (a modern drámai utasítások szerint: félre), vagy halkán, úgy, hogy a színen lévők közül egyik-másik ne értse meg. A dült betűs, zárójelbe tett mondatok utasítások a szereplők számára. Ezeket én tettem be a szövegbe: a költőnél jegyzetként a lap alján állanak.

185. l. 18. s. *Csába* = ostoba, esztelen, bárgyú.

185. l. 30. s. *Kéjredre fogadtál* = önként fogadtál.

192. l. 15. s. *Cekle* = tör, kelepce.

194. l. 25. s. *Vajudott* = itt a. m. lankadt, fonnyadt, hitvány.

195. l. 13. s. *Decius* = három Decius, a két P. Decius Mus konzul, apa és fia, s G. Messius Traianus császár, halt hősi halált. Szabó az elsőre gondol, aki a latin háborúban egyedül rohant az ellenség közé, hogy halálával betöltse a jóslatot s megszerezze hazájának a győzelmet.

RÉVAI MIKLÓS VERSEI.

I. Kiadások és kéziratok.

A) Verskötetek.

1. *A' magyar alagyáknak I. könyvek.* Kagy-Károly, 1778. 4-r. 10, 32 l. Jelölése: *MA*.
2. *Révai Miklós' Elegyes versei és néhány apróbb köttetlen írásai* stb. Pozson, 1787. 8-r. 18, 326 l. Jelölése: *EV*.

B) Egyes versek.

Önállóan, folyóiratokban, Révai tudományos műveiben, későbbi monográfiákban megjelent versek. Jelölésük: *B*. a megfelelő folyószámmal.

1. *Főtisztelendő Molnár Jánosnak.* Budán a királyi iskolák mindenességeiben a szelédobb tudományok igazgatójoknak. H. és év n. (1778.)
2. *Lantversek... Károlyi Antal gróf úrnak* stb. Hely és év nélkül. (1780.)
3. *Lantversek... Brunszvik Antal gróf úrnak* stb. Hely és év n. (1780.)
4. *Carmina latina et hungarica in... inaugurationem episcopi...* Ladislai Kollonits stb. Viennæ, 1781. Két magyar költői levél: *Józsa Gergelynek és Kollonits László úrnak.*
5. *Pálfi Leopoldina grófkisasszonynak idő előtt való haláláról.* Magyar Hirmondó, 1781 dec. 8. (756. l.) és önállóan. Posen, 1781.
6. *Ürményi József úrnak* stb. U. ott, 1782 júl. 6. és önállóan. Posen, 1782.
7. *[Új esztendőre való].* U. ott, 1784. 1. sz.
8. *Az időről.* U. ott, 1781. 1. sz.
9. *A' jámbor falusi leány.* U. ott, 1784. 123. l.
10. *Barkóczy Ferenc esztergomi érsek' hamvainak.* Orczy Lőrinc verseinek (*Költeményes Holmi*) bevezetésében. Pozson, 1787.
11. *Gróf Károlyi József úrnak és Waldstein Erzsébet gróf kisasszonynak mennyegzőjökre.* Orczy és Barcsay verseinek (*Két nagyságos elmének költeményes szüleményei*) bevezetésében. Pozson, 1789.
12. *Virgilius Ecclogáinak Kőszegi Rajnis József úr által tett fordítására.* Orpheus, 1790. I: 23. l.
13. *A haza tért magyar koronának öröm ünnepére.* Hadi és más nevezetes Történetek. 1790. II. 321. l., Orpheus, 1790. I. 218, s az előbbiből önállóan is év s hely nélkül.
14. *Ortzi Lőrinc úrnak, hogy tiltotta nevét, kitétetni versei előtt.* Hadi és más nevezetes Történetek. 1791. I: 703.
15. *[Orczy Lőrinc képe alá]* U. ott, 1791. IV. k.
16. *Harukker József báró asszonynak...* szerencsés új esztendőt. Magyar Hirmondó, 1792. I: 18. l. és önállóan Bécsben.

17. *Nagyméltóságú... Harukker Josépha báró asszonyának... neve napját inneplő énekkel tiszteli... Révai Miklós. Év és hely n. (1792 után.)*
18. *Anakreon IV., V., XLVI.* dalának középső versszakait közli *Antiquitates Lit. Hungaricae c. művének* (Pesthini, 1803) 56-57. lapján. (Az első kettőnek hiányzó részeit, a harmadikat egészen közli Csaplár, alább id. mű.)
19. *Gyászos tisztelet... Károlyi József úrnak* stb. (Hannulik János Chr. deák verse után) Pest, 1803.
20. *Homer Iliasának első könyve.* Erdélyi Muzeum, 1815: II. f. 154. l.
21. *Való erkölcs.* Szépliteraturiai Ajándék, I. 1821. 88. l.
22. *Hány csók elég a' szerelmeseknek?* (Catull után) Hebe, 1824.
23. *[Örvendező vers.]* Bánóczi József, Révai Miklós élete és munkái, 1877. 200. l.
24. *Anakreon XXIV. dala.* U. ott, 204. l.
25. *A papi üldözésről.* Abafi, Figyelő. XIII: 350. l.
26. *Gróf Károlyi Antal úrról.* U. ott, XV: 287. l.
27. *Mártonfi József úrnak.* U. ott, 289. l.
28. *Sándor Istvánnak.* U. ott.
29. *A magyar keserve.* U. ott, 290. l.
30. *[Orczy Lőrinc hamvainak.]* U. ott, 291. l.
31. *Nagy Jánosnak.* Csaplár, Révai élete, 1881-1889. II: 357.
32. *A magyar öltözet és nyelv állandó fennmaradásáért.* U. o., III: 273.
33. *A nagy magyarhoz.* U. ott, 286. l.
34. *Anakreon.* 13 dalának (XVI, I-VI, VIII, XXII-XXV, XLVI) teljes, a VII-nek töredékes fordítása. U. ott. III: 416, 421-425.
- 35-36. *A madárka halála. Szerető biztatás.* (Catullus-ford.) Ugyanott, 426.
37. *Nunkovits György püspök emlékére.* U. ott, 431.
38. *Darvas Ferenc úrnak.* U. ott, IV: 140.
39. *Görög Demeternek neve napjára.* U. ott, 143.
40. *Takáts Józsefre.* U. ott, 145.
41. *Horváth Mihályról.* U. ott, 178.
42. *Futó gondolat.* Budapesti Hírlap, 1899. 1887.

C) Kéziratok.

A Nemzeti Muzeumban. Jelölésük C. a megfelelő folyószámmal.

1. *Józanabbszerű gerjedelmek.* II. c. füzet Vg. 1780. Oct Hung. 432.
2. *Szerelem nyájaskodásai.* II. (eredetileg I., később javítva II-re), c. füzet. 1787 előtt. Oct. Hung. 431.

3. *Szerelem nyájaskodásai*. III. c. füzet (eredetileg II. később javítva III-ra). 1787 után. Oct. Hung. 432.
4. [*Kései versek 1787-1798.*] Eredeti fogalmazványok és egypár tisztázott, külön lapokra írva. U. ott.
5. [*Kései versek, 1789-1794.*] Külön lapokon. Quart. Hung. 1310.
6. *A magyar öltözet és nyelv* c. vers füzetbe írva. 1790. Oct. Hung. 7.
7. *Szerelem nyájaskodásai*. I. c. füzet. 1792. Oct. Hung. 431.
8. Cím nélküli tisztázott füzet, politikai és gúnyos versek. A másolás 1794 utánról. Oct. Hung. 432.

II. Forrásmunkák.

1. Guzmics Izidor: *Révai Miklós pályája*. Tud. Gyűjtemény. 1830. II. k. 3-35. l.
2. Toldy Ferenc: *Révai Miklós*. Magyar költők élete, I. Budapest, 1870. és teljesen megegyező szöveggel. A magyar költészet kézikönyve, 2. kiadás, II. k. Budapest, 1876. 155-166. l.
3. Bánóczy József: *Révai Miklós élete és munkái*. Budapest, 1879. 415 l. Révainak legjobb életrajza, mely különösen munkásságának ismertetésében alapvető.
4. Csaplár Benedek: *Révai Miklós élete*. I-IV. k. Budapest, 1881-1889. 357; 416; 432; 455 l. Révainak legterjedelmesebb életrajza, igen sok addig ismeretlen adattal. Csonka, hőse pályáját csak 1800-ig kíséri. Rendszertelen és formátlan munka, melyet pusztán a szaktudós használhat.

III. Megjegyzések az egyes versekhez.

Révainak 1787-ig írt versei mind megjelentek *Elegyes versei* között, ezeket tehát - egy kivételével - e kötet alapján közöljük. Az ilyen verseket alább *-gal jelöljük meg. Az említett vers, melyet, noha megjelent az *EV*-ben, mégsem innen közlünk, a *Kupídó éneket kér*: ennek ugyanis ismerjük a nyomtatott szövegnél későbbi kéziratát. A többi nyolc verset kéziratból adjuk, még azt az egyet is, mely közülük Révai életében megjelent (*A hazatért magyar korona*), mert a kézirat itt is későbbi, mint a nyomtatvány.

A szövegeken nem változtattunk mást, mint a helyesírást, kivéve, hogy a *ban-ben* rag s az *után* névutó *n*-jét, valamint a *hoz-hez-höz* rag *z*-jét nem írtam kettősen, mint Révai; annál inkább, mert maga Révai 1787 utáni verseiben állandóan egy betűvel írja, sőt régibb kézírataiban is kitörölte a második betűt. Kivételt csak a metrum kedvéért tettünk; ahol a *ban-ben* ragban a szótag hosszúsága megkövetelte a két *n*-et, ott meghagytuk.

***Horatius II. éneke.** (213. l.) Először *MA*. 1778. - Ugyanannak a latin epodosnak terjengős (az eredetinel egy hatodával hosszabb) fordítása, melyet Szabó *A mezei életnek dicséreti* c. alatt fordított. (I., 83. l.) Valamint Szabó, Révai is megváltoztatta az eredeti versmértékét. - Az *EV*. az első fogalmazást annyira átdolgozva adja, hogy alig maradt sora változatlanul. Az újabb szöveg négy sorral rövidebb.

214. l. 9. sor: *Négel* = folyadék tartására szolgáló edény.

214. l. 11. sor: *Lukron vízi csigái*= osztriga; a Lucrinus-tó osztrigái a rómaiak kedvelt csemegéi voltak.

214. l. 13. sor: *Ionium császár madara* = ioniai (Kisázsia) császárfajd.

214. l. 17. sor: *Határ isten* = a Terminus néven tisztelt római isten.

***Bolla Mártonnak.** (214. l.) Először *MA.* 1778. Teljes címe: *Bolla Mártonnak, édes szerzetes atyafinak, Kolosvárott a deák költeményesség tanítójának.* - Bolla Márton, kegyes-rendi szerzetes. Révai egyik legbizalmasabb barátja; Kecskeméten egy napon öltöztek be a rendbe. Ekkor Kolozsvárt tartózkodott mint gimnáziumi tanár. - A költői levél második fogalmazása az *EV.*-ben 18 sorral hosszabb, szövegünknek 215. l. 11-22., 216. l. 7-8, 17-18., 217. l. 27-28. sorai hiányoznak a *MA.* szövegéből, mely több kisebb eltérésen kívül még a következő eltéréseket mutatja:

215. l. 6. sor: *Ékes nyelveknek tördelik ősi divát.*

215. l. 7. sor: *Láthatod itten együtt a tisztább német is házzal*

215. l. 8. sor: *A város szebbét felrakatattva tömi.*

216. l. 22. sor: *Írigység ellen pártomat ő veszi fel*

216. l. 24. sor: *Gonddal légy, vár már téged is édes hazánk.*

216. l. 34. sor: *Csillagok útjaikhoz a sereg iffiakat.*

217. l. 8. sor: *S munkánk a jobb ízt megszerettesse velek.*

217. l. 9. sor: *Vagy játék házbán lámpását hozza ki bódult*

217. l. 10. sor: *Szolga s komor kedvnek megnevetesse baját.*

217. l. 13. sor: *Sőt vak, elhitt bátorság is. Mi javunkra lehessen,*

217. l. 17. sor: *Rajta szegődtetés által még többeket hódíts.*

217. l. 19. sor: *Nagy bér a szép név, az hazánknak drága szerelme,*

217. l. 21. sor: *Intsed Egervárit, kér Vince, Ferentzit is ébreszd,*

217. l. 22. sor: *Farkast is gerjeszd, édes hazád fiait.*

217. l. 25. sor: *Majd Magyarit felserkentem mindennapi szómmal.*

A 216. l. 18. sorában geometriai tanulmányaira céloz. (Euklides híres görög tudós, tőle maradt reánk a matematika elemeinek legrégibb rendszerezése.)

A 216. l. 19-22. sorok arra vonatkoznak, hogy Károlyi gróf ígéretet tett Révainak: kiküldi őt a maga költségén Bécsbe geometriát tanulni.

A 216. l. 25. s.: *Vince* = Horváth Vince, Révai rendtársa, akivel szintén együtt noviciuskodott.

217. l. 21-25. s.: *Egerváry Ignác* és *Tóth Farkas*, valamint *Megyeri* és *Magyari* Révainak vele egykorú szerzetes társai.

217. l. 31. s.: *Tudákosság* = Dugonics szava a matematikára.

***A szebb tudományoknak innepes örömnapijára.** (218. l.) Először *MA.* 1778. Eredeti címe: *A szép tudományoknak országunkban lett felemeltetésekről öröm vers.* Teljes címe az *EV.*-ben: *A szebb tudományoknak újonabb felemeltetések' innepes öröm napjára.* - A következővel együtt alkalmi vers; készült 1777-ben, mikor a királyné az egyetemet Nagyszombatból Budára helyezte át. - A két fogalmazás között a vers első felében sok az eltérés. Az első hol rövidebb, hol bővebb; hiányzik belőle a 218 l. 9-16. s a 219. l. 3-4. sora, viszont a 2. s. után a következő kettő olvasható:

*Oh ki öröm! Nyilván láttam szemeimmel. Apolló
Engem is a szentebb titkokon elvezetett.*

Fontosabb eltérések a *MA*.-ban:

218. l. 20. sor: *Itten az új Tróját s új nagy Akilles hadát.*

219. l. 15. htt: *Sőt még felséges fejedelmünkénél is azoknak*

Közben járójok felveszed ügyeiket.

Ó bizonyos! már hát meglesz maradások örökre!

Ó öröm! ó tapsolj kedv' jeladásra kezem!

Ám réműlsz buzgó szavakon. Vetekedve kiáltja,

219. l. 17. htt: *Itt a képfaragó s képíró szűzek előre*

Rajzolt orcádat a remek házba viszik:

Tested egész állásábann ott öntetel ércből,

S élet-igaz színben gondosan íratatol.

A 218. l. 28. sor: arra a hírből ismert képére céloz, mely természethűségével megtévesztette a madarakat. (*Abrosz* itt = festmény.)

219. l. 11. sor: *Ürményi József*, ekkor kamarai tanácsos, később országbíró, ő volt az, aki az egyetem áthelyezését tervezte és végrehajtotta.

219. l. 25-34. sor: *Niczký Kristóf* gr. a későbbi országbíró; ő vetette fel először, még 1769-ben, az áthelyezés gondolatát. *Péchy Gábor*, *Balassa Ferenc* gr., *Berchtold Ferenc* gr., beszercebányai püspök, *Skerletz Ferenc*, *Vörös Antal*, nádori helytartó, *Károlyi Antallal* és *Niczký Kristóffal* együtt az ujonnan megalkotott tankerületek főigazgatói (székhelyüket megnevezi maga Révai; *Vörös* budai főigazgató volt). *Patachich* (Révai *Patatitsnak* írja) Ádám báró kalocsai érsek, az egyetemi tanács elnöke volt, *Fekete György* gróf országbíró pedig a Helytartótanács tanulmányi bizottságának elnöke.

***Örömnapi.** (220. l.) Csak *EV*. Teljes címe: *Örömnapi, mellyen a fő tudományok Budára általköltözködtek.* - L. az előbbi vers jegyzetét.

321. l. 6. sor: *Sappho szigete* = Lesbos.

***Molnár János úrnak.** (223. l.) Teljes címe: *Főtisztelendő s nagy nevezetű Molnár János úrnak Budán a királyi tudomány mindenességében a tisztos iskolák igazgatójoknak.* - Molnár János, ebben az időben az egyetemi gimnázium igazgatója, volt az, akitől Révai ösztönyt, majd buzdítást vesz az újfajta verselésre. Erre vonatkozik a vers középső része (a 233. l. 23. sortól).

224. l. 3. sor: *Jeles Épületek* Molnár építészettörténeti munkája. (I. Bevezetés 7. l.)

224. l. 9. sor: *Alagyás ének* = elegia; *alagyás könyv* = Révainak abban az időben készülő verses könyve, a *Magyar Alagyák*. Erre céloz az utolsó sor is.

224. l. 21. sor: *Messala* híres római hadvezér Augustus korában; alatta katonáskodott Tibullus.

224. l. 22. sor: *Umbria költője* = Propertius.

224. l. 22. sor: *Csanád* = község Torontál megyében; Révai Nagyszentmiklóson született ugyan, de «Csanádi magyar»-nak nevezte magát, mert gyermekkorát ott töltötte, de azért is, mert a magyar lakosságú Csanádot jobban szerette, mint az oláhoktól lakott szülő faluját.

***Tóth Farkas úrnak.** (324. l.) Teljes címe: *Tisztelendő s nagy nevezetű Tóth Farkas úrnak Budán a királyi tudomány mindenességben a tisztos iskolák öregebbik tanítójoknak.* - A megtisztelt az eltörölt jezsuita szerzet tagja volt, akkor a budai gimnázium tanára aki a *Magyar alagyákért* versben idvözlötte Révait.

A 225. l. 9. sor: célzás arra, hogy Tóth Molnárt nevenapja alkalmából egy *Lantos dallal* köszöntötte. Kiadta Révai a *B. 4.* számú versei mellett.

A 225. l. 27-32. sorban Nádasdy Ferenc hadvezér jellemzése a Faludi Ferenc *Nádasdi* c. költeményének indítékait használja föl.

225 l. 34. sor: *Erato* = a szerelmi líra múzsája. Arra céloz, hogy tehetsége nem illik nagyszerű társnak megéneklésére. Az indíték Horatiusból. (*Carminum*, IV: 15.)

A 226. l. 7-18. soraiban Révai ügyesen és találóan jellemzi a maga költészetét.

***Mikor Bessenyei György a római egyház vallására állott.** (226. l.) - Bessenyei áttérése a református hitről a katolikusra, ami Révainak alkalmat adott verse megírására, 1779 aug. 15-ikén történt. A verset, melyet Révai a Kőrös-menti Nagyváradon írt - ez a 229. l. 9. sorban említett város - megküldte Szluha Demeter pálos-rendű szerzetesnek. A kísérő levélben utal arra, hogy versében Bessenyei költeményeiből vett gondolatokat fejt ki: «Többire pedig Bessenyei szavait is fogod hallani, kivált Hunyadi László után való Toldalékából. Előbb érezhetted nálamnál, mi édesek, mi szívre hatók kiejtése. Igyekeztem versemben utánnok szólni.» Bessenyei verseinek hatását Révai kissé túlozza, de valóban érezhető, sőt a vers egyes részletein ki is mutatható. Így mikor Révai a természet ölen való pihenését rajzolja (227. l. 3-8. s.) Bessenyei *Estveli gondolatának* egy helyét követi (*Hunyadi László tragédiája*, 1772. 64. l. 13. s.-65. l. 2. s.); a Pozsony melletti Máriavölgy rajzához egyenesen tőle veszi a vonásokat s részben minden változtatás nélkül alkalmazza (227. l. 21-26. s. = *A máriavölgyi paulinus atyáknak*, id. mű 72. l. 1-6. s.); Bessenyei lelki küzdelmeit pedig (227. l. 33-228. l. 4. s.) az ő *Elragadtatás* c. költeménye alapján vázolja (id. mű 87. l. 5-8, 11-12. s.). Ezeken kívül *Az elméről* c. vers (id. mű 78-81. l.) gondolatai és hangulata is hatott Révaira.

Az *EV*-ben olvasható szöveg későbbi átdolgozás. Eredeti fogalmazása fönnmaradt Kreskay Imre iratai között, akinek Révai szintén megküldte a verset. Ez a korábbi szövegezés, melyet Hattyuffy Imre adott ki *Költői levelezések* c. gyűjteményében (Régi Magyar Könyvtár 22: 66. sk. lk.), sok eltérést mutat a végleges szövegtől. A fontosabbak:

227. l. 28. sor: *Ábrázolt helynek képei, csendes homály.*

228. l. 10. sor: *Szentül ígértél, s nem csalod híveidet.*

229. l. 2. sor: *Serkent véremben, ébredek, álmom elhagy.*

229. l. 5. sor: *Amiket ő írásaiból kívánva sohajtok,*

229. l. 12. sor: *Oh repdes, szemközt főbb örömömre talál.*

229. l. 13. sor: *Megért Bessenyeink, vak eretnekségnek hitetlen*

229. l. 14. sor: *Hályoga mult s nem vet tiszta szemének homált.*

A 227. l. 28. sorhoz a következő jegyzetet teszi Révai: «Itt Mária völgyét kell érteni, németül Marienthal, nem messze Pozsontól, holott Első Remete szent Pál szerzetes rendén lévő Tisztelendő Atyáknak volt klastromokban megszállván Bessenyei, azt a helyet azután páros végezetű versekkel gyönyörűen és ébresztő kellemetességekkel leírta volt. Hogy az igaz örök valóság után ott is felfohászkodott és szentebb gondolatok ötlődtek habozó lelkébe, maga is jelenti azon verseiben.» Bessenyei említett verse id. művében olvasható a 70. sk. lk.-on.

229. l. 5. s. *Émetten* = ébren.

***Berents Keresztyénnek.** (229. l.) Teljes címe: *Berents Keresztyénnek édes szerzetes atyáfinak Nagykárolyban Isten ígéje hirdetőjének, meghitt igaz barátának.* - A megisztelt, szintén piarista, nagykárolyi hitszónok (erre céloz a 229. l. 13-14. s.), mint Tóth, versben üdvözölte Révai *Magyar alagyáit*. Erre felelet a vers.

230. l. 13-17. s. *Hallerköinek ékes tolla* = Hallerkői Haller László gróf, aki Fénelon *Télémaque*-jét lefordította. (A fordítás 1755-ben jelent meg.) Haller 1751-ben halt meg.

***Baróti Szabó Dávid úrnak.** (231. l.) Teljes címe: *Tisztelendő s nagy nevezetű Baróti Szabó Dávid úrnak, Kassán a királyi nagy oskoláknál a tisztas tudományok öregebbik tanítójoknak.* -

A versre Szabó Vanier-fordításának (*Paraszi Majorság*, 1779-80) megjelenése adott okot, de Révai fölhasználja az alkalmat, hogy - bár burkoltan - igazolja költői működésének függetlenségét Szabótól: ő nem Szabótól, hanem Molnártól vett ösztönt. Céloz még benne Szabó féltékenységre (232. l. 19. s.) s a köztük fönnforgó prozódiai eltérésekre (233. l. 1-8. s.) is.

231. l. 9. és 11. s. *Hernád* és *Kassa* = Szabó ebben az időben a Hernád-menti Kassán lakott.

233. l. 11. s. *Józsa* Gergely = piarista, tanár a nagyvárad gimnáziumban.

***Pálffy Leopoldína halálakor.** (233. l.) Először *B. 5.* 1781. Teljes címe: *Erdődi Pálffy Leopoldína grófkisasszonynak Királyfalván esett halálakor.* - Révai e versét nem közvetlenül a haláleset után írta, hanem mikor mint nevelő Pálffy János gróf testőr-alkapitány családjával Bécsben lakott. - Mintha Vörösmarty ismerte volna ezt a verset, mert az ő rokon tárgyú költeményében (*Kis gyermek halálára*) Révai versének utolsó gondolata újra megcsendül s szintén a költemény végén. - A két szövegezés között több eltérés van. Az eredeti címében a *halálakor* szó jelzője más volt: *idő előtt való*; a vers eltérései közül jelentősebbek:

233. l. 1. sor: Ó te Királyfalvát jelesítő *kertnek homályos*

223. l. 2. sor: *Fáji, mi szörnyűség képe* mi gyásszal ijeszt.

234. l. 2. sor: Érzés. *Látd! béüt s mér nagyot a vad halál.*

234. l. 6. sor: Szép szava, *kék szemeit lepte halálos homály,*

234. l. 8. sor: *Lába - Mit? ó szörnyű látat! egészen elhült?*

234. l. 20. sor: *Melly sok könyvekkel megsiratatja magát.*

***Haragos embertől való irtozás.** (236. l.) - A vers Csaplár gyanítása szerint (id. mű II: 31. l.) Pálffy grófra vonatkozik, akinek családját az egyévi próbaidő letelte után, 1782-ben, nem valami jó emlékekkel, odahagyta.

***Magát bátorító nagy szív.** (236. l.) - A versről maga Révai megjegyzi, hogy Bécsben keletkezett, mikor minden foglalkozás nélkül nehéz viszonyok között élt, sőt nyomorgott. (V. ö. 1-4. s.)

A 237. l. 33-34. s. ovidiusi reminiscencia: *Tristium* lib. I. ep. 5. 25-26. s. L. ugyanezt a gondolatot Baróti Szabónál 78. l. 7-8. s.

A 238. l. 4. s. első szava *mind* valószínűleg sajtóhiba *mint* helyett, de kiigazítani, mint nem kétségtelen hibát, nem mertük.

A 238. l. 5-10. s. horatiusi gondolat; mintája a római költő ódáinak II. k. 10. ódájában.

***Orosz Zsigmond halálakor.** (238. l.) Teljes címe: *Főtisztelendő s nagynevezetű Orosz Zsigmond atyának, a kegyes oskolák szerzetes rendjek bölcs és nagy mértékletességű előljárójának halálakor.* - Orosz, a kegyesrend tartományi főnöke, 1782 okt. 11-én halt meg. Csaplár azt gondolja, hogy Révai az 1782-ben írt gyászoló versét közvetlenül a kiadása előtt átdolgozta, kibővítette: panaszai ugyanis 1782-ben még nem lettek volna mind megokolva: ilyen fokú elkeseredést rendje iránt csak későbbi szenvedései szülhettek. A föltevés valószínű, a megokolás sem lehetetlen, de nem épen szükségszerű. Révai ebben az időben legszomorúbb évei egyikét élte, s épen ekkor volt - ha csak szubjektív - oka neheztelni rendjére. Révai, akinek erőszakos, nyakas, elbizakodott természetéről szóltunk életrajzában, 1781-ben elhagyta nagyvárad állását s eltávozott a városból, anélkül, hogy erre engedelmet kért volna, sőt be sem jelentette távozását. A rend kormánya erre a rendtagoknak 1782-ben kibocsátott jegyzékébe nem vette föl Révai nevét s evvel mintegy megbélyegezte őt, egyszersmind megnehezítette, hogy valami állást keressen magának. Ehhez az erkölcsi csapáshoz járult az az anyagi romlás, melyről föntebb szóltunk: ilyen lelki állapotban föltámadt Révaiban mindaz a keserűség, mely őt szerzete kebelében érte, s izgatott, gyötrődő lelke kétségkívül erősen

túlozva jelenítette meg csalódásait, civódásait, fájdalmait, melyeket épen azért nem is szabad betű szerint vennünk.

238. l. 18. s. *Bonta* = tarka, kétszínű (átvitt értelemben).

A 239. l. 13-26., 240. l. 1-6. soroknak van való alapjuk. Révai 1782-ben a maga igazolása végett, de nem kis aggodalommal, fölkereste Oroszt, szerzete fejét, aki belelátva szerencsétlen rendtagja lelkébe, nagy kímélettel és szeretettel fogadta, vigasztalta, bátorította s meggondolatlan lépését megbocsátotta. V. ö. Csaplár id. művének II: 19., 89., 91. s k. lk.

***A kikeletről.** (241. l.) - Csaplár szerint Révai a maga bajára keresett enyhülést a tarcsai fürdőben (Vas vm.). Valóbbszínű, hogy Batthyány Fülöp gróf családját kísérte el, akiknél ebben az időben Grácban nevelősködött. V. ö. tárgyát illetőleg Faludinak *A tarcsai savanyó vízről* c. költeményével. - A versben Horatiusnak egypár gondolata és képe újul meg (v. ö. *Carm.* lib. I: 4.).

***A szerelem énekesihez.** (242. l.) Ez s a következő 13 költemény, a kétségtelen időpontú *Orczy Lőrinc hamvainak* címzettig, valószínűleg a 80-as évek közepéről valók. - A kis vers nem annyira részleteiben, mint inkább a természeti képek festésének módjában emlékeztet Faludi leíró költeményeire, melyeket épen ebben az időben (1786-1787) adott ki Révai. A gondolatot, sőt talán a vers anyagát a költő, saját kijelentése szerint, valamilyen latin vagy görög énekből vette. - A vers megvan a C. 2.-ben is, ahol két versszakkal bővebb. Eltérései a nyomtatott szövegtől a 3. versszakkal kezdődnek:

A szép hajnal itt is *pirúl*,
Hullnak harmat' gyöngyei:
Est homálya szépen borúl,
Szakadnak fris cseppei.

Fénylik arany sugárral
A nap tiszta szép egen:
Ragyog az ég csillagival,
Jár a hold szép fellegen.

Itt is gyenge szellőcske jár,
Lebeg zöld ág levele:
Itt is cseveg sok szép madár,
Szépen zúg a csermelye.

Hűs árnyékok enyhítenek,
Szép alattok a gyep is:
Jó illatot terjesztenek
A virágos kertek is.

Vagynak nyájas leányaink,
Kikben szépség mosolyog:
Érzékenyek szép fiaink,
Bennek is ép vér buzog.

***Rózsavirágon megilletődött szeretők.** (243. l.) - Forrása szintén valamilyen antik költemény; az első két versszak az *Anthologia Palatina* XI: 53. sz. költeményének (*Tó póδov άχυάζει βαίον χρόνον*) visszhangja. - Minden változtatás nélkül megvan a C. 2.-ben is.

***Luca szépsége.** (244. l.) - Révai latin és görög utánzatai közé sorozza, s meg is érzik rajta az anakreoni gyűjtemény 15. darabjának (*Ἀγε ξωγράφων ἀριδτε*) némi hatása, szelleme szerint azonban közelebb áll a német Anakreon-utánzatokhoz. - A C. 2.-ben olvasható szövege jelentéktelen eltérésekkel a EV.-ét adja.

***A szökevény Kupídó.** (144. l.) - Eredetije az *Anth. Pal V*: 177 sz. költeménye (*Κηρόδδω τὸν Ἐρωτα*), melyet Révai szabadon dolgozott át magyarra. Cupido rajzához Faludinak *Phyllis* c. verséből is vett egy-két vonást. - Szövege a C. 2.-ben több jelentéktelen eltérésen kívül a következő változatokat mutatja:

244. l. II. h. 4. sor: *Kóborgó és nyugtalan.*

244. l. II. h. 7. sor: *Anyján kívül nem fogadja*

244. l. II. h. 8. sor: *Őtet senki, vallhatom.*

245. l. I. h. 1. sor: *Keressük az irgalmatlant.*

Kupídó éneket kér a költőtől. (245. l.) Először EV. 1787.; szövegünk a kiadásnál későbbi kéziraton, C. 3.-on, alapul. - Forrása valamilyen ismeretlen német költemény, amely azonban a keretben görög forrásra (Bion és Sappho) megy vissza. - A régibb nyomtatott szöveget a költő később alaposan átdolgozta. A régi szöveg fontosabb eltérései:

245. l. I. h. 1. sor: *Kis Kupídó, a csintalan,*

245. l. I. h. 3. sor: *Esekedett s vólt nyugtalan*

245. l. I. h. 15. sor: *S én e roszt mint kegyelmet,*

245. l. I. h. 16. sor: *Tiszteljem még énekkel?*

245. l. I. h. 17. sor: *Tarthat egy pár szép gerlicét*

245. l. II. h. 1. sor: *Neked lopom az egyikét,*

245. l. II. h. 3. sor: *Az egymáshoz hív gerlicét*

245. l. II. h. 12. sor: *Fejem, s éltem veszthetném:*

246. l. I. h. 15. sor: *Jól aludtam, mit háborogsz?*

246. l. II. h. 9. sor: *De emberi nemünk között*

246. l. II. h. 11. sor: *S hol nyakassal megütközött,*

246. l. II. h. 12. sor: *Ott legtérebb mezeje.*

246. l. II. h. 25. sor: *Űz szerelem véle tréfát*

246. l. II. h. 26. sor: *Dicsőség oszlopánál:*

247. l. I. h. 14. sor: *Inkább sérti, s csak könyvez:*

247. l. I. h. 18. sor: *Miként játszik szélteben:*

247. l. I. h. 21. sor: *Most tábori sátorban jár,*

247. l. I. h. 22. sor: *Most pásztori kunnyóban:*

247. l. I. h. 24. sor: *Most rútat les konyhában.*

247. l. II. h. 6. sor: *A szelidet mérgessé:*

247. l. II. h. 8. sor: *A nagyot inségessé.*

247. l. II. h. 10. sor: *Dús fösvénynek erszényét:*

247. l. II. h. 19. sor: *Pajkost szentnek, a szenteket*

247. l. II. h. 20. sor: *Szabad erkölcsűeknek.*

247. l. II. h. 26. sor: *Hogy könnyebben viseljük.*

***Szerető kívánság.** (248. l.) - Szabad átdolgozása egy görög költeménynek (*Ἀδτέρας εἰςαυρεῖς*, *Anthol Pal. VII*: 669 sz.). - A C. 2. lévő régibb változata egy pár jelentéktelen eltérést mutat az újabb szövegezés javára. P. o. a legfontosabb, mely jóformán csak a szórendben tér el:

I. h. 5. sor: *Ott a csillagokat*

I. h. 6. sor: *Csodálni s lángjokat.*

***A meghűlt szeretet.** (248. l.) - Szintén Révai utánzott versei közé tartozik. Véleményünk szerint a modern irodalmak, valószínűleg a német, szolgáltatta a mintát s a közvetítést a görög költészethez (p. o. az *Anth. Pal.* XII: 48. sz. költeménye).

Révainak e pár szerelmi versére vonatkozólag meg kell jegyeznünk, hogy élményi alapjuk nincs, a költőnek a valóságban soha sem volt Lucája. Kétségtelen, hogy nemcsak a név költött, de a személy és a viszony is. Annál határozottabban tagadhatjuk a versek élményi jellegét, mert mind, a legjobb esetben, átdolgozás. Fönn kell tartanunk ezt a föltevést, noha nem kisebb tanú szólalt föl ellene, mint - maga Révai. Van neki ugyanis a C. 2.-ben egy kis verse, amely az ellenkező nézetet látszik bizonyítani:

A morgók ellen.

Morognak a papok,
A búsult vénnek is,
Lucám, hogy így enyelgünk:
Írigy bánat gyötri
Bizony mindkettőjét,
Morogjanak halálig.

Kacagd ki a papot,
Mert mért vetett maga
Kemény törvényt magára?
Hányj vénre mocskokat:
Ha vére már aludt.
Mért írigy más javára?

Bármilyen közvetetten is a hangja ennek a kis versnek, mely Catullus egy költeményéből (V. számú: *Vivamus, mea Lesbia, atque amemus...*) veszi az alapgondolatot, ez sem egyéb költői játéknál.

***Szomorú indulat.** (249. l.)

***A lélek halhatatlansága.** (250. l.) - A 2. versszak gondolata Horatiustól való. (*Carminum* II: 18 óda)

***Tartózkodás.** (252. l.)

***Haláltól nem rettegő nagy lélek.** (252. l.)

***Magam képe.** (253. l.)

***Hazafiúi érzés.** (255. l.) - A vers kelte bizonytalan, s a «nagy magyar» nevét sem ismerjük. Csaplár gyanítása szerint: «lehet hogy Orczyhoz szól».

Futó gondolat. (256. l.) Először B. 42. Megvan teljesen egyező szöveggel C. 4. és C. 6.-ban. Ezek alapján közöljük.

[Orczy Lőrinc hamvainak.] (256. l.) Először B. 30. - Töredékes emlékvész az 1789. júl. 28-ikán meghalt Orczy Lőrinc báróra. - Eredeti fogalmazványa sok törléssel és igazítással a C. 4.-ben Innen adjuk.

A hazatért magyar korona. (257. l.) Első, második, harmadik kiadása B. 13. Későbbi, javított szövege Révai kéziratos füzetében C. 8. Innen közöljük. - A vers annak örömeére készült, hogy II. József uralkodásának utolsó évében a magyar szent koronát visszaküldte Bécsből Budára. A versen inkább érezhető, mint kimutatható - gondolatokban, szólamokban, fordulatokban - Ányos *Kalapos királyának* hatása, melyet Révai a közkézen forgó másola-

tokból ismerhetett. - A nyomtatott szövegek egymás között egy-két, egészen jelentéktelen eltérést kivéve, megegyeznek; a kéziratos szöveghez képest a következő változataik vannak:

258. l. 11-12. sorok hiányzanak

259. l. 16. s. Ragaszkodj forróan megtért koronádhoz,

259. l. 17. s. Erőssebben csatlódj újuló hazádhoz.

259. l. 18. s. Szánakodj azután a szomszéd rabokon,

260. l. 33. s. Mit tesz szabadságát nem sértő királyért.

Téved tehát Dugonics, mikor azt állítja *Följegyzéseiben* (I. Szinnyi kiadását 54. l.), hogy a cenzúra sokat törölt belőle s vers csak töredékesen jelent meg.

A 258. l. 2-3. s. említett s a 31-34. szokatlan durvasággal meggyalázott gonosz tanácsadó Niczky Kristóf gróf országbíró, akit abban a korban a közvélemény egy része a császár tetteiért felelőssé tett. Révai egy, itt közölhetetlen, versében egész haragját szabadjára eresztette ellene.

258. l. 12. s. arra céloz, hogy II. József a nemességet és papságot akarta első sorban megtörni.

258. l. 14. s. II. József volt az első, aki az országot fölmérette, ami a nemesség körében nagy fölháborodást keltett, mert azt következtették belőle, hogy meg akarja adóztatni a nemesi földeket. Hogy a magyarság milyen ellenséges érzülettel nézte még a XIX. század közepén is az abszolút uralomnak az ország fölmérésére vonatkozó törekvését, arra jellemző bizonyosság Tompa, aki a *Pusztán* c. költeményében Révaiéhoz még kifejezésében is hasonló hangon énekl:

Mely oly szabad volt, mint lakója

S láncot nem ösmere.

Felhasogatva, mérve lesz a

Dús rónaság tere.

260. l. 11-20. s. célzás az 1741 szept. 11-iki jelenetre s az örökösödési háborúra.

260. l. 23. s. célzás II. Józsefnek II. Katalin orosz cárnővel kötött szövetségére.

A magyar öltözet és nyelv. (261. l.) Először *B.* 32-33. Eredeti kézirata *C.* 6., javított szövege *C.* 8. Ez utóbbi alapján közöljük. Eredetileg két vers volt: maga a költemény (kiadásunkban a 263-271. l.) s egy kísérő vers, mellyel a «nagy magyar»-nak megküldte. A második szövegezés azonban a kettőt összefoglalta. - Ki volt az a főúr, akit Révai e versével megtisztelt, nehéz megállapítani; az ismertető jelek szerint lehet Orczy László, Forgách Miklós vagy Károlyi Antal gróf (v. ö. Csaplár, id. mű 287. l.). Legvalószínűbb mégis, hogy Forgách gróf volt, mert a 262. l. 15-16. s. reá illik leginkább. Révai a költeményt nem azzal a céllal írta, hogy közrebocsássa: érezte, hogy nagyon is erős a hangja. Ő maga a *C.* 6.-ban később ezt a sort írta a kézirat utolsó sora után:

Szépen hajnalodott, de hamar béborúlt!

Utána meg négy sorban megmagyarázza eljárását:

Amit itt bényújtok, nem látott világot,

Mert fejem mért fájna, mond olly igazságot.

Nem sértek én királyt, arra jól vigyázok,

Csak aki elfajúlt, olly magyart korpázok.

A versnek van valami kevés kapcsolata Ányosnak *A régi magyar viseletről* c. költeményével, melynek másolata megvan Révai versei között a *C.* 5.-ben. - A két kézirat szövege között hat helyen (265. l. 18., 19., 267. l. 7., 269. l. 19., 270. l. 18., 27. s.) jelentéktelen, egy-két szóra terjedő eltérés.

261. l. 10. s. *Nagyságos tiszt* = főispánság.

264. l. 3. s. *Lependék* = lepke, pillangó; itt: röpke, lebegő.

264. l. 19. s. *Rét ümeg* = ingujj.

A 266. l. 20. sorban az 1790-iki országgyűlésre céloz, amelyen először szóltak a követek asztalánál magyarul (Darvas Ferenc jún. 11-én).

267. l. 9. s. *Jámbor szándékú társaság*. Bessenyei ebben az időben próbálta megnyerni az országgyűlést azon tervének, hogy egy magyar tudós társaság (Akadémia) állíttassék föl. Egy-egy latin röpiratban kifejtette tervét és közölte a fölállítandó társaság ajánlott tagjait, s ugyanakkor kiadta Bessenyei György akadémiai tervezetét *Jámbor szándék* c. alatt. Innen az utalás.

A 267. l. 25. sorban a *levél* vg. II. Józsefnek 1789 dec. 18. kelt leiratára céloz, mely már német és magyar szövegű volt.

270. l. 11. s. *Nemzeti iskola* = a II. Józseftől állított állami népiskolák, melyeknek célja a népművelődésen kívül a germanizálás volt.

A lantjáról. (272. l.) Először B. 34. Eredetije, amelyből közöljük, C. 7. - Az anakreoni gyűjtemény 23. darabjának (*Θέλω λέγειν Ἀτρείδας*) szabad fordítása.

272. l. 1-2. s. *Atreus két magzata* = Agamemnon és Menelaus

272. l. 4. s. *Kadmus* - a görög mitológia szerint Thebae alapítója.

A szépekről. (272. l.) Először B. 34. A C. 7. kéziratból. - Eredetije az anakreoni gyűjtemény 24. darabja. (*Φυδὶς χέραια τανροῖς*). Szabad fordítás.

A Kupídóról. (273. l.) Először B. 34. Kézirata C. 7., ebből adjuk. - Eredetije az anakreoni gyűjtemény 31. darabja (*Μεδονυχτίοις πον ὥραις*). Szabad fordítás.

A kincsről. (274. l.) Először B. 34. A C. 4.-ből közöljük. - Szabad fordítás; az eredetije az anakreoni gyűjtemény 34. darabja (*Ὁ πλοῦτος εἶ γε χρυδοί*).

FÜGGELÉK. (Mutatványok az első kísérletekből.)

Az magyar népnek. (277. l.) Sylvester János *Uj testamentum magyar nyelven* címmel 1541-ben megjelent újszövetség-fordításának ajánló verse.

[Vigasztaló.] (278. l.) Szenci Molnár Albert cím nélküli verse, mely Scultetus Ábrahám művének magyar fordításában, *Postilla Scultetica*, (1617) az ajánlásba beleszöve olvasható.

[Komáromi Csipkés Györgyhöz.] (278. l.) Szenci Száki János verse, mely Komáromi Csipkés Györgynek *Igaz hit, azaz... CCXLI magyar predikációk* című, 1666-ban megjelent művében olvasható. Eredeti latin címe (rövidítve): *Ad authorem, Georgium C. Comarinum Applausus Ungaricus*.

[Az édes hazáról.] (278. l.) Szentkirályi Sámuel verse, mely a Gyulai Ferenc fölött 1730 júl. 23-án mondott halotti beszédek során jelent meg 1743-ban a következő gyűjteményben: *Igazán vitézkedő s tusakodó keresztény léleknek koronája* stb. Az első beszéd a gyűjteményben Bonyhay Györgytől való, ezért a gyűjteményt az ő neve alatt szokás idézni. - A kis vers fordítás; eredetije Ovidiusnak ugyanaz a pár-verse (*Epist. ex Ponto*, III: 35-36. o.), melyet Rájnis szintén lefordított. (A fordítás az 59. l., a jegyzet hozzá a 301. l.)

Barátságos ajándék. (278. l.) Molnár János ezen versét Rájnis József közölte a *Kalauza* Elöljáró beszédében (1781), innen adja kiadásunk is. - Rájnis a következő magyarázatot fűzte hozzá: «Időre kelve több versekkel is kedveskedett hazánknak [t. i. Molnár János], amellyeket elérkezni nem szükséges, minthogy az említett úrnak könyveiben vagy külön kinyomtatattván, sok kézben forognak.» Ebből a kijelentésből következik, hogy Molnár e verse a *Jeles épületek* megjelentése előtt, tehát 1760 előtt készült, továbbá, hogy nyomtatásban nem jelent meg Rájnis közlése előtt.

278. l. 4. s. *Tomos* = helyesen Tomi, kis város volt az ókorban a Fekete-tenger partján, ahova Augustus Ovidiust száműzte.

Horatiusból. (279. l.) Molnárnak ez a két s a következő három verse a *Régi Jeles Épületek* c. művében jelent meg, a legelső a *Bévezető-levél*ben, a többi a szöveg között. - Az 1. horatiusi hely az *Epistolarum* lib. II. op. I. 54. sorának, a 2. a *Carminum* lib IV. od. 6. 1-2. sorának fordítása.

[Babilon városáról.] (280. l.)

Ovidiusból. (280 l.) Fordítás; eredetije *Metamorphoses* lib. I. 68. s k. sk.

Propertiusból. (280. l.) Fordítás az *Elegiae* lib. IV.-ből (59-60. s.) Mausolus, káriai király (IV. század Kr. e.); nevét megörököltette az a síremlék, melyet neje, Artemisia, emelt számára (Mausoleum).

Istennek segítségül hívása. (280 l.) A közölt részlet első 25 sora annak a 4540 soros versnek, melyet Kalmár György *Prodromus* stb. c. könyvében 1770-ben közrebocsátott. - A szerfölött különködő helyesírású vers ritmusa is nagyon dőcögös, a szöveg sok helyütt teljesen érthetetlen, költői értéke nincs. Még legérthetőbb az a 25 sor, melyet közlünk. Az s előtt a hiányjel ('s) az is rövidítését jelenti. Meg kell még jegyeznünk, hogy a magánhangzó hosszúságát gyakran a rákövetkező mássalhangzó kettőzésével jelzi (csudda, egyedüll).

Barkóczy Ferenc úrnak. (281. l.) Rájnis *Kalauzá*nak (1781) Elöljáró beszéde tartotta fenn számunkra ezt a verset, melyet Birs Ferenc 1764-ben írt Barkóczy Ferenc gróf hercegprímás tiszteletére.

[Alólírások.] (282. l.) Először az Orpheus I. k. 33. l. 1790-ben, de nem pontosan, másodszor a helyes szöveggel és elrendezéssel u. ott 434. l. - Ezeket a verseket Ráday Gedeon írta 1766-ban a péceli palotájának nagytermét ékesítő freskók alá. A freskók Picartnak Ovidius *Metamorphoses*-ét illusztráló térmetszetei nyomán készültek; a mennyezeten lévő s oldalfalakon lévőek közül az 1. és 2. Phaeton ismert mondáját ábrázolták, a többiek tárgya sorban a következő: 3. Silenus számaron, kezében borral telt fazék, 4. és 5. az eget vívó titánok, 6. Philemon és Baucis története, 7. Tantalus, 8. és 9. az Ovidius rajzolta arany- és ezüst-kor, 10. és 11. az özönvíz és Deucalion sorsa, 12. Narcissus, 13. Odysseus és a szírének, 14. Icarus, Deucalion és Pyrrha újra teremtik az emberiséget.

Beteg. (284. l.) Szabó ezen verse, legelső kísérlete, olyan gyarló, hogy versei közt nem, csak itt a *Függelékben* közöljük mint jellemző adalékot. - Először az *Uj mértékre vett versekben* jelent meg 1777, majd lényegtelen változtatással a *Verskoszorúban* (1786), újra átdolgozva *A koporsó-írásokról* címmel *Költeményes Munkájában* (1789), utolsó gyűjteményébe azonban nem vette föl. Mint pályakezdésére fényt vető verset eredeti formájában közöljük. A vers ötletét Szabónak egy rendtársa, Rauch Ignác, adta.

A hasonmások.

Baróti Szabó Dávid arcképe a verseinek 1802-iki kiadásában közölt rézmetszet után készült, melynek eredetijét Kieninger rajzolta 1798-ban. Révai Miklós arcképe a Történelmi Arcképcsarnokban őrzött festményéről készült. (Festette Donát János a XIX. század legelején. Rájnisknak nem maradt fenn hiteles arcképe.

Rájnisk és Révai bemutatott kéziratának eredetije a Nemzeti Múzeum kézirtattárában van. (V. ö. e kötet 292. l. A) 5. pontot és 331. l. C) 8. pontot.) A névalírások a Nemzeti Múzeumban őrzött leveleikről készültek.